Caietele CNSAS

Anul X, nr. 2 (20)/2017

CNSAS

Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru
Studierea Arhivelor Securității

Minoritatea evreiască din România (I)

Anul X, nr. 2 (20)/2017

Editura CNSAS
București
2018

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul X, nr. 2 (20)/2017

ISSN: 1844-6590

Coperta: **Cătălin Mândrilă**
Machetare computerizată: **Liviu Ţăranu**
Rezumate și corectură text în limba engleză: **Gabriela Toma**

Editura Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Studii

II. Recenzii. Note de lectură

SUMMARY

I. Research

Natalia **LAZĂR**

Evreitate, antisemitism și *aliya*[1]
Interviu cu Liviu Rotman, prof. univ. S.N.S.P.A. (1 decembrie 2017)

Jewishness, anti-Semitism and *Aliya*.
The interview given by Liviu Rotman, Professor at S.N.S.P.A. (1 december 2017)

The Jewish emigration to the State of Israel occupies a particularly important place in the history of the Romanian Jews during the communist era. Of course, this topic entails several research directions, including the recent history of Romania through position of the Communist Party of Romania about national minorities or international relations: Romania-Israel, Romania-the Soviet Union etc. Most of the times, Romanian authorities had an ambiguous attitude on this issue. Archive sources are very important, but personal experiences complement the larger picture, for a clearer view. The interview given by Professor Liviu Rotman, who emigrated from Romania in 1985, focuses on the situation of communist Romania at the time and illustrates essential aspects of the *Aliyah* process in that period.

Etichete: emigrare, evreitate, regimul comunist, antisemitism
Keywords: emigration, Jewishness, communist regime, anti-Semitism

Diversele surse istorice de arhivă, presă, monografii etc. ne pot oferi o imagine amplă asupra realității istorice. Dar, în general, aceste surse, fie că sunt documente apropiate de decizia politică, corespondență între diverse personalități etc., ne aduc în preajma problemelor de ordin general, ce țin de macropolitică. Imaginea de ansamblu devine mai clară, dacă urmărim destine personale, pe care apoi să le încadrăm în „istoria mare”. Diverse amănunte, ale stării de spirit, ale unor frustrări, speranțe, reies din rememorarea unor indivizi ce au traversat perioada cercetată, care au fost uneori subiect, iar alteori obiect al dinamicii istorice. Cred că interesul crește, dacă cel care își rememorează propria „traversare” istorică este și un cercetător al perioadei. Putem surprinde, astfel, un fenomen interesant, cel al intersectării unor planuri de macroistorie cu cea „de la firul ierbii”.

Din acest motiv, ne-am oprit asupra profesorului Liviu Rotman, istoric, autor al unei cărți și al unor studii despre evrei în perioada comunistă. L-am ales, pentru că am văzut că acesta este și punctul său de

[1] *Aliya*, în ebraică, „urcare”. Aici termenul este folosit cu sensul de „emigrare” în Palestina și, mai târziu, după 14 mai 1948, în statul Israel.

vedere, al așezării memoriei personale vizavi de memoria istorică. În lucrarea sa, *Evreii din România în perioada comunistă: 1944-1965*, înainte de a începe să exploateze o bogată zestre documentară, retrăiește câteva momente din copilărie legate de tema lucrării. Reținem afirmația sa: „Aceste amintiri, ascunse undeva, aparent uitate, au reînviat în momentul când am reușit, cu ajutorul materialelor de arhivă, să «reintru» în atmosfera acelor ani. Aceasta nu mi-a ușurat scrisul. În fond, scriam o carte despre generația părinților mei, despre suferințele, greșelile lor. Nu era simplu. Dar era necesar!”[2]. Desigur, există pericolul ca cercetătorul să bruieze pe cel ce rememorează, din acest motiv este necesară o abordare critică a acestor genuri de sursă.

Liviu Rotman s-a născut la 11 aprilie 1947, la București. Este istoric, profesor universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative (S.N.S.P.A.), director al Centrului de Studii Israeliene din cadrul S.N.S.P.A., cercetător invitat la Institutul Diasporei al Universității Tel Aviv.

În anul 1985 ați emigrat în Israel. Ar fi interesant de văzut, din perspectiva adolescentului și apoi a tânărului, ce a însemnat Israel și ce rol ocupa el, în viața și în preocupările dvs., înainte de plecare?

Este o întrebare interesantă și cred că nu putem vorbi decât de un proces în cadrul căruia Israelul și-a consolidat poziția în gândirea și în preocupările mele. Nu am avut o educație sionistă, dar trebuie să spun că, încă de copil, și în mediul familial, și în cercurile familiei mele, Israelul însemna, chiar înainte de a ști exact ce e – mă refer la vârste foarte fragede –, ceva special. Cele mai îndepărtate amintiri sunt de la bunici, care spuneau pe un ton special „Isruel Israel” (în idiș, *Eretz*-Israel[3]). Pe lângă faptul că se asculta cu emoție *Kol Israel*, postul de radio israelian în limba română, care se prindea printre undele de bruiaj, dar se prindea, se vorbea foarte mult despre tot ce era legat de tânărul stat. De asemenea, rude și prieteni plecau treptat, unii anunțând și luându-și rămas bun, unii neanunțând – și asta făcea parte din realitățile vremii. Însăși apartenența mea, a familiei mele, la lumea și la conștiința evreiască era o realitate

[2] Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă: 1944-1965*, Iași, Editura Polirom, 2004.
[3] *Eretz*-Israel – sintagmă folosită înainte de proclamarea statului Israel.

despre care nu se discuta mult, dar care nu era niciodată contestată. Nu numai pentru că aveam un nume evreiesc, pe care nu îl schimbasem, asta nu avea nicio importanță, ci pentru că exista o anumită sensibilitate la tot ce însemna evreu, evreitate, antisemitism, memorie colectivă a poporului evreu, inclusiv Holocaust. Atunci am auzit prima oară denumirea Transnistria, cuvânt ce nu se afla în terminologia oficială a vremii.

Acestea nu erau niște lucruri oarecare, chiar dacă făceam parte dintr-o familie puternic integrată în societatea românească, în cultura română. Tatăl meu, deși inginer constructor, avea o aplecare către literatură și recita din Coșbuc, ceea ce nu știu dacă eu aș putea să fac acum. Iar mama mea era îndrăgostită de Eminescu și aș exagera să spun că știa tot Eminescu pe de rost, dar cunoștea multe poeme și îi plăcea să recite, îi plăcea să cânte romanțe românești. Asta era și parte din educația și grija lor față de copilul care creștea, adică de mine, să nu mă simt „străin”. Și, cu toate acestea, diversele istorii legate de evrei erau prezente în casa noastră. Se vorbea cu mândrie de diverși savanți, despre care ni se spunea că sunt evrei, pentru că în literatura vremii mai mult nu se spunea. Era o emisiune la Radio București – care a dispărut la un moment dat –, care se numea „Din muzica popoarelor”. Din când în când la această emisiune erau difuzate cântece în limba idiș, iar mama, care era melomană, era realmente emoționată și fredona în paralel cu cel de la radio.

În cadrul acestei apartenențe la evreitate, sigur că Israelul începe să se impună, fără să pot spune că ideea de *aliya* a apărut în discuții, sau cel puțin nu am auzit-o la familia mea. Totuși, în 1953, când la București, cu ocazia Festivalului Tineretului, a fluturat, pe lângă alte steaguri, drapelul alb-albastru, copilul de 6 ani îl privea cu emoție. Dragoste, poate nu! dar ceva special, diferit față de alte drapele. Acest „sentiment special” mi-a fost transmis de părinți, de mediul în care ne aflam.

Mai trebuie spus ceva: aspectul politic. Părinții mei au făcut parte din segmentul destul de larg din lumea evreiască, și mă refer în special la intelectualii din lumea evreiască, care au sperat că schimbările politice din România vor duce și la o schimbare a statutului evreului, la dispariția antisemitismului. Credeau că le este deschisă calea spre integrarea în societatea românească. Treptat, aceste speranțe vor dispărea, fie că erau legate direct de problema evreiască, fie că erau legate de probleme generale ale evoluției României. Începea procesul trezirii din visul amăgitor al comunismului, un drum sinuos și dureros.

Aici am câteva amintiri personale. Una dintre ele, cred că aveam 6 ani, când unchiul meu, fratele tatălui, care locuia într-o garsonieră lângă noi, în aceeași clădire, a venit profund emoționat și marcat. I-a spus lui tata: „Boierul a fost condamnat!". „Boierul" era, în limbajul părinților mei și al prietenilor lor, Emil Calmanovici[4]. Era o personalitate foarte interesantă. În primul rând, pentru tatăl meu și prietenii lui a fost principalul mentor în meseria de inginer constructor. A fost mai mult decât patron, a fost omul care le-a orientat activitatea profesională. Era un om cu studii politehnice la München. După un trecut sionist, Calmanovici aderă la Partidul Comunist și este unul dintre principalii săi donatori. La sfârșitul anilor '40, în perioada „ascuțirii" luptei de clasă, când partidul începe să-i lichideze pe unii dintre militanții săi, Calmanovici este implicat în procesul grupului Pătrășcanu și condamnat la închisoare pe viață. Torturat, umilit, Calmanovici se sinucide în închisoare. Ar merita, pentru discuția noastră, o notă specială, despre un fapt ocultat în general: în alcătuirea lotului Pătrășcanu a funcționat și un factor etnic: din cei 11 membri ai grupului, 7 sunt evrei[5]. Era unul din semnalele antisemitismului comunist. Condamnarea lui Calmanovici a transmis o undă de teroare în familia mea și ea nu a mai dispărut niciodată.

Desigur, s-au adunat niște nemulțumiri, pe care le simțeam și care ulterior s-au concretizat. Unchiul meu, care avea un trecut politic activ, a fost membru al P.C.dR. în ilegalitate, a avut un stagiu de deținut politic la Doftana, avea să fie exclus din partid și demis din funcție (era director într-un minister economic, în 1955). Excluderea nu era străină de fenomenele de antisemitism, șeful său, ministru în acel moment, un anume Mihai Gavriliuc, i-a reproșat angajarea unor specialiști vinovați „de

---

[4] Emil Calmanovici (1890-1955). Inginer și antreprenor de construcții. După studii la Școala Politehnică din München și o tinerețe cu activitate sionistă, a fost în conducerea organizației *Macabi*. Calmanovici a intrat în Partid în anul 1937, fiind în același timp unul din principalii finanțatori ai P.C.dR. După 23 august 1944 a fost director general în Ministerul de Construcții. În anul 1951 a fost arestat, implicat în lotul Pătrășcanu, torturat și condamnat, în 1954, la închisoare pe viață. S-a sinucis în 1955.

[5] Pentru componența lotului Lucrețiu Pătrășcanu, vezi *Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucrețiu Pătrășcanu,* București, Editura Vremea, 1996, p. 782.

a fi... evrei!”, atrăgându-i atenția să „nu înființeze o sinagogă!”[6]. Unul dintre motive era trecutul său sionist.

Așadar, aceste nemulțumiri erau legate unele de evreitate, altele de dinamica realităților unei Românii în care un Partid totalitar dorea să își asigure controlul asupra întregii vieți. Începuseră să circule glume, bancuri politice, era o formă a societății civile. În același timp auzeam că lumea pleacă în Israel. La mine în casă nu se vorbea – cel puțin nu în prezența mea – de alternativa emigrării. Dar Israelul era prezent în toate discuțiile. Era o grijă specială și asta este specific întregii evreități, nu numai din România, de peste tot, după apariția statului Israel. Fie că au plecat, fie că nu au plecat, fie că au plecat mai devreme, fie că au plecat mai târziu, fie că nu au plecat deloc, Israelul devine un pol al intereselor lor – nu întotdeauna chiar polul în care voiau să ajungă –, unul din aspectele fundamentale ale identității evreiești. Totuși, apărea statul evreiesc, după o pauză de 1.800 de ani. Nu era un lucru care putea fi ocolit.

Când s-a înfiripat dorința de emigrare și ce anume v-a influențat decizia?

Înfiriparea dorinței a apărut foarte târziu. Părinții mei au făcut o excursie în Israel, la începutul anilor ’70, și s-au întors entuziasmați de realitatea israeliană. Am observat atunci la ei, alături de entuziasm, și amărăciune, în special la tata. Văzuse, pe viu, realizarea visurilor din tinerețea sa sionistă și am simțit la el sentimentul că pierduse ocazia să participe la materializarea acestora. Era deja prea târziu pentru vârsta lui. Inginerul constructor, la cei aproape 70 de ani, după realizări importante, eternizate în beton, simțea că nu mai poate fi constructor acolo, în Israel. Era un sentiment greu! Și ar fi vrut ca cel puțin eu, unicul său fiu – chiar dacă nu îi îmbrățișase meseria –, să trăiască și să muncească în Israel.

Sigur că mă gândeam la alternativa plecării. Însă, înainte de asta, aș vrea să spun altceva. Ai o senzație foarte ciudată când dispar cei din jurul tău. Asta se întâmpla absolut la propriu, nu la figurat. Se întâmpla când eu eram încă un copil de 12 ani. Când eram în clasa a VI-a, care a coincis cu un nou val de emigrare, cel din 1958[7], a început, deodată, „să dispară” prieteni apropiați. Un coleg, ai cărui părinți erau și prieteni cu familia mea, Dan Gross, fără să anunțe nimic, nu mai vine la școală. Apoi,

[6] Episodul este relatat de Robert Levy, în lucrarea sa despre Ana Pauker (Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 181).
[7] Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 104.

un alt coleg, cu care eram mai puțin prieten, dar cu care jucam fotbal, era un bun fotbalist, Adrian Iancu, nu mai vine la școală. Un altul, care mă anunțase că pleacă, fiul unui doctor, Edgar Hernis, dispare și el ș.a.m.d. La fel și elevi din clase paralele. Dispăreau și profesori, prin 1959 a plecat directorul adjunct al școlii, O. Nachim, profesor de limba română. Și, foarte interesant, receptarea acestor „dispariții" sigur că ne impresionau pe noi, pe toți, fie că eram evrei, fie că nu eram evrei; dispariția centrului înaintaș al echipei de fotbal a clasei era șoc, nu-i așa?! Și nu numai asta. E foarte interesant, pentru a înțelege atmosfera regimului comunist în general: noi, copiii, nu vorbeam despre acest subiect. Elevii care vorbesc despre orice, despre subiecte interzise la vârsta aia, dar despre „plecări" nu vorbeam. Nici nu știu dacă ne-a spus cineva, dar era o anumită maturizare precoce, nesănătoasă, după părerea mea, o maturizare de tip est-european.

Acum să revin la întrebare: când a apărut ideea unei posibile emigrări în Israel? Mai târziu, foarte târziu. Mai târziu decât la alții. Îmi aduc aminte, primele discuții serioase le-am avut cu un prieten, când eram deja, cred, în ultimul an de liceu. El hotărâse să plece. Era de aceeași vârstă cu mine. Și începuse să îmi explice de ce trebuie să plecăm în Israel. Ca să fiu sincer, nu știu dacă el a ajuns sau nu în Israel, dar a plecat. Era din Bucovina, avea ca limbă maternă germana și mulți s-au orientat spre Germania. Poate atunci au început primele discuții. Dar procesul este foarte lent.

Apoi, preocupările mele de tânăr, profesia în care mă formam și pe care, ca să spun așa, o luasem în serios îmi plăcea, nu o făceam de dragul de a face ceva, mă legau tot mai mult de istoria și de problemele României. Și, când m-am gândit la un moment dat că s-ar putea să plec, am simțit că nu pot să fac asta, pentru că eu sunt dependent, de fapt, de istoria României, de sursele documentare din arhive și biblioteci, de cultura română, de limba română ș.a.m.d. Precis că nu era ceva corect. Poți să faci istoria unei țări și în afara ei.

Mai târziu, chiar înainte de a termina facultatea, când am început să lucrez în biblioteci mai importante, cum era Biblioteca Academiei Române, sau în arhive, simțeam că fără asta nu pot să înaintez profesional și că devin un „ratat", dacă mă rup de surse. Asta era ideea care mă domina și multă vreme mi-am impus să nu gândesc așa, deși timpurile deveneau din ce în ce mai rele. Când ești tânăr nu îți dai seama că timpurile sunt grele. Ai alte lucruri care te țin ocupat, care îți fac plăcere, viața e frumoasă, dar sigur că, pe fundal, sunt, se adună niște probleme.

Când am vrut prima oară să plec, vreau să spun că nu era vorba de Israel, deși poate m-am gândit că voi ajunge acolo. Aveam 26 de ani, când, printr-o minune, am plecat din țară, într-o documentare profesională. Era o țară socialistă, dar o țară de unde puteai să pleci. Era vorba de Iugoslavia și, stând într-un loc minunat, la Split, pe Marea Adriatică, vapoarele plecau din oră în oră spre Italia. Atunci a apărut în mintea mea ideea de plecare, dar am renunțat repede la ea. Era vorba și de familie. Apoi am intrat la doctorat, mergeam tot mai mult la arhive, aveam tot timpul încă ceva de văzut, și încă ceva de văzut, și nici până la vârsta asta nu am văzut tot ce voiam! Deci, mi se părea că a pleca însemna să îmi anulez ambițiile profesionale. Până când lucrurile s-au agravat și mai tare.

Oricum, hotărârea de a pleca la mine a venit mult mai târziu decât la prietenii mei, dar, în tot acest timp, interesul meu pentru Israel era foarte mare. Și nu numai al meu. Era un lucru general. Îmi aduc aminte că eram în facultate, eram în anul trei cred, învățam pentru examen și a venit un prieten de-al meu, neevreu, cu care sunt prieten și acum, arheologul Liviu Petculescu, să îmi împrumute o carte pentru un examen. Tocmai atunci ascultam „Deutsche Welle”, care la prânz avea emisiune în limba română. Eram în anul 1967, în timpul „Războiului de șase zile”. Cu o hartă în față, eu și prietenul meu, care era și pasionat de istorie militară – și a rămas până acum cu această pasiune –, calculam diverse posibilități. Mie îmi era teamă să prognozez, dar el de la început a văzut iminența victoriei israeliene, ceea ce s-a și întâmplat. Deci, ascultam și urmăream foarte atent și „neobiectiv” ceea ce se întâmpla.

Dar, în același timp, asta nu m-a împiedicat să fiu foarte atent și la dezvoltările din România. Antisemitismul, care a fost permanent în perioada comunistă, dar care era ca o „durere surdă de măsea” – exista, dar era „surd” –, începe să devină tot mai vizibil. Tăcerea despre evrei, ca și despre alte minorități – dar în primul rând despre evrei –, se formase în anii ’50. În spatele acestei tăceri exista un antisemitism căruia din când în când i se dădea „verde” de către Putere. Un astfel de „verde” s-a dat la sfârșitul anilor ’70; acele articole ale lui Vadim Tudor, din *Săptămâna*, care sigur că au alimentat opinia publică și sunt documente care dovedesc acest lucru. Atunci m-am gândit serios că trebuie să emigrez. Era deja târziu, era sfârșitul anilor ’70-începutul anilor ’80. Între timp apăruseră și niște probleme profesionale: instituția la care am lucrat și la care am ținut foarte mult se desființase printr-o „înaltă” decizie. Este vorba de Direcția Patrimoniului Cultural Național, desființată în decembrie 1977. Așa că mă apropiam de acest moment. Între timp lucrurile se vor amâna. Întâi a fost

vorba de copii, care erau mici, abia intraseră la școală. Dar în momentul acela hotărârea era deja luată, întârziată de boala tatălui meu, o boală foarte grea. Am plecat în anul 1985, la 37 de ani, împreună cu soția, cei doi copii și mama mea, cu niște semne de întrebare mari: ce o să facem acolo?

Volumul dvs. despre evreii din România în perioada comunistă, care reprezintă o lucrare valoroasă, de referință pentru cercetători, are pe copertă o fotografie cu Gara Obor. Această imagine, legată de problema emigrării, are o semnificație specială pentru dvs.?

Când eram copil, locuiam pe blvd. Ferdinand, iar la capătul lui se vedea silueta Gării de Est sau București-Obor, de unde, în primă fază, aveau loc plecările spre Israel *via* portul Constanța. Era preferată mica și marginala Gară de Est, pentru că autoritățile nu doreau „vizibilitatea" fenomenului. Îmi amintesc acele peroane întunecate, de pe care oamenii plecau. De atunci, Gara de Est are pentru mine o semnificație specială, legată de emigrarea în Israel. Din acest motiv, când am publicat, în 2004, cartea mea despre evrei în perioada comunistă, am ținut ca pe coperta cărții să fie imaginea Gării de Est. Într-un viitor muzeu al evreilor din România ar trebui marcate trei importante locuri ale memoriei, legate de procesul de *aliya*. Gara de Est (București-Obor), portul Constanța și aeroportul Otopeni. Eu am plecat, ca toți cei care au făcut *aliya* după 1970, prin Otopeni. La aceste „porți spre Israel" ar mai trebui marcat un loc în București, ca martor al memoriei fenomenului de *aliya*. Este edificiul actualei Prefecturi de Poliție, numită atunci Miliția Capitalei. Acolo erau interminabilele cozi pentru „depunerea actelor" – sintagmă ce a intrat în limbajul epocii, desemnând cererea de plecare. Într-o duminică, din 1957 sau 1958, mă aflam cu unchiul meu, în acea perioadă redactor la Editura Tehnică, în clădirea editurii, pentru a vedea la televizor un meci de fotbal – noi nu am avut televizor decât mult mai târziu, cred că în 1961. Clădirea editurii era vizavi de Miliția Capitalei, pe strada Brezoianu. Și am rămas șocat să văd coada de oameni ce așteptau. Unchiul meu mi-a șoptit în taină de ce erau acești oameni acolo.

Înspăimântător la aceste plecări era senzația de definitiv. Căci despărțirea nu era ca acum: se pleacă în America, dar știi că poți să ai contact după 24 de ore, prin diferite mijloace de comunicare, și mai știi că, bineînțeles, poți să revezi persoana care a plecat. Atunci nu, părea că a plecat în altă lume. Îmi aduc aminte de bunica mea, care aștepta înfrigurată scrisorile de la mătușa mea din Australia și de la frații și

surorile ei din Israel. În acest context, figura poștașului căpăta dimensiuni speciale, o întruchipare a Puterii arbitrare. De aici și bacșișul obligatoriu. Toate acestea, sigur, m-au marcat, poate fără să îmi dau seama. Și nu numai pe mine, o generație întreagă, mai multe generații.

Fiind vorba, în general, de un proces lung legat de *aliya*, cum s-a desfășurat acesta în cazul dvs.? Au existat dificultăți la plecarea din România?

Contextul era clar, situația se înrăutățea. Nu aș putea spune că am plecat din idealuri sioniste, deși nu îmi erau străine, le cunoșteam. Am plecat în condițiile în care situația din România se agrava din ce în ce mai mult: lipsurile materiale, lipsa unui orizont, inclusiv profesional, închiderea – și din cauza calității de evreu – oricăror perspective, marginalizarea permanentă. Era o atmosferă tot mai grea. În acest context, am încercat să mă apropii de comunitatea evreiască. În legătură cu aceasta, am să povestesc ceva și o să îmi cer iertare dacă pare că mă compar cu personalități mari. La un moment dat, în căutarea unor puncte de sprijin, dar și din cauza unui gol – cel din jurul meu nu era un gol lăsat, prin emigrări, numai de prieteni sau colegi evrei, ci „dispăreau" și prieteni români –, împreună cu un prieten, istoricul și ziaristul Victor Eskenasy, un om de mare valoare intelectuală, am decis să ne apropiem de lumea evreiască, de care noi eram rupți: nu mergeam la sinagogă, decât poate din când în când, la o nuntă, de exemplu. Și nu am mers chiar la sinagogă, ar fi fost poate prea departe, dar am început să mergem la Casa de Cultură Evreiască, care există și astăzi, cunoscutul Centru Comunitar Evreiesc, de pe strada Popa Soare. Am participat la o serie de conferințe, toate dominate de personalitatea excesiv de autoritară a rabinului Moses Rosen și, aș adăuga, de anturajul lui extrem de obedient. Poate din aceste motive a fost dificilă această „regăsire". Și, totuși, făceam eforturi pentru a ne apropia de lumea evreiască și, implicit, de Israel. Mai mult succes a avut această apropiere pe plan profesional, prin începerea cercetării istoriei evreilor din România. Primul care a făcut acest pas a fost prietenul meu, Victor Eskenasy, și eu l-am urmat la scurt timp. În acest punct ne-am întâlnit cu nucleul a ce va fi, peste ani, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, coordonat în acea perioadă de Sergiu Stanciu. Trebuie spus, pentru a fi obiectivi, că, pe acest plan, relația cu Rosen a fost importantă și a fost începutul unei lungi colaborări, ce va continua și în Israel. Mulți ani după aceea, citind memoriile lui Mihail Sebastian, am recunoscut o trăire similară la marele scriitor. M. Sebastian, în plină

perioadă de teroare antonesciană, în perioada Holocaustului, rămânând singur și tot mai izolat, caută puncte de reper. Se întoarce în lumea evreiască și se duce într-o zi de *Yom Kippur*[8], una dintre zilele cele mai importante ale calendarului evreiesc, la sinagogă. Dar nu reușește să reia legăturile cu lumea evreiască[9]. Și el era complet integrat în cultura română. Nu avea să își găsească echilibrul la sinagogă. Nu ne-am găsit nici noi un echilibru. Am regăsit în jurnalul lui Sebastian ceva familiar, și aceasta era atmosfera specifică regimurilor totalitare. Am stabilit legături interesante profesional, dar omenesc, nu, nu le stabilisem. Nu ne regăseam.

În acest context, cu același Victor Eskenasy, ne-am apropiat treptat de istoria evreiască. Pentru mine nu a fost greu, deoarece eu mă întâlnisem în repetate rânduri și chiar mă oprisem asupra ei – fără a mă ocupa, însă, sistematic – în diversele mele cercetări. În timpul cercetării pentru lucrarea de doctorat, mergând pe materialele secolului al XIX-lea, ar fi fost greu să nu surprinzi prezența masivă și activă a evreilor în diversele activități sociale, economice etc. Începuse, astfel, să mă intereseze amploarea fenomenului de istorie evreiască, cel puțin în secolul de care mă ocupam atunci, și în special rolul evreilor în modernizarea societății românești, în preluarea de către aceasta a modelului cultural occidental.

M-am îndepărtat puțin de întrebarea în ce context am plecat. Într-un fel, tot ce am spus până acum ar fi căutarea unei soluții și devenea tot mai prezentă, tot mai posibilă, soluția de a emigra în Israel.

Tot cu o privire în trecut, m-ați întrebat despre dificultățile plecării. Tehnic, plecarea mea nu a fost dificilă. Ce înseamnă dificultatea plecării? Trebuie spus că Puterea comunistă a avut câteva abordări privind plecarea evreilor. Într-o primă perioadă, din punct de vedere propagandistic, plecarea era condamnată: „înaltă trădare”, cel care pleca se punea în „slujba imperialismului”, a unei „agenturi imperialiste” ș.a.m.d. Aceasta era o formă exterioară de propagandă, repet. În fond, Puterea comunistă, Partidul Comunist, în toate etapele sale, și în prima perioadă, așa-zisa perioadă Dej, și în a doua perioadă, perioada Ceaușescu, a dorit plecarea evreilor. O Românie fără evrei era unul dintre obiectivele

[8] *Yom Kippur*, în ebraică „Ziua Iertării”. Este cea mai sfântă și mai solemnă zi din calendarul religios evreiesc. Se ține un post strict, care durează 24 de ore, de la apusul soarelui, în ajunul sărbătorii, până a doua zi, la căderea nopții, iar evreii evlavioși nu părăsesc sinagoga, rugându-se tot timpul.

[9] Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 528.

național-comunismului românesc, care, de fapt, moștenea obiective ale naționalismului românesc dintotdeauna. Deci, plecarea evreilor nu era împotriva dorinței lor, de aia nu putea fi enunțată așa. Nu putea fi enunțată din mai multe motive, în primul rând propagandistic, faptul că un grup de oameni, evrei sau altă minoritate – nu este vorba numai despre evrei –, decid să părăsească „raiul pe pământ", care înseamnă socialismul. Era o contrazicere a teoriei. Nu puteau să o spună deschis și atunci condamnau aceste plecări. În al doilea rând, erau și problemele legate de relațiile României cu Uniunea Sovietică, care nu privea cu ochi buni plecările și, mai ales, presiunile statelor arabe, fie prin Uniunea Sovietică, fie direct. Se cunosc, printr-o serie de lucrări care au fost publicate, aceste presiuni. Așadar, România nu putea să spună că e de acord cu plecările. Dar, totuși, după cum se știe, s-a plecat. A fost marele val al anilor '50, a fost o întrerupere la un moment dat, și apoi o normalizare, ca să zic așa, după 1960, în care se pleca în număr destul de mare, deși Israelul nu era de aceeași părere, pentru că dorea cifre mult mai mari, dar se pleca permanent.

În perioada Dej, emigrarea evreilor mai aducea o serie de avantaje. Se eliberau locuințe – în România a existat o criză de locuințe multă vreme –, se eliberau locuri de muncă – în paralel, noul regim reușise deja să își formeze proprii specialiști, tehnicieni, care simțeau ei că îi pot înlocui pe evrei sau pe alți minoritari. În același timp, însă, România a înțeles că îi poate folosi pe evrei ca imagine a unui anumit umanism, de aceea emigrarea făcea bine, ca să spun așa, imaginii nu foarte bune a României comuniste în lume. Dar, în mod cinic, conducătorii comuniști au știut să și vândă evrei. Întâi, vorbim nu de o vânzare, ci de obținerea unor avantaje. În perioada Dej, de exemplu, au fost aduse autobuze israeliene în România, se pare că israelienii au construit o fabrică de penicilină la Iași, au realizat una dintre cele mai moderne ferme agricole lângă București, în localitatea 30 Decembrie (astăzi, 1 Decembrie). Deci, au fost o serie de avantaje. Israelul, în dorința de a primi *aliya*, de a primi evrei din România și din alte țări, „spărgea" blocajul economic pe care Occidentul îl stabilise împotriva țărilor comuniste, în cazul de față România.

În perioada Ceaușescu, se trece, după cum se știe – au fost documente publicate –, la vânzarea *per capita* a evreilor[10]. Ca și nemții[11],

[10] Vezi Radu Ioanid, *Securitatea și vânzarea evreilor: istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, Iași, Editura Polirom, 2015.

evreii devin o marfă foarte bună. Mai bună, poate, decât petrolul sau decât produsele agrozootehnice. Ca urmare a unor înțelegeri care se fac întâi cu reprezentanți neoficiali, apoi cu reprezentanți oficiali ai statului Israel, această vânzare a avut loc pe o perioadă lungă de timp. Au mai intervenit și alte elemente. România avea de câștigat dintr-o poziție pozitivă față de emigrare, în general, și față de emigrarea evreilor, în special. Se cunoaște faptul că România a obținut, și sprijinul *lobby*-ului evreiesc a fost hotărâtor, Clauza națiunii celei mai favorizate, care bineînțeles că a ajutat foarte mult economia românească.

În aceste condiții, sigur că au apărut anumite înlesniri tehnice în privința plecărilor. Au mai existat momente, de exemplu, s-a dat o lege, care trebuia să îngreuneze emigrarea, dar care de fapt nu s-a aplicat decât în foarte puține cazuri – nu numai pentru evrei, ci pentru toți care cereau să emigreze –, de a-și plăti studiile; este vorba despre cei cu studii superioare, care plecau. Mai târziu, legea nu a mai fost aplicată, din cauza protestelor internaționale, dar România a ușurat, în general, plecarea.

Deci, dacă într-o primă perioadă, ca să rezumăm, plecările erau grele și multe familii s-au chinuit, erau oameni dați afară din serviciu, pentru că asta se întâmpla automat, unii nu primeau plecarea ani de zile, ulterior a început să fie încurajată emigrarea, iar perioada de plecare era mult mai mică și, ca formulă, lucrurile erau simplificate. De exemplu, într-o primă perioadă se cerea renunțarea la cetățenia română. Era un act formal, însă fiecare renunțare însemna o taxă, care intra în bugetul statului. Când am plecat eu nu s-a mai cerut, deci nu mai plăteai nicio taxă, plus că rămâneai cu cetățenia, iar, în cazul în care doreai să te întorci în România, în excursie, lucrurile nu mai erau așa complicate.

Eu am emigrat în perioada în care aș spune că s-a intensificat ritmul plecărilor. De fapt, în acea perioadă se micșorase numărul evreilor din România, și politica lui Ceaușescu era, într-adevăr: „Să plece!!! Să plece cât mai mulți!”.

Când am depus actele pentru emigrare, nu am fost atent la instrucțiuni, nici nu erau foarte clare, dar majoritatea proceda corect; eu am greșit. Cererea de emigrare am scris-o de mână. Era și complicat, pentru că nu aveai mașină de scris, trebuia să mergi undeva pentru asta. Așa că mi-a fost mai simplu să o scriu de mână. După care am stat o

[11] Vezi Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu, *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 2011.

dimineață întreagă la o secție de Miliție – secția există și astăzi, în Pantelimon. Erau și români care doreau să plece, erau nemți care plecau în Germania, erau foarte multe fete care plecau, prin căsătorie, în țări arabe. Toată lumea pleca, ca să plece, unii nu în cele mai atractive destinații. În fine, acolo era un ofițer de la Pașapoarte, foarte dur, cerea tot felul de completări și de modificări, iar pe mulți îi reprograma. Am crezut că același lucru mi se va întâmpla și mie, pentru că mi-am dat seama că greșisem. Și, într-adevăr, cum am ajuns acolo mi-a făcut observație că nu trebuia să scriu de mână, însă, în clipa în care a aflat că plec în Israel, mi-a primit hârtiile; nu pentru că a avut un puseu de umanism și de înțelegere pentru mine, ci pentru că erau dispoziții ca cei care fac cerere pentru Israel să plece.

Abia din cercetarea dosarului meu de la C.N.S.A.S.[12] am aflat, ceea ce nu am știut la timpul potrivit, că, de fapt, cererea mea fusese respinsă. Însă, eu am plecat în câteva luni. Aceasta este una dintre ciudățeniile felului în care lucra Securitatea. Deci, a fost o respingere și apoi o revenire la respingere. De ce fusese respinsă? Pentru că eu scrisesem în cerere că am niște unchi, niște veri ai mamei, în Israel. Iar cererea fusese respinsă pe motiv că nu era îndreptățită, că nu aveam rude apropiate acolo, ceea ce era adevărat. De fapt, aveau dreptate. Numai că regimul te obliga să minți, te obliga să îți găsești rude, pentru că era imposibil să spui: eu sunt evreu și vreau să plec în Israel! Punct! Ăsta era adevărul. Nu, ei nu recunoșteau, și aici ajung la o teză mai generală, România nu a recunoscut niciodată emigrarea în Israel. Acest fenomen, care era evident, despre care știa toată lumea, chiar și un copil de școală, nu era recunoscut de Putere. Ei nu voiau să vorbească despre asta. Și așa cum spune într-o declarație oficială, din 1957, Chivu Stoica, prim-ministru la acea vreme, din România nu emigrează evrei și nu emigrează nimeni. Dar, datorită politicii umaniste a Partidului și guvernului român, se permite, în anumite cazuri, reîntregirea familiilor, prin studierea cererilor ș.a.m.d.[13]. Deci, motivul era „reîntregirea familiilor”. De aceea, toți își căutau rude, chiar dacă uneori nu erau așa de apropiate, cum era cazul meu. Eu nu aveam frați, mama, care mai era în viață, era cu mine, deci nu aveam rude apropiate în Israel. Nu aveam nici măcar niște veri ai mei, ci niște veri ai mamei, care nu sunt rude de gradul I sau II.

[12] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 205427 (dosar semnalat de Adrian Cioflâncă).

[13] Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 109.

Așadar, au avut motive să mă respingă, însă imediat s-a trecut peste asta, încât eu am depus actele în februarie, iar în mai aveam deja aprobarea și mi se cerea să plec până la 1 iulie. Atunci a trebuit să fac o cerere de prelungire – birocrația era uriașă și era foarte dificil să treci peste ea – și mi s-a prelungit până la sfârșitul anului. Și am plecat într-o zi istorică, pe 7 noiembrie, când, în loc să aniversez Revoluția din Octombrie, eu plecam în Israel.

Ce se întâmpla? Când plecai, trebuia să plătești foarte mulți bani. Trebuia să plătești în avans, pe câteva luni, curentul electric, apa etc. Trebuia să îți rezolvi problemele legate de casă, iar în cazul meu, care aveam casă proprietate personală, cumpărată cu credit, erau multe acte de făcut, de stat la multe cozi; practic, trebuia să circuli în tot orașul și nu puteai să rezolvi de pe o zi pe alta.

Deci aceasta este perioada pe care am apucat-o eu din punct de vedere al plecării. Emigrarea a fost mai ușoară. Vreau să spun că erai împins să pleci. Și acest lucru era legat de dorința lui Ceaușescu și a celor din jurul lui de a scăpa de evrei. Era fără doar și poate. Plecarea nemților era puțin mai grea, iar plecarea etnicilor români sigur că era mult mai grea.

La un moment dat, oficial, după plecarea mea, cred, s-a introdus avizul părinților, și asta nu doar în cazul minorilor. Era ceva absurd, ca părinții să aprobe pentru persoane cu vârste de peste 30 de ani, care la rândul lor aveau copii și care erau complet independenți.

Din punct de vedere profesional, nu am fost dat afară imediat, ci peste două luni. De altfel, eu am vrut chiar să demisionez, pentru că în perioada aceea lucram deja ca voluntar – și aveam nevoie de timp, trebuia să închei o lucrare pe care am terminat-o în ultima clipă – la viitorul Centru pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, și directoarea mea de atunci, Angela Popescu Bradiceni – lucram la Biblioteca Centrală de Stat – , mi-a spus să nu demisionez, pentru că se aștepta o restructurare foarte mare și să plec atunci, ca să câștige un post. Ca să arăt că lucrurile nu se potriveau, peste trei săptămâni mi s-a desfăcut contractul de muncă. Deci, erau decizii care veneau și plecau. Ca să spun drept, nu m-a lovit foarte mult. M-am și angajat la Federație[14], sigur, pe o sumă modică, dar am rezistat ca să spun așa. Nu era foarte mare nici salariul pe care îl aveam înainte, deci nu pierdeam foarte mult.

[14] Federația Comunităților Evreiești din România.

În legătură cu dosarul de la C.N.S.A.S., pe care l-ați adus în discuție mai devreme, v-ați simțit urmărit în acei ani?

În primul rând, toată lumea știa că ești urmărit. Apoape că era o normalitate. Ar fi fost grav să nu fi urmărit. Dar eu nu m-am simțit urmărit. La un moment dat am lucrat în cercetare, la un institut la care am ținut foarte mult, Direcția Patrimoniului Cultural, dar care, din dispoziția lui Nicolae Ceaușescu, a fost desființat, și m-am trezit într-un loc unde nu am fost foarte fericit, dar, mă rog, la Biblioteca Națională, pe atunci Biblioteca Centrală de Stat. Și acolo toată lumea spunea că ești urmărit. Te gândeai că poți fi urmărit, dar nu eram preocupat de asta. Cred că era și un grad de iresponsabilitate, eram încă tânăr și mă gândeam că atât eu, cât și colegii mei, suntem prea neînsemnați, încât forțele de Securitate să își piardă timpul cu noi. Dar se pare că și-l pierdeau. Îmi aduc aminte că lucram, din întâmplare, la sediul Colecțiilor speciale ale Bibliotecii Centrale de Stat, unde era și o interesantă arhivă, pe care am studiat-o. Lucram în biroul în care, cu niște ani în urmă, lucrase Paul Goma – cel puțin așa spunea toată lumea –, când era deja dizident și era urmărit și avea acel birou destul de izolat. Aveam un coleg mai ciudat, pictor de felul lui și un iubitor de alcool – Dumnezeu să îl ierte, nu mai este printre noi –, care dimineața, când ajungea în biroul nostru, striga la lampă „Bună dimineața, tovarăși!”. Era acest folclor, că sunt microfoane. Eu însă vorbeam foarte liber. Aveam un coleg mai în vârstă, care era cam speriat, și, întotdeauna când eu începeam să vorbesc despre Nicolae Ceaușescu sau despre Elena Ceaușescu, îmi făcea tot felul de semne, îmi arăta cu degetul la buze să tac și îmi arăta poza copiilor, că pentru copii să nu mai vorbesc. Nu știu dacă eram urmăriți atunci, dar probabil că da. Ciudat este că nu am găsit din perioada respectivă nimic la C.N.S.A.S., dar poate există totuși ceva.

În legătură cu aceasta, o foarte bună prietenă a mea, care locuia singură, s-a trezit cu Securitatea acasă. Au început să îi vorbească despre tatăl ei, care nu mai era în viață, și i-au cerut să le pună la dispoziție apartamentul. Bineînțeles, pentru diverse anchete. Prin diverse pretexte a reușit să preîntâmpine acest lucru, dar, după un timp, telefonul ei nu prea mai funcționa. Să fi fost o întâmplare? În general, telefonul era unul dintre „personajele” despre care se vorbea foarte mult, pentru că se știa că prin telefon se ascultă. Numai că se asculta nu doar prin telefon, ci și prin diverse alte mijloace.

La C.N.S.A.S. am găsit informații despre mine dintr-o perioadă anterioară Bibliotecii, când lucram la Direcția Patrimoniului Cultural, o

perioadă relativ scurtă, în care, în general, acuzațiile care mi se aduceau erau legate de calitatea mea de evreu, că eu m-aș fi plâns – ceea ce este foarte posibil – că sunt discriminat și că nu pot să obțin un post mai bun – căutasem în diverse locuri, și în învățământul superior, și nu am reușit (nu am reușit să mă înscriu la un concurs, nu să îl dau). În același timp era consemnat că eu cultiv misticismul. Eu care am fost, sunt și voi fi mereu ateu. Ei combinau ceva ce era adevărat cu lucruri neadevărate. Unele episoade erau adevărate. De exemplu, la o demonstrație – că eram duși la demonstrații –, la un moment dat, din plictiseală, am început să fac tot felul de glume, iar cineva a venit la mine și mi-a atras atenția să mă potolesc. Acest lucru era în dosar. Se spunea că am făcut referiri potrivnice conducerii de Partid și de stat, ceea ce nu mă îndoiesc că așa era. Că spuneam glume, și spuneam, dar glume spunea toată lumea, iar ele puteau sau nu să fie folosite. Deci eram un personaj în care nu se putea avea încredere. Trebuie să mai fie un dosar, pentru că, mult mai târziu – lucram deja la bibliotecă –, am fost acostat de un ofițer superior, care cred că era maior, și mi s-a cerut în mod clar să le dau informații privind activitatea mea de colaborator la Centru pe probleme ale istoriei evreilor din România. Deci, îi interesa ce se întâmplă în zona evreiască. Atunci eu am spus că petrec foarte puțin timp acolo și că nu am legături și, în general, am tratat totul de pe postul „prostului”, care nu înțelege ce vor ei. Și se pare că a funcționat. După două întâlniri, când au văzut că eu sunt „prost”, au renunțat. Se vede că au găsit pe altcineva. Aveau peste tot.

Deci, sigur, am fost urmărit, nu pentru că aș fi fost dizident, ci pentru că eram tânăr și, ca mulți alți tineri, vorbeam. Nu eram foarte prudent, dar majoritatea tinerilor nu erau prudenți. Să nu uităm că nemulțumirea era mare. Îmi amintesc că eram în Piața Romană, pe strada Mendeleev, și, din blocul vizavi de B.C.R., de la un geam deschis – era vară –, se auzea clar inconfundabila „Europă Liberă”. Și nu era un caz izolat, deja lumea vorbea. S-ar putea ca organele de ordine să fi lăsat special, ca o supapă, ca să nu ia altă formă organizată protestele. Să nu mai vorbim despre ce era la cozi. Așa că, sigur, era o stare de nemulțumire permanentă. Nu s-a ajuns la situația din Polonia, când, după ce s-a instalat acolo starea de necesitate, în 1981, erau întrerupte convorbirile telefonice și erai informat că ai convorbirea urmărită. Cum spuneam, nu s-a ajuns la asta, dar se știa că poți fi oricând urmărit.

Am avut contacte cu o serie de oameni de cultură, mai ales prin faptul că ei veneau la bibliotecă și sigur că discuțiile erau libere, fie prin oameni care lucrau acolo. Lucrurile erau foarte încurcate, auzeai multe.

Unii dintre colegi aparțineau nomenclaturii. Era o doamnă, soția unui general. Tocmai aceștia erau, de obicei, cei mai critici. Lucrurile erau amestecate, însă nemulțumirea era generală.

Ați putea acum, din perspectiva timpului scurs, să ne spuneți ce a contribuit cel mai mult la decizia de a emigra: sensibilitatea evreiască, antisemitismul, care, după cum spuneți dvs., primise „verde", sau mizeria cotidianului (frigul din casă, cozile etc.)?

Fiecare dintre acești factori a avut un rol. Mai ales că „răul" era *in crescendo* pe toate planurile. Din ce în ce mai frig în casă, dar și la locul de muncă. Aș putea să vă povestesc cum studiam la Arhivele Naționale, îmbrăcat și cu mănuși. Și nu numai frig, dar și întuneric. Tot la Arhive eram într-o „competiție" cu alți cercetători, de a veni mai devreme pentru a ocupa locul de la fereastră, unde se vedea ceva mai bine. Lumina electrică era închisă în timpul zilei, iar deschiderea ei era un adevărat act de „trădare națională".

Sigur, toți acești factori mă influențau, dar poate că cel mai mult m-a apropiat de decizia de a mă rupe de România lui Ceaușescu lipsa oricărei perspective. Și, deși această lipsă de perspectivă era generală – o împărțeam cu toți prietenii mei, indiferent de apartenența etnică –, începeam să simt, poate cu întârziere, că pentru mine, ca evreu, porțile aveau un lacăt în plus. Național-comunismul ceaușist a creat un inconfort pentru minorități, atât cultural, dar și ca perspectivă de viitor.

Toate acestea au dus la pierderea speranței. „Întunericul" amintit înainte nu era numai la propriu; încremenirea norilor negri cuprindea întreaga viață. Pentru mine personal, care aveam încă de copil o înclinație pentru sfera politică, spectacolul dictaturii ceaușiste, în forma grotească a național-comunismului, era aspectul cel mai dezgustător.

În ciuda situației grele, ideea de emigrare nu a fost ușoară. Era vorba de o dezrădăcinare. Dar pot spune că, atunci când, cu greu, m-am rupt de un mediu pe care îl consideram al meu, decizia de a ajunge în Israel mi s-a părut firească. Nu cred că puteam să ajung la această dezrădăcinare, pentru o altă direcție. Ceea ce știam despre evreitate și Israel mi-a facilitat adaptarea la noua țară. Îmi însușeam o identitate pentru care eram pregătit. Dar, aceasta este o problemă pentru o altă discuție.

Lya **BENJAMIN**

Ordinul B'nei Brith în România (I.O.B.B.). Scurt istoric

The B'nai Brith Order in Romania (I.O.B.B.). A short history

The B'nai Brith Order started as a continuation of the „Zion Brotherhood", created in 1873, being a preparatory school for BB order, set up in 1889. Like its predecessor, the B'nai Brith Order was and is an organization with philanthropic and cultural-educational purposes. It directs his members to a high moral attitude towards a patriotic loyalty to Romania.

Etichete: B'nei Brith, filantropie, patriotism, salvare, loje
Keywords: B'nai Brith, philanthropy, patriotism, ambulance, lodge

Înființarea și activitatea „Înfrățirii Zion"

Noua organizaţie a luat fiinţă în anul 1873, într-un context politic foarte nefavorabil populaţiei evreieşti din România. Era după adoptarea Constituţiei din 1866, care, prin prevederile articolului 7, refuza evreilor dreptul la cetăţenia română. Evreii au fost „încetul cu încetul dezmoșteniți de toate drepturile dobândite, goniţi din sate, alungaţi din şcoli, îngrădiţi în toate ramurile de muncă și coborâți la starea de vagabonzi"[1]. Pe lângă politica antievreiască promovată de guvernarea Ion C. Brătianu, greutăţile s-au amplificat și ca urmare a dezorganizării vieţii interne evreiești, prin desfiinţarea, în Bucureşti şi în alte localităţi, a organizaţiilor comunitare. În această situaţie a sosit în ţară, în anul 1871, Benjamin Franklin Peixotto, pe post de consul al Statelor Unite ale Americii, secretarul lui devenind dr. Adolphe Stern, primul avocat evreu din România. Înţelegând situaţia în care se afla evreimea, Peixotto, în calitatea lui de evreu și de membru al Ordinului B'nei Brith din New York, a hotărât, împreună cu un grup de intelectuali evrei din Bucureşti, să creeze o organizaţie evreiască similară și aici. Așa a luat fiinţă, la începutul anului 1873, „Înfrăţirea Zion", având misiunea să fie o şcoală pregătitoare pentru înfiinţarea Ordinului B'nei Brith. „Organizaţia a căpătat o rapidă extindere pe întregul teritoriu al ţării. Astfel, la Adunarea Generală a «Înfrăţirii», întrunită la Bucureşti, în zilele de 26, 27 și 28 decembrie 1874, au participat reprezentanţii «lojilor» din 14 localităţi"[2]. Raportul prezentat a trecut în revistă următoarele realizări: „Pentru a doua oară suntem întruniţi în Adunarea Generală

---

[1] Adolphe Stern, *Din viaţa unui evreu-român*, vol. I, ediţie îngrijită, adnotată şi postfaţă de Ţicu Goldstein, Bucureşti, Editura Hasefer, 2001, p. 43.

[2] *Raportul Adunării Generale a Înfrăţirii Zion, ținută în București, în zilele de 26, 27 și 28 decembrie 1874*, Bucureşti, 1875, p. 3.

ordinară. Dacă anul trecut am avut fericirea a putea constata mersul propăşitor al «Înfrăţirii noastre», cu atât mai mult ne putem felicita astăzi, văzând că tânărul şi fragedul lăstar continuă nu numai a da ramuri, ci şi a creşte în mod sănătos şi regulat, ceea ce probează că a prins adânci şi durabile rădăcini în pământul în care este plantat"[3]. În continuare, se sublinia faptul că: „Ideile conducătoare ale «Înfrăţiei» noastre, caritatea, care nobilează, instrucţiunea care luminează, frăţia care uneşte şi face forţa, au fost necurmat puse în practică cu un zel şi o seriozitate bărbătească"[4].

Înaltele principii care stau la baza activităţii „Înfrăţirii" au fost formulate în Constituţiunea, adoptată în adunarea de constituire, din ianuarie 1873: „Organizaţia are de misiune să unească fiii lui Israil în operă sacră pentru a propaga interesele cele mai înalte ale omenirii, pe principiul iubirii frăţeşti; de a dezvolta caracterul moral şi mental al poporului nostru, încurajând ştiinţa şi arta şi inculcând ştiinţa şi ideile cele mai curate şi sfinte de filantropie, onoare şi patriotism; cu un cuvânt, de a perpetua doctrinele eterne ale judaismului ca incorporaţiunea tuturor virtuţilor umane. Ea proclamă următoarele principii cardinale:

1. Toţi oamenii sunt fraţi fii ai aceluiaşi Dumnezeu investiţi cu aceleaşi drepturi inalienabile.

2. Naţiunile trebuiesc guvernate de legi, însă relaţiunile sociale între oameni, de inspiraţiunile amorului.

3. Caritatea şi instrucţiunea sunt pentru omenire darurile cele mai alese ale amorului. Înfrăţiţii de Zion sunt obligaţi la exercitarea celei dintâi şi la răspândirea celei din urmă. Interesele cele mari ale omenirii se propagă mai bine prin silinţe combinate, care sunt regulate prin legi şi măsuri înţelepte.

Spre a îndeplini scopurile de mai sus, s-a înfiinţat «Înfrăţirea Zion», cuprinzând societăţi zionistice numite loji şi secţiuni sub direcţiunea unui corp suprem numit Sanhedrin"[5].

Deşi organizaţia nu avea caracter politic şi activitatea politică îi era interzisă prin Constituţie, totuşi, înaintarea de petiţii către organele de stat, în problemele prigoanei antievreieşti, era practicată. Astfel, însuşi Peixotto a redactat o petiţie către parlament, privind obţinerea drepturilor cetăţeneşti pentru evrei. Peixotto a redactat textul în limba engleză şi dr.

---

[3] *Ibidem*, p. 4.

[4] *Ibidem*.

[5] Adolphe Stern, *op.cit.*, p. 90.

Adolphe Stern l-a tradus. După o scurtă incursiune în istoria evreilor în context românesc, autorul memoriului, invocând cuvintele lui Mihail Kogălniceanu, rostite în divanul *ad-hoc* la 15 noiembrie 1857, conchidea: „Când toate naţiunile civilizate de astăzi au proclamat libertatea politică şi civilă a evreilor fi-va oare evreul român singur ţinut în lanţuri? Voi-va România singură între toate naţiunile să facă o excepţiune aşa de nedreaptă? Nu, ţara noastră, jună în instituţiunile ei, are nevoie de inimile şi mâinile tuturor fiilor săi spre a se dezvolta şi consolida"[6]. Dar, la cererea unor membri din guvern, petiţia nu a fost înaintată.

În anul 1875, „Înfrăţirea" obţine autorizaţie de funcţionare din partea autorităţilor de stat. De atunci datează şi „Buletinul Înfrăţirii Zion", o importantă sursă de informare privind activitatea organizaţiei.

Printre acţiunile cele mai importante ale „Înfrăţirii" a fost participarea la Războiul de Independenţă (1877-1878). „Din întâiele clipe când se hotărăşte intrarea noastră în război, evreii din tot cuprinsul ţării alcătuiesc comitete de ajutor. În frunte păşeşte «Înfrăţirea Zion». Din îndemnul ei se creează în Bucureşti un Comitet Central, care răspândeşte următorul apel:

Către Israeliţii din România,

Coreligionari,

Ţara se află acum în împrejurări grele. Datoria fiecăruia este a contribui la satisfacerea trebuinţelor ei. Ţara în care ne-am născut reclamă în timpul de azi să-i plătim o mică părticică din aceea ce ne-a dat din ziua naşterii noastre. Contribuiţi ca şi până acum, dar într-un mod mai sistematic, cu braţul, cu cunoştinţele, cu averea voastră, pentru binele ţării, fiecare în cercul său, fiecare cu ceea ce poate, fiecare în oraşul în care locuieşte. Toţi acei cari, afară de coreligionarii noştri aflaţi deja în armata ţării, vor voi să se înroleze ca voluntari şi nu vor dispune de mijloace pentru a se echipa singuri, să se adreseze la Comitetul de mai jos, care se va grăbi a le procura cele necesare. Patria noastră are nevoie de concursul tuturor fiilor ei, orice divergenţă şi deosebire dispare în faţa acestor nevoi. Fiţi fii buni!

Comitetul Central:

Adolf Weinberg, Filip Focşăneanu, I.E. Cohen, Samuel Marcus, Emanoil Rosenthal, dr. Lempart, dr. Leopold Stern, Moise Leon"[7].

---

[6] *Ibidem*, p. 92.

[7] *Ibidem*, p. 121.

O altă inițiativă și mai importantă a conducerii „Înfrățirii” a fost înființarea ambulanței care i-a purtat numele. Echipată de ea, întreținută de ea, slujită de personalul ei, Ambulanța Zion, atașată Diviziei a III-a, a plecat pe câmpul de luptă, pentru a veni în ajutorul luptătorilor doborâți de boli și răni. Personalul medical era compus dintr-un medic-șef, în persoana dr. Al. Cociu, un medic ajutor, studenți și un farmacist. O echipă formată din 12 persoane. Printre participările importante este de menționat cea de la asaltul Griviței (30 august 1877), unde primii răniți, aproximativ 600 de persoane, au fost pansați de echipa ambulanței. Numeroase au fost serviciile aduse de ambulanță, fapt ce rezultă și din aprecierile făcute de medicul-șef al Diviziei a III-a, dr. Stavrescu, și de comandantul diviziei, generalul Anghelescu. Astfel, dr. Stavrescu, în adresa trimisă conducerii „Înfrățirii”, scria: „În toate ocaziunile, personalul acestei ambulanțe s-a distins prin devotament, zel și activitate, punând cea mai mare scrupulozitate în îndeplinirea datoriilor sale”[8]. Iar comandantul diviziei, generalul Anghelescu, a trimis o adresă oficială lui Adolf Weinberg, președintele „Zionului”, în care scria: „Trebuie să mulțumesc societății ce prezidați pentru serviciile însemnate ce Ambulanța Zion a făcut la a III-a și a IV-a divizie activă înaintea Plevnei și a Vidinului, împărțind cu noi frățește toate ostenelile și greutățile campaniei și să comunice ce parte însemnată a luat această ambulanță la campanie, înainte și după trecerea Dunării, și serviciile eminente ce au făcut la a III-a și a IV-a divizie ce am onoarea a comanda”[9].

Toți medicii ambulanței au fost decorați după război și au primit împământenirea. „Înfrățirea Zion”, în Adunarea generală din 25 decembrie 1879, le-a decernat o medalie, drept mulțumire pentru modul cum au îndeplinit greaua lor sarcină.

Așadar, „Înfrățirea Zion” s-a dovedit a fi un demn precursor al Ordinului B’nei Brith (I.O.B.B.), atât prin principiile care stăteau la baza activității sale, cât și prin activitatea sa practică. Căci, ca și I.O.B.B., și „Înfrățirea” milita pentru frăția între oameni, fără deosebire de confesiune și etnie, pentru iubire și devotament față de patria română. În aceste condiții sosește în România, în anul 1889, Iulius Fenichel, primul ex-președinte al Marii Loji din Germania și delegatul Marii Loji Centrale pentru înființarea I.O.B.B.

[8] *Ibidem*, p. 124.

[9] *Ibidem*.

Înființarea Ordinului B'nei Brith în România

Raportul oficial despre instituirea I.O.B.B. în România este transmis la New York de Iulius Fenichel, la data de 18 martie 1889. Conform raportului, ședința de constituire a I.O.B.B. s-a ținut la București, la data de 2 martie 1889. Au participat reprezentanţii societăţii „Zion" din București și din alte localităţi. Iulius Fenichel a făcut un scurt istoric al I.O.B.B. în America, prezentând, totodată, principalele direcţii de activitate. Vorbitorul a ţinut să sublinieze faptul că activităţile Ordinului nu au caracter secret: „Se țin în secret doar faptele filantropice, actele de binefacere, în general, pentru ca lumea să nu creadă că sunt făcute în scop de lăudăroșenie. Toate celelalte sunt deschise. Ordinul nu are alte scopuri, nu caută chestiuni politice, cugetă numai la fapte bune într-o lume rea şi încearcă a le săvârşi. Această nobilă înfrăţire, începând cu un mic număr de fraţi modești, a ajuns un ordin de 25.000 de membri, întinzându-se de la apus la răsărit. O asemenea societate, arăta Iulius Fenichel, cu aşa mici începuturi, trebuie desigur să fi posedat pe adevăratul germene al umanităţii, baza iudaismului, căci altfel niciodată nu ar fi putut prospera și deveni înfrățirea viguroasă și puternică cum este azi"[10].

După încheierea cuvântării, participanţii la adunare au votat, în unanimitate, instituirea celei dintâi Loje, constituindu-se astfel pe loc „Noua Lojă Fraternitatea I nr. 380 din București, ca cea dintâi stea în constelaţiunea firmamentului român a I.O.B.B."[11]. După constituirea lojei din București, I. Fenichel împreună cu câţiva fraţi au plecat în provincie, pentru crearea unor loji locale: la Brăila – Loja „Peixotto", în orașul Galaţi – Loja „Bien III", la Ploiești – Loja „Egalitatea", la Craiova – Loja „Luptătorul", la Turnu Severin – Loja „Stern 7". În final, s-a revenit la București și s-a instalat Marea Lojă Districtuală „Zion" nr. 9 pentru România. În conducere au fost aleşi: mare preşedinte – dr. Adolphe Stern, mare vicepreşedinte – dr. Moritz Beck, rabin, al doilea mare vicepreşedinte – dr. Albert Blumenfeld, mare secretar – Ioseph Stern. Până la alcătuirea propriilor legi, Marea Lojă nr. 9 le-a adoptat pe cele ale districtului nr. 8 din Germania.

Orientarea activității Lojei B'nei Brith

Este titlul unui articol apărut în „Buletinul Lojii Noua Fraternitate", din 15 decembrie 1930, care este relevant pentru înțelegerea

---

[10] „Buletinul Marii Loji Zion", nr. 9, iunie 1889, pp. 5-11.

[11] *Ibidem*.

rolului acestei organizații în viața societății evreiești. În primul rând, se precizează că loja exclude orice preocupare politică. Practic, ea are „datoria de a se ocupa de tot ceea ce poate fi în legătură cu permanența etnică și etică a poporului evreu”. În centrul preocupărilor s-a aflat îndrumarea tineretului evreu spre munci productive, crearea școlilor de meserii, subvenționarea corporațiilor de meseriași evrei, crearea de cooperative și bănci populare, ajutorarea absolvenților școlilor de meserii evreiești de a-și instala ateliere. Dar, această politică de orientare profesională a tineretului nu excludea preocuparea pentru formarea lui în spiritul culturii iudaice; s-au pus la îndemâna fiecăruia manuale de istorie a evreilor, cărți de limbă ebraică. Este de subliniat faptul că lojile au adoptat o atitudine de susținere a sionismului, de stimulare a acțiunilor pro-palestiniene pe toate căile. Fapt ce nu excludea, însă, îndrumarea membrilor, a tineretului, în direcția unei atitudini patriotice, de devotament față de România.

Una dintre cele mai importante instituții create de lojă a fost Universitatea Populară „Noua Fraternitate”. Prima conferință a avut loc în anul 1931, la data de 14 ianuarie; a vorbit prof. univ. Rădulescu-Motru, despre spirit și spiritualitate. A doua conferință a fost ținută de Isabela Sadoveanu, despre „O știință nouă: caracterologia”. În concepția B’nei Brith, menirea Universității Populare a fost aceea de a arăta celor interesați că se putea căpăta cultură și în afara școlilor superioare și că nu era nevoie de obținerea unei diplome universitare pentru ca cineva să se prezinte cu un grad superior de cultură.

Pe lângă activitățile sus-menționate, în Circulara nr. 1 a Marii Loji „Zion” din București se atrăgea atenția membrilor Ordinului asupra obligațiilor față de evreii din Germania: „Grija noastră principală este în acest moment soarta tragică a fraților noștri din Germania. Trebuie să luăm parte la lupta sfântă pentru apărarea lor și pentru salvarea lor socială și economică. Catastrofa din Germania fiind și o amenințare pentru evreii din toată lumea, ne obligă la o unire a tuturor forțelor noastre contra primejdiei antisemite”[12].

Principiile teoretice care se aflau la baza activității practice a B’nei Brith au fost expuse de către șef-rabinul dr. I.I. Niemirower, în articolul intitulat *Adevărul despre B’nei Brith*, apărut în „Buletinul Lojii Noua Fraternitate”, din 10 iunie 1934. Articolul este scris de pe poziții militante, fiind îndreptat împotriva acuzațiilor antisemite. În primul rând, se

[12] „Buletinul Lojii Noua Fraternitate”, anul III, nr. 8-10, noiembrie 1933, p. 12.

demonstrează că B'nei Brith nu are nicio legătură cu francmasoneria: „B'nei Brithul este o societate apolitică nu doar după statute, ci și după spiritul ei (...) B'nei Brith nu urmărește tendințe antireligioase, ci dimpotrivă, stă sub steagul religiei mozaice; etica iudaică este «motorul» bneibrisiștilor (...) B'nei Brith este o organizaţie internă a lui Israel, care nu este contra nimănuia, ci dezvoltă moralitatea în Israel în folosul nostru și al întregii omeniri. B'nei Brith este și a fost întotdeauna o organizaţie patriotică". În expunerea sa, I.I. Niemirower respingea categoric acuzaţia adusă de „Protocoalele Sionului", cum că B'nei Brith ar fi fost „un instrument al imperialismului evreiesc". Această afirmaţie, conchidea I.I. Niemirower: „este o falsificare periculoasă [...] B'nei Brith nu amenință pe nimeni, nu strică nimănui, ci dimpotrivă, este un izvor viu al unei morale sublime, al unui patriotism serios și al unei lumini culturale".

Ordinul B'nei Brith în atenţia Direcţiilor Generale ale Ministerului de Interne

În fondurile Arhivei C.N.S.A.S. se păstrează o bogată documentaţie, constituită în special din note informative ale Serviciilor Siguranţei din diferite localităţi. Făcând abstracţie de comentariile tendențioase pe care le conţin unele note, în special cele din timpul comunismului, și care sunt relevante pentru poziția politică câteodată ostilă a autorităţilor de stat faţă de activitatea unei organizaţii precum B'nei Brith, acestea cuprind informaţii care reflectă diferite aspecte ale activităţii B'nei Brith în România. În general, documentele datează din perioada interbelică şi din anii de după 23 august 1944 şi până în anul 1949, când I.O.B.B. a fost interzis pentru a doua oară în România; prima interdicţie a survenit în anii regimului Antonescu. Notele conţin, de regulă, numele persoanelor care au făcut parte din organizaţie, orientarea lor politică şi profesiunea. În unele localităţi s-au întocmit şi fişe personale; de exemplu, pentru membrii Lojei „Egalitatea" din Ploiești. Pe lângă numele şi prenumele persoanei, în fişe sunt indicate: numele şi prenumele părinţilor, cetăţenia, religia, starea civilă, studiile, serviciul militar, antecedente politice, orientarea politică la data întocmirii fişei. Desigur, sunt date importante pentru cunoaşterea structurii socioprofesionale a B'nei Brith-ului. De altfel, se raportează, „spre ştiinţă", și despre şedinţele consacrate sărbătoririi unor membri ai organizaţiei. Astfel, la data de 11 decembrie 1931, Direcţia Poliţiei şi Siguranţei din Ministerul de Interne era informată că loja I.O.B.B. din Iași „a sărbătorit în

mod solemn pe scriitorul și publicistul evreu Carol Drimer, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de activitate publicistică”[13]. Se raporta și numele celor aleși în conducerea organizației dintr-o localitate sau alta. Se ținea evidența congreselor internaționale și numele persoanelor care plecau din România la congresele respective. Congrese au avut loc și în România. De pildă, o notă din 2 aprilie 1933 informează despre Congresul lojilor ce a avut loc în București, sub președinția dr. I.I. Niemirower. Lucrările Congresului s-au desfășurat sub semnul solidarității cu evreii din Germania. Lupta împotriva pericolului extremismului de dreapta a stat, în general, în atenția B'nei Brith-ului nu doar din România, ci și pe plan mondial. Acestei probleme i-a fost consacrat Congresul Mondial de la Karlsbad, întrunit în mai 1933.

Trecând în revistă câteva note informative din perioada de după 23 august 1944, se observă o schimbare în aprecierea activității I.O.B.B. Se insistă asupra poziției politice a membrilor. Astfel, într-o notă din 26 ianuarie 1948, referitor la situația din Loja „Humanitas” din Bacău, se scria următoarele: „Majoritatea membrilor sunt refractari regimului, s-au luat măsuri pentru controlarea mai de-aproape a activității acestora”[14]. Relevantă pentru noua orientare este și o notă informativă a Inspectoratului Regional de Siguranță din Ploiești, din 15 iulie 1948. Conform documentului, în ultima ședință a lojei, „președintele a vorbit despre abdicarea regelui și crearea Republicii Populare Române. A dat citire directivelor venite de la centru, prin care membrii sunt obligați a ajuta și conlucra cu actualul guvern și a ajuta la restratificarea populației evreiești, ca să se încadreze în munca constructivă a țării (...). Conform instrucțiunilor primite de la Comitetul Central din București, s-a realizat democratizarea lojei prin primirea de noi membri progresiști”[15].

Dar, în ciuda democratizării și a aducerii de noi membri progresiști, B'nei Brith-ul a fost interzis în anul 1949. Regimul comunist nu tolera astfel de organizații.

După revoluția din anul 1989, B'nei Brith a renăscut, precum pasărea Phoenix, din propria-i cenușă. În 1994, Loja a fost reactivată sub titlul „Dr. Moses Rosen” Forum, iar din anul 2005 președinte este Jose Iacobescu.

---

[13] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 11398, f. 27.

[14] *Ibidem*, f. 140.

[15] *Ibidem*, f. 185.

Florin C. STAN

Aspecte privind emigrarea evreilor din U.R.S.S. în Israel în perioada 1987-1991 și implicarea autorităților române

Aspects regarding Jewish emigration from U.S.S.R. to Israel between 1987-1991 and implication of Romanian authorities

Emigration of the Jews from U.S.S.R. to Israel between 1987-1991 it happened in *perestroika* era. By then, just a few part of the Jews from Soviet Union have managed to emigrate. Unlike the situation of Jewish emigration in the Soviet Union, the Jews from Romania have emigrated constantly during the communist regime.

Under the given conditions, the Jewish transit to Israel was done through Romania, with Romanian authorities accord, despite the attitude of Arabian part towards this emigration.

Etichete: emigrare, evrei, U.R.S.S., Israel, Agenția Evreiască pentru Israel, România, TAROM

Keywords: emigration, Jews, U.S.S.R., Israel State, The Jewish Agency for Israel, Romania, TAROM (Romanian Air Transport)

La București, situația este liniștită, vremea este frumoasă,
ninge și noi continuăm cu tranzitarea emigranților din Uniunea Sovietică
fără probleme deosebite[1]
(Eli Yitzhaki, directorul Biroului *Sohnut*[2] în România,
Radio ,,Vocea Israelului", 28 decembrie 1991)

Cadrul general

Emigrarea evreilor din U.R.S.S. în Israel, în perioada 1989-1991, ne plasează, din punct de vedere temporal, în perioada sfârșitului unei epoci marcate de consecințele politicii de *glasnost* (,,deschidere") și *perestroika* (,,restructurare"), promovate de către ultimul secretar general al P.C.U.S.,

---

[1] Radio Vocea Israelului (*Kol Yisrael*), 28 decembrie 1991. Înregistrare pusă la dispoziția autorului de către prof. univ. dr. Carol Friedmann, căruia îi mulțumim în mod deosebit și pe această cale.

[2] *The Jewish Agency for Israel* – prescurtat *J.A.F.I.*; în ebraică *Sohnut*. Înființată în anul 1929, în Statele Unite, Agenția Evreiască pentru Israel reprezintă interesele poporului evreu și ale comunităților evreiești de pretutindeni. Site propriu: www.jewishagency.org.

Mihail Gorbaciov[3]. Până atunci, doar o mică parte dintre evreii aflați în cuprinsul republicilor sovietice reușiseră să emigreze. După unele date, între 1968 și 1989, 240.000 de evrei au emigrat din U.R.S.S. (11% din totalul populației evreiești din Uniune)[4]. În contrast cu această cifră, menționăm că, numai în perioada 1990-1993, 578.029 de evrei au emigrat din spațiul (ex-)sovietic[5].

Spre deosebire de situația emigrării evreilor din Uniunea Sovietică, aflată până în perioada *glasnostului* sub semnul prohibiției regimului[6], evreii din România au emigrat constant, chiar dacă în proporții variabile, în perioada regimului totalitar, ajungând ca, la sfârșitul anului 1989, să fie înregistrată cifra totală de 269.431 evrei care au făcut *alia*, în perioada 15 mai 1948 (data proclamării Statului Israel) – 22 decembrie 1989[7], aceasta reprezentând majoritatea populației evreiești care rămăsese în România în perioada postbelică. Dacă, la sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale, populația evreiască din România număra 428.312 persoane, în anul 1989 se considera că se mai aflau în țară doar circa 19.000 de evrei[8].

În condițiile date, tranzitul evreilor din U.R.S.S. spre Israel se făcea prin România, cu acordul autorităților de la București, care, având în vedere rolul de mediere asumat în cadrul conflictului arabo-israelian, erau obligate să disimuleze amploarea acestei emigrări.

Emigrarea evreilor din U.R.S.S. în perioada 1987-1989

Emigrarea evreilor din Uniunea Sovietică în perioada menționată se făcea într-un context internațional delicat pentru România, atât din

[3] Josephine Bacon, *The Illustrated Atlas of Jewish Civilization. 4000 Years of Jewish History*, Silverdale Books, Leicester, 2003, p. 216.
[4] Caryn Aviv, David Shneer, *New Jews. The End of the Jewish Diaspora*, New York University Press, 2005, p. 33.
[5] *Ibidem*, p. 35. Pentru o istorie a evreilor din U.R.S.S. până în perioada destinderii, vezi lucrarea lui Benjamin Pinkus, *The Jews of The Soviet Union. The History of a National Minority*, Cambridge University Press, 1988.
[6] Martin Gilbert, *The Story of Israel. From Theodor Herzl to the Roadmap for Peace*, London, Carlton Books, 2008, pp. 46-47.
[7] Florin C. Stan, *România-Israel. Relații bilaterale (1948-1991)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016, p. 484.
[8] Dr. Yosef Govrin, *Organizarea comunităților evreiești din România în timpul lui Ceaușescu*, în „Revista Cultului Mozaic”, nr. 730, București, 16-31 ianuarie 1992, p. 7.

perspectiva relațiilor sale bilaterale cu Israelul, cât și cu statele arabe.

Într-o Notă a Securității, din 20 august 1988, privind tranzitul prin România al evreilor sovietici care emigrează spre Israel, se arăta că ,,reprezentanţii arabo-palestinieni apreciază că emigrarea masivă a evreilor din U.R.S.S. va avea ca efect întărirea Statului Israel, ceea ce este de natură să afecteze securitatea ţărilor arabe vecine şi să pună în pericol asigurarea drepturilor legitime ale poporului palestinian"[9].

Ulterior, într-o *Notă a Departamentului Securității Statului privind politica Ligii Arabe și a prim-ministrului israelian, Yitzhak Shamir, asupra raporturilor cu România*, datată 28 noiembrie 1989, se arăta, între altele, că într-un document al Ligii Arabe, privind evenimentele în curs derulate în statele est-europene, se evidenția faptul că ,,România promovează de multă vreme o politică independentă, reafirmându-și în nenumărate rânduri solidaritatea cu ţările arabe şi, în general, cu lumea a treia. Este neîndoielnic că şi în viitor această ţară va contribui la soluţionarea, pe cale politică, a situaţiei din Orientul Mijlociu, constituind un sprijin pentru cauza arabă. În condiţiile mutaţiilor rapide produse în ultimul timp în Europa Răsăriteană şi în raporturile Est-Vest, este recomandabil ca ţările arabe să acorde în continuare atenţie relațiilor cu România, care constituie un partener sigur pentru dezvoltarea unor raporturi de lungă durată".

De asemenea, în același document se arăta că prim-ministrul israelian, Yitzhak Shamir, a susținut în cadrul unei ședințe de guvern că ,,nu trebuie să uităm nici un moment că, după 1967, în pofida unor presiuni exercitate asupra sa de U.R.S.S. şi alte ţări socialiste, România a întreținut raporturi normale cu noi pe baza principiilor independenţei şi respectului reciproc. (...) În condiţiile evoluţiilor dinamice și imprevizibile din unele state est-europene, situaţia din România ne oferă garanţii că vom putea să colaborăm, în continuare, atât pe plan politic cât şi economic"[10].

Dintr-o perspectivă israeliană, reprezentantul însărcinat cu responsabilități în rândul originarilor din România, Shlomo Leibovici

[9] Radu Ioanid, *Securitatea și vânzarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, Iași, Editura Polirom, 2015, doc. 339, pp. 550-551.
[10] Constantin Buchet, *România, frontul informațiilor și sfârșitul Războiului Rece (1980-1989)*, Craiova, Editura SITECH, 2011, pp. 189-190.

Laish, care activa deschis ca director în M.A.E. israelian[11], a arătat într-un interviu postdecembrist că, în privința emigrării evreilor în perioada regimului comunist, ,,colaborarea cu România a fost dificilă”, bazându-se pe așa-numitul principiu *do ut des*[12], Ierusalimul urmărind constant facilitarea emigrării evreilor în statul israelian.

Primul document cunoscut în literatura de specialitate din România, cu referire la emigrarea evreilor din U.R.S.S., este datat 20 august 1988, fiind vorba despre Nota – menționată anterior – destinată conducerii D.S.S. și președintelui statului[13]. Aici se arată că, ,,în ultima perioadă, unele state arabe (...), precum și organizații arabo-palestiniene (...) s-au sesizat de faptul că prin România tranzitează un număr tot mai mare de cetățeni sovietici de naționalitate evrei, care călătoresc în scop turistic sau de emigrare în statul Israel”[14]. Se sublinia că, deși nu există o hotărâre sau aprobare oficială în acest sens, la 24 noiembrie 1987, în cadrul companiei TAROM fuseseră purtate discuții cu un reprezentant al Ambasadei Israelului la București, în vederea asigurării ,,condițiilor de tranzit al unor cetățeni sovietici de naționalitate evrei”, convenindu-se verbal un aranjament de principiu pentru ,,transportul acestei categorii de persoane pe ruta Moscova-București” de către compania AEROFLOT, iar pe ruta București-Tel Aviv de curse TAROM, cu plata biletelor în dolari S.U.A., efectuată de către ambasada israeliană. Se consemna că, la perfectarea aranjamentului, reprezentanții TAROM au acționat în limitele competențelor proprii, neavând în vedere implicațiile negative, din punct de vedere politic și propagandistic, care puteau decurge din ,,acțiuni inițiate de state, organizații și elemente ostile Israelului”[15].

După înțelegerea din 24 noiembrie 1987 și până la data redactării Notei, respectiv 20 august 1988, tranzitaseră prin aeroportul Otopeni doar 232 de emigranți evrei sosiți de la Moscova cu avionul și alți 15 emigranți

[11] A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Tel Aviv*, septembrie-decembrie 1976, f. 54. Idem, fond *Telegrame ieșite, Tel Aviv*, 1981, f. 65. Idem, fond *Telegrame intrate, Tel Aviv*, 1981, vol. I, ff. 335-336.

[12] http://convorbiri-literare.dntis.ro/LAISian7.html (*site* accesat la 6 iulie 2014).

[13] Radu Ioanid, *op. cit.*, pp. 550-553. Editorul nu menționează sursa exactă a documentului, precizând că ,,provine dintr-o arhivă din România care a solicitat anonimatul” (*ibidem*, p. 553).

[14] *Ibidem*, p. 550.

[15] *Ibidem*, p. 551.

care ajunseseră cu trenul, în vederea deplasării în Israel[16]. O înțelegere care viza tranzitul pasagerilor în cauză fusese discutată la 7 iulie 1988, tot la București, între reprezentanți ai companiei sovietice AEROFLOT și TAROM[17].

În continuare, însă, numărul evreilor din U.R.S.S. care tranzitau România era limitat, realitate care se va schimba în anul următor. În contextul cunoscutelor evenimente care au marcat anul 1989, un eveniment notabil, cu incidență majoră asupra situației emigrării evreilor în Israel, a fost trecut, paradoxal, cu vederea. Este vorba despre vizita delegației rabinice internaționale în U.R.S.S., din perioada 28 aprilie-7 mai 1989, în fruntea căreia s-a aflat, deloc întâmplător, Șef-Rabinul Cultului Mozaic din România, dr. Moses Rosen. Pentru prima oară o delegaţie rabinică de nivel înalt vizita Uniunea Sovietică, la invitaţia autorităţilor de la Moscova. Pe parcursul acestei vizite s-a stabilit crearea de comunităţi evreieşti în centrele în care populaţia evreiască înregistra o densitate mai mare. Spre deosebire de alte culte, care beneficiau de foruri interne ierarhice, cel mozaic nu avea în Uniunea Sovietică o organizare ierarhică.

Cu prilejul vizitei, în cursul întrevederii cu T.H. Mentetașvili, secretarul Sovietului Suprem, Şef-Rabinul M. Rosen a rugat să fie transmisă președintelui Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., M.S. Gorbaciov, ,,gratitudinea delegației (...) pentru faptul că se dă posibilitatea evreilor sovietici care doresc să facă *Alia* şi să participe la reclădirea Ţării Sfinte, Israelul"[18].

Interesul autorităților israeliene față de rezultatele acestei vizite este reliefat de faptul că, la 15 iunie 1989, primul-ministru Yitzhak Shamir l-a primit în audiență pe Șef-Rabinul Moses Rosen, purtând cu acesta o amplă convorbire în legătură cu vizita delegaţiei rabinice internaţionale în U.R.S.S.[19]. Anterior, la 13 iunie, la *Beit Sokolov* (,,Casa Ziariștilor") din Tel

---

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, p. 553.

[18] Detalii asupra acestei vizite, în ,,Revista Cultului Mozaic", an XXXIV, nr. 669, București, 15 mai 1989, pp. 1, 5. De asemenea, în idem, nr. 670, București, 1 iunie 1989, p. 5.

[19] Idem, nr. 671, București, 15 iunie 1989, p. 1. De menționat că, în anul 1972, s-a desfășurat la Bruxelles primul Congres Mondial pentru drepturile evreilor din Uniunea Sovietică, eveniment organizat de autoritățile israeliene cu participarea lui David Ben Gurion (E. Palmor, *Confesiunile unui diplomat*, Iași, Institutul European, 2012, p. 95). După trei ani de la acest moment, în mai 1975, Șef-Rabinul M. Rosen a efectuat o vizită la Moscova, ocazie cu care a avut întrevederi cu

Aviv, Rosen susținuse o conferință de presă pe marginea rezultatelor vizitei în U.R.S.S.[20]. A nu se uita că, din 1967, Uniunea Sovietică nu întreținea relații diplomatice cu Israelul.

Cel mai probabil că, în urma înțelegerilor informale de la Moscova, în cadrul cărora un rol evident l-a avut și Primul-Rabin al cultului mozaic din România, Compania TAROM a început în anul 1989 să transporte, ritmic și susținut, pe zborurile sale curente între București și Tel Aviv, emigranți evrei din Uniunea Sovietică, volumul acestui trafic ajungând să depășească 1.000 de persoane lunar. Fluxul de emigranți sosea la București de la Moscova, cu aeronave TAROM și AEROFLOT. De asemenea, existau transporturi de emigranți efectuate cu trenul, de la Cernăuți, Lvov, Chișinău și din alte puncte feroviare. Traficul de călători era preluat de la București pentru Tel Aviv cu zboruri TAROM. Organizarea întregii operațiuni era asigurată de către Ambasada Israelului din România. Numărul emigranților de origine evreiască originari din Uniunea Sovietică, intrați în Israel în anul 1989, a fost de 12.900, cifră care reprezenta un procent de 54% din totalul emigrației din acel an[21].

După evenimentele din 16-22 decembrie 1989, care au dus la înlăturarea regimului totalitar, la 30 decembrie 1989, la București, Sergiu Celac, noul ministru al Afacerilor Externe, a primit în audiență pe Zvi Mazel, ambasadorul Israelului, care a prezentat *Declarația Guvernului Israelului* din 23 decembrie[22], cu privire la evenimentele din România. De asemenea, diplomatul a solicitat sprijinul părții române în rezolvarea unor probleme punctuale, precum : a) asigurarea tranzitului prin România a evreilor din U.R.S.S. care emigrează în Israel; b) simplificarea formalităților de emigrare în Israel a evreilor din România; c) soluționarea celor 30 de cereri de înfiere de către familii israeliene a unor copii din România; d) asigurarea, în continuare, a securității comunității evreiești

---

Victor Titov, vicepreședintele Comitetului pentru probleme religioase al U.R.S.S., și cu Aaron Vergelis, redactor al ziarului de limba idiș ,,Sovietish Heimland". După aprecierea liderului iudaismului din România, atunci s-a ajuns la concluzia că ,,trebuie să sistăm războiul rece în lumea evreiască" (A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar nr. 58/1975, f. 9).

[20] ,,Revista Cultului Mozaic", an XXXIV, nr. 671, București, 15 iunie 1989, p. 1.

[21] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Emigrarea evreilor din U.R.S.S.*, f. 45.

[22] A se vedea documentul publicat în lucrarea Florin C. Stan, *op. cit.*, p. 448.

din România. Ministrul român a asigurat că ,,toate problemele ridicate vor fi soluţionate favorabil, pe măsura normalizării situaţiei din ţară”[23].

Ulterior, la 23 februarie 1990, ambasadorul Zvi Mazel, într-o nouă audienţă la M.A.E., a solicitat ,,asigurarea securităţii comunităţii evreieşti din România”, precum și a ,,securităţii tranzitului evreilor din U.R.S.S. spre Israel”[24]. Ca răspuns la aceste solicitări, partea română a transmis diplomatului israelian, la 23 martie, răspunsuri pozitive[25].

Perioada postdecembristă

Între cele mai importante evenimente ale relaţiilor bilaterale româno-israeliene din perioada 1989-1991 se înscriu deschiderea la Bucureşti a unui birou al Agenţiei Evreieşti pentru Israel şi sprijinirea de către România a tranzitului sau transportului emigranţilor evrei din U.R.S.S.

Problema era de primă importanță pentru statul israelian, aspect relevat, între altele, și de faptul că, la Conferinţa Mondială a organizaţiei ,,Israel-Bonds”, care a marcat a 40-a sa aniversare (desfășurată la Ierusalim, în perioada 28 februarie-4 martie 1990, sub preşedinţia diplomatului Meir Rosenne, originar din Iaşi), organizaţia şi-a propus să strângă, în anul 1990, un miliard de dolari, cu unicul scop al absorbţiei economice, culturale şi sociale a zecilor de mii de evrei care plecau din Uniunea Sovietică pentru a se stabili în Israel. Şef-Rabinul Moses Rosen a prezentat în acest cadru conferinţa *Situația actuală a comunităților evreiești din Europa răsăriteană și mai cu seamă a celei din România*[26].

Situația se impunea cu o stringență maximă, întrucât, potrivit declaraţiilor preşedintelui Comisiei de imigrare şi asimilare din Knesset, Michael Klainz, la începutul anului 1990 existau circa 250.000 de cereri de emigrare din U.R.S.S. în Israel (ANEXA 1)[27]. În legătură cu această situație, la 13 februarie 1990, M.A.E. a elaborat o Notă privind ,,reacţiile şi implicaţiile emigrării în Israel a evreilor din U.R.S.S. şi unele state est-

---

[23] A.M.A.E., *Problema 220/1989, Israel. Poziția Israelului față de evenimentele din România din decembrie 1989*, f. 39.

[24] A.M.A.E., *Problema 220/1990, Israel. Relații bilaterale*, f. 162v.

[25] *Ibidem*.

[26] ,,Revista Cultului Mozaic”, an XXXV, nr. 688, Bucureşti, 15 martie 1990, p. 3.

[27] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Emigrarea evreilor din U.R.S.S.*, f. 45.

europene"[28]. Nota nr. 4/470 a fost întocmită de către Direcția Asia-Oceania, în cadrul acesteia arătându-se că ,,fenomenul emigrării în Israel a evreilor din U.R.S.S. și unele țări est-europene continuă să ia amploare", în mod substanțial după anul 1989. Potrivit statelor arabe și a organismelor pan-arabe și zonale, preocupate ,,în cel mai înalt grad" de această problematică, ,,aprecierea unanimă este că emigrarea evreilor reprezintă un pericol iminent și direct pentru interesele fundamentale ale poporului palestinian", reprezentanții palestinienilor fiind convinși că stabilirea în Israel a cca un milion de evrei sovietici va fi însoțită de expulzarea palestinienilor[29].

Se arăta că liderul O.E.P., Yasser Arafat, aprecia că: ,,Emigrarea evreilor din U.R.S.S. în Israel este o catastrofă pentru lumea arabă, care va compromite procesul de pace și va avea consecințe grave, mai ales în perspectiva creșterii numărului emigranților din U.R.S.S. și din țările est-europene"[30]. După regele Marocului, Hassan al II-lea: ,,Exodul evreilor către teritoriile ocupate constituie un coșmar"[31]. Presa algeriană acuza U.R.S.S. că promovează o politică de concesii și capitulare, calificând emigrarea drept un rezultat al unui acord sovieto-american, cu ,,consecințe mai grave decât livrările de armament și ajutor financiar furnizate Israelului de către S.U.A."[32].

Sesizând amploarea fără precedent a fenomenului emigrării evreilor din Uniunea Sovietică și consecințele acestei mișcări la scară internațională, U.R.S.S. a cerut convocarea Consiliului de Securitate, pentru examinarea ,,acțiunilor ilegale israeliene privind așezările din teritoriile ocupate", considerând că măsurile luate de Israel sunt contrare prevederilor *Convenției de la Geneva* din 1949[33], act care interzice modificări în structura demografică a teritoriilor ocupate[34].

Întrunirea Consiliului de Securitate nu a adus elemente noi în privința emigrării. Intervențiile participanților au pus în evidență poziții

[28] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Relații bilaterale*, ff. 172-174. Documentul a fost publicat în Florin C. Stan, *op. cit.*, pp. 451-453.
[29] A.M.A.E., *Problema 220/1990, Israel. Relații bilaterale*, f. 172.
[30] *Ibidem*.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*, f. 173.
[33] *Convenția de la Geneva*, din 12 august 1949, privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale.
[34] A.M.A.E., *Problema 220/1990, Israel. Relații bilaterale*, f. 173.

anticipate, subliniind că Israelul nu se află în culpă[35]. Potrivit experților din cadrul M.A.E., cerând convocarea Consiliului de Securitate, U.R.S.S. urmărea reducerea efectului ,,emigrării evreilor sovietici asupra relațiilor sale cu țările arabe, atribuind Israelului răspunderea pentru stabilirea lor în teritoriile ocupate”[36].

Într-o altă analiză diplomatică, din 27 martie 1990, se arăta că ,,statul sovietic încerca să recâștige, ca protagonist al emigrării evreilor, un rol cât mai influent în Orientul Mijlociu, după reculul înregistrat mai ales după Acordurile de la Camp David din 1978”[37]. În concluzie, se aprecia, punctual: ,,Prin întărirea relativă a Israelului, statele arabe erau determinate să recurgă la aliatul lor tradițional”[38].

Revenind la Nota M.A.E. din 13 februarie 1990, de interes este pasajul din finalul documentului, potrivit căruia, *vis-à-vis* de ,,exodul evreilor” din Uniunea Sovietică, ,,autoritățile arabe nu au în vedere și România, când manifestă îngrijorare față de emigrarea în Israel a evreilor din țările est-europene”[39].

În primăvara anului 1990, situația tranzitului prin România al emigranților din Uniunea Sovietică devenise mai mult decât delicată, în contextul în care compania aeriană ungară MALEV suspendase cursele sale cu călătorii evrei proveniți din spațiul sovietic. Amenințările arabe ridicau probleme deosebite în ceea ce privește securitatea zborurilor și, în consecință, a oportunității continuării lor. Potrivit unor surse media arabe, lovirea cu o rachetă a imobilului ambasadei române de la Beirut, la 6 iunie 1990, reprezenta o reacție virulentă față de implicarea României în tranzitul emigranților evrei din U.R.S.S. Cu toate acestea, cursele aeriene cu emigranți evrei vor continua, tranzitul spre Israel fiind deschis tuturor cetățenilor străini care prezentau documente valabile de călătorie.

Poziția oficială a României

Față de situația de fapt, oficial, autoritățile de la București au susținut că tranzitul prin România este liber, fiind deschis tuturor cetățenilor străini, iar problema emigrării evreilor din U.R.S.S. și statele est-europene ,,nu privește România”. De asemenea, se arăta că România

[35] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Emigrarea evreilor din U.R.S.S.*, f. 49.
[36] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Relații bilaterale*, f. 174.
[37] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Emigrarea evreilor din U.R.S.S.*, ff. 46-47.
[38] *Ibidem*.
[39] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Relații bilaterale*, f. 174.

nu are acorduri încheiate cu statul sovietic sau cu Israelul, în privinţa tranzitului emigranţilor[40], iar statul român recunoaște *Convenția de la Geneva*, din 12 august 1949, privind protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale, votând pentru rezoluţia Consiliului de Securitate al Naţiunilor Unite, nr. 465, din 1 martie 1980, cu privire la problema așezărilor și administraţiei israeliene în ,,teritoriile arabe ocupate în 1967, inclusiv Ierusalim". Documentul O.N.U. a solicitat tuturor statelor nefurnizarea către Israel a asistenţei utilizate în special în legătură cu crearea de așezări în teritoriile ocupate[41].

Într-o sinteză din 27 iulie 1990, elaborată de Direcţia Asia și Orientul Mijlociu din cadrul M.A.E., cu privire la *Stadiul relațiilor româno-israeliene și perspectiva dezvoltării acestora*, se arăta că, ,,faţă de situaţia din zonă, România și-a exprimat întotdeauna poziția sa de apărare a drepturilor poporului palestinian inclusiv în cadrul O.N.U. prin votul favorabil dat pentru adoptarea unor rezoluții elaborate în vederea soluționării juste și pașnice a conflictului din Orientul Mijlociu. Totodată, s-a pronunţat împotriva politicii Israelului de creare de noi așezări în teritoriile arabe ocupate, inclusiv în Ierusalimul de Est, şi de schimbare a caracterului demografic și geografic, precum și a structurii instituționale a teritoriilor ocupate. În acest sens se înscrie și decizia părţii române de a nu organiza curse charter TAROM spre Tel Aviv pentru transportul emigranţilor evrei din U.R.S.S. ce ar urma să fie implantaţi în teritoriile arabe ocupate, măsura impunându-se și pentru prevenirea unor eventuale atacuri din partea unor organizaţii teroriste palestiniene la adresa curselor românești, așa cum au avut loc anterior asupra altor companii aeriene care au favorizat tranzitul emigranţilor evrei din U.R.S.S."[42].

Demersuri diplomatice israeliene

Importanța tranzitului emigranților evrei din U.R.S.S. prin România a determinat partea israeliană să intervină activ pe lângă autoritățile române, pe parcursul anului 1990, în vederea facilitării emigrării.

---

[40] O *Listă a acordurilor, înțelegerilor și actelor bilaterale româno-israeliene, încheiate în perioada 1948 -1991*, confirmă că, pentru perioada 1987-1991, nu s-a încheiat vreun act referitor la emigrarea evreilor (Florin C. Stan, *op. cit.*, pp. 479-480).

[41] *Ibidem*, p. 453.

[42] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Relații bilaterale*, ff. 48-49.

Astfel, la 11 septembrie 1990, la Romulus Neagu, secretar de stat la M.A.E., s-au prezentat în audiență Moshe Nativ, directorul general al Agenţiei Evreiești pentru Israel, însoţit de ambasadorul Israelului la Bucureşti, Zvi Mazel, şi de secretarul general al Uniunii Apelului Evreiesc, Katz. Cu acest prilej, Moshe Nativ a reiterat dorința exprimată în februarie același an, ca autoritățile de la București să permită deschiderea unui Birou al Agenției Evreiești pentru Israel, ale cărei birouri fuseseră închise de regimul comunist în anul 1949. Acesta a arătat că ,,Agenţia dispune de fonduri importante (700 milioane dolari), care sunt utilizate pentru sprijinirea imigraţiei evreiești în Israel, precum și pentru investiţii în beneficiul comunităţilor evreiești din străinătate”[43].

Romulus Neagu a subliniat, între altele, că ,,deschiderea unui birou al Agenţiei la Bucureşti nu îi apare necesară, în condiţiile în care funcţiile acestuia sunt deja în mod satisfăcător îndeplinite de ambasadă și Dr. Moses Rosen”[44].

M. Nativ a constatat atunci că, ,,spre deosebire de alte ţări din Europa de Est, în România evreii nu sunt expuși unor acţiuni discriminatorii şi antisemite”, dar, ,,cu toate acestea, existenţa unui birou al Agenţiei la Bucureşti şi-ar justifica necesitatea prin faptul că rolul său nu s-ar rezuma la problemele de emigraţie şi la conservarea tradiţiilor religioase, ci ar fi menit să asigure legătura comunităţii cu Israelul, în domeniul culturii, însuşirii limbii materne, cunoaşterii istoriei israeliene contemporane etc., diminuând efectele negative produse de politica de asimilare practicată cu predilecţie în fostele regimuri comuniste”[45]. Pe de altă parte, Nativ a insistat, deloc întâmplător, asupra sprijinului ,,pe care Israelul şi organizaţiile evreieşti l-ar putea oferi României în domenii de interes pentru partea română, inclusiv pe linia informării corecte în mass-media internaţională privind noile realităţi din ţara noastră”, precizând că ,,o serie de reprezentanţi ai organizaţiilor evreieşti au vizitat şi investesc în Ungaria, dar mai puţin în România, neavând certitudinea că sunt acceptaţi în egală măsură de aceasta din urmă. Răspunsul părţii române la demersul Agenţiei ar putea fi de natură să înlăture reţinerile şi să probeze caracterul ireversibil al modificărilor radicale realizate în România”[46].

[43] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Agenția Evreiască pentru Israel*, f. n.
[44] *Ibidem*, f. n.
[45] *Ibidem*, f. n.
[46] *Ibidem*, f. n.

Pe nota audienței se regăsesc două rezoluții: cea a ministrului Afacerilor Externe, Adrian Năstase (,,Rog notă propuneri pentru a fi supusă domnului prim-ministru”), și cea a lui Teodor Meleșcanu, secretar de Stat (,,Propun: DOMAN[47] să întocmească o Notă de propuneri ca partea română să dea răspuns pozitiv la solicitarea de deschidere a unui Birou al Agenţiei Evreieşti pentru Israel la Bucureşti”).

În Nota de propuneri privind deschiderea la Bucureşti a unui birou al Agenţiei Evreieşti pentru Israel, întocmită la 19 septembrie 1990 şi înaintată de Ministerul Afacerilor Externe primului-ministru al României, Petre Roman, se arăta că: ,,soluţionarea pozitivă a acestei cereri ar putea avea implicaţii favorabile pentru ţara noastră, atât pe linia raporturilor sale cu Israelul, S.U.A. şi ţările occidentale, cât şi pe plan economico-financiar”. Chiar dacă se prevedea că deschiderea biroului ,,va genera anumite reacţii defavorabile din partea unor state arabe și a O.E.P.”, măsura ,,ar putea fi de natură să întărească, în general, poziţia României faţă de ţările arabe, stimulând preocuparea acestora pentru promovarea raporturilor cu ţara noastră”[48].

Propunerea înaintată era în favoarea deschiderii unui birou al Agenţiei Evreieşti pentru Israel la Bucureşti, rezoluția primului-ministru, datată 21 septembrie 1990, fiind pozitivă[49].

Odată deschis oficial la București, Biroul Agenției Evreiești, aflat sub conducerea lui Eli Yitzhaki, a desfășurat o activitate foarte apreciată în cercurile evreiești, activitate susținută cu sprijinul direct al autorităților române. În decembrie 1990, Chaim Herzog, președintele israelian, a transmis omologului său român mulțumiri ,,pentru ajutorul pe care partea română îl acordă tranzitului evreilor spre Israel”, autoritățile israeliene fiind ,,mulțumite de modul în care decurge colaborarea în acest domeniu”[50].

În cadrul unei convorbiri difuzate la Radio ,,Vocea Israelului”, la 28 decembrie 1991, E. Yitzhaki afirma că la București ,,situația este liniștită”, spre deosebire de cea de la Budapesta, unde cu puțin timp în urmă avusese loc un atentat terorist. Întrebat concret dacă se bucura de

---

[47] Direcția Orientul Mijlociu și Africa de Nord.
[48] A.M.A.E., *Problema 220/1990. Israel. Agenţia Evreiască pentru Israel*, f. n.
[49] Rezoluția: *DA [ss. Petre Roman] 21.09.90.*
[50] Florin C. Stan, *op. cit.*, p. 469.

sprijinul Bucureștiului, directorul Agenției Evreiești sublinia că are ,,tot sprijinul autorităților române" (ANEXA 2)[51].

Realitatea, inițial cunoscută doar la nivelul factorilor de decizie politică, ajunsese una relativ curentă și deschisă.

Epilog

În cadrul lucrărilor celei de-a XLVI-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., Ionel Calafeteanu, secretar I al Misiunii permanente a României, a avut o intervenție la 11 noiembrie 1991, în cadrul căreia a arătat următoarele: ,,Schimbările radicale care au avut loc în Europa de răsărit în ultimii ani au deschis o nouă etapă în problema refugiaților la nivel regional. Și nu numai. Niciodată de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial nu au plecat atât de mulți oameni din Europa de Est spre Vest ca în ultimii doi ani. Până la mijlocul anilor '80, numai aproximativ 100.000 de persoane din statele est-europene primeau anual permisiunea de a călători în vest. Această situație s-a schimbat dramatic în 1989, când 1,2 milioane de oameni au trecut peste Cortina de fier pe cale de dispariție. (...) În 1990 această tendință a continuat. În afară de 397.000 de etnici germani, cei 240.000 de evrei au format cel mai numeros grup de emigranți legali"[52].

Factorii care explicau ,,creșterea bruscă a ritmului de emigrări din Europa de răsărit" erau: liberalizarea politică și anularea restricțiilor de călătorie; restructurarea economică; deteriorarea condițiilor de viață și reducerea locurilor de muncă care a urmat, precum și creșterea tensiunilor naționale și etnice în regiune[53]. Ceea ce trebuia adăugat aici, ca factor determinant care explica emigrarea masivă a evreilor din Uniunea Sovietică, era ideologia sionistă, care chema evreii de pretutindeni la repatrierea în *Eretz*[54], marcând o revigorare fără precedent a vieții evreiești[55].

---

[51] Radio Vocea Israelului (*Kol Yisrael*), 28 decembrie 1991, ora 20.00.

[52] *România la Organizația Națiunilor Unite – documentar. Sesiunea a 46-a a Adunării generale. New York - 1991*, Ministerul Afacerilor Externe, [București], p. 84.

[53] *Ibidem*.

[54] Moșe Maur, *Istoria Israelului - din Preistorie până după Războiul de Ion Kipur*, Tel Aviv, p. 5 (Shlomo Laish, *Introducere. Specificul Istoriei Evreești*, pp. 3-19).

[55] Raphael Vago, *Evreimea post-comunistă și evreimea europeană: identități evreiești convergente?*, în vol. *Orizonturi evreiești - orizonturi europene*, editor:

Concret, în ceea ce privește situația din România, în 1992, Moshe Nativ, directorul general al Agenției Evreiești pentru Israel, aprecia pozitiv activitatea biroului de la București, care continua, în primul rând, ,,să aducă evreii din Rusia", iar, în al doilea rând, să se preocupe de evreii din România, ,,care vor să emigreze în țară" (*Eretz*)[56]. Semnificativ este faptul că, referindu-se la evreii care au rămas în România, M. Nativ aprecia că aceștia ,,sunt mândri de ceea ce au făcut evreii care au emigrat", stabilindu-se în Israel. Acești originari din România, ridicați de către directorul *Sohnut*-ului la o cifră de peste 400.000 de persoane, contribuiseră la construcția Israelului, făcând ,,enorme eforturi" în acest sens (ANEXA 3)[57]. Viitoarele cercetări istorice rămân să detalieze esența acestui liant, care, în diferite răstimpuri, a adus importante servicii ambelor state, în interesul relațiilor reciproce. Emigrarea prin România a evreilor din U.R.S.S., în perioada 1987-1991, proces care a impus inclusiv sprijinul activ al autorităților de la București, reprezintă un detaliu semnificativ al contactelor politice și umanitare româno-israeliene.

* * *

ANEXA 1

27 martie 1990, București – *DOCUMENTARUL ,,Problema emigrării evreilor sovietici în Israel", elaborată în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, de către Direcția Politica de Sinteză.*

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DIRECȚIA POLITICA DE SINTEZĂ
Nr. 6/371

DOMNULUI VALERIU TUDOR
DIRECTORUL DIRECȚIEI ASIA OCEANIA

Liviu Rotman, Federația Comunităților Evreiești din România, Centrul pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, București, 2007, p. 121.

[56] *Interviul acordat domnului Eugen Preda de către domnul Moshe Nativ, directorul general al Agenției Evreiești pentru Israel (11 februarie 1992)*, Radio Observator, 19 februarie 1992. Transcript al emisiunii ,,24 de ore", pus la dispoziția autorului de către prof. univ. dr. Carol Friedmann, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[57] *Ibidem*.

SINTEZE TEMATICE

Problema emigrării evreilor sovietici în Israel

1. Problema emigrării evreilor din URSS înspre Israel a apărut pe primul plan al raporturilor sovieto-arabe ca urmare a măsurilor sovietice de liberalizare a acestui proces. În consecință, conform datelor israeliene, în 1989 au fost înregistrați peste 34.000 de imigranți, din care 12.900 din URSS (peste 54%), față de 2.300 în 1988. În primele 23 de zile ale anului 1990, numărul imigranților din URSS a fost de peste 3.000.

Conform declarațiilor președintelui Comisiei de imigrare și asimilare din *Knesset*, Michael Kleinz, există cca 250.000 de cereri de emigrare din URSS spre Israel; pe de altă parte, ministrul asimilării a declarat ziarului izraelian ,,Hadashot" la 6 martie că este vorba de 100.000 de imigranți, cifra de 250.000 fiind inexactă și folosită în scopuri subversive.

Pentru 1990, estimările vizând numărul imigranților sovietici în Israel oscilează între 30.000 și 100.000; în următorii 7 ani se avansează cifra de 1 milion.

În acest context, țările arabe au reacționat puternic, prin declanșarea unei largi campanii diplomatice și de presă, combătând instalarea noilor veniți în teritoriile ocupate de Israel în 1967 și acuzând URSS că ar fi încheiat un acord secret cu SUA la întâlnirea la nivel înalt din Malta, conform căruia liberalizarea emigrării cetățenilor sovietici și, în principal, a evreilor către Israel constituie prețul sprijinirii de către SUA a politicii promovate de M. Gorbaciov, atât pe plan intern, cât și european.

Secretarul general al Ligii Statelor Arabe hotărâse la începutul lunii martie [*1990*, n.n.] să trimită o delegație, formată din Chadli Klibi, Secretarul General al Ligii, Farouk Khaddumi, șeful Departamentului politic al OEP, și miniștrii de externe ai Algeriei, Tunisiei, Siriei și Irakului, la Moscova, pentru a solicita URSS să acționeze la nivelul Consiliului de Securitate, în vederea interzicerii instalării emigranților sovietici în teritoriile ocupate după 1967. Această acțiune a fost amânată din motive ținând de evenimente arabe – numeroase contacte la nivel înalt – și de agenda încărcată a conducătorilor sovietici.

URSS a exprimat dorința ca, în cadrul Consiliului de Securitate, să se adopte un document care să ceară Israelului să renunțe la modificarea structurii demografice din teritoriile ocupate. În acest demers, SUA nu vor

o condamnare a Israelului, considerând implantările israeliene un obstacol [*subl. în text*, n.n.] în calea păcii și nu ilegale [*subl. în text*, n.n.], așa cum se considerase anterior.

În ceea ce privește Europa Occidentală, atitudinea generală este de îngrijorare față de posibilitatea ca această emigrare să blocheze cursul procesului de realizare a dialogului israeliano-palestinian.

1. Din analiza implicațiilor acestor evenimente se desprind mai multe posibilități de evaluare a motivațiilor și obiectivelor urmărite de protagoniști. Evaluarea aceasta conduce la concluzia că această problemă trebuie abordată în strânsă legătură cu evoluția problemei palestiniene și cu procesul de pace în Orientul Mijlociu.

A. URSS încearcă să recâștige un rol cât mai influent în acest proces, după reculul înregistrat începând cu anii '70 și, mai ales, după acordurile de la Camp David. Modalitatea de revenire în zonă este una indirectă, prin intermediul altor țări din Europa de Est, prin care se efectuează tranzitarea emigranților. Expunându-se criticilor arabe, aceste țări pot să devină mai implicate în problema respectivă – reacția cehoslovacă vizând medierea între OEP și Israel poate fi o confirmare a acestei ipoteze. Pe de altă parte, prin întărirea relativă a Israelului, țările arabe sunt determinate să recurgă din nou la aliatul lor tradițional, care nu asigură și financiar, ca SUA, sprijin Israelului. În acest sens, URSS a avertizat țările arabe că responsabilitatea emigrației și a consecințelor sale nu revine doar URSS, ci și SUA, care nu acceptă primirea emigranților – cu toate că se profilează un accept american pentru 80.000 de persoane în acest an, față de 40.000 anul trecut – și țărilor occidentale, care au adoptat o poziție mai dură față de emigranții din Est, în general.

Cerând diminuarea campaniei anti-sovietice, URSS a avertizat, de asemenea, țările arabe că această campanie poate duce la o deteriorare a raporturilor sovieto-arabe și că există o ,,capcană" israeliană în acest sens.

B. Israelul folosește problema emigrației sovietice ca un pretext deosebit de bun pentru tergiversarea adoptării deciziei de participare la dialogul cu palestinienii. În realitate, este o aplicare a politicii faptului împlinit, deoarece, în cazul în care fluxul de emigranți se ridică efectiv la cotele estimate, singura posibilitate de instalare a lor va fi Ierusalimul de Est și teritoriile ocupate. Embargoul asupra știrilor privind emigrația instituit de cenzura militară israeliană sprijină această ipoteză. În felul acesta, Israelul mizează pe contrareacția arabă, pe care o prevede amenințătoare, drept care își asigură motivația respingerii dialogului pe

motive de insecuritate. Criza de guvern este în interesul LIKUD[58]-ului și, mai ales, a aripii dure, care va putea utiliza argumentul insecurității pentru asigurarea sprijinului partidelor religioase, care, în ultimii ani, au constituit factorul de echilibru în cadrul puterii de stat.

În pofida reacțiilor americane defavorabile, Israelul este încredințat că poate, prin lobby-ul din SUA, să-și asigure sprijinul administrativ, cu atât mai mult cu cât Baker pare să fie angajat și din considerente de prestigiu personal în continuarea eforturilor vizând procesul de pace din zonă.

De asemenea, este posibil ca obiectivul tactic al ,,diversiunii" provocate de criza de guvern să se contureze în asigurarea menținerii Ierusalimului și în cazul unor alegeri municipale – ceea ce ar constitui o legiferare a anexării orașului.

C. <u>OEP</u> se consideră drept cel mai amenințat factor implicat în această situație. Motivele nu sunt de ordin demografic – unele statistici arată că doar 0,5 până la 1% din noii veniți se instalează în teritoriile ocupate, dar 11% din ei rămân în Ierusalimul de Est și că un echilibru net favorabil evreilor ar necesita un influx de cca 8 milioane până în 2000, ceea ce constituie practic întreaga diasporă evreiască. Adevăratul motiv de îngrijorare îl constituie posibilitatea ca aripa moderată a lui Y. Arafat să fie răsturnată de curentele radicale dezamăgite de insuccesul concesiilor făcute și disperate de perpetuarea INTIFADEI. Ascensiunea organizației fundamentaliste HAMAS în rândurile palestinienilor din teritoriile ocupate este un indiciu în acest sens.

OEP consideră că țările arabe nu au o abordare strategică unitară, pe termen lung a consecințelor problemei emigrației.

Arafat a atenționat țările arabe din zonă că este posibil ca acest proces să ducă la materializarea tendințelor expansioniste ale Israelului în detrimentul Iordaniei și a Egiptului – prin expulzarea palestinienilor –, încercând astfel să ofere motivația adoptării unei atitudini ferme și unitare a tuturor țărilor arabe.

---

[58] LIKUD (,,Unitate"), coaliție politică formată în 1973, care a reunit o parte dintre sioniști cu liberalii israelieni. În 1984 a fuzionat cu Partidul Muncii (Laburist), iar în 1988 cu formațiunea politică *Herut* și Partidul Liberal (Florin Diaconescu, *Likud: Dreapta israeliană, constant opusă retrocedării teritoriilor cucerite prin luptă în 1967*, în ,,Revista Institutului Diplomatic Român", Ministerul Afacerilor Externe, anul I, nr. 1, semestrul I, București, 2006, p. 73).

D. SUA, prin condiționarea acordării de ajutoare de neinstalarea emigranților în teritoriile ocupate, încearcă să determine Israelul să accepte planul Baker. În același timp, încercarea de a-i scoate pe sovietici definitiv din zonă pare să fi dat greș și este de așteptat o îmbunătățire a raporturilor sovieto-saudite – ceea ce confirmă faptul că SUA nu au avut o perspectivă clară a implicațiilor evoluțiilor est-europene asupra zonei, nici variante coerente de răspuns la noile realități.

3. Întrunirea Consiliului de Securitate nu a adus elemente deosebite în această problemă. Intervențiile s-au axat pe poziții anticipate, relevând că Israelul nu se consideră în nici un fel în culpă, ci, dimpotrivă, apreciază că ofensiva diplomatică arabă este o concretizare a intențiilor agresive ale acestora. Întreruperea lucrărilor este, și ea, în favoarea Israelului, care câștigă timpul necesar aplicării planurilor sale. Chiar în cazul în care, la reluarea dezbaterilor, s-ar adopta un document împotriva Israelului, este puțin probabil ca eficiența acestuia să fie mai mare decât cele anterioare.

27.03.1990
Red. D. Giugaru-Costea
Dact. I. Otobâcu

A.M.A.E., *Problema 220/1990, Israel. Emigrarea evreilor din U.R.S.S. în Israel*, ff. 44-49.

* * *

ANEXA 2

28 decembrie 1991, Israel – *TRANSCRIPT al convorbirii difuzate de Radio „Vocea Israelului" cu Eli Yitzhaki, directorul Biroului Agenției Evreiești pentru Israel (Sohnut) în România.*

Radio „Vocea Israelului"
28 decembrie 1991/ora 20.00

Postul de radio menționat a difuzat o convorbire telefonică între un redactor al postului și Eli Yitzhaki, directorul Biroului Sohnut la București.

Reporterul reamintește de atentatul terorist comis la Budapesta, la începutul săptămânii, împotriva unui autobuz care transporta emigranți evrei din Uniunea Sovietică, în tranzit în capitala ungară spre Israel, întrebând apoi: ,,Care este situația la București, căci și la București există stația de tranzit pe care o conduceți?”.

E. Yitzhaki: – La București, situația este liniștită, vremea este frumoasă, ninge și noi continuăm cu tranzitarea emigranților din Uniunea Sovietică fără probleme deosebite.

Rep.: – Atentatul de la Budapesta a influențat cu ceva activitatea?

E. Yitzhaki: – Noi suntem, ca de obicei, vigilenți și de acum o să fim și mai vigilenți. Trebuie să luăm câteva măsuri, să ne controlăm activitățile, să primim în continuare sprijinul organelor de apărare ale României și să deschidem ochii în toate direcțiile.

Rep.: – Ați pomenit de autoritățile române. Vă bucurați de sprijinul acestora?

E. Yitzhaki: – Da, noi avem tot sprijinul autorităților române, al organelor de securitate și al poliției și împreună cu dânșii am examinat necazul de la Budapesta și am luat toate măsurile necesare ca același necaz să nu se întâmple și la București.

Rep.: – Domnule Yitzhak, s-au făcut auzite în ultimul timp glasuri și păreri – în special după atentatul de la Budapesta – că stațiile de tranzit nu-și mai au rostul, că a trecut timpul lor. Mai ales că acum există și zborurile directe din Uniunea Sovietică spre Israel. Care este părerea dv.?

E. Yitzhaki: – În primul rând, există zboruri directe, dar pentru a transporta toți evreii care vor să emigreze din Uniunea Sovietică aceste zboruri directe încă nu sunt suficiente. În afară de aceasta, situația în Uniunea Sovietică, precum știți și voi, acolo este o situație foarte dificilă și neclară și ar fi o lipsă de răspundere dacă cineva ar decide că deja stațiile de tranzitare din Europa sunt inutile. Nu trebuie să vă explic prea mult că, așa cum se zice, ,,nu se pun toate ouăle în aceeași bască”.

Rep.: – Am înțeles. Acum, în aceste zile, stația de tranzit activează din plin?

E. Yitzhaki: – Da, suntem într-o activitate de plină amploare și tocmai în a doua parte a lunii decembrie avem aici o activitate intensă, sute de oameni care vin din tot felul de motive, pe care nu putem să le explicăm din cauza timpului scurt pe care îl avem, și stația de tranzitare de la București lucrează în plină vigoare.

Radio Vocea Israelului (Kol Yisrael), 28 decembrie 1991.

* * *

ANEXA 3

11 februarie 1992, Israel – *INTERVIU acordat lui Eugen Preda, directorul general al Radiodifuziunii Române, de către Moshe Nativ, directorul general al Agenției Evreiești pentru Israel.*

Radio Observator
19 februarie 1992

INTERVIUL ACORDAT DOMNULUI EUGEN PREDA DE CĂTRE DOMNUL MOSHE NATIV, DIRECTORUL GENERAL AL AGENȚIEI EVREIEȘTI PENTRU ISRAEL
(11 februarie 1992, ora 10.05)

Eugen Preda – În plin centrul Ierusalimului, în vecinătatea cartierului rezidențial Rehavia, o clădire funcțională de birouri cu două etaje, din piatră albă. Încă din vremea mandatului britanic aici era și este și acum sediul SOHNUT, adică, în traducere românească, Agenție, sau cum este cunoscut, după denumirea engleză, Agenția Evreiască pentru Israel. Suntem la etajul 2, la camera 262; pe placa de la birou scrie: *Moshe Nativ, director general JAFI*, adică, după inițiale, tradus în limba română Agenția Evreiască pentru Israel.

D-le Nativ, deoarece știu că sunteți originar din România, aș vrea să ne spuneți care sunt în primul rând principalele preocupări ale SOHNUT-ului la ora actuală.

Moshe Nativ – Principalele preocupări ale SOHNUT sunt câteva. Prima este că noi ne ocupăm cu emigrația în țară. Evreii care vor să emigreze în țară sunt ajutați de noi, și noi facem și absorbția în țară. A doua noastră preocupare este să clădim țara, să ajutăm guvernul să clădească țara. Toate kibuțurile[59] și toate moshavim pe care le avem în țară au fost clădite de SOHNUT. Trebuie înțeles că SOHNUT este o

[59] *Kibuț* (fermă agricolă) ,,reunire"; așezare agricolă în Israel, organizată pe principii colectiviste.

asociație a evreilor din Israel și a evreilor din diaspora. Evreii din diasporă vin în țară, ajută să clădească țara, dar ei aduc și bani și noi avem fonduri din America și din toate țările de la evreii care trăiesc acolo și contribuția cu bani pentru a clădi țara. Noi suntem Agenția lor; prin noi ei ajută guvernul să clădească țara.

Eugen Preda – La ora actuală se pare că principala preocupare este îndreptată spre absorbirea evreilor din Uniunea Sovietică. Este corect?

Moshe Nativ – Majoritatea banilor pe care-i avem acum sunt investiți pentru absorbția evreilor din fosta Uniune Sovietică. Bugetul nostru este de 600 milioane dolari, bani care sunt colectați nu în Israel, ci de la evreii din diaspora, acești bani fiind alocați în proporție de 70% pentru emigrație și absorbție și de 30%, în acest an, pentru a sprijini construcția țării.

Eugen Preda – Spuneți-mi, există o filială SOHNUT și în România. Ce preocupări are această sucursală?

Moshe Nativ – Ei au două preocupări. Prima este să aducă evreii din Rusia, care trec prin România. Aceștia vin prin București și, de acolo, noi îi aducem în țară. Cea de-a doua preocupare este de a ne ocupa de evreii din România care vor să emigreze în țară.

Eugen Preda – Am vrea pentru ascultătorii noștri să spuneți câteva cuvinte, dacă se poate, despre biografia dvs. Unde v-ați născut? Când ați venit în Israel – sau în Palestina?

Moshe Nativ – M-am născut în Transilvania, în Petrova, dar am crescut în Botoșani. La vârsta de 14 ani am venit în Palestina, în 1946, și am venit direct la o școală; am terminat școala aici în Palestina și în 1949 am intrat în armată; am fost în armată 30 de ani. În armată am ajuns la gradul de general-maior. Acum, de trei ani, sunt în Agenția Evreiască, ca director general al Agenției.

Eugen Preda – Eu vă mulțumesc foarte mult. Dacă vreți să spuneți câteva cuvinte pentru ascultătorii noștri, sub forma unui mesaj sau poate că aveți încă cunoscuți în România.

Moshe Nativ – Am cunoscuți în România; am și rude în România, în Alba Iulia. România a rămas a doua patrie a mea și când vin în România mă simt tare bine acolo. Sunt mândru însă că am venit în țara asta, am ajutat la clădirea ei, că am clădit armata din țara asta. Sunt mândru că evreii au clădit cu mâinile lor o țară și nu numai o țară; toți cei din țările vecine pot să vină aici și să învețe de la noi, din ceea ce facem noi aici și să copieze ceea ce facem noi aici. Evreii care au rămas în România cred că

sunt mândri de ceea ce au făcut evreii care au emigrat din România și locuiesc aici – sunt mai mult de 400.000 de evrei din România care au emigrat și au contribuit la construcția acestei țări, făcând enorme eforturi pentru țara asta. Avem mulți, mulți români, care dețin poziții înalte aici în țară, și care conduc țara. Toți care nu ne cunosc ne mulțumesc tare mult și speră să ne vadă în țară.

Eugen Preda – Să sperăm că lucrul acesta se va realiza. Când credeți că mai veniți în România?

Moshe Nativ – Cred că am să fiu în România în mai.

Eugen Preda – Când Bucureștiul este plin de trandafiri; este foarte plăcut atunci. Dacă îmi amintesc bine și domnul Dinitz[60] are o invitație de a veni în România. Credeți că o va onora într-o perspectivă apropiată?

Moshe Nativ – Este adevărat, domnul Dinitz are o invitație de la președintele României și cred că am să vin împreună cu el.

Eugen Preda – Să sperăm că următorul interviu vi-l vom lua la București. Vă mulțumesc!

Moshe Nativ – Mulțumesc frumos!

Radio Observator, 19 februarie 1992. Transcript al emisiunii ,,24 de ore".

[60] Simha Dinitz, președintele Agenției Evreiești pentru Israel.

Cristian **VASILE**

Schița unui portret: cazul Alexandru Graur – reputat lingvist, socialist, comunist, „duşman al poporului"

Sketches of a portrait: Alexandru Graur – well-known linguist, socialist, communist, „enemy of the people"

The significant contribution of Romanian Jewish intellectuals in the field of Romanian linguistics and philology became obvious mainly since the second half of the nineteenth century. Preeminently through their scientific works they brought a decisive enrichment of the Romanian culture during the 19th and 20th centuries. The first generation of such Romanian Jewish scholars is represented by personalities such as Moses Gaster, Heimann Hariton Tiktin (H. Tiktin), I.A. Candrea, Lazar Şăineanu, A. Steinberg, while the second one gathered Alexandru Graur, Jacques Byck, I. Fischer, I. Rizescu, Solomon Marcus and Lucia Wald, F. Edelstein, F. Hasan, Toma Pavel, E. Tauberg, S. Weinberg. Some of them had an unfortunate destiny, despite indisputable spiritual merits, being pushed to marginalization, even expulsion and exile. After many decades Romanian society chose to try a sort of rehabilitation in the case of Moses Gaster by including him in 1929 in the Romanian Academy, but only as honorary member. Moreover, in the 1930s the discrimination against Jews became a sort of state policy culminating in 1940 with the introduction of Nazi-like anti-Semitic legislation. Alexandru Graur, an outstanding Romanian Jewish linguist, was one of the victims of such type of legislation. He firmly expressed his democratic and Socialist views and as a consequence he was severely beaten in 1936 by young anti-Semitic members of the Fascist Legionary Movement.

The article aims at presenting Alexandru Graur's political and intellectual biography especially during postwar period, when he became member of the communist cultural intellectual bureaucracy (deputy head of Romanian Broadcasting Society, deputy director of Bucharest Institute of Linguistics and so on). This paper explores also both his purge from June 1952 and post-1954 political rehabilitation, focusing on the secret police surveillance.

Etichete: Evrei, Comunism, Al. Graur; Institutul de Lingvistică, Academia R.P.R.

Keywords: Jews, Communism, Al. Graur, Institute of Linguistics, Academy of the People's Republic of Romania

Contribuția cercetătorilor de origine evreiască din România în domeniul lingvisticii și al filologiei autohtone a fost vădită încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, îmbogățind în mod decisiv studiile/specializările umaniste autohtone, precum și cultura română în

general[1]. O primă generaţie este reprezentată de personalităţi precum: Moses Gaster, Heimann Hariton Tiktin (H. Tiktin), I.A. Candrea, Lazăr Şăineanu, A. Steinberg ş.a., iar cea de-a doua îi are în frunte pe: Alexandru Graur, Jacques Byck, I. Fischer, I. Rizescu, Solomon Marcus, Lucia Wald, la care mai pot fi adăugaţi: F. Edelstein, Finuţa Hasan, Toma Pavel, E. Tauberg, S. Weinberg[2]. Unii dintre cei menţionaţi au avut un destin ingrat, în pofida meritelor incontestabile, fiind împinşi spre marginalizare, chiar expulzare şi exil. Recuperările, acolo unde au fost, s-au produs cu multă greutate şi tardiv (rabinul dr. Moses Gaster – cu contribuţii fundamentale la cercetarea foneticii, folcloristicii, literaturii populare şi a elementului latin din română – a fost primit în Academie abia în anul 1929, şi doar ca membru de onoare[3]).

Al. Graur şi contextul adeziunii la stânga radicală

În acelaşi an 1929, Alexandru Graur obţinea titlul de doctor în Litere la Sorbona, cu o teză de lingvistică indo-europeană şi cu una de lingvistică românească[4]. Al. Graur (n. 9 iulie 1900, Botoşani) era înrudit – prin mama sa – cu familia Sanielevici[5], iar unul dintre fraţii săi, Constantin, avea să devină imediat după Primul Război Mondial director

[1] Lucia Wald, *Lingvistică şi filologie*, în acad. Nicolae Cajal, Harry Kuller (coordonatori), *Contribuţia evreilor din România la cultură şi civilizaţie*, Bucureşti, Comisia Naţională a României pentru U.N.E.S.C.O. – F.C.E.R., Bucureşti, 1996, p. 203; vezi şi *Lingvişti şi filologi evrei din România*, prezentare şi antologie de Lucia Wald, Bucureşti, Editura Hasefer, 1996, pp. 8 şi urm.

[2] Lucia Wald, *Lingvistică şi filologie...*, pp. 203-214.

[3] Dorina N. Rusu, *Gaster, Moses*, în *Membrii Academiei Române, 1866-2003. Dicţionar*, ediţia a III-a, cuvânt înainte de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Enciclopedică/Editura Academiei Române, 2003, p. 325. Expatrierile continuau, de altfel, în pofida gestului reparatoriu; vezi cazurile B. Fundoianu (Fondane), Mihail Cosma (Claude Sernet), H. Gad, Victor Brauner, Ilarie Voronca (Eduard Marcus) ş.a. (Ovid. S. Crohmălniceanu, *Evreii în mişcarea de avangardă românească*, ed. de Geo Şerban, Bucureşti, Editura Hasefer, 2001, p. 36).

[4] Dorina N. Rusu, *Graur, Alexandru*, în *Membrii Academiei Române, 1866-2003. Dicţionar...*, p. 355. Alte lucrări indică anul 1928.

[5] *Alexandru Graur. Centenarul naşterii. Omagiul foştilor elevi şi colaboratori*, volum coordonat de Lucia Wald, I. Fischer, Constantin Dominte, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2000, p. 9.

și proprietar al ziarului „Adevărul”[6]. Al. Graur – membru și el al echipei redacţionale de la „Adevărul” – a fost mult timp profesor în învăţământul secundar, după 1932 la Liceul „Gheorghe Lazăr” din București; publicase deja studii, articole, materiale de lingvistică și se apropiase de mișcarea interbelică a stângii politice şi culturale.

Fiul său, comentatorul sportiv Dumitru Graur, îl descria astfel: „socialist convins prin educaţie, devenit comunist din obligaţie… (….) Primise o serioasă educaţie socialistă atât din familie, dar, mai ales, în anii studenţiei pariziene. (…) Evenimentele dramatice din anii 1930, prigoana dezlănţuită împotriva evreilor, l-au marcat. «Mie legionarii mi-au spart capul», îmi spunea și aveam să am confirmarea abia după multe decenii, atunci când unul dintre foştii săi elevi de la Liceul «Gheorghe Lazăr» mi-a mărturisit că el a fost dintre cei care l-au ridicat din Cişmigiu pe profesorul Graur, căruia îi curgea sânge pe faţă, după atacul tinerilor legionari. Așa a ajuns, cred, tatăl meu în Partidul Comunist şi a crezut în visul utopic al comunismului biruitor, până când, cu durere în suflet, a fost obligat să constate că se înșelase”[7]. Episodul violent, petrecut după Congresul studenţesc de la Târgu Mureş, din 1936 (când s-au format „echipele morţii”), este asumat de foştii legionari participanţi la misiunile de pedepsire (între ei, Alexandru Serafim), aparent fără prea mari urme de regret[8]. În memoriile sale, Sașa Pană plasează momentul linșajului în iunie 1936, subliniind că Al. Graur a fost doar una dintre numeroasele victime care au căzut pradă furiei antisemite declanșate de extrema dreaptă: „în noaptea de 17 iunie [1936] s-a comis un atentat împotriva ziaristului Blumenfeld–Scrutator. (…) Spre seară (…), aflu din «Adevărul» despre un și mai proaspăt atentat: împotriva filologului Alexandru Graur, când ieșea de la liceul Lazăr, unde avusese oră. (…) De câteva zile, suntem spre sfârșitul lui iunie, bande de studenți și de bătăuși de profesie ridică de la

---

[6] Remus Zăstroiu, *„Adevărul”*, în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. 1, *A–B*, coord. Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 45; vezi și A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 2, f. 1.

[7] Dumitru Graur, *Amintiri despre tatăl meu*, în revista „Animafori”, 31 martie 2014; http://www.animafori.ro/blog/161-in-memoriam-alexandru-graur; accesat la 1 octombrie 2017.

[8] *Apud* Octavian Silivestru, *Istoria orală – interviu cu Alexandru Serafim*; http://www.miscarea.net/w/?p=6741; accesat la 1 octombrie 2017.

chioşcuri întregile stocuri de ziare ale «anumitei prese», adică «Adevărul», «Dimineaţa», «Lupta», şi le dau foc”[9].

Într-adevăr, evenimentul l-a afectat profund pe Alexandru Graur, contribuind poate la radicalizarea sa în direcţia stângii comuniste, la care a şi aderat, mai ales că la foarte puţin timp au apărut şi primele elemente ale legislaţiei antisemite (la finele lui 1937, sub guvernarea Goga-Cuza), pentru ca totul să culmineze – după 1940 – cu îndepărtarea sa din învăţământul preuniversitar de stat, în timpul regimului antonesciano-legionar. Un alt element de legitimă frustrare a fost probabil şi blocarea ascensiunii sale la o catedră universitară, la care opera academică îl îndreptăţea[10].

Pe lângă polemicile sale cu reprezentanţii dreptei radicale naţionaliste şi ai extremei drepte, încă de la finele anilor 1930 Alexandru Graur a intrat şi în atenţia organelor Siguranţei. Unele documente consemnează adeziunea sa la P.C.R. în 1938. O notă din 14 octombrie 1940, despre ziarul „Înfrăţirea”, organ de informaţie şi îndrumare evreiască, menţiona faptul că publicaţia popularizează programul organizaţiei *Acţiunea Evreiască*, „care a fost dizolvată, fiind dovedită că este o emanaţie a Partidului Comunist”, adăugându-l printre principalii colaboratori pe Alexandru Graur (alături de Emil Dorian şi Ion Călugăru). Autorităţile represive îl caracterizau astfel: „cunoscut vechi socialist, fost profesor secundar, fost colaborator la toate ziarele camuflate comuniste, care au apărut în trecut în editura *Adevărul* şi *Dimineaţa*, în special revistele «Stânga» şi «Cuvântul liber»”[11]. Alte documente ale Siguranţei, preluate de Securitate, întregesc aceste informaţii, cu precizarea că Al. Graur era asimilat conducătorilor ziarelor „Adevărul” şi „Dimineaţa” şi considerat „membru marcant al resortului intelectual din Partidul Comunist”. În plus, Graur, „împreună cu av. Davidovici M., Emil Dorian şi Călugăru Ion, au elaborat un manifest cu conţinut comunist, semnat de

[9] Saşa Pană, *Născut în ’02. Memorii. File de jurnal. Evocări*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, pp. 532-533.

[10] Alexandru Graur, *Nom d’agent et adjective en roumain*, Paris, Editions Henri Champion, 1929; C. Balmuş, Alexandru Graur, *Gramatica limbii greceşti (fonetică, morfologie, sintaxă)*, Bucureşti, Editura Autorilor Asociaţi, 1935; C. Balmuş, Alexandru Graur, *Antologie latină*, pentru clasa a VIII-a literară, Bucureşti, Editura Autorilor Asociaţi, 1935 etc.

[11] *Avangarda românească în arhivele Siguranţei*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Stelian Tănase, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 118.

«Comitetul din București al Grupelor de Acțiune și Autoapărare Evreiești», răspândit către sfârșitul lunii octombrie 1940”[12]. Al. Graur intrase deja în imaginarul violent al extremei drepte (fie legionară, legionaro-antonesciană, fie cuzistă), care îl asocia încă de la finele anilor 1930 și în anii 1940 cu diverse conspirații iudeocomuniste[13], realitate vădită și într-o notă din 21 martie 1943 a unui agent al Siguranței, care informa poliția secretă antonesciană că Al. Graur – identificat ca fiind unul dintre conducătorii presei ilegale comuniste – este parte a unui plan de corupere a judecătorilor Curții Marțiale ce îi judeca pe soții [*Egon și Lili*] Weigl, membri ai Partidului Comunist[14].

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Al. Graur a păstrat legături cu cei care simpatizau cu cauza Aliaților (fie ei sovietici, fie occidentali). În 1942 l-a cunoscut se pare pe Alexandre Piccolot, funcționar al Legației Franței, cu care discuta despre teme diverse legate de viitorul României; mai târziu (în 1952), Piccolot avea să fie anchetat de organele de securitate, care l-au iscodit și în legătură cu Al. Graur[15]. Siguranța și S.S.I.-ul au aflat și că, în ianuarie 1943, Alexandru Graur avusese legături cu Georges Nilpert Maurice, director al Agenției de presă „Havas OFI”, care ar fi desfășurat o activitate informativă în favoarea Marii Britanii[16]. Organele Ministerului de Interne antonescian îl semnalau pe același Al. Graur, în 1942, printre persoanele, de naționalitate evreiască, „care au lucrat pentru serviciul de spionaj francez”[17]. (După 1948, astfel de informații au fost colectate de Securitate, formând o masă critică, ce a condus în cele din urmă la decizia punerii acestuia sub urmărire).

Din cauza prigoanei rasiale, antisemite, din perioada 1940-1944, Al. Graur s-a refugiat în învățământul din afara sistemului de stat, conducând

---

[12] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 5.

[13] După 1989 avea să i se inventeze o biografie compromițătoare, fiindu-i atribuit numele de Alter Grundstein (numele părinților – Lazăr și Janeta – era *Brauer*). Pentru discursul publicistic antisemit din postcomunism, vezi http://www.buciumul.ro/2016/02/09/miscarea-legionara-si-purgatoriul-istoriei/; accesat la 1 octombrie 2017, comentariul lui „Hector Moreno”. În scopul de a susține scenariul conspirației evreiești, precum și tezele xenofobe de tipul „evreii au adus comunismul”, unor comuniști de origine română (Teohari Georgescu, Eduard Mezincescu) li s-au aplicat nume evreiești (B. Tescovici, E. Mezingher).

[14] *Avangarda românească în arhivele Siguranței…*, p. 124.

[15] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 77.

[16] *Ibidem*, ff. 77-78.

[17] *Ibidem*, f. 71.

un liceu particular evreiesc de băieţi[18]. Leon Volovici a prezentat și contextul funcţionării lui Al. Graur în cadrul acestui sistem de învăţământ: la finele lui 1941, Federaţia Uniunilor de Comunităţi Evreiești din România, condusă de W. Filderman, a fost desfiinţată de guvernul antonescian şi, sub presiune şi inspiraţie nazistă, s-a creat Centrala Evreilor, care în mare măsură avea sarcina de a supraveghea învăţământul evreiesc. În aceste condiţii au apărut mai multe conflicte generate de tendinţa Centralei Evreilor de a avea controlul exclusiv al şcolilor. Au apărut, totuși, mai multe şcoli comunale de limbă ebraică, precum și alte şcoli particulare, cum a fost și cea condusă de Alexandru Graur. Ele au fost create în principal de evreii foarte asimilaţi, care nu vroiau să dea un conţinut prea evreiesc în programa şcolară, aşa cum preconizau şcolile în cadrul Comunităţii[19]. Nu ni s-au păstrat foarte multe documente legate de această perioadă a biografiei sale; o adresă din 13 iulie 1944 a Serviciului Special de Informaţii (S.S.I.) comunica Direcţiei Generale a Poliţiei faptul că „prof. A. Graur, directorul Liceului teoretic evreiesc, cunoscut de acest serviciu ca activant (sic!) comunist, a primit unele sume de bani din partea unor cercuri financiare evreieşti, pentru a le transmite mişcării comuniste"[20]. Documentul a ajuns ulterior și la Securitate, care mai ales după 1951-1952 a devenit din ce în ce mai interesată de cazul Al. Graur.

Ascensiunea profesională și politică de după 23 august 1944

Dat fiind trecutul său recent de ilegalist și de victimă a vechiului regim de extremă dreaptă, pentru Alexandru Graur nu a fost greu să devină după 23 august 1944 parte a unui proces de recrutare şi instalare în fruntea unor instituţii, organe de presă (membru important al redacţiei ziarului „România liberă"; director cultural și subdirector general la Radiodifuziune ș.a.), universitate (în anul 1946 a devenit profesor universitar la Facultatea de Litere și Filosofie a Universităţii din Bucureşti) și Academie (a fost acceptat membru corespondent al Academiei R.P.R. în

[18] Paul Cornea, *Ce a fost. Cum a fost. Paul Cornea de vorbă cu Daniel Cristea-Enache*, Iași, Editura Polirom-Cartea Românească, 2013, p. 30.

[19] Leon Volovici *et al.*, *Școli și universități evreiești în timpul războiului*, în *Noi întâlniri la Ierusalim*, organizate și consemnate de Costel Safirman și Leon Volovici, București, Cercul Cultural din Ierusalim – Institutul Cultural Român, 2007, p. 40.

[20] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 2, f. 1.

luna noiembrie 1948[21]). Ca membru al Academiei reorganizate după model sovietic, avea să condamne în termeni neechivoci, în martie 1951, opera lui Constantin Brâncuși, alături de alți intelectuali de vază[22]. Memorialistul Mihail Sebastian sesizase chiar imediat după 23 august 1944 un amestec de radicalism și spirit de uniformizare ideologică în cazul lui Al. Graur: „Joi, 31 august [1944]. Mă felicit că experiența mea la «România liberă» s-a terminat repede, înainte de a-mi fi angajat acolo semnătura. (...) În trei zile, după năvala lui [Alexandru] Graur și a bandei lui (sic!), am înțeles că intru într-o redacție terorizată de conformism”[23].

Revenind asupra subiectului, la 16 septembrie 1944, Mihail Sebastian îl califica pe Al. Graur drept „obtuz, funebru și triumfător”[24]. La scurt timp, în anul 1945, beneficiind de încrederea instanțelor cultural-ideologice comuniste, Graur devenea – cum am anticipat – și subdirector la Radiodifuziune[25] (director general era compozitorul Matei Socor, cu care se și înrudea: îi era nepot[26]). Ascensiunea sa politico-universitară și condițiile în care s-a produs au stârnit reacții contradictorii, dezaprobatoare, ce se regăsesc și în memorialistica lui Ioan Hudiță, istoric ce în trecut l-ar fi susținut – fără succes – în obținerea unui loc la catedră și care la momentul 1946 l-a privit cu suspiciune[27]. Potrivit unor informații, în primii ani ai regimului comunist ar fi lucrat și pentru Secția de Învățământ a organizației P.M.R. din București[28]; pe de altă parte, până la mijlocul lui 1947 frecventase în același timp și Legațiile occidentale, mai

---

[21] Dorina N. Rusu, *Graur, Alexandru*, în *Membrii Academiei Române. Dicționar…*, p. 355.

[22] Petre Popescu-Gogan, *Într-un timp oficial antibrâncușian, Camil Ressu despre Brâncuși*, în „Jurnalul Poliției Gorjene”, nr. 2-3, 1995, *apud* Alex Gregora, *În 1951, academicienii RPR l-au executat, marxist-leninist, pe Brâncuși*, în „Gorjnews”, 22 ianuarie 2013; http://www.gorjnews.ro/cultura/povara-brancusi/in-1951-academicienii-r-p-r-l-au-executat-marxist-leninist-pe-brancu%C8%99i.html. Accesat la 4 iunie 2017.

[23] Mihail Sebastian, *Jurnal, 1935-1944*, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefață și note de Leon Volovici, București, Editura Humanitas, 1996, p. 558.

[24] *Ibidem*, p. 565.

[25] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 5.

[26] La Radiodifuziune o va cunoaște și pe a doua sa soție, Neaga (Nina) Sion, soră a lui Bujor Mihai Sion (devenit, la scurt timp, activist al C.C. al P.C.R./P.M.R.).

[27] Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 26 aprilie-31 august 1946*, vol. 17, ed. Dan Berindei, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

[28] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 33.

ales pe cea franceză, fiind invitat de ministrul Franţei la Bucureşti, Jean-Paul Boncour, la diverse recepţii[29]. Un semn al capitalului politic de care se bucura a fost şi decizia luată de Academie (cu aprobarea Secţiilor ideologice ale C.C. al P.M.R.), la finele lui 1948 şi începutul lui 1949, ca Al. Graur să îl secondeze pe Iorgu Iordan la conducerea importantului Institut de Lingvistică al Academiei R.P.R.

Echipa de la Institutul de Lingvistică: Al. Graur, Iorgu Iordan, Al. Rosetti

Totuşi, fiind format în Occident (asumând influenţa Şcolii sociologice franceze) şi, în linii mari, neamestecând specializarea academică cu opţiunea politică (opera sa ştiinţifică, lingvistică, din anii 1920 şi 1930 fiind remarcabilă), Al. Graur nu avea vreo aplecare deosebită spre orientările cultural-ideologice ale stalinismului cultural (realism socialist şi/sau lingvistică de tip marrist), ba dimpotrivă (mai ales în condiţiile în care, în 1948, regimul comunist din România a scos practic sociologia din rândul disciplinelor acceptate oficial). Aceasta avea să fie sursa mai multor conflicte cu Direcţia/Secţia Propagandă şi Agitaţie (S.P.A.), condusă de Leonte Răutu, instanţă ideologică ce răspundea de supervizarea politică a lumii universitare, artistice şi ştiinţifice. La Academie şi la Institutul de Lingvistică (fondat în 1949, sub egida celui mai înalt for cultural), Al. Graur a format în bună măsură o echipă omogenă, alături de alţi prestigioşi lingvişti, precum Iorgu Iordan şi Al. Rosetti (cu care şi semnase împreună articole academice), cu toţii având strânse legături cu omologi din vestul Europei, relaţii la care au înţeles să nu renunţe, chiar dacă discursul anticosmopolit şi antioccidental s-a înteţit până la cotele isteriei, mai ales după 1949. Al. Graur a devenit director adjunct al Institutului de Lingvistică şi redactor responsabil al unei importante publicaţii, „Cum vorbim". Foarte curând, însă, au apărut primele tensiuni cu echipa ideologică a *Agitprop*-ului, formată din L. Răutu şi Mihail Roller (acesta din urmă fiind instalat şi la conducerea Academiei R.P.R., pentru a-l veghea pe preşedintele Traian Săvulescu).

În 1950 – ca un fel de avertisment – Iorgu Iordan a fost schimbat din funcţia de decan al Facultăţii de Filologie, fiind înlocuit cu un personaj şters şi fără operă, Gheorghe Gh. Orzea, improvizat ad-hoc în conferenţiar

[29] *Ibidem*, f. 78.

universitar[30] și folosit de către ideologii sus amintiţi, în următorii doi ani, ca un fel de berbece pentru a ataca atât activitatea lingviştilor proeminenţi, Al. Graur, I. Iordan, Al. Rosetti, cât şi redacţiile unor reviste precum „Studii şi Cercetări Lingvistice" (redactor responsabil: Iorgu Iordan) şi „Cum vorbim". În plus, controlorii ideologici au mizat şi pe un soi de politică de *divide et impera*, căutând să potenţeze mai vechi tensiuni și animozităţi între cei mai cunoscuţi lingviști români (Iordan *versus* Petrovici; Iordan *versus* Dimitrie Macrea), cu scopul de a domestici mai lesne acest spaţiu academic atât de sensibil din punct de vedere politic. Profilul numerelor din anii 1949-1952 al periodicelor „Studii și Cercetări Lingvistice" (S.C.L.) şi „Cum vorbim" pare extrem de conformist; publicaţiile au găzduit lucrarea lui I.V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*[31], precum și elogieri deșănțate ale discursului stalinist privitor la cercetarea lingvistică[32]. Unii memorialiști au sesizat concesiile și zig-zagul făcute de Al. Graur: lingvista Florica Dimitrescu își amintește că „printre puţinii lingviști serioși căzuţi în plasa acestei false sirene [„genialele" teze ale lui Stalin despre limbă] au fost profesorii Al. Graur de la București și Emil Petrovici de la Cluj, dar nici la ei n-a durat mult până să se dezmeticească, deși presiunile din partea «forurilor» nu erau mici"[33]. Rezumatele revistelor erau cu prioritate în limba rusă, iar influenţa limbilor slave era consistent reflectată. Mai mult, revistele se raliau discursului inaugurat de L. Răutu, de denunţare a cosmopolitismului prezent în cultura română în publicaţii periodice academice tipărite în limbi de circulaţie, în particular în franceză („Cum vorbim" – publicaţia condusă de Al. Graur – avea chiar o rubrică specială, *Cosmopolitism*, în care erau denunţate firmele cu iz occidental, denumirile de hoteluri – *Capitol*, de exemplu, ş.a.m.d.). Era o concesie pe care Al. Graur a înţeles să o facă, în timp ce rezista asaltului ideologic pe alte „fronturi" (la

---

[30]Petre Stoica, „Amintirile unui fost corector", 2. http://petrestoicaremembernecesar.blogspot.ro/2011/05/amintirile-unui-fost-corector2.html. accesat la 2 februarie 2017.

[31] I.V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, în „Studii și Cercetări Lingvistice", I, fascicula 2, 1950, pp. 117-151.

[32] *Învățătura genială a lui I.V. Stalin despre marxism în lingvistică*, în „Studii și Cercetări Lingvistice", I, fascicula 2, 1950, pp. 117-151.

[33] Florica Dimitrescu, *La persoana I singular*, în *De ce am devenit lingvist? Omagiu academicianului Marius Sala*, volum îngrijit de Emanuela Timotin și Ștefan Colceriu, București, Editura Enciclopedică Gold, 2012, p. 94.

redactarea unui dicţionar academic al limbii române, mai ales în privinţa definirii termenilor).

Totuși, Leonte Răutu și ceilalţi cerberi ideologici nu erau mulţumiţi deloc de profilul revistei: articolele de elogiere a lui Stalin nu erau asumate întotdeauna, membrii conducerii nu îşi manifestau cum se cuvine entuziasmul prostalinist, prosovietic/prorus şi, nu în ultimul rând, politica de cadre în Institut și în filiala/secţia sa din Iași era mai mult decât necorespunzătoare[34]. Era făcut responsabil în principal Iorgu Iordan, dar nici Al. Graur nu a scăpat de etichetări infamante. Acelaşi gen de critică ideologică a fost aplicat, cu o intensitate mai mare începând din 1951, şi celeilalte reviste editate de Institutul de Lingvistică, „Cum vorbim".

În intervalul martie-iunie 1951 s-a atins un prag foarte ridicat al isteriei în materie de revizuire a cercetării lingvistice şi de incriminare a specialiştilor în domeniu, care formulau timid chiar şi cea mai mică obiecţie faţă de tentativele de slavizare/reformare forţată fără vreo bază ştiinţifică. La nivelul Secţiei Propagandă și Agitaţie nimic nu a fost lăsat la voia întâmplării; totul a fost programat în mod minuţios de către instanţele ideologice (în paralel, serviciile de cadre adunau informaţii compromiţătoare privindu-i pe lingviştii cu potenţial refractar: Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Alexandru Graur, Emil Petrovici, Jacques Byck). O dovedește o Informare asupra măsurilor principale luate în domeniul muncii de propagandă și agitaţie în cursul anului 1951; în domeniul ştiinţei se consemna că au fost luate următoarele hotărâri ale C.C. al P.M.R.: Hotărâre cu privire la programul lucrărilor sesiunii generale din martie 1951 a Academiei R.P.R. cu tema „Importanţa lucrării lui I.V. Stalin «Cu privire la marxism în lingvistică» pentru dezvoltarea ştiinţei în R.P.R."; Hotărâre cu privire la Sesiunea lărgită a Secţiei a VI-a (Limbă şi literatură) a Academiei R.P.R. în vederea aplicării învăţăturii lui I.V. Stalin în studiul şi predarea limbii române; Hotărârea Sesiunii lărgite din iunie 1951 a Secţiei a VI-a a Academiei R.P.R. (Secţia Limbă, literatură, artă) cu privire la îndrumarea institutelor de lingvistică ale Academiei R.P.R. și predării limbii române în şcoli pe baza învăţăturii lui I.V. Stalin.

---

[34] Institutul tutela o secţie/filială la Iași (fostul/viitorul Institut de Filologie Română „Alexandru Philippide"); vezi Mioara Avram, coord., *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" din București. 50 de ani de existență (1949-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 18.

Documentul se încheia cu precizarea că: „În urma lucrărilor sesiunii a fost întocmit un program nou pentru facultăţile de filologie”[35].

Un rechizitoriu ideologic: referatul lui L. Răutu din 13 iunie 1952

Un referat semnat de L. Răutu și datat 13 iunie 1952 formula învinuiri fără precedent, numindu-i pe lingviștii refractari la schimbare *un grup organizat de dușmani* și instigând aproape la urmărirea lor penală: „Pe tărâmul ştiinţei despre limbă activează în fruntea Institutului de Lingvistică din București al Academiei R.P.R. și a unor catedre importante de la Facultatea de Filologie lingviștii Al. Rosetti, Iorgu Iordan și Al. Graur. Activitatea acestora s-a dovedit a fi potrivnică dezvoltării ştiinţei”[36]. Documentul consemna faptul că Al. Graur și Iordan „au refuzat în fapt să ia atitudine faţă de lucrările tovarășului Stalin și să supună unei analize critice, gravele lor greşeli din trecut. Toate acestea, ca și alte fapte, ce se arată mai jos, confirmă părerea pe care Secţia [S.P.A.] și-a format-o mai de mult, anume că avem a face cu *un grup organizat de dușmani* care, fără nicio îndoială, are legături și în afara cercului de lingviști”[37].

Ultimul inclus în acest „lot” de lingviști care trebuia supus oprobriului public era Alexandru Graur, care ocupa și funcţia de șef de catedră la Facultatea de Filologie[38]: „Al. Graur are o falsă reputaţie de lingvist de valoare. În afară de teza de doctorat, susţinută în 1929, Graur nu a scris nicio carte sau lucrare mai importantă, ci numai articole sau

---

[35] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secţia Propagandă și Agitaţie, dosar nr. 37/1951, f. 93.

[36] Idem, dosar nr. 30/1952, f. 46; vezi și: *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, volumul II, ediţie îngrijită de Gheorghe Buzatu și Mircea Chirițoiu, București, Editura Paideia, 1998, p. 67; Vladimir Alexe, *Leonte Răutu și purificarea stalinistă a limbii române*, în „Ziua”, nr. 4378, sâmbătă, 1 noiembrie 2008.

[37] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secţia Propagandă și Agitaţie, dosar nr. 30/1952, f. 46.

[38] „La catedra pe care o conduce, Graur a strâns o gașcă de reacţionari. Printre aceștia sunt: Vlad Bănăţeanu (exclus din partid, fost director la «Straja Ţării», fost patron la Cernăuţi), I. Fischer (nepotul moșierului Mochi Fischer), C. Tohăneanu (fiul șefului organizaţiei brătieniste de la Galaţi), Angela Vasiliu (a participat la demonstraţia fascistă de la 8 noiembrie 1945 și a semnat în registrul Palatului regal), Rodica Ocheșeanu (legată de un legionar, azi fugit), Liliana Grecu (fiica fascistului Valeriu Grecu)” – *ibidem*, f. 50.

note, dintre care cele mai multe în cunoscuta revistă cosmopolită care apărea la Copenhaga şi Bucureşti – «Bulletin Linguistique». A fost şi a rămas din punct de vedere ştiinţific un adept al şcolii lingvistice burgheze a lui [Ferdinand de] Saussure, pe care nu a criticat-o niciodată sincer şi serios. Are o poziţie duşmănoasă faţă de lingvistica sovietică. Graur a manifestat ostilitate faţă de ştiinţa sovietică şi înainte de apariţia lucrărilor lui I.V. Stalin «Cu privire la marxism în lingvistică». La apariţia acestei geniale lucrări, Graur a luat făţiş apărarea marrismului. La adunarea de la Institutul de Istorie şi Filosofie al Academiei R.P.R., închinată lucrării tov. Stalin, el a declarat că nu poate fi de acord cu «toate tezele» susţinute de I.V. Stalin. A refuzat să ia atitudine critică faţă de lucrările sale din trecut şi faţă de şcoala idealistă a lui Saussure. A refuzat să ia atitudine faţă de hotărârile Academiei R.P.R. şi s-a declarat împotriva articolului redacţional «Pentru înflorirea lingvisticii în ţara noastră» din «Scânteia», apărut în urma publicării lucrării tovarăşului Stalin, făcând afirmaţii duşmănoase la adresa organului C.C. al P.M.R. În Adunarea organizaţiei de bază de la Universitatea «C.I. Parhon» a declarat că, dacă nu ar fi fost bolnav, ar fi luat atitudine şi mai hotărâtă împotriva articolului din «Scânteia». În revista «Cum vorbim», pe care o redactează Graur, un loc de seamă îl ocupă analizarea a nenumărate cuvinte triviale. Se publică articole cu explicaţii ale expresiilor «ticălos», «putred de bogat», «pleava societăţii», «a-şi da arama pe faţă», «chilipirgiu», «pilangiu», «servil», mişel» ş.a.m.d.

Ca redactor responsabil al revistei «Cum vorbim», Graur a publicat numeroase materiale, al căror caracter duşmănos nu poate fi «întâmplător». Astfel, publicând în revistă lucrarea tovarăşului Stalin despre marxism şi problemele lingvisticii, a tipărit imediat următorul articol «Obraznic» (chipurile, despre originea acestui cuvânt). În proiectul de ortografie al lui Graur se dau următoarele trei exemple de prescurtări: P.C.R.; U.T.M.; I.C.A.S.[39] (care se ocupă de strângerea gunoaielor). Tot acolo există o astfel de înşirare: codri, mândri, miniştri, ciocli, simpli, noştri. Asemenea «întâmplări» se pot cita în număr mare atât la Graur, cât şi la Iordan. Astfel, în volumul «Studii şi Cercetări Lingvistice» (al cărui redactor este I. Iordan) găsim unul după altul (despărţite doar de un articol) trei articole: unul despre noţiunea «copil *nelegitim*», altul despre cuvântul latinesc «venalis» (*corupt*), al treilea despre termenul *slugărnicie*. Primul articol e scris de un asistent al lui Rosetti, al doilea de o asistentă a

[39] I.C.A.S. – Întreprinderea Canal-Apă-Salubritate.

lui Graur, al treilea chiar de Graur. Considerăm că nu poate exista îndoială cu privire la intenţia contrarevoluţionară a redactorilor volumului”[40].

La fel ca și în cazul Iorgu Iordan, absurdul atinge cote considerabile, interpretările și asocierile prezumate fiind profund tendenţioase. Al. Graur – victimă în anii 1930 a agresiunilor ultranaţionaliste, legionare – era acum supus unei violenţe de limbaj tipic staliniste. Obsesii ale extremei drepte se regăseau și în anii stalinismului dezlănţuit: spre exemplu, pentru poliţia politică prezumtiva apartenenţă a lui I. Iordan la francmasonerie era un motiv de alertă în anii 1950. Concluzia referatului din 13 iunie 1952 era previzibilă: „Prezenţa lui Graur, Rosetti şi Iordan în fruntea Institutului de Lingvistică şi a catedrelor de lingvistică, sabotarea de către ei a măsurilor preconizate de partid au constituit piedica principală în calea restructurării activităţii ştiinţifice pe tărâmul lingvisticii în conformitate cu lucrarea tovarăşului Stalin. Pentru lichidarea acestei situaţii, propunem adoptarea proiectului de hotărâre pe care-l anexăm”[41]. Hotărârea era asumată de Iosif Chișinevschi, membru al Biroului Politic şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniștri, responsabil de problemele cultural-ideologice, şi prevedea restructurarea Institutului de Lingvistică din Bucureşti şi schimbarea conducerii. Director – succesor al lui I. Iordan – era numit Victor Cheresteșiu, care nu avea drept specialitate lingvistica, ci cu greu putea fi asimilat în categoria istoricilor (pe atunci era înalt funcţionar la M.A.E.); probabil, Mihail Roller – cu care colaborase[42] – l-a propus, iar I. Chișinevschi și L. Răutu l-au acceptat. Ca director adjunct – cu atribuţii similare lui Al. Graur – era adus, de la Universitatea „V. Babeş” din Cluj, profesorul Dimitrie Macrea. În fine, Institutului îi era atașat un consiliu ştiinţific, în frunte cu acad. Mihail Sadoveanu.

Nu este exclus ca, încă din 1951, secţiile ideologice ale Comitetului Central să fi primit anumite informări de la Securitate, care tocmai urmărea două piste: posibila asociere a lui Al. Graur în trecut cu organizaţii evreieşti sioniste, precum şi legăturile lui Iorgu Iordan cu reprezentanţi ai Legaţiei Italiei la Bucureşti (sau ai fostului Institut Italian

---

[40] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secţia Propagandă și Agitaţie, dosar nr. 30/1952, f. 50.

[41] *Ibidem*.

[42] Vezi volumul de documente *Războiul pentru Independenţă*, vol. I, comitetul de redacţie: Victor Cheresteșiu, Vasile Maciu, Solomon Ştirbu, Mihail Roller (redactor responsabil), Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1952.

de Cultură), calificaţi drept „spioni" (profesorul Bruno Manzone şi Eraldo Pintori; cel din urmă fusese arestat şi la interogatorii pomenise numele directorului Institutului de Lingvistică din Bucureşti[43]). Or, în 1951 Iorgu Iordan fusese vehement criticat de ideologii comunişti, alături de Al. Rosetti şi Al. Graur, un preludiu violent al demascării din iunie 1952. Organele de partid erau în căutarea dovezilor de „cosmopolitism" în elaborarea *Dicţionarului limbii române*, iar poliţia secretă – prin evidenţierea bunelor relaţii dintre I. Iordan şi Bruno Manzone – venea în întâmpinarea acestor prezumţii ideologice[44]. Acelaşi tip de prezumţie oneroasă probabil a funcţionat şi în cazul Al. Graur, despre care Securitatea aflase, în 1952, că fusese foarte apropiat de „spionul" francez Alexandre Piccolot (deja amintit): „din materialul informativ de arhivă – se menţiona într-o sinteză a Securităţii – rezultă că în 1942 Graur Alexandru a avut legături cu cetăţeanul francez Piccolot Alexandru (sic!), în 1952 descoperit ca spion, cu care se întâlnea şi discuta probleme de viitor ale ţării. În declaraţiile sale, Piccolot Alexandru a arătat că obiectivul [Alexandru Graur] a fost unul din bunii săi prieteni şi că el ar fi comunicat U.R.S.S. de[spre] existenţa Comitetului Francezilor din România"[45].

Îndepărtarea de la conducerea Institutului de Lingvistică şi de la catedra universitară

Iată şi cum arăta Hotărârea nr. 658/1952, având şase puncte, a Biroului Politic al C.C. al P.M.R., adoptată – la propunerea lui I. Chişinevschi – la puţin timp după referatul denigrator al lui L. Răutu din 13 iunie 1952[46]: „*Cu privire la reorganizarea conducerii Institutului de Lingvistică al Academiei R.P.R.*: Deoarece activitatea din ultimii ani a grupului conducător de la Institutul de Lingvistică al Academiei R.P.R. (Al. Rosetti, Al. Graur, I. Iordan) constituie o piedică în dezvoltarea

---

[43] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 210696, vol. 2, f. 60.

[44] Pentru supravegherea poliţienească a Legaţiei Italiei şi a Institutului Italian de Cultură după 1945, vezi Mihai Pelin, *Legaţia italiană sub tirul guvernului Groza*, în „Jurnalul naţional", 30 martie 2008; https://mihaipelin.wordpress.com/2008/03/30/legatia-italiana-sub-tirul-guvernului-groza/. Accesat la 13 martie 2017.

[45] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 77.

[46] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secţia Propagandă şi Agitaţie, dosar nr. 82/1952, ff. 9 şi urm.; *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, volumul II, *ed. cit.*, pp. 70-71.

ştiinţei lingvistice a R.P.R., se aprobă: 1. demiterea din funcţia de director al *Institutului de Lingvistică din București al Academiei R.P.R.* şi din funcţia de redactor al revistei «Studii și Cercetări Lingvistice» a prof. Iorgu Iordan. Demiterea din funcţia de director adjunct științific, din funcţia de redactor responsabil al Buletinului Secţiei de Ştiinţă a limbii, literatură și artă a Academiei R.P.R. și din funcţia de redactor responsabil al revistei «Cum vorbim» a prof. Al. Graur. 2. Formarea unui consiliu științific al Institutului, alcătuit din: acad. M. Sadoveanu (preşedinte), acad. B. Lăzăreanu, acad. E. Petrovici, acad. C. Balmuş, prof. dr. V. Cheresteşiu, prof. D. Macrea (actualmente decanul Facultăţii de Filologie al Universităţii «Babeş» – Cluj), prof. D. [sic! Gheorghe – de fapt; n.n.] Orzea (decanul Facultăţii de Filologie a Universităţii «Parhon»), prof. I [Jean] Livescu (rectorul Universităţii Iași). Numirea în funcţia de director al Institutului a prof. dr. Victor Cheresteşiu (actualmente la M.A.E.). Tov. V. Cheresteşiu şi D. Macrea vor fi eliberaţi din funcţiile pe care le ocupă în prezent. Noua redacţie[47] [sic!] a Institutului va reorganiza comitetul de redacţie al revistei «Studii şi cercetări lingvistice», asigurând apariţia trimestrială a acestei reviste. 3. Se aprobă suprimarea revistei «Cum vorbim», redactată de Al. Graur. Se însărcinează noua conducere a Institutului de Lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R. să editeze în locul revistei «Cum vorbim», o revistă de filologie pentru publicul larg, «Limba română». 4. Consiliul ştiinţific şi direcţia Institutului au drept sarcină centrală organizarea întregii activităţi pe tărâmul ştiinţei lingvistice, pe baza genialei lucrări a tovarăşului Stalin, «Marxism și problemele lingvisticii». Consiliul ştiinţific şi direcţia vor publica în presa periodică (revista «Contemporanul» și altele) proiectul de ortografie a limbii române, supunându-l unei largi dezbateri. De asemeni, vor organiza dezbateri asupra Dicţionarului limbii române ce a fost elaborat, cu atragerea oamenilor de știință, scriitorilor, profesorilor și învăţătorilor de limbă română, și va asigura apariţia primului volum în cursul acestui an. 5. Până la lămurirea definitivă a situaţiei lui Al. Graur, I. Iordan și Al. Rosetti, ei vor rămâne colaboratori ştiinţifici ai Institutului de Lingvistică. Al. Rosetti și Al. Graur vor fi scoși din învăţământ ca necorespunzători. În ce-l priveşte pe I. Iordan, ţinând seama de faptul că lecţiile pe care le-a predat la universitate au un nivel ştiinţific mai ridicat, până la lămurirea definitivă a situaţiei, el va rămâne în învăţământ. 6. Răspunderea de partid

[47] În loc de *noua conducere*; de altfel, în cuprinsul documentului se remarcă existenţa mai multor greșeli, semn că documentul a fost redactat în grabă.

a lui Rosetti, Graur și Iordan va fi luată în discuția organizației de partid a Universității «Parhon», din care fac parte. [ss] Gh. Gheorghiu-Dej, I. Chișinevschi, Gh. Apostol, Miron Constantinescu, Al. Moghioroș”[48].

O explicație pentru momentul iunie 1952

Cum poate fi interpretată această epurare fără precedent a conducerii unui institut al Academiei, care era cât pe ce să se termine și cu o anchetă penală?[49] Vladimir Tismăneanu a afirmat că „lingviștii autentici, chiar și cei de stânga, trebuiau înlăturați spre a face loc impostorilor, ariviștilor venali și mamelucilor culturali”[50]. Poate fi doar o parte a explicației. A fost (și) o cerință/sugestie a sovieticilor? Mai ales că lui Iorgu Iordan i se tipărise la Moscova, în 1950, o *Gramatică a limbii române*, iar inchizitorii săi români din 1952 invocau faptul că specialiștii sovietici se exprimaseră extrem de critic față de lingvistul din București, care ar fi perpetuat marrismul. Avem la îndemână și alte câteva ipoteze. Cum Al. Graur nu s-a dezis de colegul său de breaslă, a căzut victimă odată cu întreaga direcțiune a Institutului. În iunie 1952, *Agitprop*-ul de la București a vrut să rupă un grup solidar de cunoscuți lingviști/filologi (Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Alexandru Graur), care nu accepta chiar orice ingerință politică în chestiuni științifice. Grupul intrase mai demult în atenția *Agitprop*, dar acum, în 1952, era necesară identificarea unui țap ispășitor (pentru starea lingvisticii, pentru a asocia – eventual – intelectuali proeminenți cu „devierea de dreapta”), aceasta – probabil – și cu scopul de a scăpa de o prezumtivă asociere cu anumiți „deviatori”, în primul rând cu Ana Pauker (atât L. Răutu, cât și alți secondanți ai acestuia o cunoscuseră foarte bine și, până la momentul 1952, puteau fi plasați mai degrabă în tabăra Anei Pauker, și nu neapărat alături de Gh. Gheorghiu-Dej). O altă ipoteză este că sovieticii au cerut ca și în România, la fel ca în U.R.S.S., să se treacă la înfierarea marrismului și la înlăturarea celor care l-au promovat. Însă, L. Răutu se număra printre principalii responsabili de

[48] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 82/1952, ff. 9-15.

[49] Ar mai putea fi invocat cazul lui Harry Brauner, directorul Institutului de Folclor (care nu ținea, însă, în 1949, de Academia R.P.R.), ce și-a pierdut funcția ca urmare a reținerii și arestării în cazul Lucrețiu Pătrașcanu.

[50] Vladimir Tismăneanu, Cristian Vasile, *Perfectul acrobat. Leonte Răutu, măștile răului*, București, Editura Humanitas, 2008, p. 47.

impunerea discursului asociat cu Marr[51]. Demascarea și debarcarea celor trei lingviști pot fi parte a unei strategii de *deflectare*, de deturnare a atenției, cu scop diversionist. Sunt doar câteva ipoteze.

Certă este precipitarea (erorile de redactare din documentele oficiale, inclusiv repetatele greşeli de nume), ca şi lipsa de logică, chiar politică, a stabilirii succesiunii: un director fără o pregătire superioară şi un director adjunct (D. Macrea, devenit din 1953 director), care avea un trecut la fel de „pătat", după logica totalitară, poate chiar mai pătat, fiind un discipol al lui Sextil Puşcariu, pe care L. Răutu *et comp*. îl socotiseră până nu demult (cca 1949-1950) drept ultranaţionalist, xenofob şi „filolog legionar", precum era şi un D. Găzdaru[52]; adică exact opusul în raport cu biografia politică a unor Iorgu Iordan şi Al. Graur, cărora nimeni nu le putea contesta asocierea durabilă cu stânga, chiar radicală. Ba chiar şi profesorul Rosetti putea poza într-un intelectual cu trecut mai dezirabil, departe de „naţionalismul" românesc radical din Ardeal.

Mai este un element care trebuie amintit. În plan secund, celor trei lingviști reputaţi li s-a reproşat că nu au grăbit procesul de elaborare a noii ortografii. Până la urmă, tot factorul politic a împins lucrurile în această direcţie: la 16 septembrie 1952, o Hotărâre a Consiliului de Miniştri stabilea schimbarea normelor ortografice fixate de vechea Academie în 1932: *â* era înlocuit cu *î*; *sunt* era substituit cu *sînt*; motivaţia acestor transformări era aceea că astfel de reguli nefireşti deveniseră intolerabile şi constituiau o „preocupare a clasei muncitoare şi o problemă de stat"[53].

Ostracizarea temporară, ieşirea din dizgraţie şi reabilitarea

Pe de altă parte, în prima perioadă de la preluarea institutului şi a conducerii revistelor „S.C.L." şi „Limba română" – periodicul care a înlocuit publicaţia „Cum vorbim" –, mai ales în anii 1952 şi 1953, atât V. Cheresteşiu, cât şi D. Macrea au excelat prin texte de preamărire a geniului lingvistic al lui Stalin şi de denunţare a grupului Iorgu Iordan-Al. Rosetti-Al. Graur, respectând probabil un ordin de partid, dar apelând poate şi la exces de zel.

---

[51] Mioara Avram (coord.) *et al.*, *op. cit.*, p. 67; vezi şi *Împotriva cosmopolitismului în ştiinţă (Despre „Bulletin linguistique")*, în „Lupta de clasă", seria a V-a, nr. 3, ianuarie-martie 1949, pp. 89-96.

[52] *Ibidem*.

[53] Mioara Avram (coord.) *et al.*, *op. cit.*, p. 56.

În paralel, decanul Facultății de Filologie, Gheorghe Orzea, primise același tip de orientări ideologice, și încă direct de la C.C. al P.M.R., instrucțiuni ce priveau atacarea vehementă și supravegherea lingviștilor recalcitranți (care au rămas, totuși – după o scurtă perioadă de incertitudine și suspendare din profesie –, cadre didactice universitare, inclusiv datorită unor intervenții precum cea a ministrului Ilie Murgulescu, titular la Învățământ). Într-un fel, declinul lui Gh. Orzea de la mijlocul anului 1953 – a fost exclus din partid, pierzându-și și postul de decan[54] – corespunde cu ieșirea din dizgrație a lui Iorgu Iordan și Al. Graur. Într-un referat întocmit de serviciile de cadre se preciza că, „în 1950, fără a analiza temeinic pregătirea sa științifică și didactică, Secția de Știință a C.C. al P.M.R. l-a promovat ca decan al Facultății de Filologie din București. În această funcție a avut la început unele rezultate bune, luând poziție atât în presă, cât și la sesiunea Academiei R.P.R. împotriva greșelilor ideologice a[le] unor profesori de lingvistică, greșeli ieșite la iveală cu prilejul dezbaterii lucrării tov. Stalin, «Marxismul și problemele de lingvistică» [sic!]. De asemeni, a ținut raportul asupra «predării în școli a limbii române» la primul congres al învățătorilor din R.P.R."[55]. Mai aflăm că și metodele folosite au fost neprincipiale (intrigă, mahalagisme, ieșiri nesănătoase împotriva lui Al. Graur)[56]. Pentru o scurtă perioadă, aproximativ un an jumătate-doi, profesorul Graur a fost silit să desfășoare și alte activități (traduceri și chiar munci nespecifice unui profesor sau cercetător)[57]. Potrivit unor surse, atât Al. Graur, cât și Al. Rosetti și-au

---

[54] Gheorghe Orzea a fost exclus din partid la 18 iunie 1953, între altele pentru că „a săvârșit grave abateri, divulgând secrete de partid și de stat", „s-a înconjurat de elemente dubioase, pe care le-a susținut pentru a le promova" și „a folosit metode nejuste în relațiile cu tovarășii" (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Colegiul Central de Partid, dosar nr. O/443, f. 1).

[55] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Colegiul Central de Partid, dosar nr. O/443, f. 2.

[56] *Ibidem*, f. 3.

[57] O sursă a Securității, „S.F.", raporta poliției politice, în 1959, că „în atitudinea sa [a lui Al. Graur, n.n.] se remarcă de foarte multe ori faptul că într-o perioada a avut de suferit, fiind scos de la Facultate și de la Institutul de Lingvistică. Nu pierde nicio ocazie să arate că au fost ani în care nu avea ce să mănânce și era nevoit să facă traduceri și munci mai puțin calificate pentru pregătirea sa" (*Notă informativă din 24 iulie 1959*, în A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 32).

pierdut pentru un scurt interval catedra de la Universitatea din București[58].

Noua direcţiune a Institutului de după iunie 1952 (în special Dimitrie Macrea) a preluat, practic, fișele de la *Dicționarul academic* – demers moştenit de echipa din jurul lui Iordan de la Sextil Puşcariu –, adaptându-le în funcţie și de comandamentele politico-ideologice și însușindu-și cumva abuziv coordonarea; de aici a rezultat opera lexicografică în patru volume, intitulată *Dicționarul limbii române literare contemporane*, tipărită între 1955 și 1957 (sub direcţia lui D. Macrea)[59]. Potrivit mărturiei lingvistului Marius Sala (pe atunci un tânăr cercetător debutant), munca la această operă lexicografică prioritară a început din primele zile ale Institutului și a fost depusă de un „colectiv al dicţionarului", care i-a adunat, între alţii, pe: Al. Graur, Jacques Byck, Theodor Capidan, Ion Coteanu, Iorgu Iordan însuși, Dimitrie Marmeliuc, Ion Șiadbei, Tudor Vianu, Lia Manoilescu-Puşcariu, Florica Ficşinescu[60].

Mai trebuie spus că, pe lângă tensiunile cu gruparea D. Macrea, care s-au menţinut, relaţiile lui Iorgu Iordan cu Al. Rosetti şi Al. Graur s-au răcit vizibil în deceniul următor, fiind potenţate atât de factorul politic, prin diverşi interpuşi[61], cât și de diversele reorganizări cunoscute de Institutul de Lingvistică.

Anul 1954 a fost unul decisiv, pentru că a consacrat începutul reabilitării lui Al. Graur (reintegrarea la Universitate – şi nu oricum, ci cu promovarea în demnitatea de decan al Facultătii de Filologie[62], dar și ascensiunea în structura de conducere a Academiei, apoi a Bibliotecii Academiei). A contribuit la aceasta şi publicarea cărţii despre fondul lexical al limbii române, care avea și un conţinut conformist, împănat cu

---

[58] Marius Sala, *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" din București la 50 de ani*, în *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" din București. 50 de ani de existență (1949-1989), ed. cit.*, p. 47. Marius Sala susține că, în 1952, Al. Rosetti, Al. Graur și I. Coteanu au fost scoşi din învăţământul superior.

[59] *Dicționarul limbii române literare contemporane*, Editura Academiei R.P.R., București, vol. I, *A-C*, 1955; vol. II, *D-L* (1956); vol. 3, *M-R* (1957); vol. 4, *S-Z* (1957).

[60] Marius Sala, *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" din București la 50 de ani*, în *loc. cit.*, p. 36.

[61] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, ff. 32, 44.

[62] Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, cuvânt înainte de Al. Graur, București, Editura Albatros, 1978, p. 133.

citate din Stalin şi din lingvişti sovietici „pe linie”[63]. Referatul de cadre întocmit de serviciile de cadre ale Academiei R.P.R. a ajutat şi el la ieşirea din perioada de declin a lingvistului. Dată fiind importanţa sa, reproducem principalele fragmente din document:

„Academia Republicii Populare Române
Direcţia Cadre

Buc.[ureşti] 13. XII. [1]954

Referat

Tov. GRAUR ALEXANDRU (Brauer)
Membru corespondent
Data și locul nașterii – 9 iulie 1900, Botoșani
Originea socială – mic burghez (contabil)
Naţionalitatea – evreu
Studii – doctor în litere
Profesia – profesor
Starea civilă – căsătorit
Starea materială – fără avere
Limbi străine – franceza, germana – bine; engleza, rusa, italiana – mai slab
Apartenenţa politică – P.M.R. – raionul Lenin [...]

Caracterizare

Tov. prof. Graur Alexandru provine dintr-un mediu mic-burghez. Din activitatea profesională reiese că tov. Prof. Graur, ca om de știință, s-a arătat a fi foarte bine pregătit, cu un orizont foarte larg și dornic să-și însușească necontenit cunoştinţe noi.

Lucrările lui au nu numai calitatea de a aborda subiecte interesante, dar și pentru a avea o deosebită claritate [sic!].

Tov. prof. Graur aplică în toate lucrările sale învăţătura marxist-leninistă. Pe lângă competenţa sa pedagogică, a pus totdeauna la contribuţie priceperea de organizare și a reușit să înjghebeze și să conducă tot felul de colective de muncă, printre care colectivul care a elaborat „Gramatica limbii române”.

Din punct de vedere politic, tov. prof. Graur Alexandru încă din tinereţe s-a arătat foarte legat de aspiraţiile clasei muncitoare. De la

[63] Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne*, București, Editura Academiei R.P.R., 1954.

început, nu a știut cum să participe la lupta ei; abia în 1938 s-a încadrat în P.C.R., unde a dus o muncă de lămurire printre cei din jurul lui, îndreptând pe mulți tineri spre lupta pentru construirea socialismului.

Ca membru de partid a avut diferite munci de răspundere, de care s-a achitat conștiincios. A urmat universitatea serală a C.C. al P.M.R.

Activitatea de astăzi a tov. prof. Graur este dirijată de tot ce l-a învățat și-l învață partidul.

Pentru activitatea și lucrările sale științifice, tov. prof. Graur Alexandru a fost ales de Academia R.P.R. membru corespondent, iar în anul 1949 a fost decorat cu Steaua R.P.R., cls. IV-a de către guvern.

Prim secretar al Academiei R.P.R.
Acad. prof. Șt. Vencov

Director Cadre
[Indescifrabil]"[64]

Nu am identificat până la acest moment al documentării autobiografii ale profesorului Alexandru Graur. Știm, însă, că, în 1957, a fost nevoit să completeze un chestionar cerut de serviciile de cadre, în care a arătat că „are unele rude în străinătate, dar că nu întreține nici un fel de legături cu acestea"[65]. Ulterior, acest chestionar a ajuns și la Securitate, care într-un document menționa că: „Nu s-a stabilit încă cine sunt aceste rude ale lui Graur Alexandru și în ce țară se găsesc"[66]. A fost încă un motiv de suspiciune pentru poliția secretă.

Dialectica socialismului real: reintegrare în birocrația cultural-ideologică și supraveghere polițienească

Această reabilitare a redeschis calea ascensiunii profesionale pentru Al. Graur, care a devenit decan la Filologie (1954-1956) și director general al Bibliotecii Academiei R.P.R. (1955-1974); a revenit într-o funcție de conducere a Institutului de Lingvistică, în calitate de șef de Secție, cu Iorgu Iordan director după 1958; a fost recunoscut de autorități ca președinte al Societății de Studii Clasice din R.P.R. (1958), redactor responsabil al revistei „Studii clasice" (1958-1988), dar și șef al Catedrei de

[64] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă și Agitație. Dosare Anexe, dosar nr. 157/1955, ff. 69-71.
[65] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 79.
[66] *Ibidem*.

filologie clasică de la Facultatea de Filologie (1954-1964)[67]. Însă, această ascensiune a fost urmată, la foarte scurt timp, de o intensificare a supravegherii sale de către Securitate (prin Direcţia a II-a Contraspionaj), care, în contextul creat de revoluţia maghiară din octombrie-noiembrie 1956, a extins urmărirea diverselor medii intelectuale şi artistice. Poliţia politică – cea care i-a deschis un dosar de acţiune informativă la 8 mai 1958, având și aprobarea organelor superioare de partid[68] – stabilise și așa-numitul „material compromiţător" în cazul lingvistului: „în anul 1956, cu ocazia unei deplasări pe care a făcut-o în Anglia, a fost contactat de spionul [Grigore] Nandriş şi a fost recrutat prin intermediul acestuia de serviciul de spionaj englez"[69]. În contextul acestei urmăriri informative a revenit și problema presupuselor contacte cu „spionul" francez Alexandre Piccolot (fost secretar al Atașaturii comerciale a Franţei, arestat în 1952 şi condamnat pentru spionaj)[70]: şeful Direcţiei a II-a a Securităţii, lt. col. I. Holinger, solicita Direcţiei I, la 26 aprilie 1958, informaţii legate de Al. Graur, cu precizarea că „materialul cu privire la numitul [Graur] se găsește la dosarul personal aparţinând lui «Alecu» (Piccolot Alexandru [sic!]), fost funcţionar la Legaţia franceză din Bucureşti. Dosarul v-a fost trimis cu adresa nr. 241/00155114 din 11 iulie 1955"[71].

Destinele celor doi lingviști (Alexandru Graur și Grigore Nandriș) se intersectaseră în mai multe rânduri: ambii fuseseră profesori la Liceul „Gheorghe Lazăr" din Bucureşti (în perioade diferite) şi apoi studiaseră la Paris, unde îl cunoscuseră pe reputatul profesor Antoine Meillet[72]. Îi lega o relaţie academică, profesională, însă Securitatea a ales să o asimileze sferei penale, situată, din punct de vedere juridic – într-un stat totalitar ca România anilor 1950 –, în preajma „trădării de patrie". Grigore Nandriş –

[67] *Alexandru Graur. Centenarul nașterii. Omagiul foștilor elevi și colaboratori*, ed. cit., p. 10.

[68] Alexandru Graur fusese secretar al organizaţiei de partid din Academia R.P.R.

[69] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 2.

[70] Petre Opriş, *Despre comunism, foamete și o pierdere teritorială a României în favoarea Uniunii Sovietice*, II, în *contributors.ro*, 16 august 2016; http://www.contributors.ro/sinteze/despre-comunism-foamete-si-o-pierdere-teritoriala-a-romaniei-in-favoarea-uniunii-sovietice-ii/. accesat la 21 octombrie 2017.

[71] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 10.

[72] Florin Manolescu, *Nandriș Grigore*, în *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989. scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003, p. 518.

fratele Aniței Nandriș-Cudla, deportată în Siberia, unde a stat 20 de ani – părăsise România în 1940, ca diplomat, și devenise după 1945 profesor la School of Slavonic and East European Studies, o instituție de învățământ de care era foarte legat și profesorul britanic Eric Ditmar Tappe[73] (socotit de Securitatea de la București drept spion)[74]. Securitatea se pare că a încercat chiar să îl determine pe Al. Graur să ia legătura cu profesorul britanic Eric D. Tappe, pentru a verifica ipoteza/acuzația contactelor oneroase cu străinii. Oricum, prin agenții informatori, a înregistrat opiniile lui Al. Graur despre profesorul britanic de studii românești de la Londra[75].

Este important să reconstituim și condițiile în care Securitatea a decis să îl pună sub urmărire pe profesorul Alexandru Graur. Începând din martie 1953, poliția secretă de la București îl anchetase pe părintele Victor Vasile Leu (etichetat drept „spion englez", capturat de serviciile speciale sovietice pe teritoriul austriac cu un an înainte). Vasile Leu, fiul episcopului Grigorie Leu, se refugiase în Occident, fiind recunoscut de unii români din exil ca ierarh ortodox[76]. De la acesta, Securitatea ar fi aflat că Grigore Nandriș era profesor la o școală „care pregătește cadre pentru serviciul de spionaj englez"[77]. Investigațiile Securității au stabilit că Gr. Nandriș culege informații de la „diverși profesori universitari,

---

[73] Profesor de studii românești, a tradus din I.L. Caragiale, Mircea Eliade ș.a. și a editat un important volum de documente din arhive britanice privitoare la istoria românească în perioada medievală; Dennis Deletant, *Tappe, Eric Ditmar (1910-1992)*, în *Oxford Dictionary of National Biography*, May 2010; http://oxforddnb.com/index/98/101098435/. Accesat la 22 octombrie 2017.

[74] Eric Tappe fusese în misiune în România (la Comisia Aliată de Control) între 1944 și 1946. Ni s-au păstrat scrisorile sale expediate din București; Eric Tappe, *Letters from Bucharest, 1944-1946/Scrisori din București, 1944-1946*, Cluj Napoca, Editura Limes, 2006.

[75] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, ff. 30-31.

[76] Procuratura Militară București stabilise, la 2 iunie 1954, că Vasile Leu a contribuit – cu sprijinul serviciilor occidentale de informații – la crearea Episcopiei Ortodoxe Române Autonome din Europa Apuseană și Orientul Apropiat, menită să submineze regimul comunist de la București; Corneliu Leu, *Cartea episcopilor cruciați*, București, Editura Realitatea, 2001, p. 263. Inițial, Vasile Leu a fost condamnat la moarte, pedeapsă computată în muncă silnică pe viață.

[77] Corneliu Leu, *op. cit.*, p. 19; A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 69.

academicieni, ingineri, artişti şi literaţi români care pleacă în ţările capitaliste, căutând să-i atragă de partea englezilor”. Printr-o sursă externă, Securitatea (Direcţia a II-a) a aflat că „Nandriş Grigore a afirmat că a reuşit să «atragă de partea Angliei pe un profesor de filologie de la Universitatea din Bucureşti», de origine evreu, având numele românizat, care a fost la Londra pentru comemorarea unui mare lingvist român, decedat la Londra”[78]. Pentru Securitate nu a fost greu să coroboreze informaţiile: era vorba de rabinul dr. Moses Gaster, omagiat în noiembrie 1956 (100 de ani de la naştere), eveniment aniversativ la care a participat şi profesorul Alexandru Graur, din partea Academiei R.P.R.[79].

Dintr-un alt document al Securităţii aflăm că: „În august 1959 Graur Alexandru a participat la al III-lea Congres internaţional de studii clasice, care s-a ţinut la Londra, din aceeaşi delegaţie făcând parte şi sursa «Emilian». Cu acest prilej, Graur Alexandru s-a întâlnit cu profesorul Eric D. Tappe de la Institutul de Studii al limbilor slavonice şi est-europene din Londra, colaborator apropiat al fugarului Nandriş Grigore şi agent al spionajului englez, cu care a discutat însă foarte puţin”[80]. Într-un document din 10 iulie 1960, ofiţerii Direcţiei a II-a precizau că: „deoarece, prin natura funcţiei sale, Graur Alexandru poate intra în posesia unor secrete de stat ce interesează spionajul englez, iar cu prilejul deplasărilor ce le face în ţările capitaliste are posibilitatea să le transmită personal, vom analiza oportunitatea opririi sale de a mai ieşi în Occident. Prin această măsură urmărim a-l determina pe obiectiv să se folosească de canalele de legătură oferite de noi”[81]. Până la urmă, deplasările în străinătate au fost doar îngreunate, nu şi stopate. Securitatea nu a mai folosit metoda interceptării convorbirilor telefonice, deşi o luase în calcul (fie pentru că nu a primit aprobare de la organele de partid, fie a renunţat din alte raţiuni: convingerea că profesorul nu reprezenta un pericol, sugerată de mai mulţi informatori)[82].

[78] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, ff. 76, 86.
[79] *Ibidem*, f. 70.
[80] *Ibidem*, f. 78.
[81] *Ibidem*, f. 80.
[82] Unele surse ale Securităţii („Emilian”; „S.F.”; „Mircea”) zugrăvesc imaginea unei rupturi între Al. Graur, pe de o parte, şi Al. Rosetti, J. Byck, Iorgu Iordan, Tudor Vianu, Valentin Lipatti, pe de altă parte, motivată politic, în sensul că primul ar fi fost marxist, „principial” din punct de vedere politic, în timp ce ultimii ar fi vădit idealism, obiectivism, liberalism, reacţionarism şi alte păcate ideologice. Nu ştim,

Al. Graur a fost supravegheat timp de aproximativ trei ani, prin intermediul interceptării corespondenţei, dar şi al mai multor informatori, în principal: „Emilian", „Mircea", „Ioana Ștefan", „Adrian", alături de sursele „S.F.", „C.E.", „Danciu", „Grama Mihai", „Marilena", „Grigorescu Valentin", „Cristea", „Călinescu Dan"[83] ş.a., cunoscuţi mai mult sau mai puţin, fie colegi de la facultate, fie de la institut. Printre ofiţerii de Securitate ce s-au ocupat de cazul Graur, îi remarcăm pe: col. I. Holingher, lt. col. Neagu Cosma, lt. col. V. Dinescu, mr. Aurel Fleancu, cpt. Constantin Ioana, cpt. Dumitru Ștefan, mr. Ion Florescu, lt. maj. C. Arnăutu, lt. maj. Tilinca, cpt. L. Goldstein, lt. maj. Petre Pană, cpt. N. Croitoru, cpt. R. Tîrziu, cpt. Gh. Odociuc, A. Roșianu ș.a. Periodic, notele de sinteză din dosarul de acţiune informativă privitoare la Al. Graur erau trimise „organelor de partid". Dosarul de acţiune informativă al Securităţii a fost închis la 12 aprilie 1961, „deoarece nu s-a stabilit ca sus numitul [Graur Alexandru] să desfășoare activitate de spionaj împotriva R.P.R."[84].

Între opţiunea politică din tinereţe și atașamentul faţă de comunitatea evreiască

Probabil că Al. Graur şi-a păstrat opţiunea marxistă, fără a se mai identifica cu regimul politic care căpătase accente naţionaliste, chiar xenofobe. Menţinuse legături şi cu conducerea comunităţii evreieşti, cu şef rabinul Moses Rosen, colaborând şi cu „Revista Cultului Mozaic" pe teme lingvistice[85]. De altfel, în 1960, atunci când s-a declanşat un scandal la Teatrul de revistă din Bucureşti, din cauza unei piese cu accente antisemite, şef rabinul Moses Rosen a redactat o scrisoare de protest către Gh. Gheorghiu-Dej și Emil Bodnăraș, în care invoca și numele lui Al. Graur, pentru a susţine ideea atașamentului comunităţii evreiești faţă de cultura și limba română: „am arătat că insulta se produsese într-un teatru de stat din România. Protestam nu numai în calitate de conducător al

însă, în ce măsură această imagine este reală; probabil anumite dispute, neînțelegeri au fost exagerate, hiperbolizate și interpretate fals printr-o grilă politică.

[83] Unii dintre aceștia erau plasați în preajma lui Grigore Nandriș și/sau a soției lui Alexandru Graur.

[84] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257330, vol. 1, f. 94.

[85] *Cariera lui Alexandru Graur*, în „Bună Ziua, Iași", 9 iulie 2014; https://cultural.bzi.ro/cariera-lui-alexandru-graur-16739. Accesat la 22 octombrie 2017.

populaţiei evreieşti, ci şi în numele unei comunităţi care contribuise la îmbogăţirea tezaurului folcloric şi filologic. Am menţionat că printre marii filologi ai limbii române au fost: un rabin (dr. M. Gaster) și doi evrei botezaţi (Lazăr Şăineanu și I.A. Candrea). Am adăugat că, dintre cei în viață, evreul [Alexandru] Graur este autoritate competentă”[86]. Într-adevăr, Al. Graur s-a remarcat prin cursurile și lucrările sale – mai ales după 1960, scutite de intervenţiile brutale ale cenzurii (sau autocenzurii) –, care, împreună cu cele ale elevilor săi, au pus bazele unei adevărate şcoli de lingvistică generală[87]. Evident, meritele celorlalţi profesori lingviști (Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Emil Petrovici, D. Macrea ș.a.) nu trebuie sub nicio formă diminuate.

În condiţiile campaniei dejiste, de omogenizare etnică, de românizare, a birocraţiei culturale (cca 1958-1964) – restabilirea unei juste „compoziţii naţionale" în aparatul de stat –, Al. Graur și pictorul M.H. Maxy rămăseseră, după 1965, printre puţinii români de origine evreiască menţinuţi în funcţii de conducere (la Editura Academiei R.S.R. și, respectiv, la Muzeul Naţional de Artă din Bucureşti). În anul 1974, însă, Al. Graur a fost pensionat și de la Editura Academiei (în 1970 fusese pensionat de la Facultatea de Filologie). Ca și mai vechiul său confrate și coleg Iorgu Iordan, Al. Graur a înțeles, mai ales după 1970, derapajul autoritarist al regimului Ceaușescu. În acest context pare să aibă loc un fel de retranșare identitară. Al. Graur se apropie și mai mult de rabinul Moses Rosen, conducătorul Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România. Sub egida F.C.E.R. va funcţiona, din 1977, și un Centru de istorie a evreilor[88], la care este asociat și Alexandru Graur (membru titular al Academiei R.S.R.)[89]. În

[86] Şef Rabin dr. Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole*, ediția a II-a, București, Editura Hasefer, 1991, p. 271.

[87] *Alexandru Graur. Centenarul nașterii. Omagiul foștilor elevi și colaboratori*, p. 11.

[88] Vezi, pentru detalii, Adrian Cioflâncă, *Schiță pentru o istorie a Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România*, în „Revista de Istorie a Evreilor din România", nr. 1 (16-17), 2016, pp. 13 și urm.

[89] Ștefan Ștefănescu, președintele Secției de Istorie și Arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice (A.S.S.P.), îi scria în 1982 lui Mihnea Gheorghiu, președinte A.S.S.P., informându-l despre constituirea acestui centru (numit *laborator*): „Menţionăm că în activitatea Laboratorului s-au angrenat și personalități din viața noastră culturală, ca academicienii: Șerban Cioculescu, Alexandru Graur, Nicolae Cajal, profesorii și cercetătorii George Potra, Dan Smântânescu, Alexandru Vianu, Valentin Urum, Paraschiva Câncea și alții"; vezi *Acțiunea „Credinciosul". Şef Rabinul dr. Moses Rosen și comunitatea evreiască în*

plus, în anii 1970-1980, soţii Graur sunt invitaţi și participă la manifestările culturale sau aniversative ale Federaţiei Comunităţilor Evreiești şi ale Ambasadei statului Israel[90]. Ca un fel de răzbunare a istoriei, în 1982 – la exact 30 de ani –, Al. Graur revine la conducerea revistei „Limba română", periodic ce continua, într-un fel, publicaţia „Cum vorbim", de unde fusese demis ca urmare a sus-amintitului referat inchizitorial, asumat de L. Răutu, în iunie 1952.

Al. Graur rămâne un personaj fascinant, a cărui biografie exhaustivă ar merita să fie scrisă. O contribuţie importantă la cunoașterea vieţii și operei sale au realizat, în anul 2000 – la centenarul nașterii –, foști colaboratori şi elevi. Din păcate, acest gen de efort de reconstituire istorică nu a fost continuat: prima ediţie a *Dicţionarului general al literaturii române* nu îi dedică nici măcar un articol special, oricât de restrâns; reputatul lingvist și filolog nu are nicio „intrare"[91], nefiind asimilat nici lumii literare, nici mediului înrudit cu spaţiul scriitoricesc! Cel care, timp de decenii, fie la radio, fie la televiziune și în reviste academice sau de popularizare (inclusiv în „România literară"), a pledat pentru scrierea și rostirea corectă în limba română nu a fost socotit demn pentru a figura într-un asemenea lexicon, ce conţine mii de pagini! A existat, mai ales după 1989, și un mod cumva perfid de a-l evoca, venind din direcţia celor ce contestă existenţa Holocaustului în România și care l-au descris ca pe un evreu bun, rezonabil, în contrast cu elemente radicale din sânul comunităţii evreiești[92]. Odată cu revoluţia arhivistică de după 2006-2007 a sosit, poate, timpul ca toate sursele istorice disponibile, referitoare la personalitatea profesorului Alexandru Graur (documente de arhivă, provenind din zona C.C. al P.M.R./P.C.R. și a Securităţii, mărturii orale etc.), să fie folosite și exploatate istoriografic fără prejudecăţi (cu iz xenofob sau de altă natură).

În loc de încheiere, ca un fel de epilog: Grigore Nandriș s-a stins din viaţă la 29 martie 1968; avea să fie recuperat treptat atât în lingvistica, cât şi în istoriografia autohtonă, inclusiv prin tipărirea în ţară a unor

---

arhivele C.N.S.A.S., documentare, selecţie și studiu introductiv de Anca Ciuciu [Tudorancea], București, F.C.E.R.-C.S.I.E.R., Editura Hasefer, 2008, p. 258.

[90] Vezi Jurnalul Ninei Neaga Graur, editat și publicat online de Dumitru Graur; https://dumitrugraur.wordpress.com/neagagraur/. Accesat la 21 octombrie 2017.

[91] *Dicţionarul general al literaturii române*, vol. III, *E–K*, coordonator: Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 396.

[92] http://ioncoja.ro/lista-neagra-a-rabinului-rosu/. Accesat la 24 octombrie 2017.

lucrări[93]. Direct sau indirect, și Alexandru Graur a contribuit la reabilitarea sa, prin includerea într-un dicţionar al lingviştilor şi filologilor români, în care i se recunoșteau meritele și era tratat ca un savant, nu ca un „fugar" sau ca „spion"[94].

[93] Grigore Nandriş, Wladyslaw Podlacha, *Umanismul picturii murale postbizantine*, vol. 1-2, prefaţă de Vasile Drăguţ, ed. de Mabel Nandriş, Anca Irina Ionescu, Anca Vasiliu, Alexandru Busuioceanu, București, Editura Meridiane, 1985.

[94] *Nandriş Grigore*, în Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *op. cit.*, pp. 184-185.

Ioana **COSMAN**

Holocaustul evreilor din Transilvania de Nord: Etape istorice şi mărturii

The Holocaust of the Jews from the Northern part of Transylvania: the historical stages and testimonies

Between the 17th and 20th century Transylvania was part of the Habsburg and Austro-Hungarian Empires, but in 1918 the region was incorporated into the Kingdom of Romania. After the beginning of the Second World War, in 1940 the Northern part of Transylvania was ceded to Hungary. Hungary's anti-Semitic legislation was imposed here, and many Jewish men were enrolled in forced labor detachments. The process of ghettoization and deportation of Jews began immediately after the German occupation of Hungary. Approximately 150,000 Jews were deported to Auschwitz in May-June 1944. Less than 20% of the deportees returned. For Transylvania, 1944 meant the extermination of an ethnic community that was an active participant in the cultural and economic life of the region.

Etichete: Holocaust, Transilvania de Nord, ghetoizare, deportare, evrei, mărturii

Keywords: Holocaust, the Northern part of Transylvania, ghettoization, deportation, jewish, testimonies

Studiul ştiinţific asupra Holocaustului este relativ recent. Până în 1961, când are loc capturarea, urmată de judecarea lui Adolf Eichmann la Ierusalim, au existat puţine dezbateri cu privire la procesul de exterminare al evreilor. La Nürenberg, imediat după încheierea războiului, între noiembrie 1945 și octombrie 1946, în timpul judecării a 20 dintre înalţii oficiali naziști în faţa Tribunalului Internaţional Militar, crimele împotriva evreilor nu au ocupat un loc proeminent[1]. La acea dată, principalii iniţiatori ai programului de exterminare, respectiv Adolf Hitler, Reinhard Heydrich și Heinrich Himmler, erau deja decedaţi. Arestarea lui Eichmann și procesul care i-a urmat au produs un adevărat val de dezbateri și lucrări în literatura de specialitate. Lucrarea semnată de Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem*, iniţial un raport asupra procesului, realizat pentru *The New Yorker*, va fi momentul care va declanșa acest interes general faţă de genocidul comis asupra populaţiei evreiești europene în timpul celei de-a doua

[1] Michael R. Marrus, *The Holocaust in History*, Key Porter Books, Canada, 2000, p. 4.

conflagraţii mondiale. Mai târziu, în 1963, Hannah Arendt va publica varianta revizuită şi adăugită a evenimentelor prezentate în 1961[2].

Yad Vashem va organiza o serie de conferinţe cu privire la fenomenologia Holocaustului, începând cu anul 1968, iar, în Germania, seria de procese ale criminalilor nazişti, de asemenea declanşate sub impactul capturării şi condamnării lui Adolf Eichmann la Ierusalim, a adus problema evreilor în atenţia publicului german. În 1984 are loc, la Stuttgart, un simpozion internaţional cu privire la originile *soluţiei finale*[3].

În literatura de specialitate, în special după anii '80, s-a vorbit din ce în ce mai mult despre locul Holocaustului în istorie, despre unicitatea fenomenului şi centralitatea antisemitismului în programul ideologic nazist. În lucrarea sa, *Holocaust in Contemporary History*, Yehuda Bauer consideră că, în Holocaust, a fost unică *totalitatea ideologiei şi traducerea gândului abstract în realitate*[4].

Dacă, în Europa Occidentală, America și Israel, studiul cu privire la Holocaust cunoaște un avânt puternic începând cu anii 1960, în România, în perioada comunistă, a fost lăsată sub tăcere atât istoria scrisă a Holocaustului, cât și cea orală. Astfel, cercetările pe această temă debutează, cu precădere, în anii 1990. Din păcate, la acea dată, mulți dintre supraviețuitorii Holocaustului nu mai erau în viață sau emigraseră deja în Israel. Totuși, o parte a acestora au putut fi contactați și intervievați de o serie de cercetători români, iar mărturiile lor au fost publicate pentru viitoare studii.

Perioada interbelică

Administraţia românească în Transilvania (1918-1940)

Istoria evreilor transilvăneni lipsește aproape cu desăvârșire din scrierile istoriografice maghiare sau românești cu privire la Transilvania interbelică. Astfel, evreii devin o „minoritate absentă" în istoriografia Ardealului, după cum se exprima istoricul Raphael Vágó, în studiul său, *The Missing Minority: The Jews in the Western Historiograpy of Transylvania.* Acesta oferă ca exemplu relevant lucrarea de trei volume

[2] Hannah Arendt, *Eichmann la Ierusalim. Un raport asupra banalității răului*, București, Editura All, 1997, p. 5.

[3] M.R. Marrus, *op. cit.*, p. 5.

[4] *Ibidem*, p. 23.

dedicată istoriei Transilvaniei, publicată în Ungaria, în 1987, în care prezenţa evreiască în regiune este rareori menţionată[5].

Dacă, până la momentul Marii Uniri, evreimea se identifica cu naţiunea maghiară prin limbă şi cultură, după 1918 ea capătă un statut incert de dublă minoritate. Pe de o parte, rămâne fidelă lingvistic şi cultural vechii patrii, pe de altă parte, îmbrățișează ideea emancipării politice și a autoafirmării în cadrul României Mari, aderând la principiile stabilite prin Declaraţia de la Alba Iulia. Cu toate acestea, evreimea transilvăneană continua să se deosebească de cea din celelalte provincii româneşti, în special prin limbă. Conform censului din 1910, aproximativ 70% dintre evreii Transilvaniei au declarat ca având drept limbă maternă maghiara[6].

Minoritatea evreiască transilvăneană, în dorinţa sa de exprimare politico-culturală autonomă, era nevoită să facă faţă atât presiunii liderilor evreimii din celelalte regiuni ale României, cât şi opoziţiei minorităţii maghiare din Transilvania, care încerca să-i atragă de partea aspiraţiilor revizioniste ungare pe toţi cetăţenii noii Românii, a căror limbă maternă era maghiara. Aceste disensiuni au fost folosite adesea în discursurile româneşti sau maghiare, fiecare dintre părţi acuzându-se reciproc de antisemitism[7].

La aceste atitudini care se manifestau în interiorul Marii Românii, o parte importantă a intelectualităţii evreieşti transilvănene va răspunde prin aderarea la mişcarea sionistă. În timp ce, în Ungaria, sionismul îşi găsea cu greu adepţi, în Transilvania începeau să ia naştere organizaţiile naţionaliste evreieşti. În 1918 se înfiinţează, la Cluj, Uniunea Naţională a Evreilor din Transilvania, organizaţie sionistă fondată de către Haim Weissburg. Cerinţele Uniunii se refereau la autonomie culturală, înfiinţarea de şcoli evreieşti, sprijin financiar din partea guvernului pentru comunităţile evreieşti, ca în cazul celorlalte grupări religioase, crearea unor organe educaţionale, culturale şi

[5] Raphael Vágó, *The Missing Minority: The Jews in the Western Historiography of Transylvania*, în „Studia Judaica”, vol. VII, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1998, p. 100.

[6] Lya Benjamin, *The Determinants of Jewish Identity in Inter-War Transylvania*, în *Studia Judaica*, vol. V, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1998, p. 70.

[7] *Ibidem*, pp. 71-72.

sportive proprii. De asemenea, Congresul a decis transformarea Uniunii într-o organizaţie politică, reprezentând evreimea transilvăneană[8].

O serie de personalităţi din rândul populaţiei evreieşti din Transilvania se raliază mişcării, printre aceştia aflându-se chiar şef-rabinul Comunităţii Ortodoxe, Moses Glasner, şi cel al Comunităţii Neologe, Matias Eisler. Sunt înființate mai multe școli evreiești, purtând numele ebraic de *Tarbut*, un gimnaziu la Cluj și școli primare la Satu Mare şi Sighetul Marmaţiei, precum şi o serie de grădiniţe. De asemenea, tot la Cluj apare și publicaţia sionistă „Új Kelet" („Noul Răsărit")[9]. Editat între anii 1920 și 1940 (odată cu revenirea administraţiei maghiare în Transilvania, în 1940, ziarul este interzis), cotidianul se revendica drept reprezentantul minorităţii evreieşti transilvănene și apărătorul intereselor acesteia. Ziarul milita pentru recunoaşterea populaţiei evreieşti ca minoritate naţională, un sistem electoral prin care evreii să beneficieze de reprezentare proporţională în legislativul ţării și autonomie culturală și politică[10].

Începând cu 1930, mişcarea sionistă din Transilvania ia o altă direcţie, una mult mai practică, orientată spre pregătirea membrilor organizaţiilor sioniste pentru întoarcerea în Palestina. Uniunea își schimbă şi ea sediul, din Cluj la Timişoara, iar noii lideri devin mai preocupaţi de strângerea de fonduri pentru ca *aliyah*[11] să poată fi realizată[12].

În toată această perioadă dintre cele două războaie mondiale, evreimea transilvăneană este nevoită să se confrunte cu două tendinţe opuse: pe de o parte, tendința de aculturare sau chiar asimilare în cadrul naţiunii maghiare, pe de altă parte, dorința de autoafirmare în interiorul graniţelor noului stat. La toate acestea se adaugă presiunile venite din partea celor două naţiuni, română şi maghiară, alături de atitudinile antisemite, manifestate cu precădere spre sfârșitul perioadei, și de

[8] Zvi Hartman, *Zionism in Transylvania Betweeen the World Wars: From Ideology to Practice*, în „Studia Judaica", vol. V, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1996, pp. 201-202.
[9] *Ibidem*, p. 203.
[10] Maria Újvári, *Új Kelet: A Source for the Study of Transylvanian Jewry in 1920*, în „Studia Judaica", vol. V, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1998, p. 214.
[11] *Aliyah* (din ebraică, de la verbul *laalot*, „a urca", semnificând urcarea în Țara Promisă), întoarcerea în Palestina. Cel reîntors poartă numele de *Oleh Hadash*.
[12] Z. Hartman, *op. cit.*, p. 207.

încercarea acestora de a găsi un ţap ispăşitor pentru neîmplinirile economice şi naţionale.

Începând cu anii ’20, în România se declanșează mișcările studenţeşti de stradă, care se vor amplifica în anii ce vor urma. Au loc atacuri atât verbale, cât şi fizice, contra evreilor, cum se întâmplă, spre exemplu, în august 1926, când, în Aiud, o serie de evrei sunt aruncaţi din tren[13].

În 1927 se formează organizaţia *Legiunea Arhanghelului Mihail*, având-l în frunte pe Corneliu Zelea Codreanu, unul dintre principalii propagatori ai ideilor antisemite. Din *Legiune* făceau parte în special studenţii generaţiei anilor ‘20, iar obiectivul acesteia era lupta împotriva pericolului evreiesc. În 1930 ea își va schimba numele în *Garda de Fier* şi își va întări mesajul antisemit, cerând impunerea lui *numerus nullus* pentru evrei în universități, finanțe, economie și rezolvarea problemei evreieşti, în scopul protejării populaţiei creştine[14]. Sub masca îndeplinirii unei misiuni divine, promovau asasinatul și eliminarea celor care se opuneau cauzei „sfinte”.

Metodele aplicate de către membrii *Gărzii* au determinat guvernul român să dizolve organizaţia. Însă, aceasta va replica la rândul ei, prin uciderea primului-ministru I.G. Duca. Asasinii sunt prinși și condamnaţi la închisoare, dar represaliile nu reușesc să anihileze acţiunile vechii *Gărzi*, care renaște sub numele de *Partidul Totul Pentru Țară*, iar în 1937, la alegeri, reușește să câștige 16,5 % din voturi, devenind al treilea partid ca importanţă pe scena politică.

Atitudinile antievreiești vor continua, nu doar în stradă, ci şi la nivel politic. După legile antisemite promulgate de guvernul Goga-Cuza, va urma dictatura regală a regelui Carol al II-lea (1938-1940), iar apoi guvernarea antonesciană, inițial alături de legionari, pentru ca, după 1941, mareșalul Antonescu să-și instaureze propria dictatură.

În timp ce, în România, antisemitismul se manifesta prin acţiunile violente ale legionarilor, urmate de persecuţiile promovate de dictaturile ce s-au constituit începând cu anul 1938, în Ungaria, guvernele din timpul regimului lui Miklós Horthy (1920-1944) propagau, de asemenea, antisemitismul. Ungaria este prima ţară europeană care va adopta legi antievreiești după Primul Război Mondial. În 1920, după ce a

[13] Radu Ioanid, *The Holocaust in Romania. The Destruction of Jews and Gypsies Under the Antonescu Regime, 1940-1944*, Chicago, Ivan R. Dee Inc., 2000, p. 17.
[14] Leon Volovici, *Ideologia naţionalistă și «problema evreiască» în România anilor ’30*, București, Editura Humanitas, 1995, pp. 81-84.

luat sfârşit scurta guvernare comunistă impusă de Béla Kun[15], guvernul maghiar a adoptat o lege care restricţiona accesul evreilor în universităţi la 6% dintre studenţii înregistraţi[16]. Legea a fost abrogată câţiva ani mai târziu, urmând, însă, a fi impusă o nouă legislaţie antievreiască, începând cu anul 1938, sub impactul ascensiunii puterii naziste în Europa şi al aspiraţiilor revizioniste maghiare.

Soarta evreilor maghiari este puternic legată de schimbările de atitudine faţă de „problema evreiască" ale guvernelor care s-au succedat la conducerea Ungariei. După 30 august 1940, odată cu al doilea Dictat de la Viena şi respectiv cedarea Transilvaniei de Nord Ungariei, evreii transilvăneni îşi leagă şi ei destinul de cel al fraţilor lor din Vechea Ungarie, de care, de altfel, îi unea de secole limba şi cultura.

Al Doilea Război Mondial

Administrația maghiară în Transilvania de Nord (1940-1944)

Politica antisemită maghiară a debutat odată cu primele legi antievreieşti (1938-1939), prin instituirea sistemului de cote şi a exproprierilor. Prima lege antievreiască din 1938 stabilea la 20% proporţia evreilor care aveau drept de practică în profesiile liberale, în finanţe, comerţ şi industrie. Această lege, elaborată în martie şi intrată în vigoare începând cu 29 mai, a apărut pe fondul dorinţei Ungariei de a obţine sprijinul Germaniei în anexarea părţii de sud a Cehoslovaciei. Ce-a de-a doua lege antievreiască este adoptată în 4 mai 1939, când Ungaria dorea obţinerea unor părţi din Iugoslavia şi a Transilvaniei de Nord de la România. Legea din 1939 restricţiona şi mai puternic accesul evreilor în anumite domenii, decât cea din 1938, limitând numărul acestora la 6% dintre angajaţi. Ea încerca, de asemenea, să dea o definiţie evreului. Ce-a de-a treia lege, intrată în vigoare la 2 august 1941, era chiar mai strictă decât legislaţia germană emisă la Nürenberg[17]. Convertiţii erau

[15] Regimul dictatorial al lui Béla Kun a avut consecinţe nefaste asupra populației evreiești din Ungaria, ce va fi identificată cu forţele bolșevice care declanșaseră revoluția rusă din octombrie 1917. Acest lucru se datora personalităţilor de origine evreiască, vizibile în guvernul comunist al lui Kun, el însuși având ascendenţă evreiască.

[16] Randolph L. Braham, *The Politics of Genocide. The Holocaust in Hungary*, Detroit, Wayne State Universiy Press, 2000, pp. 21-22.

[17] Cele trei măsuri legislative au intrat în vigoare ca Legea nr. XV/1938, Legea nr. IV/1939 şi Legea nr. XV/1941 (*ibidem*, pp. 24-25).

considerați tot evrei, iar un individ care avea doar unul dintre părinți evrei era socotit evreu. Prin urmare, Ungaria nu avea, ceea ce în Germania s-a numit, *Mischlinge*[18]. Această serie de măsuri legislative este adoptată la sfârșitul lui iunie 1941, după intrarea Ungariei în război alături de Germania, împotriva Rusiei.

Prin scoaterea în afara activităților profesionale a unui mare număr de evrei, rămânea disponibilă o importantă forță de muncă. Începând cu anul 1941, problema a fost soluționată prin implementarea de către guvernul maghiar a muncii obligatorii. Toți evreii, bărbați, de peste 18 ani, erau incorporați în servicii speciale de muncă. Limita superioară de vârstă era la început de 25 de ani, ajungându-se, însă, în 1944, la vârsta de 60 de ani[19]. Aceste legi de trimitere a bărbaților în detașamente de muncă obligatorie a făcut ca, la momentul ghetoizării și deportării evreilor, să fie prezenți, în majoritate, doar femeile, copiii și populația îmbătrânită, lipsind, astfel, principala forță capabilă de luptă, cea masculină.

Legile antisemite au intrat în vigoare și în Transilvania de Nord, la scurt timp după intrarea trupelor maghiare în regiune, în data de 13 septembrie 1940. Principalele reglementări antievreiești au fost introduse de către autoritățile maghiare spre sfârșitul anului 1941[20].

Conform recensământului din 1941, Ungaria avea la acea dată o populație evreiască de 725.007 persoane, dintre care 400.981 trăiau în Vechea Ungarie, iar restul de 324.026 în provinciile încorporate în intervalul 1938-1941 (aproximativ 146.000 evrei proveneau din regiunile foste cehoslovace, 14.000 din cele iugoslave și în jur de 146.000 evrei trăiau în Transilvania de Nord, chiar 151.126 după alte surse, spre

---

[18] Era considerat *Mischlinge* de gradul I (metisat cu un evreu) orice individ care avea doi bunici evrei, dar care nu aparținea religiei iudaice, la data de 15 septembrie 1935, și nu era căsătorit cu un evreu sau renunțase la căsătorie. *Mischlinge* de gradul II era cel care avea un singur bunic evreu și nu aparținea religiei iudaice. Cei din aceste categorii au scăpat nimicirii fizice, însă, au fost nevoiți să-și dovedească ascendența non-evreiască. Pentru mai multe detalii, vezi Raul Hilberg, *Exterminarea evreilor din Europa*, București, Editura Hasefer, 1997, pp. 63-66.

[19] *Ibidem*, p. 712.

[20] R.L. Braham, *Genocide and Retribution: The Holocaust in Hungarian-Ruled Northern Transylvania*, Boston, Kluwer Nijhoff Publishing, p. 12.

exemplu Reitlinger, care citează censul realizat de autoritățile române)[21].

Dezbaterile cu privire la *soluția finală* a evreilor maghiari au început în perioada guvernului condus de László Bárdossy (1941-1942), care a dus o politică mai accentuat pro-germană decât predecesorul său. În timpul guvernării sale au avut loc două evenimente care se încadrează procesului de anihilare a populației evreiești. Guvernul Bárdossy ordonă o razie împotriva evreilor galițieni care emigraseră în Ungaria și nu obținuseră cetățenia maghiară[22]. Astfel, se cere deportarea a aproximativ 18.000 de evrei din teritoriile ocupate de Ungaria, respectiv Rutenia Subcarpatică și Transilvania de Nord, în Polonia. Dintre aceștia, circa 16.000 sunt uciși la Kamenets Podolsk (azi, în Ucraina) de către trupele mobile S.S. și de către cele auxiliare maghiare. Cel de-al doilea eveniment se leagă de masacrarea evreilor sârbi din Novi-Sad, la sfârșitul lui august 1941, odată cu pătrunderea trupelor maghiare în teritoriile iugoslave încorporate Ungariei[23]. Totuși, guvernul Bárdossy va fi dizolvat în martie 1942, iar, în 1943, cei vinovați pentru masacrul din Novi-Sad vor fi puși sub acuzare. Aceștia scapă, însă, judecății, prin faptul că se refugiază în Germania, chiar înainte de începerea procesului, iar autoritățile naziste refuză să-i extrădeze[24].

Presiunile germane cu privire la deportare continuă și în timpul guvernului lui Miklós Kállay (1942-1944), însă, acesta, reticent la cerințele Germaniei, refuză să dea ordinul de începere a deportărilor. La 16 ianuarie 1943 face un pas chiar mai îndrăzneț, contrar politicii naziste, desființând Biroul pentru Afaceri Evreiești[25].

Discuțiile referitoare la evacuarea evreilor se reiau la 17 aprilie 1943, de data aceasta chiar cu regentul Horthy, care îi face o vizită lui Hitler, la castelul Klessheim, lângă Salzburg, pentru a discuta termenii rămânerii Ungariei în război. Nici Horthy, nici Kállay, nu erau la acel moment dispuși să cedeze presiunilor germane cu privire la *reinstalarea* evreilor. Primul-ministru Miklós Kállay afirma într-un discurs public, ținut la sfârșitul lui mai 1943, că nu poate fi de acord cu „reinstalarea”

---

[21] Idem, *The Politics...*, p. 29; vezi și Gerald Reitlinger, *The Final Solution. The Attempt to Exterminate The Jews of Europe 1939-1945*, Londra, Mitchell, 1953, p. 497.
[22] R. Hilberg, *op. cit.*, p. 715.
[23] Yehuda Bauer, *A History of the Holocaust*, New York, Franklin Watts, p. 342.
[24] R. Hilberg, *op. cit.*, p.716.
[25] G. Reitlinger, *op. cit.*, p. 416.

populaţiei evreieşti, atâta vreme cât nu ştie unde vor fi „reinstalaţi”[26]. Guvernul Kállay, pe măsura înaintării războiului în defavoarea Germaniei, vedea în contactele evreilor maghiari cu organizaţiile evreieşti din exterior o cale de negociere cu Aliaţii.

Germania, intuind dorinţele Ungariei de a negocia o pace separată cu Aliaţii, l-a trimis, în aprilie 1943, pe Edmund Veesenmayer[27] la Budapesta, pentru a se informa cu privire la situaţia internă şi la posibilitatea înlocuirii guvernului Kállay cu un guvern obedient faţă de ordinele germane. Încă din primele luni ale anului 1944, trupele germane au fost concentrate spre frontiera maghiară.

Cu toate acestea, guvernul Kállay era convins că o ocupaţie germană a Ungariei nu era posibilă, Germania riscând, în caz contrar, să piardă liniile de comunicaţie maghiare, prin declanșarea unui bombardament din partea Aliaţilor. Cabinetul ungar era mai degrabă preocupat de o eventuală invazie sovietică. Ceea ce a dus, se pare, în final, la hotărârea de ocupare a Ungariei a fost anunţul guvernului maghiar de retragere a forţelor sale din Ucraina, pentru a nu fi nevoiţi să apere teritoriul Carpaţilor în faţa înaintării sovietice[28]. Decizia fiind luată, Hitler a semnat, pe data de 12 martie 1944, ordinul de ocupare a statului maghiar, operaţiunea purtând numele de cod *Margareta I*. Pe lângă trupele militare regulate, urmau să ia parte la operaţiune unităţi speciale S.S., puse la dispoziţie de Heinrich Himmler, sub comanda lui Ernst Kaltenbrunner, șef al R.S.H.A., şi folosite pentru o eventuală implementare a *soluţiei finale* în zonă. Detașamentul S.S. era format din 500-600 membri Gestapo şi ai Serviciului de Securitate (S.D.) şi o unitate specială de comando de 200-300 oameni, sub conducerea lui Adolf Eichmann[29].

Procesul de ghetoizare și deportare a evreilor din Transilvania de Nord (martie 1944-iunie 1944)

După încheierea pregătirilor în vederea ocupaţiei, Hitler l-a invitat pe Horthy în Austria, la castelul Klessheim, sub pretextul necesităţii de a discuta problema retragerii trupelor maghiare din Ucraina. Horthy, însoţit de o delegaţie formată din oficiali maghiari, a

[26] R. Hilberg, *op. cit.*, p. 720.

[27] Veesenmayer va deveni noul ambasador al Germaniei în Ungaria, după ocuparea statului maghiar de către germani, în martie 1944.

[28] R.L. Braham, *The Politics...*, p. 54.

[29] *Ibidem*, p. 55.

ajuns pe data de 17 martie la Klessheim. Celor prezenţi li s-a comunicat decizia de ocupare a Ungariei, fiind împiedicaţi să se întoarcă în ţară, până în momentul în care forţele germane au fost gata de intervenţie. Germania promitea retragerea trupelor sale militare de pe teritoriul maghiar (cu excepţia unităţilor S.S.), de îndată ce era numit un guvern care convenea și intereselor germane[30].

Imediat după sosirea în capitala ungară, Horthy informează Cabinetul despre întrevederea avută cu Hitler. Kállay, împreună cu membrii guvernului, demisionează, în timp ce Horthy anunţă Consiliul de Coroană despre decizia sa de a rămâne în continuare în fruntea statului. Horthy a omis să informeze Consiliul sau, din contră, Consiliul nu a înregistrat, în notele sale, hotărârea de a accepta cererea Germaniei de a trimite un număr important de evrei ca mână de lucru pe teritoriul acesteia[31].

Pe 22 martie, după primirea consimţământului din partea autorităţilor germane, intră în funcţie noul guvern al Ungariei, în frunte cu Döme Sztójay, fostul ambasador maghiar la Berlin. Alături de şeful Cabinetului, care servea concomitent ca prim-ministru şi ministru al Afacerilor Externe, principali responsabili pentru punerea în aplicare a *soluției finale* în Ungaria și teritoriile ocupate au fost Ministrul de Interne maghiar, Andor Jaross, împreună cu cei doi secretari de stat, László Baky, şeful departamentului de politică al Ministerului de Interne, şi László Endre, şeful departamentului administrativ al aceluiași minister. De asemenea, un rol esenţial în ghetoizarea şi deportarea evreilor l-au avut locotenent-colonelul László Ferenczy, şeful Jandarmeriei maghiare, împreună cu Péter Hain și László Koltay, aflaţi în fruntea Poliţiei şi, respectiv, a Securităţii statului. Noul guvern răspundea în faţa Germaniei pentru acţiunile şi măsurile luate[32].

Din momentul instalării guvernului Sztójay, măsurile antievreieşti au înaintat cu repeziciune în direcţia ghetoizării şi, în final, a deportării evreilor. Dacă, în martie 1944, evreilor li se cerea să declare orice autovehicul deținut, sub amenințarea, în caz contrar, cu confiscarea lor[33], în aprilie, Ministerul Comerţului şi Transporturilor, împreună cu Ministerul Justiției, cer predarea tuturor autovehiculelor

[30] G. Reitlinger, *op.cit.*, p. 418.
[31] R.L. Braham, *The Politics...*, pp. 56-57.
[32] R. Hilberg, *op. cit.*, p. 722.
[33] Magyar Országos Levéltár (în continuare M.O.L.), Budapest, *K28 Belügyminisztérium*, 288. csomó, 178. tétel, 1944-1966, ff. 1-3.

de către evrei, „în scop de apărare a țării”[34]. Evreilor li s-a interzis să se deplaseze fără autorizație oficială din partea poliției municipale sau a jandarmeriei rurale. Totuși, legea îi excepta pe medicii evrei, motivația constând în faptul că aproape jumătate din personalul medical al Ungariei era de origine evreiască. Prin urmare, excluderea acestora din branșă ar fi putut crea mari probleme sistemului medical maghiar[35]. Măsurilor de restricționare a circulației le-au urmat cele de confiscare a telefoanelor și a radiourilor.

Jandarmeria a fost principala forță folosită de guvernul de la Budapesta pentru punerea în aplicare a programului de ghetoizare și de deportare. Sub comanda lui László Ferenczy, aceasta a acționat în cooperare cu Gestapo-ul și comandoul special al lui Eichmann. Ungaria, împreună cu teritoriile anexate, au fost împărțite în 10 districte controlate de jandarmeria maghiară, fiecare district aflându-se sub conducerea unui colonel al jandarmeriei, care devenea, în consecință, responsabil cu instituirea ghetourilor și organizarea deportărilor în zona aflată sub jurisdicția sa. De asemenea, liderii comunităților evreiești din fiecare district urmau să alcătuiască un Consiliu Evreiesc, care să răspundă instrucțiunilor venite de la centru[36], respectiv din partea Consiliului Evreiesc din Budapesta, organizat la cererea germanilor și intrat, apoi, sub directa supraveghere a Ministerului de Interne maghiar.

Primele discuții cu privire la programul de ghetoizare și deportare au avut loc în data de 4 aprilie, la Ministerul de Interne maghiar, sub conducerea lui László Baky. La întâlnire au participat membri importanți ai armatei maghiare și ai Wehrmacht, membri ai Sonderkommando-ului lui Eichmann, precum și comandantul jandarmeriei, lt. col. László Ferenczy. Ordinul secret al Ministerului de Interne pentru deportarea evreilor în lagărele de concentrare a fost prezentat de László Endre[37]. Printre cei prezenți s-a aflat și colonelul Győző Tölgyesy, comandantul districtului VIII, district care cuprindea Rutenia Subcarpatică și Maramureșul transilvan[38]. Această zonă este prima care va cunoaște concentrarea evreilor în ghetouri și deportarea.

---

[34] Idem, *K63 Igazságügyminisztérium*, 345. csomó, 125. tétel, 1944-O-17568, f. 2.

[35] La acea dată, Ungaria avea un personal medical format din 13.000 de medici, dintre care 4.000 erau evrei (vezi R. Hilberg, *op. cit.*, pp. 726, 730).

[36] R.L. Braham, *The Politics...*, pp. 70, 78.

[37] Jenö Levai, *Eichmann in Hungary. Documents*, Budapesta, Pannonia Press Budapest, pp. 71-72.

[38] *Ibidem*, p. 75.

Conducerea programului de implementare a soluţiei cu privire la evrei i s-a încredinţat lui László Ferenczy, printre colaboratorii săi cei mai apropiaţi aflându-se comandantul districtului VIII, Tölgyesy, și cel al districtelor IX şi X, col. Tibor Paksy-Kiss. Aceste districte înglobau chiar judeţele Transilvaniei de Nord, cedate în urma Dictatului din 30 august 1940[39].

Decretul cu privire la ghetoizare și deportare a fost elaborat de László Endre împreună cu germanii, în urma întâlnirii ce a avut loc la Ministerul de Interne, și a fost emis în data de 7 aprilie 1944[40].

Începând cu 16 aprilie se produce ghetoizarea evreilor din Rutenia Subcarpatică, în timp ce, în restul Ungariei, au loc arestări ale liderilor maghiari anti-naziști și a evreilor, exproprieri de bunuri evreiești, confiscări ale sediilor comunităților evreiești, a sinagogilor etc.[41].

Pentru ca populaţia evreiască să nu se poată sustrage măsurilor care o vizau, s-a instituit un sistem de raţionalizare a hranei. Astfel, cine nu era înregistrat în evidenţa primăriilor nu putea să beneficieze de cupoanele prin care se ridica raţia de alimente. Aceste evidenţe au ajutat autorităţile maghiare și germane să se informeze exact cu privire la numărul evreilor din localitate și a adreselor acestora, în vederea internării lor în ghetouri[42].

---

[39] R.L. Braham, *The Politics...*, pp. 110-111.

[40] J. Levai, *op. cit.*, p. 75. Prin decret se stabilea faptul că poliția și jandarmeria sunt organele care vor executa planul de adunare a evreilor în ghetouri, în timp ce autoritățile locale stabileau spațiul de ghetoizare, respectiv anumite cartiere sau străzi din interiorul orașelor, locuite în special de evrei, fabrici dezafectate, chiar sinagogi sau școli evreiești. Se specifica, de asemenea, că evreii urmau a fi deportaţi, nefiindu-le îngăduit să ia cu ei decât o anumită cantitate de alimente și îmbrăcăminte, aproximativ 50 kg, care, de cele mai multe ori, nu s-a respectat.

[41] R.L. Braham, *The Politics...*, p. 100. Conform lui R. Hilberg, *op. cit.*, p. 731, concentrările evreilor din Rutenia Subcarpatică încep chiar din data de 14 aprilie 1944.

[42] La 27 aprilie 1944 a fost dat un decret, prin care se cerea ca toţi evreii, până la data de 1 mai, să se prezinte la birourile primăriilor din localitatea de rezidenţă, pentru a se înregistra, în vederea obţinerii de cupoane pentru raţia alimentară. În general, listele cu numele și adresele evreilor din fiecare localitate erau realizate de Consiliile Evreiești din zonă. Acest ordin, din 27 aprilie, avea în vedere, însă, verificarea acestor liste, pentru ca cei implicaţi în strângerea

Acţiunile de strângere şi deportare a evreilor neputând rămâne fără urmări în viaţa socială a regiunilor, aveau nevoie de o justificare pentru a nu stârni reacţii. Prin urmare, primele zone care urmau să fie evacuate de populaţia evreiască au fost declarate zone de operaţiuni militare, din care pericolul iudeo-bolșevic trebuia înlăturat, pentru a nu pactiza cu duşmanul[43]. Această explicaţie a fost acceptată, se pare, atât de comunităţile creştine, cât și de cele evreiești.

Întreaga Ungarie, incluzând teritoriile anexate, a fost împărţită, pe lângă cele 10 districte ale jandarmeriei, în 6 zone de operaţiuni, cuprinzând una sau două dintre districtele respective. Astfel, zona I de operaţiuni cuprindea districtul VIII (Rutenia Subcarpatică şi Maramureş), în timp ce zona II de operaţiuni cuprindea districtele IX şi X (Nordul Transilvaniei, dar fără Maramureş, care intra în componenţa primei zone).

La 26 aprilie guvernul maghiar adoptă public decretul de înfiinţare a ghetourilor (actul fusese emis încă din 7 aprilie, însă, în mod secret), la aproape două săptămâni după începerea ghetoizării în Rutenia Subcarpatică. Cu toate acestea, documentul nu este unul explicit, ci vorbește de rezolvarea unor chestiuni cu privire la imobilele evreiești. Se hotărăște rechiziţionarea de locuinţe și mutarea evreilor în zone prestabilite, fapt motivat prin aceea că populaţia evreiască dispune de condiţii de locuit mult mai bune decât cea creştină, iar starea de război cere ca funcţionarii publici și angajaţii uzinelor de război să beneficieze de imobile corespunzătoare. Se stipula ca evreii din comunele sau oraşele cu o populaţie de până la 10.000 de locuitori, în care numărul acestora nu depășea 100, să fie strămutaţi în alte localităţi. Acolo unde numărul evreilor depășea 100, aceștia urmau să fie concentraţi „în zone, străzi sau case prestabilite"[44].

László Endre a transmis personal autorităţilor administrative și poliţienești din teritorii ordinele ce priveau ghetoizarea și deportarea evreilor, prin intermediul unei consfătuiri, care a avut loc în data de 12

---

evreilor în ghetouri să fie siguri de reușita acestui plan (R.L. Braham, *The Politics*..., p. 107).

[43] Consiliul de Miniştri maghiar emite un decret, în data de 12 aprilie 1944, prin care Rutenia Subcarpatică (în care e inclus şi judeţul Maramureş) şi Nordul Transilvaniei sunt declarate zone de operaţiuni militare. Cu toate că actul este adoptat abia în 12 aprilie, aceste regiuni erau considerate de importanţă militară începând din 1 aprilie (*ibidem*, p. 112).

[44] M.O.L., *K28 Belügyminisztérium*, 3710. csomó, 25. tétel, 1944-O-18823, ff. 2-15.

aprilie 1944, la Munkács, pentru populaţia evreiască din Rutenia Subcarpatică şi Maramureş, şi în data de 25 şi 28 aprilie 1944, la Satu Mare şi respectiv Târgu-Mureş, pentru evreii din Nordul Transilvaniei. Cu această ocazie, L. Endre a identificat câteva locaţii de internare a evreilor, în unele dintre judeţele transilvănene. După consfătuirea din 25 aprilie, de la Satu Mare, Endre se deplasează la Baia Mare, pentru a stabili un spaţiu pentru ghetou şi aici, pe lângă cel din Satu Mare (în acea perioadă, Baia Mare făcea parte din judeţul Satu Mare şi nu din Maramureş, ca în prezent). De asemenea, înainte cu o zi de adunarea generală de la Târgu-Mureş, se deplasează în zonă şi hotărăşte trei locuri de ghetoizare: Târgu-Mureş, Reghin şi Sfântu Gheorghe[45]. Cei implicaţi în organizarea internării şi evacuării populaţiei evreieşti au fost primarii oraşelor, prefecţii şi subprefecţii de judeţe, poliţia şi jandarmeria, la care s-au mai adăugat membri ai partidelor fasciste locale (în special membri ai Nyilas – Partidul Crucea cu Săgeţi). Aceştia, la rândul lor, au organizat întruniri pentru formarea echipelor ce urmau să ia parte la strângerea evreilor.

În Transilvania de Nord au fost constituite trei ghetouri în interiorul oraşelor, pe anumite străzi, împrejmuite cu sârmă ghimpată, respectiv în Sighetul Marmaţiei, la Satu Mare şi Oradea. Ghetouri au fost amenajate şi pe suprafeţele unor fabrici de cărămidă dezafectate, la Cluj, Târgu-Mureş, Reghin, Sfântu Gheorghe, Şimleu Silvaniei şi Baia Mare sau pe spaţiul unor foste ferme, cum s-a întâmplat în cazul evreilor din Bistriţa-Năsăud sau a celor care locuiau în satele din zona Baia Mare. Ghetoul din Dej (Dejul aparţinea în acea perioadă judeţului Someş) a fost amenajat sub cerul liber, în pădurea Bungurului, la câţiva kilometri de oraş.

Maramureşul fiind inclus în zona I de internare şi deportare a evreilor din Rutenia Subcarpatică, ghetoizarea populaţiei evreieşti, precum şi evacuarea acesteia s-au făcut înaintea celei din restul Transilvaniei de Nord.

Scriitorul de origine evreiască, Elie Wiesel, născut în Sighetul Marmaţiei, în 1928, rememorează, în cartea autobiografică, *Noaptea*, experienţa deportării şi a lagărului, trăită în perioada adolescenţei. El menţionează că, la scurtă vreme după apariţia ofiţerilor germani la Sighet (martie 1944), evreilor li se impune purtarea stelei galbene şi li se

[45] Oliver Lustig, *Procesul Ghetourilor din Nordul Transilvaniei*, vol. I., Bucureşti, Editura AERVH, 2007, p. 83.

interzice părăsirea locuințelor după ora șase[46]. Nu după multă vreme de la impunerea acestor reguli, se dă ordin de confiscare a averilor evreiești și de închidere a populației de origine evreiască în ghetouri.

Populația Maramureșului era formată, în special, din evrei și români, în anumite zone evreii fiind chiar majoritari. În cartea sa de memorii, Hédi Freid menţionează că, în Sighet, „din cei aproximativ 30 000 de locuitori ai oraşului, aproape jumătate erau evrei, și mulţi dintre aceştia erau negustori”[47]. De asemenea, Rudolph Tessler notează faptul că, în oraşul său natal, Vișeu de Sus, dacă, în perioada interbelică, o treime din populaţia localităţii era de etnie română, o treime germană și o treime evreiască, cu un procent redus de maghiari, în 1941 evreii alcătuiau deja 35% din totalul locuitorilor[48].

În urma conferinţei din 12 aprilie 1944, de la Munkács (Muncacevo), susţinută de subsecretarul Ministerului de Interne maghiar, László Endre, la care au participat primarul oraşului Sighet, Sándor Gyulafalvi (sau Alexandru Gyulafalvi), subprefectul județului Maramureş, László Ilinyi (sau Vasile Illinyi), şeful Poliţiei Sighet, Lajos Tóth (sau Ludovic Tóth), şeful Jandarmeriei, Zoltán Ágyi, s-a trecut la formarea echipelor pentru strângerea evreilor din regiune și stabilirea locurilor pentru ghetoizare. Au avut loc două consfătuiri în data de 15 aprilie, cea dintâi la sediul prefecturii, sub conducerea subprefectului, iar cea de-a doua la primărie, condusă de primarul Sighetului[49]. S-a hotărât formarea unui ghetou pe spațiul a câtorva străzi din oraşul Sighetul Marmaţiei, pentru evreii de aici și din împrejurimi, iar, pentru evreii din zona rurală, în localităţile Vişeu de Sus şi Dragomireşti[50]. În această acţiune au fost implicați, pe lângă cei menționați, și funcţionari ai primăriei, ai poliţiei și ai jandarmeriei. Misiunea de conducere a ghetoului i-a fost acordată şefului poliţiei, Lajos Tóth, care a dat ordin de arestare a aproximativ 60 de evrei. Cei bănuiți ca fiind comuniști, alături de avocaţii evrei, membrii Consiliului Evreiesc și evreii înstăriţi au fost închiși într-una din sinagogile orașului, unde au fost

[46] Pentru mai multe detalii, vezi Elie Wiesel, *Night*, Bantam Books, 1982.
[47] Hédi Fried, *Frânturi dintr-o viață. Drumul la și de la Auschwitz*, București, Editura Vremea, 2007, p. 8.
[48] Rudolph Tessler, *Letter to My Children*, Columbia, Unviversity of Missouri Press, 1999, p. 8.
[49] O. Lustig, *op. cit.*, vol. I, p. 111.
[50] *Ibidem*, p. 113.

percheziţionaţi şi maltrataţi[51]. Între timp, echipele de strângere a evreilor confiscau bunurile evreieşti.

După internarea în ghetouri, evreilor li s-a făcut o percheziţie corporală, atât bărbaţilor, cât şi femeilor, de către jandarmii şi poliţiştii prezenţi. Banii şi obiectele de valoare aflate asupra lor au fost confiscate[52]. Condiţiile de igienă au fost extrem de precare, ca de altfel în toate celelalte ghetouri de pe teritoriul Transilvaniei de Nord, astfel că la data de 3 mai 1944 s-a înregistrat o epidemie de tifos[53].

Evreii mai înstăriţi, bănuiţi că şi-au ascuns averile sau le-au dat cu împrumut vecinilor creştini, au fost adunaţi într-una din clădirile din interiorul ghetoului şi supuşi la chinuri, pentru a dezvălui locaţia bunurilor ascunse. Ignat Vogel, prin depoziţia sa din 12 noiembrie 1945, afirma: „După vreo zece zile de la internare, au venit [...] jandarmii şi au făcut percheziţie din casă în casă. Aceasta s-a întâmplat la sfârşitul lunii aprilie şi au adunat diferite obiecte, haine în stare mai bună, obiectele care puteau reprezenta oarecare valoare etc. Cu această ocazie s-au făcut maltratări cu cea mai mare brutalitate, făcându-se percheziţii corporale la femei de către jandarmi. În unele locuri s-au făcut şi de către femei percheziţia. Percheziţiile corporale s-au efectuat în modul cel mai brutal. Dintre familiile care au fost percheziţionate corporal de către jandarmi îmi amintesc de familia Perl”[54].

După aproximativ patru săptămâni de la internarea în ghetouri, a început procesul de deportare. Primul transport cu evrei a plecat din Sighet în data de 16 mai 1944, iar drumul spre Auschwitz trecea prin Kassa (Košice, în prezent Slovacia), unde jandarmii maghiari care însoţeau transporturile erau înlocuiţi de cei germani[55].

În celelalte zone ale Transilvaniei de Nord, ghetoizarea şi deportarea evreilor au început aproape concomitent.

Ghetoul din Oradea a constituit cel mai mare centru de internare al evreilor din nordul Transilvaniei, respectiv al doilea din Ungaria. De fapt, în interiorul oraşului au fost înfiinţate două ghetouri,

---

[51] Vezi şi depoziţiile martorilor Ignat Vogel, vicepreşedintele Comunităţii Evreieşti Sighet, şi Ştefan Palatiţ, funcţionar al primăriei în acea perioadă (*ibidem*, vol. II., pp. 172, 175).
[52] *Ibidem*, vol. I, p. 112.
[53] *Ibidem*.
[54] *Ibidem*, vol. II., p. 173.
[55] Israel Gutman, *Encyclopedia of the Holocaust*, vol. III, New York, Macmillan Publishing Company, 1990, pp. 1477-1478.

unul pentru evreii din Oradea (în număr de circa 22.000 de oameni) şi un altul pentru cei din restul judeţului (aproximativ 8.000 de persoane)[56].

Pe data de 30 aprilie 1944, subsecretarul Ministerului de Interne maghiar, László Endre, a sosit la Oradea, pentru a discuta planul de internare a evreilor bihoreni în ghetou[57]. Ca urmare, în 3 mai 1944, viceprimarul Oradiei, László Gyápáy, însărcinat cu strângerea evreilor și conducerea ghetoului, a emis un ordin, prin care cerea ca toţi evreii să fie mutaţi din locuinţele proprii în clădirile stabilite ca făcând parte din spaţiul delimitat pentru ghetou. Acest spaţiu se întindea de la sinagoga evreiască până la piaţă, urmând să fie înconjurat cu sârmă, iar geamurile caselor acoperite cu scânduri, pentru a nu se putea comunica cu exteriorul. Până la noi dispoziţii, evreilor li se interzicea părăsirea domiciliului, cu excepţia unei singure ore, în cursul dimineţii, pentru cumpărături. De asemenea, locuitorii creştini erau somaţi să declare eventualele valori primite de la evrei, în caz contrar fiind ameninţaţi cu internarea în lagăre. Anunţul s-a făcut prin intermediul unor afişe postate în oraş[58]. În 5 zile a fost internată în ghetou toată populaţia evreiască din Oradea[59].

Cei care aveau domiciliul în perimetrul ghetoului au putut să-și păstreze locuinţa, însă, au fost nevoiţi să-i cazeze pe evreii care trăiau în afara spaţiului de ghetoizare. Astfel, s-a ajuns ca, într-o casă unde locuia o familie de aproximativ 5 persoane, să fie adăpostite până la zece familii. Nicolae Kallos relatează condiţiile de trai ale familiei sale după înfiinţarea ghetoului: „Lucrurile s-au agravat brusc o dată cu ocuparea Ungariei de către hitlerişti, în aprilie 1944. După câteva săptămâni s-a înfiinţat ghetou la Oradea, într-un cartier locuit cu precădere de evrei. O mică şansă în acest mare necaz era că locuinţa noastră se afla pe perimetrul ghetoului, aşa că n-am fost evacuaţi din casă – dar aveam

---

[56] Pentru mai multe detalii despre situaţia statistică a populaţiei evreieşti din judeţul Bihor, vezi Varga E. Árpád, *Erdély Etnikai és felekezeti statisztikája*, vol. *Bihar megye településeinek felekezeti adatai*.

[57] Téreza Mózes, *Evreii din Oradea*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997, p. 193.

[58] Vasile T. Ciubăncan, Maria I. Ganea, Ion V. Ranca, *Drumul Holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei sub ocupaţia Ungariei 5.IX.1940-25.X.1944*, Cluj-Napoca, Editura Ciubăncan, 1995, pp. 46-47.

[59] O. Lustig, *op. cit.*, vol. I, pp. 35-36.

două camere, bucătărie și dependințe, unde au fost aduse vreo 30 de persoane și am stat înghesuiți acolo”[60].

Evreii din zona rurală și din celelalte orașe ale județului au fost și ei adunați și aduși la Oradea. Înainte, însă, în câteva dintre localitățile județului (la Marghita, Salonta, Aleșd, Valea lui Mihai etc.) s-au format centre de tranzit, de unde evreii au fost apoi transportați în ghetoul orădean. Cei care au executat acțiunea de strângere a populației evreiești din județ au fost jandarmii maghiari, sub comanda locotenent-colonelului Péterffy[61].

Deportările evreilor bihoreni s-au realizat prin intermediul a nouă transporturi, începând din ziua de 23 mai 1944[62].

Procesul de internare a evreilor în ghetouri și de deportare a lor s-a făcut, în cele mai multe părți ale nordului Transilvaniei, sub supraveghere germană, dar fără implicare efectivă. Ofițeri S.S. și-au stabilit sedii, pe lângă cele din Sighet și Oradea, și în Bistrița.

Marea majoritate a evreilor bistrițeni au fost închiși în ghetoul amenajat pe terenul fermei „Stamboli”, la mică distanță de Bistrița, de unde au fost apoi deportați spre Auschwitz. Locul desemnat internării evreilor a fost hotărât de către autoritățile locale și județene, respectiv de prefectul județului Bistrița-Năsăud, Béla Bethlen, împreună cu subprefectul László Szmolenski (sau Ladislau Szmolenski), cu primarul orașului, Norbert Kuales, și comandantul jandarmeriei, lt. col. Ernest Pásztohi. Aceștia din urmă participaseră la reuniunea de la Târgu-Mureș, din data de 28 aprilie 1944, la care László Endre prezentase programul de ghetoizare și deportare a evreilor. Cele discutate au fost relatate prefectului Béla Bethlen, stabilindu-se apoi ca spațiu de ghetoizare fosta fermă agricolă „Stamboli”, situată la aproximativ 4 km depărtare de Bistrița[63].

---

[60] Institutul Român de Istorie Recentă, *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 340 (în cele ce urmează: I.R.I.R., *Holocaustul...*).
[61] O. Lustig, *op. cit.*, vol. I., p. 39.
[62] Conform datelor culese de Miklós Gaskó, comandantul gării din Kassa (Košice), localitatea pe unde treceau transporturile de evrei din nordul Transilvaniei spre Auschwitz, vezi *International Commission on the Holocaust in Romania. Final Report*, Iași, Editura Polirom, 2004, pp. 281-282 (în continuare, *International Commission...*).
[63] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, p. 68.

La data de 2 mai 1944, în cadrul unei consfătuiri la sediul primăriei Bistriţa, s-a emis ordinul de ridicare şi internare a evreilor în ghetou. Cu această ocazie s-au constituit și echipele de strângere a populaţiei evreieşti, formate din funcţionari ai primăriei, poliţişti, paramilitari și membri ai partidelor fasciste (Nyilas, Imredy și Volksbund). Imediat după comunicarea ordonanţei, echipele pentru ghetoizare au descins la casele evreieşti, i-au scos pe proprietari din locuinţe şi i-au însoţit până la anumite puncte de adunare, de unde, în camioane puse la dispoziţie de primărie, au fost transportaţi în ghetoul din apropierea Bistriţei[64].

Și aici, ca și în celelalte ghetouri transilvănene, s-au creat așa-zisele „monetării", unde evreii bănuiţi că ar ascunde valori au fost torturaţi pentru a dezvălui locul de depozitare a bunurilor deţinute. Din Târgu-Mureş a sosit la Bistriţa o unitate specială de detectivi de poliţie, pentru a smulge mărturisiri cu privire la averile evreieşti[65]. Wolf Gold, care a făcut parte din poliția evreiască a ghetoului, prin depoziția sa din 19 ianuarie 1946, declară: „Eu am fost numit poliţist în ghetou din partea evreilor (...) Pentru a divulga locurile unde își au ascunse bunurile, evreii au fost supuși torturilor, dezbrăcaţi la piele, bătuţi la tălpile picioarelor și peste tot corpul până ce au leșinat. Pe un evreu din Bistriţa, Tefelmann, l-a reţinut Gestapoul și comandantul ghetoului, omorându-l în bătăi. Pe mine m-au bătut la tălpile picioarelor și la mâini, fiindcă au găsit 200 pengő la un evreu care a spus că banii erau ai mei"[66].

La 10 mai 1944, col. Tibor Paksy-Kiss a dat ordin, de la reședința sa din Cluj, prefecturii județului Bistriţa-Năsăud și primăriei orașului să înceapă deportările evreilor spre Polonia[67]. Din Bistriţa au plecat spre Kassa două transporturi de evrei, în data de 2 și 6 iunie 1944, de unde au fost preluate de Gestapo până la lagărul din Auschwitz[68].

Clujul a fost ales drept capitală a districtului IX al jandarmeriei, comandantul districtual, col. Tibor Paksy-Kiss (sau Tiberiu Paksi Kiss), stabilindu-și sediul în acest oraş, alături de alţi reprezentanţi S.S.

[64] O. Lustig, *op. cit.*, vol. I., pp. 189-190.
[65] *Ibidem*, p. 191.
[66] *Ibidem*, vol. II., p. 311.
[67] *Ibidem*.
[68] Vezi datele culese de Miklós Gaskó, în *International Commission...* , pp. 281-282.

Responsabili cu ghetoizarea și deportarea evreilor din orașul și județul Cluj au fost, pe lângă autoritățile districtuale ale jandarmeriei, și oficialitățile municipale și județene. Acestea au participat la consfătuirile organizate de László Endre la Satu Mare și Târgu-Mureș, în 25, respectiv 28 aprilie 1944, precum și la întrunirile care au avut loc după începerea internării populației evreiești în ghetouri, dintre care una a fost organizată chiar la Cluj, în mai 1944. Primarul municipiului Cluj, László Vásárhelyi, a stabilit locul de ghetoizare a populației evreiești din județ pe terenul fabricii de cărămidă din cartierul Iris, aflat la periferia orașului[69]. La sfârșitul lunii aprilie-începutul lunii mai 1944 a fost afișată, în zonele publice, o ordonanță a poliției, prin care li se cerea evreilor să nu își părăsească domiciliul în următoarele zile și să aibă pregătit un bagaj de aproximativ 50 kg, conținând strictul necesar[70]. În data de 2 mai 1944 a avut loc la primăria Cluj o reuniune, cu participarea șefului poliției din Cluj, László Urbán, și a comandantului jandarmeriei districtuale, col. Paksy-Kiss, alături de funcționari ai primăriei, polițiști și jandarmi. Cu această ocazie a fost citit ordinul dat de subsecretarul Ministerului de Interne maghiar, de ridicare și internare a evreilor în ghetou[71].

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, orașele Dej și Gherla au făcut parte din județul care s-a numit Someș. Aici au fost înființate două ghetouri, în care, în mai 1944, au fost internați evreii din județul Someș (cei din Gherla au fost transportați, ulterior, la Cluj). Prefect al județului era grof Béla Bethlen. Și autoritățile de aici au participat la conferința susținută de László Endre, după care s-au reunit pentru a hotărî un teritoriu pentru ghetoizarea populației evreiești aflate sub jurisdicția lor. În urma consfătuirii de la Satu Mare, a avut loc o ședința la prefectura județului, în data de 30 aprilie, sub conducerea subprefectului János Schilling, în cadrul căreia s-a emis ordinul de ridicare și ghetoizare a evreilor, precum și de confiscare a valorilor evreiești. S-a stabilit, de asemenea, înființarea unui ghetou în apropierea orașului Dej, în pădurea Bungurului, și un al doilea ghetou pe terenul fabricii de cărămidă de la periferia Gherlei[72]. Chestorul poliției Dej a

[69] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, p. 101.
[70] *Ibidem*, p. 102.
[71] O. Lustig, *op. cit*, vol. I., p. 65.
[72] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, p. 91.

emis apoi un ordin, în data de 2 mai 1944, prin care li se interzicea evreilor să-şi părăsească domiciliul[73].

Ghetoizarea evreilor din județele Cluj și Someș s-a realizat pe parcursul a câtorva zile, începând cu data de 3 mai 1944. Evreii din celelalte localităţi ale judeţului Cluj au fost transportaţi tot în ghetoul din Cluj, după ce au fost strânși, iniţial, în anumite centre din localitate. Spre exemplu, evreii din Huedin au fost adunaţi întâi în curtea sinagogii din oraş, unde au fost supuşi percheziţiilor corporale. În depoziţia prezentată în cadrul proceselor ghetoului din nordul Transilvaniei, care s-a desfăşurat în 1946, la Cluj, soţia lui Iacob Roth declară: „Prima oară, evreii din oraşul Huedin au fost adunaţi de la casele lor de către nişte echipe de detectivi. La mine a fost o echipă condusă de către detectivul Szentkuti Andrei și apoi am fost depuși în curtea bisericii evreiești din localitate. Înainte de a fi dusă la Cluj, am fost percheziţionate toate femeile de către două moaşe. Cel care a supravegheat percheziţiile a fost Boldizsár Pavel, Orosz Iosif, Menyharth Francisc. În tot timpul percheziţiei am fost amenințate ca să spunem unde ne sunt obiectele de valoare. Femeilor li s-au făcut percheziţii vaginale, de asemenea și copilelor mici. Acestea au fost făcute într-un mod brutal și dureros"[74].

La Dej, evreii au fost escortaţi de către jandarmi la centrele de adunare din oraş, în general în curtea unor case. Aici, sub paza unor membri Nyilas, în frunte cu preşedintele partidului din Dej, József Lakadár, au fost percheziţionaţi și li s-au confiscat lucrurile de valoare. După 2-3 zile au fost transportaţi în ghetoul din pădurea Bungurului. Aici au fost internaţi, din oraşul Dej, între 3.500 și 4.000 de evrei, cărora li s-au mai adăugat cei din zona rurală, alcătuind astfel un număr de peste 7.500 de oameni[75].

În ghetou, evreii au suportat schingiuiri inimaginabile, pentru a mărturisi locul unde au ascuns eventuale obiecte de valoare. Autorităţile maghiare din Huedin s-au remarcat pentru cruzimea manifestată față de cei anchetaţi. Depoziţia soţiei lui Emanuil Czobel, care a fost transportată din Huedin la Cluj, demonstrează acest fapt: „În ghetoul din Cluj am fost interogaţi și cercetaţi din nou sub supravegherea și conducerea lui Boldizsár Paul și Szentkuti, care au venit împreună cu soţiile ca să se distreze asupra modului cum erau batjocoriți și bătuți. Și

[73] O. Lustig, *op. cit.*, vol. I., p. 169.
[74] *Ibidem*, vol. II., p. 58.
[75] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, pp. 92-95.

pe mine personal aceştia doi m-au bătut punându-mă pe o masă, iar apoi dându-mi 25 lovituri cu bastonul de cauciuc în tălpile picioarelor. M-a bătut atât Boldizsár, cât și Szentkuti. După aceasta mi s-au pus creioane între degetele mâinilor; tot aceşti doi învinuiţi mi-au produs nişte dureri foarte mari, așa că, în urma acestei torturi, nu am mai putut ţine nimica cu mâna vreo săptămână. Tot cu mine, în același timp, a mai fost bătută de către aceşti doi învinuiţi soţia lui Judovits Calman, care, după această bătaie, timp de trei săptămâni a fost tot bolnavă, iar pe drum spre Auschwitz a și murit”[76].

Nici în ghetoul din pădurea Bungurului, de lângă Dej, aceste practici de torturare a celor închiși nu au lipsit. Membrii Nyilas au luat parte cu conştiinciozitate atât la paza celor internaţi în ghetou, cât şi la maltratarea acestora. Și aici s-au organizat „camere” de tortură, într-o colibă de la marginea ghetoului. În depoziția sa, Mor Friedman afirmă că: „După internarea evreilor în ghetou, s-au organizat așa-numite anchete de torturi, la care evreii au fost supuși la bătăi îngrozitoare (...). În timp de 30 de zile cât au stat evreii în ghetou, evreul Eidinger Francisc a murit din cauza bătăii la care era avizat și alţi 20 evrei din cauza condițiilor neomenești la care au fost supuși să trăiască, precum și cca 10 copii nou-născuţi”[77].

Au existat, totuşi, câteva voci care au protestat împotriva regimului de teroare la care au fost supuși evreii. Una dintre aceste voci a fost cea a episcopului Diocezei Greco-Catolice Cluj-Gherla, Iuliu Hossu, care a cerut credincioşilor să ofere ajutor evreilor, printr-un mesaj transmis, la începutul anului 1944, în „Curierul Creştin”[78]. Conform mărturiei părintelui Al. Nicula, secretar al episcopului Hossu înainte și după anul 1940, episcopul Hossu a făcut chiar o vizită în interiorul ghetoului de la fabrica de cărămidă din cartierul Iris, în mai 1944, încercând să ofere încurajări celor închiși și chiar ajutându-i cu hrană, atunci când era posibil[79]. O altă personalitate demnă de remarcat

---

[76] O. Lustig, *op. cit.*, vol. II., p. 59.
[77] *Ibidem*, pp. 262-263.
[78] Mircea Moldovan, *The Attitude of the Greek-Catholic Church of the Jews in North-Transylvania in the Time of the Holocaust*, în *Studia Judaica*, vol. IV, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1995, p. 112.
[79] *Ibidem*, p. 115.

este cea a episcopului romano-catolic de Alba Iulia, Áron Márton[80], care, la 18 mai 1944, a ţinut o predică în Biserica Sfântul Mihail din Cluj, condamnând persecuţiile la care erau supuși evreii. De asemenea, a adresat scrisori prefecturii și poliției Cluj, primului-ministru maghiar și Ministerului de Interne[81].

Deportările evreilor închiși în ghetoul clujean au debutat la 25 mai 1944 și s-au efectuat în șase transporturi, ultimul având loc la data de 9 iunie 1944, în timp ce evreii din Dej au fost transportați în trei transporturi, între 28 mai și 8 iunie 1944[82]. Drumul până la Auschwitz, conform mărturiilor supraviețuitorilor, a durat câteva zile, trenul având câteva opriri pe parcurs. De altfel, prima oprire a avut loc chiar în apropiere de Oradea, unde fusese adusă o companie de detașamentiști evrei, pentru a lucra la calea ferată, ce fusese deteriorată în urma bombardamentelor din 2 iunie. În acest mod, o parte a evreilor au avut ocazia să-şi ia rămas bun de la membrii familiei. Oliver Lustig descrie întâlnirea cu fratele său de lângă gara orădeană, când acesta, prin geamul vagonului, și-a putut vedea pentru ultima oară părinții și frații mai mici[83].

În judeţul Mureş, principalul oraş locuit de evrei a fost Târgu-Mureş, dar o comunitate importantă evreiască a existat şi în Reghin. Aceste două centre au devenit locul de strângere a evreilor din regiunea secuiască, cu scopul deportării acestora.

În data de 27 aprilie 1944, subsecretarul Ministerului de Interne maghiar, László Endre, s-a deplasat personal în întreg ţinutul şi a stabilit localităţile de înfiinţare a ghetourilor. Astfel, a decis ca la Sfântu Gheorghe să fie internaţi evreii din judeţul Trei Scaune (judeţul Covasna de astăzi) şi cei din partea de sud a judeţului Ciuc (judeţul Harghita de astăzi), la Târgu-Mureş urmau să fie adunaţi evreii din oraş, precum şi o parte a celor din judeţul Mureş, aflaţi în vecinătatea oraşului. De asemenea, toţi evreii din judeţul Odorhei (astăzi constituie un municipiu în cadrul judeţului Harghita). La Reghin, ghetoul trebuia să

[80] Pentru atitudinea sa din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, episcopului Áron Márton i se va acorda titlul de „Drept între popoare” de către Yad Vashem.

[81] Zoltán Tibori Szabó, *Frontiera dintre viață și moarte. Refugiul și salvarea evreilor la granița româno-maghiară (1940-1944)*, București, Editura Compania, 2005, p. 73.

[82] Vezi *International Commission...* , pp. 281-282.

[83] O. Lustig, *Dicționar de lagăr*, București, Editura Hasefer, 2002, pp. 12-14.

cuprindă restul evreilor din județul Mureş, pe cei care nu fuseseră incluși în ghetoul din Târgu-Mureş, respectiv partea de răsărit a județului, și pe cei din nordul județului Ciuc[84].

Pe data de 2 mai 1944, chestorul poliției, Géza Bedö, împreună cu şeful S.S. instalat la Târgu-Mureş, maiorul Schröder, s-au prezentat la primăria oraşului Târgu-Mureş și i-au comunicat primarului Francisc Májay decizia de internare a evreilor din judeţ, începând cu ziua următoare. Aceştia, alături de comandantul jandarmeriei Mureş, col. János Zalantai, comandantul jandarmeriei districtului X, col. János Papp, și comandantul administraţiei militare, Géza Körmendy, au format echipele de strângere a evreilor, din care făceau parte poliţiști, jandarmi, funcţionari ai primăriei, tineri paramilitari maghiari şi membri ai partidelor fasciste[85].

Evreii din Târgu-Mureş au aflat de faptul că vor fi internaţi în ghetou prin intermediul unor dispoziţii publicate în ziare sau afișate în oraş. Ei au fost anunţaţi, de asemenea, că nu puteau să-și părăsească locuinţele. Zvonurile erau oarecum liniştitoare, majoritatea populaţiei evreiești având încredinţarea că va merge la muncă, iar familiile vor putea locui și lucra împreună. Eva Deutsch povestește că: „pe la sfârșitul lui aprilie s-a aflat că ne vor duce, pe toată familia, indiferent de vârstă, la munca câmpului, peste Dunăre, în Ungaria. (...) Erau afișe. Atunci n-avea toată lumea radio, de televizor nici vorbă. Așa că, prin ziare și afișe, că erau puse peste tot. Deci toată lumea a știut. Ne-am pregătit toate cele necesare, ne-au spus să luăm și mâncare pe două-trei zile"[86]. Iuliana Scheiner își amintește că, în acea perioadă, s-a înființat „un sfat evreiesc. Apoi, într-o zi, s-a spus ce va fi voie pentru evrei și ce nu. Eu lucram – am avut «Cosmetica» aici, în centru – în ziua aia, dar n-am avut răbdare și deodată a venit cineva și a anunțat că de la ora nouă nu putem să ieșim în stradă"[87].

În ghetoul amenajat la marginea oraşului Târgu-Mureş, într-o fabrică dezafectată, au fost adunaţi, pe parcursul a doar două zile, toţi evreii din Târgu-Mureş (aproximativ 6.000 de persoane), în zilele următoare sosind și ceilalţi evrei, din zona vestică a județului Mureş (în jur de 1.000 de persoane). Celor aproape 7.000 de evrei mureşeni li s-au

---

[84] Idem, *Procesul Ghetourilor...* , vol. I., p. 83.
[85] *Ibidem*, p. 88.
[86] I.R.I.R., *Holocaustul...*, p. 251.
[87] *Ibidem*, p. 275.

mai adăugat circa 900 de evrei din Odorhei[88]. Comandant al ghetoului a fost numit şeful poliţiei Târgu-Mureş, Géza Bedö[89].

Cei peste 7.000 de evrei din ghetoul din Târgu-Mureș au fost deportaţi la Auschwitz, în trei transporturi, începând cu 27 mai 1944 și sfârşind cu 8 iunie 1944[90], nu înainte de a trece prin noi percheziţii şi confiscări de bunuri: „La 27 mai 1944 – descrie martorul A. Charap momentul deportării sale – am fost strânși în curtea ghetoului și am fost repartizaţi în grupuri de câte 80 de persoane. A trebuit să ne pregătim bagajul de cca 20 kg şi, cu bagaj cu tot, am fost supuși unei percheziţii minuţioase. Femeile au fost percheziţionate chiar şi în organele genitale. Această lucrare a fost supravegheată de către delegaţia partidelor de dreapta şi a asociaţiei comercianţilor creştini din localitate. (...) A doua zi dimineaţa am fost tixiţi cu alte 77 de persoane într-un vagon cu uşile legate cu lanţ şi trimişi la Auschwitz"[91].

În ghetoul din Reghin, amenajat pe spațiul unei foste fabrici de cărămidă și câteva case evacuate de la marginea orașului, au fost internaţi toţi evreii din oraş, cei din județul Mureș, care nu au fost duși în ghetoul de la Târgu-Mureș, precum și evreii din partea de nord a judeţului Ciuc. La adunarea și ghetoizarea populaţiei evreiești au participat autorităţile locale, șefii poliției, jandarmeriei și administrației militare, precum şi oficialităţile judeţului Ciuc[92].

Din Reghin au fost internaţi în ghetou în jur de 1.500 de evrei, la care s-au adăugat, în zilele următoare, cei din nordul judeţului Ciuc (din Gheorgheni au fost aduse circa 400 de persoane) şi restul populaţiei evreieşti din judeţul Mureș (aproximativ 900 de persoane)[93].

Evreii din judeţul Trei Scaune și cei din sudul judeţului Ciuc au fost internaţi în ghetoul din Sfântu Gheorghe, amenajat la marginea oraşului, într-o clădire aflată în construcţie. La 2 mai 1944 poliţia a trimis citaţii tuturor evreilor din oraşul Sfântu Gheorghe, cerându-le ca a doua zi să se prezinte la sediul poliţiei cu dovada cetăţeniei maghiare. Toţi cei sosiţi (în jur de 300 de persoane) au fost reţinuţi la poliţie şi apoi internaţi în ghetou. Ceilalţi evrei din judeţ au fost ridicaţi în zilele următoare şi transportaţi la Sfântu Gheorghe. În total, în ghetoul din

---

[88] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, p. 74.
[89] *Ibidem*.
[90] Vezi *International Commission...* , pp. 281-282.
[91] O. Lustig, *Procesul Ghetourilor...*, vol. II., p. 115-116.
[92] *Ibidem*, vol. I., 99.
[93] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, p. 76.

oraș au fost închiși aproximativ 700 de oameni[94]. Evreii din județele Trei Scaune și cei din partea de sud a județului Ciuc au stat în ghetoul din Sfântu Gheorghe timp de o săptămână, după care, îmbarcați în tren, în vagoane de marfă, au fost transportați la Reghin[95]. Ghetoul din Reghin a fost pus sub comanda șefului poliției orașului, János Dudás. Paza era formată, în special, din jandarmi veniți din Ungaria.

După aproximativ patru săptămâni petrecute în ghetoul din Reghin, evreii au fost duși sub pază la gară și deportați în data de 4 iunie 1944, prin intermediul unui singur transport[96].

În orașul Satu Mare, dintr-o populație de 53.010 locuitori, un număr de 11.553 erau evrei, conform recensământului din 1930[97]. Aici trăia, de altfel, cea mai numeroasă populație evreiască din județ.

Până la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, municipiul Baia Mare și localitățile din jur au făcut parte din județul Satu Mare (în prezent făcând parte din județul Maramureș). Cu toate că, în orașul Baia Mare, în 1930, trăiau 13.904 de locuitori, doar 2.030 erau evrei[98].

La data de 25 aprilie 1944, László Endre susține o conferință în orașul Satu Mare, dând indicații cu privire la ghetoizarea și deportarea evreilor din zonă. La consfătuire a participat primarul orașului, László Csóka, adjunctul acestuia, Papp Zoltán Rógozy, și secretarul general al primăriei, Ernest Pirklér. Primarul orașului Satu Mare a emis un ordin, pe data de 3 mai 1944, prin care li se interzicea evreilor să-și părăsească locuințele, cu excepția a două ore în cursul dimineții, pentru cumpărături. Tot László Csóka a comunicat instrucțiunile de strângere a evreilor, în cadrul unei reuniuni la sediul primăriei, la care au fost convocați: comandantul poliției Satu Mare, Károly Czégenyi (sau Carol Czégenyi), șeful biroului de control al străinilor din cadrul poliției, Béla Sárközi, comandantul jandarmeriei Satu Mare, lt. col. Miklós Deményi (sau Nicolae Deményi), funcționari ai primăriei, poliției și jandarmeriei[99]. Cu această ocazie au fost constituite echipele de ghetoizare a populației evreiești, ghetoul fiind stabilit pe raza a câtorva străzi din centrul orașului.

---

[94] O. Lustig, *Procesul Ghetourilor...*, vol. I., p. 107.
[95] *Ibidem*, p. 108.
[96] Vezi *International Commission...* , pp. 281-282.
[97] Varga E. Árpád, *Erdély Etnikai és felekezeti statisztikája*, vol. *Szatmár megye településeinek felekezeti adatai. 1850/1869-1992.*
[98] *Ibidem.*
[99] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, pp. 55-56.

După consfătuirea de la Satu Mare, la care a participat şi Jenö Nagy (sau Eugen Nagy), şeful poliţiei Baia Mare, subsecretarul Ministerului de Interne maghiar, László Endre, împreună cu subprefectul judeţului Satu Mare, Endre Boér (sau Endre Bojer), au sosit la Baia Mare, pentru a stabili un al doilea centru de internare a evreilor din judeţ. A fost convocată o reuniune la sediul Partidului Nyilas din Baia Mare, la care Endre a comunicat ordinul de strângere a evreilor într-un ghetou, care urma să fie constituit în oraş. Printre participanţi s-au aflat: şeful poliţiei oraşului, Jenö Nagy, comandantul jandarmeriei Baia Mare, Tibor Vásárhely, și președintele Partidului Nyilas din Transilvania de Nord, Gyula Gugét. Aceştia au hotărât spaţiul de ghetoizare pentru evreii din Baia Mare şi Baia Sprie lângă fabrica Phoenix, unde se aflau câteva barăci aparţinând fabricii[100]. Pentru evreii din zona rurală a regiunii Baia Mare, respectiv plășile Şomcuta Mare, Baia Mare și Mănăştur, s-a stabilit un alt centru de internare, în localitatea Valea Borcotului, la câţiva kilometri distanţă de oraş, pe terenul unei ferme agricole[101].

În ghetoul din Satu Mare au fost internaţi toţi evreii din oraş, la care s-au adăugat şi cei transportaţi din ghetoul de tranzit de la Carei, împreună cu cei din zona rurală. În total au fost reţinuţi la Satu Mare un număr de aproximativ 19.000 de evrei, comandant al ghetoului fiind numit șeful biroului pentru controlul străinilor, Béla Sárközi[102].

Situaţia evreilor din ghetoul Satu Mare, cât şi a celor din Baia Mare, era una extrem de dificilă. Pentru a afla locul unde se aflau ascunse bunuri evreiești, s-a organizat o echipă de torturare a celor închiși. În Satu Mare, schingiuirea evreilor bănuiţi de ascunderea unor obiecte de valoare s-a făcut în interiorul ghetoului, de către jandarmi şi poliţişti, sub supravegherea comandantului ghetoului, Béla Sárközi, a comandantului jandarmeriei Satu Mare, lt. col. Miklós Deményi, şi a şefului poliţiei, Károly Czégenyi[103]. Ecaterina Steinberger rememorează momentele de groază petrecute în ghetou la auzul ţipetelor celor torturaţi: „Acolo, în ghetou, dacă se știa că cineva are mai mulţi bani, respectivul era crunt bătut ca să spună unde a ascuns banii. Și noi auzeam cum urlau cei bătuţi, fiindcă noi stăteam într-o casă chiar *vis-a-vis* de unde îi aduceau. Se punea muzică, să nu se audă strigătele, dar

[100] *Ibidem*, p. 60.
[101] O. Lustig, *Procesul Ghetourilor...*, vol. I., p. 157.
[102] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit.*, p. 57.
[103] O. Lustig, *Procesul Ghetourilor...*, vol. I., p. 248.

chiar şi aşa se auzeau. De atunci nu-mi place Strauss, fiindcă tot Strauss puneau. Îmi aduc aminte de «Dunărea Albastră». Erau foarte mulţi aşa de crunt bătuţi. Erau și doamne și domni tineri, care erau bandajaţi la cap, la picioare, la mâini. Ăştia au mers de-a dreptul la crematoriu, au fost selectaţi"[104].

Pe data de 19 mai 1944 a plecat din Satu Mare primul transport spre Auschwitz, cu aproximativ 3.000 de deportaţi[105]. Operaţiunile au fost conduse de către prefectul judeţului, lt. col. Barnabás Endrödi, care fusese numit în funcție în acest scop, chiar de către guvernul maghiar condus de Sztójay, la 25 aprilie 1944. Deportările evreilor din Satu Mare s-au făcut în şase transporturi, ultimul având loc pe data de 1 iunie 1944[106]. La sfârşitul lunii mai a fost organizată deportarea evreilor din Baia Mare spre Kassa (Košice), iar de acolo spre Auschwitz. Au plecat două transporturi cu deportaţi, primul la data de 31 mai 1944, iar cel de-al doilea la 5 iunie 1944[107].

Cu toate că Zalăul era considerat capitală de judeţ, în perioada interbelică şi la începutul celui de-al Doilea Război Mondial cei mai mulţi evrei se aflau în oraşul Şimleu Silvaniei. Conform recensământului din 1930, în Şimleu Silvaniei trăiau 1.568 de evrei, în timp ce în Zalău locuiau doar 429[108].

Începând cu aprilie 1944, sunt emise o serie de circulare menite să îngrădească viaţa socială şi economică evreiască. Dezideriu Dénes, secretar general al primăriei Zalău, emite o ordonanţă, prin care evreilor le este interzisă cumpărarea de produse din piaţă înainte de ora 10 dimineaţa[109]. De asemenea, prim-notarul judeţului Sălaj, Bela Samy, redactează circulare care prevedeau: desfiinţarea societăţilor evreieşti, interzicerea distribuirii pâinii către evrei la preţul oficial, expulzarea evreilor care nu au drept de reşedinţă în judeţ, interzicerea cărţilor scrise de scriitori evrei, închiderea prăvăliilor evreieşti şi predarea lor societăţilor comerciale creştine[110]. În acelaşi timp, are loc o serie de

[104] Ioana Cosman (editor), *Depoziţii despre viaţă şi moarte: Holocaustul din Nord-Vestul Transilvaniei. Cercetare de istorie orală*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, p. 274.
[105] Vezi *International Commission...* , pp. 281-282.
[106] *Ibidem.*
[107] *Ibidem.*
[108] Varga E. Árpád, *Erdély Etnikai....*
[109] O. Lustig, *Procesul Ghetourilor...,* vol. I, p. 152.
[110] *Ibidem*, p. 150.

arestări în rândul populaţiei evreieşti din judeţ, dar şi în rândul celei româneşti, fiind invocate considerente politice[111].

Oficialităţile judeţului, participând la reuniunea din 28 aprilie 1944, de la Satu Mare, dictată de László Endre, s-au întrunit apoi pentru a hotărî locul de înfiinţare a ghetoului. La conferinţa care a avut loc la Satu Mare a luat parte subprefectul judeţului Sălaj, András Gazda (sau Andrei Gazda), alături de primarul orașului Zalău, János Sretér (sau Ioan Sreter), primarul orașului Șimleu Silvaniei, József Udvary (sau Iosif Udvari), comandantul jandarmeriei Sălaj, lt. col. György Mariska (sau Gheorghe Mariska), șeful poliției Zalău, Ferenc Elekes (sau Francisc Elekes), și șeful poliției Șimleu, István Pethés (sau Ștefan Pethes)[112]. Noul prefect, László Szlávy (sau Vasile Szlávy), numit în locul baronului Józsika, care nu fusese de acord cu planul de ghetoizare a evreilor, a convocat o consfătuire la sediul prefecturii, unde a dat ordin de strângere a evreilor. Cu această ocazie s-a hotărât ca ghetoul să fie amenajat în localitatea Cehei, la aproximativ 5 km depărtare de Șimleu Silvaniei, la fosta fabrică de cărămidă Klein[113].

Sunt formate echipe pentru ridicarea evreilor, alcătuite din câte un poliţist sau jandarm, un funcţionar administrativ, doi premilitari, precum și membri ai partidelor Imredyi și Nyilas. Aceste echipe au fost repartizate pe străzi, în funcţie de numărul locuinţelor evreiești din zonă, după care, pe data de 2 mai 1944, poliţia din Zalău și Șimleu Silvaniei a emis ordonanţe prin care li se interzicea evreilor să-și părăsească domiciliul. În dimineaţa de 3 mai 1944, echipele au descins la casele evreilor și i-au somat ca, în cel mai scurt timp, să părăsească locuinţele, având voie să ia un bagaj de cel mult 50 kg cu hrană și îmbrăcăminte. În Zalău, evreii au fost duși la sediul poliţiei, unde au fost percheziţionaţi pentru a fi descoperite obiecte de valoare. Aici au fost reţinuţi până în data de 5 mai, când au fost duși la gară, închiși într-o baracă, iar a doua zi au fost îmbarcaţi în vagoane de marfă și trimiși la Cehei. Și în orașul Șimleu Silvaniei s-a procedat la ridicarea evreilor după aceleași metode, fiind închiși iniţial în incinta școlii evreiești și în casele din apropiere. Au fost, de asemenea, supuși la percheziţii corporale, iar a doua zi, încolonaţi și obligaţi să mărșăluiască, pe distanţă de 5 km, până la ghetoul din Cehei[114].

---

[111] *Ibidem*, p. 125.
[112] *Ibidem*.
[113] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op. cit*., p. 83.
[114] O. Lustig, *Procesul Ghetourilor...*, vol. I., pp. 126-127.

Înainte de a fi închişi în ghetoul din Cehei, evreii din Şimleu au fost ţinuţi, timp de o zi, în incinta şcolii evreieşti din oraş. Aici, conform depoziţiilor mai multor martori din cadrul procesului care a avut loc la Tribunalul Poporului Cluj, reiese că evreii au fost supuși inclusiv percheziţiilor corporale, li s-au confiscat alimentele, iar unii dintre ei au fost bătuţi și terorizaţi pentru că îndrăzniseră să se roage. Conform depoziţiei lui Izsak Dezideriu, reiese că, atunci când „evreii erau adunaţi în ghetoul de la şcoala evreiască, un grup de evrei au rostit rugăciuni, şi atunci Lazar Iosif s-a înfuriat şi i-a bătut cu cruzime, iar Andea Ioan, care era îmbrăcat în cămașa verde a crucilor cu săgeţi, a tras de mai multe ori în aer dintr-o puşcă şi amenința că îi va împuşca pe evrei dacă îi va mai prinde rugându-se”[115].

Evreii au suferit numeroase chinuri și schingiuiri, ghetoul din judeţul Sălaj fiind unul dintre cele mai crude centre de internare din zona Transilvaniei de Nord. Astfel că, dintre cei deportaţi, foarte puţini au reușit să supravieţuiască lagărului din Auschwitz, majoritatea fiind exterminaţi la sosire, din cauza situaţiei deplorabile în care se aflau. Pe timpul cât a funcţionat ghetoul din Cehei au fost înregistrate numeroase cazuri de schingiuiri, violuri și crime. László Krásznay organizează petreceri, atât la reședinţa sa din interiorul ghetoului, cât și în locuința proprie, la care își invită colaboratorii, și unde, pentru a se distra, aduce tinere evreice pe care le obligă să întreţină raporturi sexuale cu cei prezenţi[116].

După aproximativ o lună, evreii din ghetoul sălăjan au fost îmbarcaţi în vagoane și deportaţi în lagărul de exterminare din Auschwitz. Înainte de a fi urcaţi în trenuri, au fost supuși unor noi percheziţii, inclusiv corporale, și li s-au confiscat toate lucrurile. Deportarea evreilor din judeţul Sălaj a început pe data de 31 mai 1944[117]. Cei circa 8.000 de evrei au fost deportaţi în trei transporturi, ultimul având loc în data de 6 iunie 1944[118].

În felul acesta, întreaga populație evreiască din Nordul Transilvaniei a dispărut din spaţiul transilvănean, în aproximativ două luni de la începerea ghetoizării. Dacă primul transport cu evrei a plecat

[115] *Ibidem*, vol. II, p. 199.
[116] *Ibidem*, vol. I., p. 137.
[117] Vezi *International Commission...* , pp. 281-282.
[118] *Ibidem.*

din Sighet, în data de 16 mai, ultimul transport a fost efectuat din Oradea, pe data de 27 iunie 1944[119].

Perioada postbelică

Întoarcerea din lagăr

Aproximativ 500.000 de evrei din Ungaria și teritoriile anexate au pierit în perioada 1940-1944[120]. În Transilvania de Nord, din cei aproximativ 150.000 de evrei deportaţi, au dispărut circa 130.000 de oameni[121].

După deportarea evreilor, au avut loc devastări ale locuinţelor evreieşti, astfel că, la întoarcerea în patrie, evreii şi-au găsit locuinţele devastate. Foștii deportaţi au fost nevoiţi să facă faţă atât lipsei unui sprijin uman, din cauza pierderii familiei, cât și sprijinului material. Revenirea la viaţă şi procesul de reintegrare s-au realizat în special prin întemeierea de noi familii, prin intrarea în serviciu sau continuarea studiilor. Căsătoriile au avut loc mai ales între foști deportaţi, ca o garanție a înțelegerii suferinței prin care ambii soți trecuseră. Consecințe ale internării în lagăr au fost, în cazul unor cupluri, imposibilitatea de a avea urmași, precum și bolile de inimă, rinichi etc. Însă, majoritatea supraviețuitorilor au continuat să fie marcați de experiențele lagărului chiar după zeci de ani de la întoarcerea din lagăr. Acestea se manifestă, în special, prin rememorarea unor momente dureroase, prin coșmaruri sau clipe de teamă, care, pentru o persoană care nu a trecut prin aceleași experiențe, ar fi iraționale.

Judith Varadi, deportată din ghetoul din Dej, povestește că, după întoarcerea din lagăr: „mult timp n-am putut să aud șuierul locomotivelor, fiindcă mereu îmi aducea aminte de cum veneau acolo transporturile. Mult timp, și chiar și astăzi, nu pot să trec pe lângă un câine lup și să nu tresar”[122]. Sindromul post-traumatic cel mai des întâlnit este prezența coșmarurilor în timpul somnului. Majoritatea supraviețuitorilor Holocaustului au mărturisit că, după revenirea acasă,

---

[119] *Ibidem.*

[120] R.L. Braham, *The Politics...*, p. 253.

[121] Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, *Martiriul Evreilor din România 1940-1944. Documente și mărturii*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1991, p. 264.

[122] Ioana Cosman (editor), *Shoah în Transilvania de Nord. Depoziții despre viață și moarte*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2010, p. 168.

somnul le-a fost adesea întrerupt de vise îngrozitoare. Spre exemplu, Samuel Cernovits, supraviețuitor din Târgu-Mureș, povestește coșmarul care l-a urmărit timp de câțiva ani după întoarcerea din lagăr: „Visam că mama, tata merg undeva, într-un loc asemănător celui unde era pădurea aceea cu camera de gazare, iar eu strigam:«Mamă, tată nu mergeţi acolo!» și nu mă puteam mișca. Atunci simțeam că vine sora mea cea mare cu prosopul și îmi șterge faţa"[123]. Cercetările efectuate până acum demonstrează că o parte a supraviețuitorilor trăiesc încă într-o continuă confruntare cu trecutul și că istoria personală a supraviețuitorului a fost influențată de experiențele anterioare[124]. Eva Kondas, din Oradea, mărturisește că: „Şi astăzi sunt invalidă (...) sufletește, invalidă sunt şi astăzi. Sufletul meu este invalid. Asta a rămas și asta voi duce până la capăt"[125].

Procesele de pedepsire a vinovaților

La 25 octombrie 1944, întregul teritoriu al Nord-Vestului Transilvaniei a fost eliberat, în regiune instalându-se administraţia sovietică, care o va înlocui pe cea maghiară. Ungaria, la rândul său, a încheiat, la sfârșitul lunii ianuarie 1945, Convenția de Armistiţiu cu Naţiunile Unite, prin care se obliga să își retragă trupele din teritoriile Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României, anexate începând cu 1938, revenind la situaţia teritorială din 1937. În fapt, prin acest act se anulase Dictatul de la Viena ce privea Transilvania de Nord[126]. Începând cu 1945, liderii partidelor politice româneşti adresează apeluri Uniunii Sovietice pentru reintegrarea teritoriului nord-transilvănean în spațiul românesc. Acest lucru se va produce abia după instaurarea guvernului comunist condus de Petru Groza, când, în urma unei cereri transmise de preşedintele Consiliului de Miniştri şi de Ministrul Afacerilor Externe al României, Stalin acceptă, la 9 martie 1945, reinstalarea administraţiei româneşti în Transilvania de Nord. În urma legii promulgate la 3 aprilie

---

[123] Idem, *Depoziții despre viață și moarte...*, p. 168.

[124] Ioana Cosman, Aurora Szentagotai, *Psychological Approaches in the Study of Holocaust Survivors Personal History*, în *Transylvanian Review*, vol. XXI, supplement no. 3, 2012, p. 433.

[125] Ioana Cosman (editor), *Depoziții despre viață și moarte...*, p. 178.

[126] Marcela Sălăgean, *Administraţia Sovietică în Nordul Transilvaniei, noiembrie 1944-martie 1945*, Cluj-Napoca, Fundaţia Culturală Română, 2002, p. 154.

1945, legislația României s-a extins și asupra teritoriilor nord-transilvănene[127].

Guvernele comuniste instituite în statele aparținând Europei de Est au înființat așa-numitele tribunale ale poporului, care să judece faptele comise de către fasciști în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. În Ungaria, guvernul instalat după încheierea războiului a hotărât arestarea și judecarea fostelor autorități care au servit sub regimul Horthy.

În decembrie 1945 a debutat procesul celor trei miniștri ai guvernului Sztójay, pionii principali ai programului de ghetoizare și deportare a evreilor maghiari. Fostul ministru de interne, Andor Jaross, împreună cu subsecretarii săi, László Baky și László Endre, au fost condamnați la moarte, la 2 ianuarie 1946. Cei din urmă au fost executați prin spânzurare, pe 29 martie, în timp ce Jaross a fost împușcat în următoarea lună, pe data de 14 aprilie 1946. De asemenea, Ferenc Szálasi, fost lider al Partidului Crucile cu Săgeți și șef al guvernului, în urma loviturii de stat din 15 octombrie 1944, a fost condamnat la moarte, împreună cu alți membri ai regimului său, și executat în ziua de 12 martie 1946[128].

Ultimul proces major a fost cel al fostului prim-ministru Döme Sztójay, în timpul guvernării sale fiind realizate ghetoizarea și deportarea evreilor din teritoriile Ungariei. Procesul a început în 14 martie 1946 și s-a încheiat după doar câteva zile, pe 22 martie, cu condamnarea la moarte, a sa și a altor colaboratori ai săi[129].

În paralel cu aceste procese, care au avut loc în capitala Ungariei, tribunalele poporului au activat și în alte părți ale țării, organizând procese individuale celor care au jucat un rol în distrugerea evreimii maghiare. Printre cei condamnați s-au aflat: lt. col. László Ferenczy, comandantul jandarmeriei, însărcinat cu punerea în aplicare a planului de ghetoizare și evacuare a evreilor, Péter Hain și László Koltay, comandanți ai Poliției pentru Securitatea Statului. Toți trei au fost găsiți vinovați, condamnați la moarte și executați în primăvara lui 1946[130].

Activitatea tribunalelor poporului a continuat pe parcursul mai multor ani. Până în martie 1948 au fost anchetate aproximativ 40.000 de

---

[127] *Ibidem*, pp. 158-162.
[128] R.L. Braham, *The Politics...* , pp. 256-257.
[129] *Ibidem*, p. 258.
[130] *Ibidem*.

cazuri, dintre care peste 16.000 au sfârşit cu condamnări. În jumătate dintre acestea a fost vorba, însă, de condamnări cu închisoarea pe o perioadă de sub un an. Au existat 322 de condamnări la moarte, însă, doar în 146 dintre cazuri se poate vorbi de îndeplinirea pedepsei, în celelalte cazuri sentinţa fiind preschimbată în închisoare pe viaţă[131].

Procese ale inculpaților maghiari s-au desfășurat și în fostele teritorii ale Ungariei de dinainte de 1945. În Transilvania de Nord, la Cluj, au avut loc două procese în cadrul Tribunalului Poporului, unde au fost condamnate 199 de persoane, dintre care doar 55 proveneau de pe teritoriul transilvan, majoritatea sosind în nordul Ardealului din Ungaria, iar câteva persoane din Germania. Printre cei acuzaţi s-au aflat polițiști, jandarmi, funcţionari ai fostei administraţii și autoritățile locale și județene, care au luat parte la internarea evreilor în ghetouri și, apoi, la deportarea acestora spre lagărele de exterminare naziste. Dintre cei 199 de inculpaţi, au fost prezenţi la proces doar 45, restul fiind acuzaţi *in absentia*, deoarece fugiseră din Transilvania o dată cu retragerea trupelor maghiare din zonă[132]. Din totalul celor 22 de persoane condamnate la moarte, nu a existat niciun caz de execuţie. Majoritatea celor închiși au fost eliberaţi la scurtă vreme după transformarea României în republică populară[133].

Concluzii

Politica nazistă de exterminare a evreilor a însemnat, pentru Transilvania de Nord, pierderea a 85 % din populaţia de origine evreiască. Anul 1944 a consemnat sfârșitul unor comunități care, timp de secole, și-au adus aportul la viața și cultura locului.

Cu toate că, după război, Tribunalul Poporului de la Cluj i-a chemat în faţa justiţiei pe cei vinovaţi de deportarea evreilor nord-transilvăneni, majoritatea celor acuzaţi au fost judecaţi *in absentia.* Din cele 199 de persoane acuzate și găsite vinovate au fost prezente doar 45, în timp ce niciunul dintre cazurile de condamnare la moarte nu s-a aplicat.

Majoritatea supraviețuitorilor întorși din lagăr au fost nevoiți să se confrunte nu doar cu lipsa familiei, ci și cu pierderea sau jefuirea locuințelor în urma deportării. Efortul reintegrării s-a concentrat pe continuarea studiilor și pe găsirea unui loc de muncă, alături de crearea

[131] *Ibidem*.
[132] V.T. Ciubăncan, M.I. Ganea, I.V. Ranca, *op.cit.*, pp. 155-157.
[133] R.L. Braham, *The Politics*… p. 259.

de noi familii. Mulți dintre supraviețuitori mai prezintă și astăzi simptome ale stresului post-traumatic, în special stări de frică, distres emoțional, amintiri intruzive și coșmaruri.

Corina L. **PETRESCU**

Under Surveillance: The Jewish State Theater in Bucharest in the Files of the Securitate in the 1970s[1]

Sub supraveghere: Teatrul Evreiesc de Stat din Bucureşti în dosarele Securităţii în anii 1970

Teatrul Evreiesc de Stat Bucureşti (T.E.S.) există din august 1948, deşi numărul vorbitorilor de idiş din România a scăzut în mod constant, astfel încât, la recensământul din 2011, doar 643 de persoane declarau idişul ca limbă maternă. La baza acestui articol stau notele informative scrise de diverse surse între 1970 şi 1979 şi adunate de Securitate în cuprinsul volumelor 10 şi 11 ale dosarului D 137. Informaţia aceasta îmi permite să prezint o vedere de ansamblu asupra activităţii instituţionale a teatrului, din punctul de vedere al Securităţii, astfel încât să reconstitui ceea ce criticul literar Valentina Glăjar a numit „biografie arhivată" şi să scot în evidenţă natura duplicitară a relaţiei statului român cu comunitatea evreiască.

Etichete: Teatrul Evreiesc de Stat/T.E.S., Barasheum, K.U.F., Comitetul Democrat Evreesc/C.D.E., emigrare/Aliyah, Israil Bercovici

Keywords: Jewish State Theater/T.E.S., Barasheum, Yidisher Kultur Farband/Y.KU.F., Jewish Democratic Committee/C.D.E., emigration/Aliyah, Israil Bercovici

The *Jewish State Theater in Bucharest* (Teatrul Evreiesc de Stat Bucureşti/T.E.S.)[2] has existed since August 1948 even though the number of Yiddish speakers in Romania has constantly declined to the point that for the 2011 census only 643 people indicated this language as their mother tongue[3]. In this article, I focus on the theater's activities between 1970 and 1979 as they come to the fore in case file D 137 volumes 10 and 11 of the

---

[1] Research for this article was made possible by the generous support of the Institute for Advanced Study at the Central European University in Budapest, Hungary, where the author was a Senior Core Fellow from October 2015 until June 2016.

[2] When it was founded in 1948, the name of the theater was spelled *Teatrul Evreesc de Stat Bucureşti*. By the 1970s, the orthography had changed to *Teatrul Evreiesc de Stat Bucureşti*. I will follow the spelling of the time under scrutiny in all my renderings of the name

[3] See www.recensamantromania.ro/noutati/volumul-ii-populatia-stabila-rezidenta-structura-etnica-si-confesionala, volume 2, table 10. Accessed on July 11, 2016.

Securitate. Based on the information that the Securitate gathered about the theater during that decade, I recreate the theater's institutional existence from the Securitate's point of view. I recreate, thus, what literary scholar Valentina Glajar has called the „file story" hidden between the covers of the Securitate's amassed information about this institution. According to Glajar, a „file story" is an account of how „pieces of information (...) resemble[ing] a shattered mirror, whose scattered pieces reflect and refract life fragments, re-establish an undesired symbiosis of informers, victims, and secret police officers [in a Securitate file]"[4]. My analysis highlights the duplicitous nature of the relationship between the Romanian state and the Jewish community in the country.

It is generally accepted that Yiddish theater was born in Jassy in 1876 when Abraham Goldfaden performed his works in the beer garden *Green Tree* (Pomul Verde)[5]. Following in his footsteps many other troupes, including the famous *Vilna Troupe* (Vilner trupe), passed through Romania and delighted their audiences, who were not always exclusively Jewish or Yiddish speaking[6]. Between 1941 and 1944, a troupe performing in the Barasheum Hall, which led to the ensemble being called *Barasheum Theater* (Teatrul Barașeum)[7], afforded Jewish artists who had previously worked in Romanian-language ensembles employment during very difficult times for the Jewish community[8]. The fate of artists from Yiddish ensembles was considerably crueler as the Romanian authorities rounded

[4] Valentina Glajar, *‚You'll never make a spy out of me': The File Story of „Fink Susanne"*, in „Secret Police Files from the Eastern Block between Surveillance and Life Writing", ed. Valentina Glajar, Alison Lewis, and Corina L. Petrescu, Rochester, New York, Camden House, 2016, 56-83, here 57.

[5] Nahma Sandrow, *The Father of Yiddish Theater*, in „Notes from Zamir", Fall 2003, 9-15; and Joel Berkowitz, *The Bard of Old Constantine*, in „Pakn Treger", Winter 2004, 11-19.

[6] Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei/The Romanian Avant-garde and the Complex of Periphery*, București, Cartea Românească, 2007, 269 and 275.

[7] In English-language sources the name is spelled Barasheum. I will follow this spelling in my article.

[8] See *Și s-au dus ca vântul... – un documentar făcut cu ultimii supraviețuitori ai Teatrului Barașeum (1941-1944)/And They Went like the Wind... – A Documentary Made with the Last Survivors of the Barasheum Theater (1941-1944)*, dir. Radu Gabrea, 2011.

them up for forced labor or deported them to Transnistria[9]. With the fall of Marshal Ion Antonescu's nationalist government on August 23, 1944, hope returned within the society at large that the country would become again a functioning democracy. This held true for the members of the Jewish community as well. For the artists interested in producing and promoting Yiddish culture, this meant a new attempt to establish a Yiddish theater of high quality, as Isaac Leib Peretz had demanded already in 1905[10]. They counted on the artistic drive of talented performers and the enthusiasm of an eager and still fairly numerous audience[11]. As they tightened their grip on society, the communists co-opted this phenomenon by favoring the *Jewish Culture Association* (Yidisher Kultur Farband/Y.KU.F.) – which itself came from the left and embraced certain values similar to those of the ascending ideologues[12] – over other existing Jewish cultural organizations. This also applied to the Y.KU.F.'s theater ensemble established in July 1945[13] under the leadership of Jakob Mansdorf. After three years of ups and downs and attempts to subvert,

---

[9] Corina L. Petrescu, *Celebrating Yiddish Theater in Gheorghe Gheorghiu-Dej's Romania,* in „Revista de istorie a evreilor din România"/„Review for the History of Jews in Romania", 2 (2017), 182-197, footnote 8 on page 184.

[10] Yitskhok Leybush Peretz, *Dovid in der midber/David in the Desert*, in idem, „Ale verk"/„Complete Works", New York, Tsiko bicher farlag, 1947-1948, vol. 7, 189-191, originally published in „Der veg", 10/January 24, 1906; and Y.L. Peretz, *Oy, dales, dales! Teaterfelyeton/Oh, Poverty, Poverty! A Theater Feuilleton*, in idem „Ale verk"…, vol. 7, 174-177, originally published in „Der veg", 51/March 14, 1906. This spelling of Peretz's name corresponds to the Yiddish orthography.

[11] By 1942, 272.629 Jews still lived in Romania, and 98.048 of them in Bucharest. Unfortunately, there are no statistics available for the year 1944 (Congresul Mondial Evreesc, Secțiunea din România/World Jewish Congress, Section in Romania), *Populația evreească în cifre. Memento statistic/The Jewish Population in Numbers. Statistical Memento*, București, 1945, 44-45.

[12] Emanuel S. Goldsmith, *Modern Yiddish Culture. The Story of the Yiddish Language Movement*, New York, Fordham U.P., reprinted 2000, 254-255. In Romania, the Y.KU.F. was also established in 1937 (*Stenograma ședinței cu conducerea C.D.E. din ziua de 16 martie 1953/Report of the Meeting with the C.D.E. Leadership from March 16, 1953*, in A.N.I.C./Central National Historical Archives, fond Comitetul Democrat Evreesc/fond of the Jewish Democratic Committee, file 23/1953, 15).

[13] Letter from Y.KU.F. leadership to unnamed official (A.C.S.I.E.R./Archive of the Center for the Study of Jewish History in Romania, fond 9, file 79, 1).

even if subtly, the role that the authorities had come to pin on it[14], on August 1, 1948, the *Y.KU.F. – teater* became the *Jewish State Theater in Bucharest*[15]. The Barasheum Hall became its permanent stage. The Ministry of Culture partly subsidized it, and the remaining necessary funds came from Y.KU.F. (until it was dissolved in 1953) and the Federation of the Jewish Communities with the help of the American Jewish Joint Distribution Committee, short Joint (until it was ousted in 1949)[16]. As such, T.E.S. united under one roof all previous Yiddish theater troupes, forming an ensemble of 110 actors[17].

In his petition from June 19, 1948 for the *Y.KU.F. – teater* to become a state institution, Bernard Lebli[18] listed several reasons for his request[19]. First, he asserted that the *Y.KU.F. – teater* was the only Yiddish theater in the country „to correspond to the impetuous need for culturalization and politicization of the Jewish masses". Second, since Romania had the largest Jewish population in Europe after the Soviet Union, this community had to be the vanguard of progressive culture in Yiddish among Jews living elsewhere, and especially in countries befriending the People's Republic of Romania. And third, in spite of the support of Jewish organizations, the theater was faced with dire financial hardship, which only a subvention from the state could alleviate. Once the theater received state support, it had to perform a play first for the officials before opening night and then for the public, and the General

---

[14] For details see Corina L. Petrescu, *The People of Israel Lives! Performing the Shoah on Post-War Bucharest's Yiddish Stages*, in „Local History, Transnational Memory in the Romanian Holocaust", ed. Valentina Glajar and Jeanine Teodorescu, New York, Palgrave Macmillan, 2011, 209-223.

[15] Israil Bercovici, *O sută de ani de teatru evreiesc în România/One Hundred Years of Jewish Theater in Romania*, București, Integral, 1998, 202.

[16] *Ibidem*, 200.

[17] *Proces-verbal al ședinței din 21 iunie 1949/Minutes of the Meeting from June 21, 1949* (A.N.I.C., fond C.D.E., file 13/1949, 56-67, here 64).

[18] Lebli became T.E.S.'s director as soon as it was established although his appointment was issued bearing the date September 1, 1948 (Decret nr. 21583/1948/Decree No. 21583/1948, in A.N.I.C., fond Ministerul Artelor și Informațiilor. Direcția Teatrelor/fond of the Ministry of Arts and Information. General Directorate of Theaters/M.A.I. – D.T., file 84/1948, no page).

[19] Request addressed to the Minister of Arts and Information by Bernard Lebli from June 19, 1948 (idem, file 6/1950, no page).

Directorate of Theaters sent a delegate to every performance[20]. These facts leave little room to argue against the theater's co-optation by the state.

Nonetheless, a look at reports from the cultural commission of the *Jewish Democratic Committee* (Comitetul Democrat Evreesc/C.D.E.)[21] yields a different image of the theater. Since they were generated for internal use, these documents might be regarded as unreliable. To my mind, they are useful research sources precisely because they were produced for inner-power forums and, thus, did not need to embellish reality for propaganda purposes. In a meeting on June 21, 1949, a certain Comrade Vigder complained that only four – of T.E.S.'s 110 – employees were party members[22]. The *Report Concerning the Activity of the Jewish State Theaters in Bucharest and Jassy* resulting from a meeting of C.D.E.'s cultural commission between February 9 and 15, 1950, called attention to the unsatisfactory level of political awareness and engagement among the theaters' staff members. In addition, those who had been at T.E.S. since the founding days displayed a „petit-bourgeois mentality" and the young elements, who had been recruited after an entrance examination in 1949, lacked not only political understanding but also experience[23]. When evaluating T.E.S.'s activity, song-and-dance shows along with cabaret numbers enjoyed a much wider popularity than other performances. For the time span, July 1 – September 30, 1951, under the header *Shortcomings* (Lipsuri), C.D.E. representative Paul Iscovici still listed insufficient political implication among T.E.S.'s personnel. The staff's ideological niveau had remained low, and during tours, the ensemble had not problematized the plays properly for the audiences, so that the plays'

[20] Writings from the Y.KU.F. to the General Directorate for Theaters from May 12 and 13, 1948 (idem, file 84/1948, no page).

[21] The C.D.E. reunited Jewish organizations of different political backgrounds into one over-arching organization, whose goal was to annul diversity among the members of this community and to homogenize it in accordance with the principles of the communist party.

[22] *Proces-verbal al ședinței din 21 iunie 1949/Minutes of the Meeting from June 21, 1949* (A.N.I.C., fond C.D.E., file 13/1949, 56-67, here 64).

[23] *Raport cu privire la activitatea teatrelor evreiești de stat din București și Iași/Report Concerning the Activity of the Jewish State Theaters in Bucharest and Jassy, from February 9-15, 1950* (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie I/fond of the Central Committee of the Romanian Communist Party, Chancellery I, file 24/1950, 19-24, here 21-22).

ideological content had remained opaque. Iscovici also deplored the shortage of autochthonous plays with suitable political content[24].

In the report for the year 1952, the relation between C.D.E.'s efforts to recruit new members and to discourage emigration among T.E.S.'s employees and their responses to these actions continued to be uneven as many were still eager to leave Romania[25]. This report lamented as well the lack of fruitful collaboration between C.D.E.'s and T.E.S.'s leaderships, as the latter failed to adopt a „determined attitude" against members of the ensemble who refused to comply with the ideological demands of the times; yet the document does not provide any names of such members. The problems outlined in these documents continued to plague the theater throughout the communist regime. T.E.S. had to strike a balance between its state-assigned role as poster child of the regime and its self-assigned task as torchbearer for high quality Yiddish culture.

In the 1970s, after the mass emigration of the 1950s and 1960s[26], former Romanian Jews began to visit Romania as Israeli tourists. Bucharest was an important destination for them and a visit to T.E.S. an almost obligatory part of their cultural program. Furthermore, the agreements between Israel and Romania pertaining to the continuous emigration of Romanian Jews to Israel began to unfold according to written protocols, which included clear provisions for each side[27]. The Securitate thus had serious reasons to monitor the theater since it functioned as a meeting place between national and foreign citizens.

---

[24] *Dare de seamă, 1 iulie – 30 septembrie 1951/Information, July 1 – September 30, 1951* (A.N.I.C., fond C.D.E., file 34/1951, 57-66, here 65).

[25] *Dare de seamă, 1 ianuarie – 1 iunie 1952/Information, January 1 – June 1, 1952* (idem, file 42/ 1952, 22-40, here 32).

[26] After World War II, it is estimated that there were 375.000 Jews living in Romania (Radu Ioanid, *The Ransom of the Jews. The Story of the Extraordinary Secret Bargain between Romania and Israel*, Chicago, Ivan R. Dee, 2005, 14). Between 1950 and 1969, 207.191 emigrated primarily to Israel (R. Ioanid ed., *Securitatea și vânzarea evreilor: Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel/The Securitate and the Selling of the Jews: The History of Secret Agreements between Romania and Israel*, Iași, Polirom, 2015, 561).

[27] 40.000 people were to be allowed to emigrate between 1969 and 1972. Among them, 10% were to have college degrees, 10% were to be specialized workers and technicians who would be allowed to take their diplomas with them so that their degrees would be recognized in Israel, and 2% were to be students. After 1972, Romania and Israel signed such agreements every five years (R. Ioanid ed., *Securitatea...*, 92).

On the one hand, for T.E.S., the 1970s were a time when the theater was looking for new audiences in Bucharest since too many of its traditional spectators had left Romania. Moreover, many spectators belonging to the younger generation neither spoke Yiddish nor were they sensitized to Yiddish culture and, hence, could not appreciate the performances as vehicles of promoting Jewish identity. On the other hand, the theater experienced a great international visibility in light of its tour to the U.S.A. and Canada (1972) as well as guest performances in East Berlin (1977) and Vienna (1979), and due to the centennial celebration of Abraham Goldfaden's theater that brought international guests to Romania. To address the first aspect, the theater introduced matinees[28] and as of 1970 every Tuesday evening at 6 p.m. it hosted events for people with a broad interest in Jewish culture[29]. The tour to North America and the performance in East Berlin were successful and the centenary festivities in August 1976 received widely positive reviews in the international media[30]. In contrast, the performance in Vienna did not earn praises[31], as T.E.S. staged its show – *The Dybbuk*, directed by Franz Auerbach – as part of a wider cultural festival famous for its edgy and modernist performances, which reunited spectators who viewed the classical, realist acting style as outdated.

As a researcher approaching the files the Securitate amassed on the theater during this decade, one would expect to find an overlap between the events that marked the theater's existence and those which the Securitate monitored closely. Yet, volumes 10 and 11 of case file D 137[32]

---

[28] I. Bercovici, 206.

[29] Elvira Grözinger, *Die jiddische Kultur im Schatten der Diktaturen. Israil Bercovici – Leben und Werk/Yiddish Culture in the Shadow of Dictatorships. Israil Bercovici – Life and Work* Berlin/Wien, Philo Verlag, 2002, 313.

[30] See reviews for these events in the Israil Bercovici Collection at the Universität Potsdam, Germany: 457s, 880s, 1287s, 1501s to name a few for the North American tour; 981s is a folder with 14 reviews from the appearances in East Berlin.

[31] See for example the following reviews in the Bercovici Collection: 17-18s, 35s, 170s, 1482-1487s.

[32] A case file consists of materials pertaining to the surveillance of institutions or groups of people through large-scale operative actions arranged thematically around topics such as „art and culture", „education", „studious youth" and „cults and sects", see http://www.cnsas.ro/documente/arhiva/Dictionar termeni.pdf. Accessed on October 20, 2016. File D 137 refers to religious organizations in general and volumes 1-12 to the „Mozaic cult", whereby volumes 10 and 11 focus on the theater.

render a different image. It is unclear when volume 10 was opened but it begins with a document from 1959, which outlines the history of the Yiddish theater on Romanian soil[33]. It emphasized that Abraham Goldfaden's performance in Jassy in 1876 counted as the founding act of professional Yiddish theater worldwide, but that only after the establishment of the current Romanian state had it been possible for the theater to become a „site of progressive culture" with two permanent seats in Bucharest and Jassy[34]. It also underlined the theater's anti-Zionist position – in line with the Romanian state's official anti-Zionist and anti-*aliyah* discourse – during the 1950s, when large numbers of people had emigrated to Israel[35], among them also members of the theater's ensemble and certainly of its audiences. The theater was praised as a site of national and international importance since it could be presented to the Western world as a successful example of the cultural integration of a minority into a communist society.

After this introduction, the various informative notes included in the file document a series of: love affairs between different members of the theater's ensemble, intentions to flee Romania, contacts between foreign visitors or diplomatic personnel and T.E.S. employees, a lasting conflict between the theater and the Federation, professional apathy, and verbal anti-Semitic attacks on the theater. Overall the Securitate appears more interested in events and pieces of information that exhibit human weakness and could help it manipulate members of T.E.S.'s ensemble than the major cultural and organizational events that determined the theater's existence. Thus, over the course of two years, 1971-1972, sources „B.R." and „Carmen" inform on the love life of a male actor, who preferred older and often also married women[36] and who had confided in the sources that he intended to remain in North America during the tour T.E.S. was planning for 1972. „Carmen's" report also unveils that in 1971 this actor was the only

---

[33] *Scurt istoric al Teatrului Evreesc de Stat București/Brief History of the Jewish State Theater Bucharest*, (A.C.N.S.A.S., fond Documentar/Documentary Fond, file 137, vol. 10, 1-2).

[34] T.E.S. Jassy existed only between 1949 and 1963 (I. Bercovici, 202).

[35] In 1950, 47.071 people emigrated to Israel while a year later the number declined to 40.625 and continued to do so continuously afterwards (R. Ioanid ed., *Securitatea…*, 561).

[36] *Notă/Informative Note*, by source „B.R." (A.C.N.S.A.S., Documentary Fond, file 137, vol. 10, 218-219). I have left the actor's name out for privacy reasons.

ethnic Romanian in the ensemble[37], a fact which will change dramatically only a few years later. While less detailed than this one, other love stories, particularly adulterous ones, find their way into the file and enrich the Securitate's knowledge about life at T.E.S.[38].

In 1972, T.E.S. undertakes the aforementioned tour to North America, which lasts for 53 days[39]. While of utmost importance for the theater, the file only includes one review of T.E.S.'s performances there, namely that of the New York correspondent of the Romanian news agency, AGERPRESS, in which he praised the theater's début at the Brooklyn Academy of Music. According to this reviewer, the American press had applauded the high quality of the performance[40]. After the return to Bucharest, the theater's manager, Franz Auerbach, had to write a report about the performances and the various meetings in which the ensemble had taken part[41]. Included in the file, the report is not very revealing: it indicates that 35 people from T.E.S. had participated in the tour. The theater had staged S. Anski's *The Dybbuk* and Israil Bercovici's *The Pearl Necklace* (Șiragul de perle). Due to the theater's positive reception on the North American continent, however, Auerbach opined that it would be beneficial for Romania to mark the 100th anniversary of Goldfaden's theater in 1976 with a large celebration to be also attended by international guests. In addition, he commented on the friendliness of Jews who had previously emigrated from Romania, who desired to return and visit the country. The Securitate officer reading the report must have valued this information since foreign tourists brought hard currency into the country. At the same time, their presence also meant that they needed

---

[37] *Notă-Raport/Report Note*, by source „Carmen" (*ibidem*, 221-222). A document from September 15, 1972, reveals that the actor was not permitted to travel with the ensemble to North America. Others excluded were Chaim Schwartzmann, Carol Marcovici, Lupu Bercovici, and Beatrice Abramovici (*Tabel cu deplasări în America/Table with Trips in America*, in *ibidem*, 12).

[38] For privacy reasons, no names will be given here, but other examples can be found in *Notă/Informative Note* (*ibidem*, 28-29bis) and *Notă informativă/Informative Note* (*ibidem*, vol. 11, 150-151).

[39] Per Franz Auerbach the tour lasted from September 15 until November 7, 1972 (*Informare/Report*, in *ibidem*, vol. 10, 15-23, here 15).

[40] There is no reference to the newspaper but a date, September 15, 1972, is handwritten on the review (*Turneul Teatrului Evreiesc de Stat din București în S.U.A./The Tour of the Jewish State Theater in Bucharest to the U.S.A.*, in *ibidem*, 13).

[41] *Informare/Report*, by Franz Auerbach (*ibidem*, 15-23).

to be surveilled, a fact attested by a note from the Ministry of the Interior from May 31, 1973, about the attempts of a woman from New York to approach someone from the theater[42]. This information seems random since the file does not offer any insight into who the woman was, why she was trying to contact the theater, or what consequences the Securitate's knowledge about her attempts had for her or the theater. Not included in the file are informative notes or reports about events and occurrences that took place during the tour. One assumes that they must have existed, but the file offers no evidence for this supposition. Furthermore, the file reveals the fact that in some cases the Securitate continued to surveil people even after their emigration, as documented by an exchange between the Ministry of the Interior and the Center for Information and Documentation from April 24, 1973[43]. It contains a list of former T.E.S. employees who had emigrated to Israel and the number of pages of intelligence that the Securitate had about each of them, yet no information about the specifics of the intelligence or the importance of the surveilled. The file also exposes the fact that the Securitate intercepted the correspondence of the theater's leadership, since several letters addressed to Auerbach and Bercovici are filed in the original or translated into Romanian[44].

Well documented are contacts between foreigners and members of T.E.S. Thus, source „George" – a very conscientious and diligent source,

---

[42] *Notă/Informative Note*, anonymous (*ibidem*, 24).

[43] Untitled (*ibidem*, 25).

[44] Retyped letter from 1973 from Robert Leventer to Bercovici most probably translated from German although the information is not included as such. The letter addresses the conditions under which T.E.S. would be able to go on tour to West Germany. There is also Bercovici's answer in Romanian and typed up. T.E.S. never went on tour to West Germany but these letters document the intention both on the side of T.E.S. and its West German interlocutor to see such as tour come about (*ibidem*, 26-27). For more intercepted correspondence see also a copy of a letter from December 11, 1974, from Friedman Dondi an agent from Tel Aviv to Auerbach pertaining to a possible tour to Israel (*ibidem*, 134) and a copy of an unofficial translation of a letter from the West German ambassador to Romania, Erwin Wickert, to Auerbach from January 17, 1975, inviting him anew to visit West Germany for 12 days as a guest of Inter Nationes Bonn. The letter mentions a previous invitation from March 18, 1974, which had fallen through due to an accident that Auerbach had suffered. A side not from April 1, 1975, reading „negative notice" („aviz negativ") indicates that the trip did not take place (*ibidem*, 135).

whose reports are long, detailed and vicious at times, as he does not shy away from passing judgement on his targets – wrote on January 8, 1974, for example, that a Zionist group was active at T.E.S. and that Bercovici was supposedly its leader since he was also disseminating news about Jewish life in the Soviet Union and Poland[45] to Western visitors from West Germany, the U.S.A., France and Israel[46]. „George" further incriminated Bercovici by claiming that he was the unofficial representative of the Joint and the World Jewish Congress to Romania. To prove how extensive Bercovici's relationships to foreigners were, the source mentioned that Bercovici had arranged private lodging and tours through the country for them, thus enabling them to escape the authorities' supervision. „George" pointed out that it was standard procedure for somebody from the Federation to accompany the visitors on their tours, which meant that the Federation was informed about these arrangements, as were several people at T.E.S., including Auerbach, who chose to turn a blind eye to everything. Many passages in „George's" text are underlined with a red pencil, which suggests that his case officer deemed the information important. There are no side comments or proposed measures at the end of the document indicating what actions the officer suggested or what consequences this note had for Bercovici[47]. Apparently, he did not suffer any penalties. Two days before „George" delivered his note, Auerbach had written a letter of support for Bercovici, who had been invited to Paris to attend the 40th anniversary of the Parisian Yiddish-language newspaper „La presse nouvelle"/„Naïe prese". Auerbach had emphasized that Bercovici's presence in Paris would benefit both Romania and the theater by shining the light on them at such an important international event[48]. A

---

[45] Bercovici was supposed to obtain his information from Jews from those countries who were visiting T.E.S.

[46] *Notă/Informative Note*, by source „George" (*ibidem*, 28-29bis).

[47] The Securitate had observed Bercovici already in 1972, when it surveilled him between August and October (see Bercovici's informative file I 177137, vol. 1-2), and decided that his actions did not defy the Romanian state (*Raport cu propuneri pentru închiderea D.U.I. dus asupra numitului Bercovici Israil/Report with Suggestions for the Closing of the Informative Surveillance File Pertaining to Bercovici Israil*, from October 18, 1972, in A.C.N.S.A.S., fond Informativ/Informative Fond, file 177137, vol. 1, 45).

[48] Auerbach's letter from January 6, 1974 (A.C.N.S.A.S., Documentary Fond, file 137, vol. 10, 160).

copy of a second note by „George" from January 8, 1974, indicates that Bercovici was indeed allowed to travel to Paris[49].

Another example of how the Securitate monitored the interaction between foreign visitors and their hosts in Romania is the copy of a memo from August 28, 1974, forwarded by the Department of Cults to the Ministry of Foreign Affairs[50]. The leader of the Jewish community in Jassy, Dr. S. Caufman, had sent the memo to the Chancellery of the Chief Rabbi Moses Rosen regarding the visit of an American journalist, Gabriel Levenson, to Jassy. In early August 1974, Levenson had visited the city and had been surprised that Abraham Goldfaden's bust no longer stood in front of the former beer garden *Pomul Verde*, where Goldfaden's troupe had débuted. Caufman further remarked that he had learned that an international group of artists were planning a centennial celebration of Yiddish theater in 1976 which was to be held under U.N.E.S.C.O. tutelage. Caufman advised Chief Rabbi Moses to get on board with this initiative so that Romania could host the event and improve its international image with respect to the treatment of its Jewish citizens. Caufman made two concrete suggestions that would help prepare the ground for Romania to host this event: first, one would have to restore Goldfaden's bust to his old place, and second, one should publicize in several languages Romania's position as the cradle of Yiddish theater and thus rightful organizers of such an international event. Since Romania hosted an international centennial for the Yiddish theater in 1976, it seems that both Auerbach's recommendation from 1972 after the North American tour and Caufman's suggestions from 1974 bore fruit. What is unclear is how the celebration came about and who financed it since the file does not offer any information on these aspects.

The file discloses, however, that there were issues between the Federation, primarily between Chief Rabbi Moses, and T.E.S. during the preparations for the event. A note by „Zamfir" from July 30, 1976, shows that the conflict between T.E.S. and the Federation led to the festivities being organized only by the Committee for Art and Culture Jassy and T.E.S., much to the chagrin of the Chief Rabbi who objected to the theater representing the Jewish community *in toto*[51]. He wanted the Federation, which was the officially recognized representative body of the Jewish community, to play a significant role in organizing the event, and the

---

[49] *Notă informativă/Informative Note*, by source „George" (*ibidem*, 161).
[50] *Adresă/Memo* (*ibidem*, 31).
[51] *Notă/Informative Note*, by source „Zamfir" (*ibidem*, 32).

theater to limit its contribution to its artistic part. „Zamfir's" note indicates that in the end T.E.S. prevailed and organized the festival, but there are no clues about how that came to be. An exchange between the Securitate Inspectorate Jassy and the Ministry of the Interior from August 28, 1976, reveals that after it was decided that T.E.S. would be the sole organizer, the Chief Rabbi arranged a reception on August 19, 1976, to smoothen things out between the Federation and the theater. However, T.E.S.'s leadership refused to attend it, and the note indicates that the Chief Rabbi held Bercovici responsible for the entire matter[52].

After the centennial celebration ended, Bernard Friedman, T.E.S.'s assistant manager and *chargé du protocole*, wrote a report – that is in the file in the original but contains no indication about its intended addressee – which listed the international guests that the theater had hosted, which included among others the actress Sidy Thal and her husband (Pinkus Falik), from the Soviet Union, the poet Jürgen Rennert from the German Democratic Republic, and the journalist (Joachim) Hemmerle from the Federal Republic of Germany[53]. Furthermore, the report emphasized that all contacts between the international guests and the members of the ensemble had remained within parameters of which the Romanian state, and implicitly the Securitate, approved[54]. The absence of more substantial intelligence about the festivities surprises anew as their importance for T.E.S. is unmistakable: the celebrations cemented Romania's claim that it was the cradle of professional Yiddish theater through the international exposure it afforded T.E.S. and Jewish life in the country in general. Remarkable was also the publication in Yiddish of the first history of the Yiddish theater in Romania[55], but indirectly focusing also on other parts of the world, such as Tsarist Russia and the United States of America, by following Abraham Goldfaden's life story.

---

[52] Untitled (*ibidem*, 37).

[53] *Informare/Report* (*ibidem*, 34-36).

[54] In the original it reads: „Personal, apreciez că n-au avut loc manifestări care să contravină raporturilor reglementate prin dispozițiile în vigoare, între salariații nostri și cetățenii de peste hotare care ne-au vizitat (…)" (*Informare/Report*, in *ibidem*, 36).

[55] This is Israil Bercovici's book *Hundert yor yidish teater in Rumenye, 1876-1976*, Bukaresht, Farlag Kristeryon, 1976. A revised version of the book appeared in Romanian in 1982 as *O sută de ani de teatru evreiesc în România, 1876-1976*, București, Editura Kriterion. A revised and expanded version under the same name but with the editorial contribution of Constantin Măciucă was published in 1998 by the publishing house Integral from Bucharest.

Instead, the file details social contacts between T.E.S. and the Israeli legation, as indicated by a note from April 29, 1977, in which „Mara" listed the names of the theater's members who had attended a cocktail party at the Israeli Embassy, and remarked that everyone there was surprised that Bercovici had not been invited[56]. „Mara's" case officer, who wrote the report yet whose name is illegible, indicated in his remarks at the bottom of the page that the source had been assigned the task of finding out how the personnel at the embassy had treated their guests. The same case officer put forth a report dated August 30, 1977, according to which „Mara" had been very critical of her own position within the theater and her ability to procure viable intelligence: she had not managed to integrate into „the collective" yet because her „faulty education" made it hard for her to interact with Jewish intellectuals. He remarked at the end of the document that an officer of the Securitate Inspectorate Bucharest should be tasked with helping „Mara" to overcome this difficulty[57]. How exactly that was to happen, remains undisclosed in the file. The case officer also wrote in his report that „Mara" had brought to his attention that, while parts of the ensemble were on tour in East Berlin, the morale of the theater's members who were left in Bucharest was low. Three employees had submitted their papers for emigration, which per „Mara" the others judged negatively, as they were scared that the authorities could close the theater down if ever more people left it. While this report addresses a very real concern of the actors and staff members who for various reasons did not want to or could not emigrate, it is also important because it is the only reference to T.E.S.'s guest performance in East Berlin in 1977. As the theater's first European appearance, it is hard to believe that the Securitate would not be interested in anything happening during the T.E.S.'s sojourn abroad, but the file does not offer any insight into this matter.

The file also documents, on the one hand, the end of the conflict between the Federation and the theater that had begun prior to the centennial in 1976, and on the other, that the theater's leadership – Auerbach, Friedman and Bercovici – showed very little interest for T.E.S. around the time of its 30th anniversary[58]. Source „Lică" reported in this sense that Auerbach spent long periods of time away from the theater

[56] *Notă/Informative Note*, by source „Mara" (A.C.N.S.A.S., Documentary Fond, file 137, vol. 10, 38).
[57] *Raport/Report* (*ibidem*, 39).
[58] *Notă/Informative Note*, by source „Lică" from October 27, 1978 (*ibidem*, 41-43).

vacationing in West Germany, Israel, or in the resort town of Sinaia, or directing shows with the German-language theater in Timişoara. When he was at T.E.S., he spent his time reading West German publications. Friedman came in late and left early and worked on projects for the amateurs' ensemble, for which, the source claimed, he was paid extra. Bercovici also neglected his duties at the theater and dedicated his time to his literary activities. The source condemned all three men for their selfishness and their lack of dedication to the theater's wellbeing. In another note, the same source further incriminated Bercovici by writing about him that, although he was erudite and some considered him the best Yiddish scholar in the country, he bore grudges and was not always cooperative in his work[59]. He had done „a lot of good" for the theater in the past by writing many folklore shows which had been very popular with the audiences. Yet, at the time of the note, Bercovici was seen as solely responsible for T.E.S.'s conflict with the Federation and Chief Rabbi Mosen, in particular; for the emigration to Israel of one of the theater's best actors (Carol Marcovici), whom he had not promoted sufficiently; and for the decline of the folklore shows since he refused to produce them anymore but would also not help others do so. The source claimed that Bercovici was insufficiently involved in his duties and did not check his assistant's work, who made mistakes at all times. He made excuses not to attend the meetings of the Committee of the Working Men. Moreover, Bercovici was, so „Lică," undermining T.E.S. by focusing on his activity as a poet and non-fictional writer. He wanted to leave the theater and to dedicate himself exclusively to writing, which the source judged as egotistic because it neglected the theater's interests. Auerbach valued Bercovici highly and considered him irreplaceable, which probably encouraged the latter's behavior. The entire note is underlined which shows that the case officer paid attention to it, particularly since he also wrote at the bottom of the report that Bercovici's surveillance should continue until his position was clarified[60].

To what extent these accusations were accurate remains an open question, particularly since an unsigned report from January 27, 1978,

---

[59] *Notă informativă/Informative Note*, by source „Lică" from February 9, 1979 (*ibidem*, 163).

[60] At the time of this article, I was only aware of the existence of one informative file concerning Bercovici (I 177137) which covered the time span August till October 1972. Thus, I do not know where the information about Bercovici's surveillance in 1979 is.

reproduced a letter from Bercovici to a spectator in which the former announced that the theater had introduced season tickets[61]. The rationale behind it was to better connect with the audiences and bring the theater and its public closer together, not least of all due to T.E.S.'s 30th anniversary that year. In contrast to „Lică's" claims, this restructuring of the theater's modus operandi suggests profound concern for the theater's future and an acute awareness of the main difficulties it faced: poor revenues and a sharp decline in the numbers of spectators. Furthermore, numerous actors beginning with the most talented[62], also left Romania, which made it hard for the theater to function according to its old statues and organization. Generally speaking, many Jews had already left Romania by the 1970s, and even those who were still around did not feel as much at home at T.E.S., as older generations had done, since they did not master Yiddish anymore. Already in 1977, Auerbach had petitioned the Head of the Council for Socialist Culture and Education, Constantin Măciucă, to introduce simultaneous translations for the shows so that the theater could reach a wider public of both non-Yiddish speaking Jews and Romanians[63]. The latter's presence at the theater is hardly thematized in the file, except for an internal report of the Securitate from September 6, 1979[64]. It details anonymous phone calls made to Auerbach and Friedman, both at home and at the theater, in which the caller used anti-Semitic slurs and demanded that the two leave the country. The male caller also denigrated the ensemble and the theater as an institution. Auerbach and Friedman informed the authorities and waited for a solution for an entire year but to no avail. This report sheds light on the realities of the late 1970s and 1980s confronting the Jewish community in Romania: namely, anti-Semitism and xenophobia as an integral part of Nicolae Ceaușescu's national communist ideology[65]. While Ceaușescu publicly condemned such manifestations when abroad, Romanian literary or cultural publications such as „The Week" („Săptămâna"), „The Evening Star" („Luceafărul") or the poetry of Corneliu Vadim Tudor openly promoted it

[61] Untitled (A.C.N.S.A.S., Documentary Fond, file 137, vol. 10, 162).
[62] See for example source „Albu's" note from October 26, 1978 about Marietta Neumann's petition to emigrate to Israel (*ibidem*, vol. 11, 150-151).
[63] Auerbach's letter in carbon copy in the Bercovici Collection, 2001b.
[64] *Raport/Report* (A.C.N.S.A.S., Documentary Fond, file 137, vol. 11, 46).
[65] For an analysis of national communism see Vladimir Tismaneanu, *The Ambiguity of Romanian National Communism*, in „Telos", 60/1984, 65-79.

without suffering any consequences[66]. The fact that the authorities did not do anything about Auerbach's and Friedman's complaints, in spite of the Securitate being informed about them, illustrates the state's equivocal attitude towards its Jewish citizens: it tolerated them in the country only to trade them eventually for hard currency; it used their leaders as negotiators on the international political stage and its artists as goodwill ambassadors abroad, but it did not afford them protection from discrimination.

Similarly to the tours in North America and East Berlin, T.E.S.'s presence at the so-called „Festwochen", Vienna's most prestigious yearly cultural festival, is also poorly documented in the file. On May 11, 1979, „Mara" reported about the visit of a West German who worked in Vienna and who, after having listened to a song recital by Leoni Waldman-Eliad, wanted to invite the theater to perform in Vienna[67]. During an hour-long conversation with Auerbach, Bercovici, and his assistant, (Mya) Liontescu, the guest inquired about the theater's history, repertoire, and audiences and recorded some of the information. It is surprising that T.E.S. was performing in Vienna already at the end of May[68], since typically it took the authorities months to approve tours abroad. The file does not offer any insight into how this exception was possible, as „Mara's" note is the only document pertaining to this event that exists in the file.

I began my investigation of file D 137 to find out how the Securitate, and through it the Romanian state, perceived and reacted to T.E.S., a cultural institution supported by the state and expected to promote the state in return. The information in the file ranges from trivial (love affairs) to meaningful (the lasting conflict between the Federation, or rather Chief Rabbi Moses, and the theater; verbal anti-Semitic attacks), whereby the Securitate was more preoccupied by the presence of foreign tourists at the theater or attempts by foreigners to contact the theater than the theater's major achievements during the 1970s. However, to find out what consequences such contacts bore for those who cultivated them,

---

[66] For how this campaign ran see Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989*, London, M. .E. Sharpe, 1995, 186-192 and Michael Shafir, *From Eminescu to Goga via Corneliu Vadim Tudor: A New Round of Antisemitism in Romanian Cultural Life*", in „Soviet Jewish Affairs", 14/1984, 3-14.

[67] *Notă de relații/Relationship Note* (A.C.N.S.A.S., Documentary Fond, file 137, vol. 10, 48).

[68] See reviews from May 29 und June 15 in the Bercovici Collection, 1s – 15s.

one would have to access the files of those individuals and to trace the file stories that emerge from there. This file reveals primarily the Securitate's expected interest in this institution of Jewish culture and the code names of some sources among T.E.S.'s personnel. It also exposes the astuteness of T.E.S.'s leadership to use the state's need for positive international publicity to negotiate a certain degree of professional mobility for the theater, as in the case of Bercovici's trip to Paris in 1974, the hosting of the centennial for Goldfaden's theater in 1976, or the theater's participation in the Viennese cultural festival in 1979. The file does not disclose whether this flexibility also extended to the theater's repertoire. The resulting „file story" is thus fragmented and obscure raising more questions than it offers answers. Yet, more than anything else, the file offers insight into the Securitate's limitations to monitor the contacts between Romanian citizens and foreign nationals, and its petty interests in people's private affairs. Ultimately, it uncovers that the institution, which in the name of the state was expected to control society through fear, was itself governed by the fear that it could not fully control and co-opt this society.

Valentina **GLĂJAR**

The Rise and Fall of a Securitate Officer: The File Story of Samuel Feld[1]

Mărirea şi decăderea unui ofițer de Securitate: biografia arhivată a lui Samuel Feld

„Povestirea de dosar" a maiorului de Securitate Samuel Feld dezvăluie o relatare fragmentară, deseori decorativă, alteori conflictuală, care reconstruiește activitatea sa de 11 ani în cadrul Securității, cele două investigații și demiterea sa din anul 1960. Bazat pe dosarele de cadre și de urmărire ale acestuia, prezentul articol expune atât aspecte ale funcționării acestei organizații la nivelul ofițerilor, dar și o parte de istorie româno-evreiască, însoțită de antisemitism, persecutare și speranțe false în perioada stalinistă. La baza cazului împotriva maiorului Feld s-au aflat note informative, caracterizări ale colegilor și subalternilor, denunțuri anonime și interogări la care se face aluzie, dar care lipsesc din dosar. Un expert în interogări și cu o memorie și inteligență deosebite, Feld a știut să anticipeze și să dejoace planurile investigatorilor săi pas cu pas, prin explicații elaborate, care nu corespundeau adevărului. Cu ingeniozitate și iscusință a reușit să influențeze desfășurarea carierei sale și să deraieze planurile investigatorilor săi pâna la momentul în care inevitabilul s-a produs și a fost exclus din M.A.I. şi din P.C.R., la 29 februarie 1960.

Etichete: „povestire de dosar", Securitate, ofițer, autobiografie, investigație, denunțare, demitere, supraveghere, stalinism, sionism, Timişoara, oraşul Stalin

Keywords: „File story", Securitate, officer, autobiography, investigation, denunciation, dismissal, surveillance, Stalinism, Zionism, Timişoara, town Stalin

On February 29, 1960, Major Samuel Feld was discharged from M.A.I. (Ministerul Afacerilor Interne; The Ministry of Internal Affairs) Region Stalin (Brașov)[2] by decision number 1426 citing article 52, paragraph d. A closer look at his file explains this dismissal and the reasons behind the official numbers above as „abateri grave" (grave transgressions). Samuel Feld was also expelled from the Romanian Communist Party and had to return all the medals and honors he had received during his eleven-year career in the service of the Securitate. As customary, he also signed a statement that he would not divulge any

---

[1] Samuel Feld is a pseudonym. I have redacted the real name as per the wish of the real protagonist.

[2] From 1950 to 1960, both the town and the region of Brașov (German: Kronstadt; Hungarian: Brassó) were renamed in honor of the Soviet leader.

professional secrets he had been privy to as an officer and interrogation expert of M.A.I. Region Stalin.

Feld's file story[3], a fragmented, often embellished, other times conflicting account, retraces his eleven-year career as a Securitate officer and the two investigations into his life and activity that eventually led to his dismissal. It is covered in his cadre file[4] and his surveillance file[5], opened under the code name „Dayan" after his dismissal from M.A.I. The cadre file, more organized than many victim or informer files, is carefully divided into nine parts: the dismissal decision and forms of severance[6]; report[7]; investigations[8]; autobiographies and biographical questionnaires[9]; references and characterizations[10]; investigative materials[11]; verification materials for marriage[12]; M.A.I. appointment forms[13] and miscellaneous[14].

Feld's file reveals a rather complicated file story, one that exposes, in part, the inner workings of the Securitate at its core, but also offers a slice of Jewish Romanian personal history that speaks of anti-Semitism, persecution, and ultimately of false hopes, during a period the political scientist Vladimir Tismaneanu calls „Stalinism unbound"[15]. Similar to

---

[3] A „file story" is a form of an artificial and skewed biography comprised in secret police files. One assembles it through the painstaking process of collecting life segments, factual or fabricated, viewed through the eyes of the Securitate and its network of informers. The result is a precarious and capricious collage that represents a compelling story of life worth retracing and discussing. For more on this, see Valentina Glajar, *You'll never make a spy out of me! – The File Story of „Fink Susanne"*, in „Secret Police Files from the Eastern Bloc: Between Surveillance and Life Writing", edited by Valentina Glajar, Alison Lewis, and Corina L. Petrescu, Rochester, New York, Camden House, 2016, 56-83.

[4] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102.

[5] A.C.N.S.A.S., fond Informativ/Informative Fond, files 259048 and 259049.

[6] A.C.N.S.A.S., F.C., file D-102, 1-5.

[7] *Ibidem*, 6-26.

[8] *Ibidem*, 27-62.

[9] *Ibidem*, 63-118.

[10] *Ibidem*, 119-209.

[11] *Ibidem*, 210-350.

[12] *Ibidem*, 351-388.

[13] *Ibidem*, 389-390.

[14] *Ibidem*, 391-401.

[15] See Vladimir Tismaneanu's seminal work *Stalinism for All Seasons: A Political History of Romanian Communism*, Berkley, University of California Press, 2003, especially Chapter 4: *Stalinism Unbound, 1948-1956*, 107-135.

those in victim files, the case against Major Feld was based on informers' reports, characterizations by his colleagues, anonymous denunciations, and interrogations that are only alluded to but most likely removed from or never included in this file. His cadre file story ends with an arrest, also absent from the file, and his dismissal from M.A.I., in spite of several commendations and medals received for outstanding work in the service of M.A.I. Timișoara and Orașul Stalin. At the core of this investigation lies, however, a pronounced anti-Semitism that, on the one hand, motivated young Feld to join the communist party in 1945 and then the Securitate in 1948[16] and on the other, played a role in his dismissal from the M.A.I. and his exclusion from the party in 1960.

His file story, like a captivating detective novel, begins with the dénouement, the dismissal, and invites the intrigued reader to discover how the case against this officer had been built and how the story unfolded. The protagonist comes to life through the eyes of others but also through his own writings, the intervallic „autobiographies" („Autobiografii") he had to compose. At times, depending on the political requirements of any given day, these allowed new details to emerge, like short precise brush strokes refining a painter's self-portrait. As we will see, Feld, the „victim" in this case, unlike average citizens who were often unaware that they were being followed, knew how to skillfully influence the unfolding of his story, at least up to the point when it inescapably slipped out of his hands and followed his investigators' desired trajectory. Not only was the protagonist informed about the various accusations brought against him at certain points in his career, he was also allowed to react to them by manipulating the information and choreographing a new advantageous version of events that often barely corresponded to or predictably contradicted the already staged reality. He deftly and cunningly exploited his own investigative skills and experience, which, at least in his opinion, were superior in competence and aptitude to those of his colleagues, and certainly to those of the lower-ranked officers, whom

[16] In fact, as the *Final Report* shows, Romanian Jews became for the first time involved in the state apparatus in 1948, yet Romanians only considered them undesired though necessary „temporary companions," and their joining the communist party just provisory (Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România/The Presidential Commission for the Analysis of the Communist Dictatorship in Romania, *Raport Final*/*Final Report*, edited by Vladimir Tismaneanu, Dorin Dobrincu, and Cristian Vasile, Bucharest, Humanitas, 2007, 364-365).

he apparently treated with the kind of conceit („îngâmfare”) and disdain („dispreţ”) normally reserved for cretins.

Autobiographical Sketches

From the various „autobiographies” and „biographical questionnaires” Feld drafted or filled out over the years, as well as the reports his superiors composed, a compelling story unfolds – one he sometimes altered by adding or leaving out various details pertaining to him or his family. From an autobiography drafted in 1948, we learn that he was born in Uzhhorod, the Soviet Union, on April 30, 1927[17]. His father had been deported to Buchenwald and his mother had been residing in a village in Mandate Palestine since 1946. Due to dire want, as Feld explained it, he attended the Israelite primary school in district IV (interestingly, he wrote and crossed out the first three letters of Josefin, the original name of the neighborhood, and then added the new official name[18]), where he did not have to pay school taxes and could also benefit from a warm meal. He went on to enroll in the Israelite Lyceum and graduated the first four years in 1942. During the summer of the same year, he found employment with two well-to-do Jewish families, Csendes[19] and Fischoff, where he performed odd jobs such as splitting wood or peeling vegetables. In 1943, at the age of sixteen, he replaced his older brother, who along with other Jewish men between the ages of 18 and 45 had been enlisted in so-called „detaşamente de muncă” (forced labor squads) in various places[20], and worked at the town's „pepinieră” (nursery)

[17] The name of the town appears as „Uzgorod” in Feld's file. Nowadays, Uzhhorod is in western Ukraine at the border with Slovakia and near the border with Hungary.

[18] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 86.

[19] According to Getta Neumann's interview with Tiberiu Mozes, the Csendes family owned a large transport company in Timișoara. In Getta Neumann, *Destine evreiești la Timișoara: Portretul comunității din perioada interbelică până azi/Jewish Destinies in Timișoara: The Portrait of the Community from the Interwar Period Until Today*, Bucharest, Hasefer, 2014, 265. An interview with and two photos of Magdalena Csendes Holender, who married into this family, are featured in Smaranda Vultur (ed.), *Memoria salvată: Evreii din Banat, ieri și azi/The Saved Memory: The Jews of Banat, Past and Present*, Iași, Polirom, 2002, 134-144, 183.

[20] See *Munca forțată sub regimul Antonescu/Forced Labor Under the Antonescu Regime,* in Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în

while his brother looked for black-market employment opportunities in order to support his family. All his older brothers and sisters had been fired because of the racial laws in place[21]. After having established his „healthy" social background, as he came from a poor rather than a bourgeois capitalist family, Feld highlighted his brief yet substantial activity within the party organizations by 1948. His résumé included joining Uniunea Tineretului Comunist/Union of the Communist Youth (U.T.C.) in January 1944, organizing the Jewish youth at the Israelite Lyceum, and joining the Communist party in 1945. The same year he began his career for the secret police as „comisar ajutor" (commissar aid), and a year later, joined Biroul de Informații (Information Bureau). Once this bureau was disbanded, he moved on to Tineretul Progresist (Progressive Youth), which was also dissolved a few months later. After passing the entrance examination at the law school in Cluj, he requested to be allowed to join the work force in order to save money for college. He was thus transferred to „Federala Cooperativelor Banatul" (Federation of Cooperatives Banat) where his financial situation apparently worsened due to a lower salary, and where he faced anti-Semitic remarks from the president himself, who allegedly stated that „a Jew had no place at Federală" („un evreu nu are ce căuta la Federală")[22]. Evidently remaining determined, young Feld went on to organize the youth at the Federală within Uniunea Tineretului Munictoresc/Union of the Working Youth (U.T.M.), where he climbed up the ranks all the way to the regional U.T.M. committee. His biography depicts a confusing and meandering path that reflects the rapid changes within and dissolutions of the communist youth organizations, but at times also his exuberant and vivacious view of the world. One sentence in particular strikes one as offbeat in this serious world of life-altering changes and allows us to see him as a young man who saw girlfriends as a distraction from the important work in the service of the party: „am hotărât să abandonez (...) o burgheză care îmi răpea timpul" („I decided to abandon ... a bourgeois

---

Romania/The International Commission for the Study of the Holocaust in Romania, *Raport Final*/*Final Report*, Iași, Polirom, 2005, 116-117.

[21] For anti-Semitic legislation, see Lya Benjamin, *Legislația anti-evreiască*/*Anti-Jewish Legislation*, Bucharest, Hasefer, 1993. See also a recent article by Alexandru Jădăneanț, *The Collapse of Constitutional Legalism: Racial Laws and the Ethno-Cultural Construction of National Identity in Romania during World War II*, in „Procedia – Social and Behavioral Sciences" 183 (2015), 40-46.

[22] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 87.

girl who took too much of my time")[23]. While it seems odd that he, the party enthusiast, could get entangled with a bourgeois girl, he knew to sacrifice this relationship for the party.

We further learn that his father had worked for many years as a day laborer but, since he sang beautifully, he joined a church choir. There is no mention of a synagogue, although Feld never denied his Jewish origin. Furthermore, he related that his father had abandoned the family, his mother and his other siblings, when Feld was eight. The father then moved to Northern Transylvania, remarried and was deported with his new family to an extermination camp. Some details about the other members of Feld's family, including his mother, earned some red, blue, or pencil underlining that was apparently of interest to Feld's superiors who reviewed his „autobiography": the fact that Feld, a Securitate officer, had been writing to his mother in Mandate Palestine and later Israel. Also significant, though not yet to his superiors, was Feld's intention to get married to a U.T.M. member, whose background he intended to investigate first before asking for the Securitate's approval[24]. In a *Fișă individuală* (*Individual chart*)[25] signed by Feld on May 28, 1952, we learn that he had gotten married to A.C.[26], the aforementioned U.T.M. member, who apparently had an „unhealthy" bourgeois background, and whose family opposed the marriage.

In a biographical questionnaire[27] Feld filled out on November 16, 1955, new details surface. In addition to his baccalaureate obtained at the Israelite Lyceum, he had also attended a Marxist-Leninist school at the university in Timișoara from 1949 to 1951. We learn that he actually wanted to become a doctor, but due to his active role in the party, he abandoned the idea of higher education. By November 1955, he had been promoted to the rank of captain and transferred to Region Stalin[28]. As his résumé details[29], Feld had enrolled in the Securitate as „sublocotenent" (second lieutenant), at the recommendation of officer Martin

[23] *Ibidem*, 88.
[24] *Ibidem*, 79.
[25] *Ibidem*, 72-78.
[26] *Ibidem*, 76.
[27] *Ibidem*, 63-70.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*.

Schnellbach[30], on February 14, 1949. For the previous year, he had offered his services as „Informatorul nr. 2" („Informer number 2"), of which several informative notes are included in his cadre file[31]. By April 1951, he had been promoted twice already: to „locotenent" (first lieutenant) in February 1950, and the same year on August 23 to „locotenent-major" (senior lieutenant). He was also an athletic type, as he participated as a rower and a rowing trainer in the organization Regatta in Timișoara from 1946 to 1947, which coincides with the time he worked as „lucrător de informații" („information worker") at the Information Bureau of the regional party committee. He was fluent or conversant in several foreign languages: Hungarian, his native tongue, German, French, Italian, and Hebrew.

The last *Autobiography* in Feld's cadre file is dated September 3, 1958, around the time when the investigation into his past and career was initiated, and comprises thirteen handwritten pages[32]. Among new details regarding his family and his new marital status, Feld also addressed what appeared to be accusations brought against him, in particular, accusations pertaining to his relationship with Zionist organizations dating back to 1939 and with other „imperialist" organizations from 1947 to 1949. He reminded his superiors and/or investigators, that he could not have been a Zionist member at the age of twelve, but that various Zionist

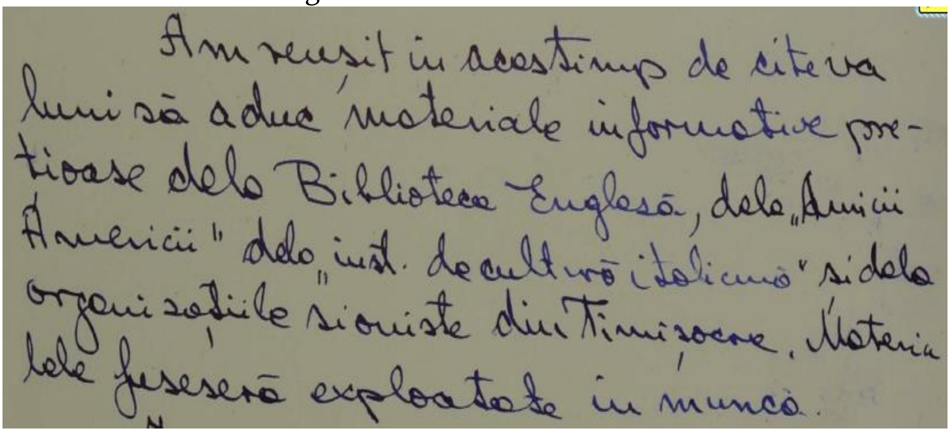
---

[30] Martin Schnellbach (1912-1984) was one of the very few ethnic German officers in the Securitate. See William Totok, *Etnici germani in Securitate: Spicuiri sumare din dosarul colonelului de Securitate Martin Schnellbach 1912-1984*/*Ethnic Germans in the Securitate: Sketchy Gleanings form the File of Securitate Colonel Martin Schnellbach 1912-1984*, in „România Liberă" (July 3, 2015) http://www.romanialibera.ro/aldine/delasarea-secului/etnici-germani-in-securitate--spicuiri-sumare-din-dosarul-colonelului-de-securitate--martin-schnellbach--1912-1984--384367. See also Totok's article in „Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik" 1 and 2 (Fall 2016), 61-82. According to Ioanid's statistics regarding the ethnic distribution of the Securitate employees in 1948, when it was created, Schnellbach must have been part of the „other" category that comprised 17 members at 0.4% of the total Securitate employees. See Radu Ioanid, *The Ransom of the Jews*, Chicago, Ivan R. Dee, 2005, 49. The same statistical information is included in the more recent book edited by R. Ioanid, *Securitatea și vânzarea evreilor: Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*/*The Securitate and the Selling of the Jews: The History of Secret Agreements between Romania and Israel*, Iași, Polirom, 2015, 51.

[31] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 263-268.

[32] *Ibidem*, 92-105.

organizations were present on the premises of the Jewish community, where he benefitted from free meals and spent time as a child. Regarding the second accusation about his relationship with Western („imperialist”) organizations, he explained that as „informer number 2” he provided information on these organizations:

Am reușit în acest timp de câteva luni să aduc materiale informative pre-țioase dela Biblioteca Engleză, dela „Amicii Americii” dela „inst. de cultură italiană” și dela organizațiile sioniste din Timișoara. Materialele fuseseră exploatate în muncă.

„I succeeded within several months to bring valuable informative materials [intelligence] from the English Library, from «America’s Friends», from the «inst. [institute] of Italian culture» and from the Zionist organizations of Timișoara. The materials have been exploited in [the Securitate’s] activity”[33]. As such, he explained, he had to visit the various places and get in touch with members of these organizations in order to provide the „valuable” intelligence he acquired from them[34].

---

[33] *Ibidem*, 101.

[34] In fact, Adalbert Przibram, the initiator of the British Library in Timișoara, has written about the night Feld arrested him at his residence in the early hours of May 24, 1950, where Przibram had also gathered and sealed the remaining materials from the library that had been closed in September 1949. In this rare written testimony about Feld’s activity, the newly minted Securitate Lieutenant Feld, a non-commissioned officer Nemeth, and a sergeant broke into Przibram’s house although they had warrants for his arrest and a house search. Przibram called Feld an opportunist beyond compare, a loyal servant of a regime in which he [Feld] actually did not believe. Przibram was sentenced to two years of reeducation and hard labor at the Danube-Black Sea Canal. See Adalbert Przibram, *Biblioteca Britanică din Timișoara și viața mea/The British Library from Timișoara and My Life*, Timișoara, Hestia, 2003, and *Die Verhaftung/The Arrest*, in „Banater Berglanddeutsche” 118 (October 2004); http://www.banater-berglanddeutsche.de/content/pdftext/bbd118.pdf.

In more detail, Feld also explained his aversion to the former bourgeois capitalist system and the way he felt exploited from an early age – his story appears as a carbon copy of the numerous Romanian Jews who were lured into the party by what Liviu Rotman called „the siren's song" („cântecul sirenei")[35]. While at times Feld's narrative seems forced and sounds disingenuous, his recollections of his poverty-stricken childhood in a profoundly anti-Semitic society further cemented and legitimized by racial laws sound genuine and heartfelt. He was fifteen in 1942, when he began to work from 6 a.m. to 2 p.m. while also attending school in the afternoons from 3 p.m. to 10 p.m.[36]. His experiences working for the aforementioned rich Jewish families or at the reeling company „Iuliana," where he was paid less because as a Jew he could not be employed with proper paperwork, evolved into „hatred for the regime of bourgeois and landowners that was hitting me with full force"[37]. By 1958, however, Feld's situation had changed considerably, as he then belonged to the elite and powerful class of Securitate officers rather than to the average workers he seemed to evoke in his memories.

The Investigations

As an officer trained in and apparently excelling at the trade of investigating and questioning regime enemies, and aware of the often farfetched or fabricated accusations the Securitate produced, Feld seemed quite reckless at times. And yet, again and again, his experience and cleverness allowed him to escape tight situations that would have landed average citizens in jail. Most of the accusations, however, resurfaced

---

[35] Liviu Rotman, *Cuvânt înainte: Evreii din Romania – final de istorie/Foreword: The Jews of Romania – The End of History*, in „Minorități Etnoculturale, Mărturii Documentare: Evreii din România (1945-1965)"/„Ethnocultural Minorities, Documentary Testimonies: The Jews from Romania (1945-1965)", edited by Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, and Andrea Varga, Cluj, Ethnocultural Diversity Resource Center, 2003, 8.

[36] In Getta Neumann, *op. cit.*, Tomi Laszlo provides a brief history of the Israelite Lyceum, in which he explains that the building had to be evacuated in the beginning of 1941 to make room for a German army hospital. For the school to continue its activity they had to use offices and other rooms and scheduled classes both in the morning and in the afternoon after 2 p.m. The afternoon series of classes was geared especially toward students born in or before 1925 who were enrolled in the „forced labor squads".

[37] In the original: „ura pentru regimul burghezo-moșieresc care mă lovea din plin" (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 97).

during the cadre investigation that ended with the decision of his dismissal from M.A.I. in 1954. The earliest incident that required swift action and ingenious explanations on Feld's part was the deaths of Herman and Paraschiva Feld, relatives on his father's side. They had been shot while attempting to cross the border into Hungary illegally on March 22, 1948[38]. Not only did Feld have to explain his relationship with the couple given their common surname, but also a photograph that was found on the body of Herman Feld. The photograph that was signed „S" also included a brief message in Hungarian, and was dated March 21, a day before the couple was shot by the border guards.

While such an event and the photo as evidence could have curtailed Feld's ever so brief occupation as an informer in 1948, the first file document that truly casts an ominous shadow on Feld's already established career with the Securitate comes four years later. On May 14, 1952, Lieutenant Sabin Roman wrote a report upon an order he had received to investigate two specific issues relating to then Senior Lieutenant Feld: whether he was corresponding with his relatives living in Israel, which he determined was unfounded; and how he was related to Herman Feld[39]. There is no document in the file that prompted this investigation, and the name of the lieutenant who had requested this investigation is not mentioned either. Roman gathered his information from a Dr. Kleici, a former neighbor of Herman and Paraschiva F., and from other neighbors. This Dr. Kleici reported that the Feld couple had moved to Timişoara with little more than a few belongings but were able to furnish their apartment and even purchase jewelry and other expensive objects in a short period of time after their move. The same source related that Herman Feld was involved in black market schemes and as such had crossed the border into Hungary on a regular basis between 1945 and 1947. Dr. Kleici also knew to report that the couple had applied for emigration but grew impatient and decided to cross the border illegally. Dr. Kleici was not aware of any relatives the couple might have had in Timişoara. From conversations with Captain Martin Schnellbach and Senior

[38] While crossing the border for various black market materials had been an everyday occurrence after the war, a new law was passed (number 4 from January 19, 1948) that modified the Penal Code article 267 and that allowed for harsher punishments for illegal border crossings. See Lucian Nastasă, *Studiu introductiv/Introductory Study*, in „Minorităţi Etnoculturale, Mărturii Documentare...", 37.

[39] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 53-54.

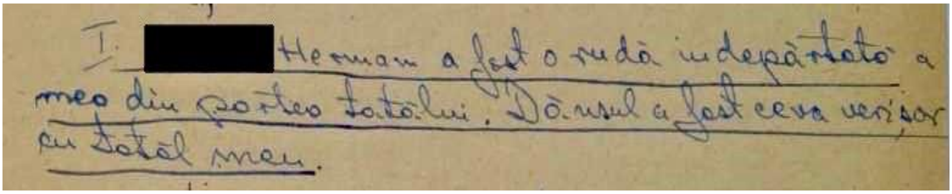
Lieutenant Iosif Stepunyak, who were both involved in the investigation of the couple's death, Roman also learned that Herman was indeed a paternal relative of Feld's, but could not specify whether Herman was his father's brother or cousin.

However, Herman's tragic fate could not be buried and resurfaced in an anonymous incriminating note from December 2, 1953, along with other grave accusations against Feld and his family[40]. According to the information included in this note, the source seemed to have been well acquainted with both Feld's siblings and the deceased Feld couple. In broken Romanian, the source divulged that the entire family believed the new regime to be worse than the one before, even worse than the Antonescu years. Apparently, Feld and his siblings were not afraid if the Americans were to come – a decades - long dream for many Romanians. First, they believed that Feld's in-laws would save them, and second, Feld was careful not to cause any harm as a Securitate officer in anticipation of the Americans' arrival, but rather kept this job because of the good salary and in order to be able to help other Jews. In regard to Herman Feld, the source related that he or she had seen Feld numerous times at his uncle's residence, including a couple of days before the couple was shot on the border. According to this source, Feld was sad about their deaths but was more preoccupied with seizing the valuables that had been found on them. To further demonstrate the dishonesty of Feld's family, the source disclosed that the Feld siblings were indeed in touch with their relatives in Israel but corresponded clandestinely through others.

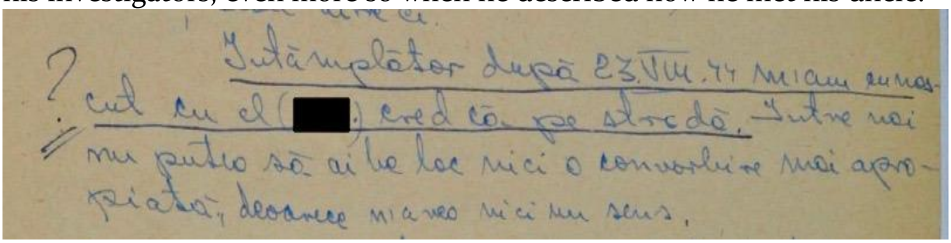
It is not surprising that this condemnatory note earned blue underlining and red marks from Feld's investigators, as it had ample incriminating information that at the very least threatened to end Feld's career, if proven accurate. Yet Feld was given the opportunity to respond to these grave accusations, and he crafted a statement explaining, justifying, and rationalizing facts, events, and actions on January 8, 1954, roughly a month after the aforementioned note had been registered. The issues Feld was asked to clarify were the nature and extent of his relationship with Herman Feld, and the recurring question about his knowledge of his plan to leave Romania illegally. And again, he had to explain his correspondence with his mother and siblings from Israel. This time, Feld appears to be unaware of the denunciatory note's exact content because his answers were so improbable in light of the details the source

[40] *Ibidem*, 137.

had divulged that they raised several red flags, based on the underlining and marks on his statement. He described, for example, Herman Feld as a casual acquaintance in terms so general and vague that they could have passed as believable, had the note not existed, though the two versions stood in too sharp a contrast to allow for any shred of credibility. Herman Feld – he was not sure – was some kind of cousin of his father's:

I. ■■■ Herman a fost o rudă îndepărtată a mea din partea tatălui. Dânsul a fost ceva verișor cu tatăl meu.

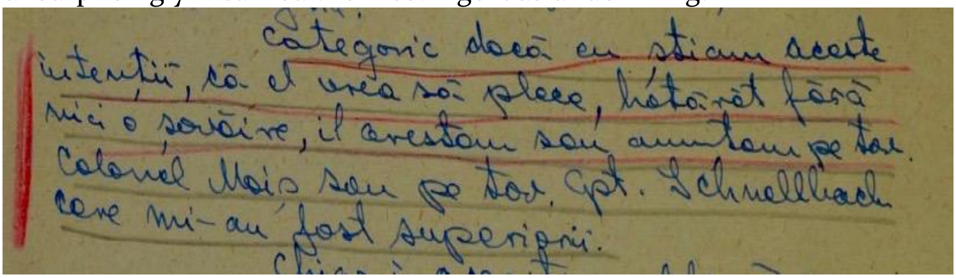
„I. [Feld] Herman was a distant relative on my father's side. He was something of a cousin of my father's"[41]. The more he tried to distance himself from his uncle, the more suspicious his statements appeared to his investigators, even more so when he described how he met his uncle.

Întâmplător după 23.VIII.44 m-iam cunoscut cu el (■■■) cred că pe stradă. Între noi nu putea să aibe loc nici o convorbire mai apropiată, deoarece n-avea nici un sens.

„I met him [F.H.] by chance after August 23, [19]44 in the street, I believe. We couldn't have any intimate conversation because it made no sense"[42]. What struck the investigator was the farfetched scenario Feld created to introduce his uncle to the investigators, but they did not have any issue with the vague and baffling explanation as to why a conversation with his long-lost uncle „made no sense". Feld did, however, admit that he might have met him accidentally a few more times when they allegedly engaged in banal small talk. Feld went so far as to claim that he was ashamed they bore the same name since he was a party activist and his uncle was „afaceristul Feld cel cu mustăți" („Feld, the racketeer with a mustache")[43]. After having set the scene, Feld approached the grim incident in the same vague, matter-of-fact and indifferent style, claiming that he could not remember exactly when – „[l]a inceputul anului 1948"

[41] *Ibidem*, 89.
[42] *Ibidem*.
[43] *Ibidem*.

(„in the beginning of 1948")[44] – he found out from an announcement in the newspaper, or maybe from Captain Schnellbach, that Herman Feld had been killed while crossing the border. He stopped short of saying that his uncle deserved it, as he stated that he was not surprised at the news of his uncle's death because at that time Jewish racketeers in particular were trying to leave the country daily. As to whether or not he knew about the planned escape, he denied it categorically: the logical conclusion he must have hoped his investigators would reach by accepting his version of events as described in his cleverly drafted statement. The following paragraph functions as the climax of his carefully crafted crescendo, and unsurprisingly it earned the most vigorous underlining:

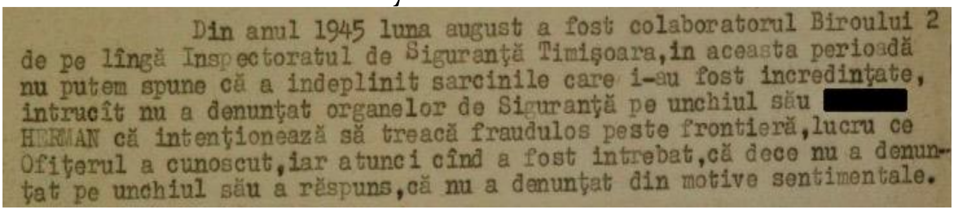
categoric dacă eu știam aceste intenții, că el vrea să plece, hotărât fără nici o șovăire, îl arestam sau anunțam pe tov. Colonel Moiș sau pe tov. Cpt. Schnellbach care mi-au fost superiorii.

„Categorically, had I known about these intentions, that he wanted to leave, decidedly, without any hesitation, I would have arrested him or announced comrade Colonel Moiș or comrade Cpt. Schnellbach, who were my superiors"[45]. It is not clear whether the red underlining happened during the 1954 or the 1958-1959 investigation. In any case, this statement that later proved to be untrue, as attested to by the documents pertaining to Feld's dismissal, attracted attention that, at the very least, led to the investigators' request for more information. They wanted to know specifics about how Feld carried out the investigation of this tragic event at the behest of his superior, officer Schnellbach. Schnellbach's order to involve Feld in the investigation of his own uncle's death seems puzzling and raises additional questions that seem to point to Feld's voluntary request to join the operation. Whether in order to influence the outcome or to cover up any traces leading to his own involvement or prior knowledge of the uncle's intentions to leave, Feld took charge of the case and was able to find the alleged enhancer and to coerce him into admitting his involvement[46]. In spite of Feld's zealous dedication to this

[44] *Ibidem*.
[45] *Ibidem*.
[46] *Ibidem*, 91.

investigation, he must not have been aware of his photo found on the victim, nor was he asked to explain its existence in his statement of January 1954.

Yet, during the 1954 investigation of then Captain Feld, he apparently did admit in the end that he knew about his uncle's intentions to cross the border fraudulently.

Din anul 1945 luna august a fost colaboratorul Biroului 2 de pe lîngă Inspectoratul de Siguranţă Timişoara,in aceasta perioadă nu putem spune că a indeplinit sarcinile care i-au fost incredinţate, intrucît nu a denunţat organelor de Siguranţă pe unchiul său ████ HERMAN că intenţionează să treacă fraudulos peste frontieră,lucru ce Ofiţerul a cunoscut,iar atunci cînd a fost intrebat,că dece nu a denunţat pe unchiul său a răspuns,că nu a denunţat din motive sentimentale.

„Since 1945, the month of August, he had been a collaborator of Bureau 2 of the Siguranţa Inspectorate Timişoara; during which period we cannot say that he carried out the tasks he had been entrusted with, as he did not denounce to the bodies of the Siguranţa that his uncle FELD HERMAN intended to cross the border fraudulently, [though] the officer [Feld] knew about it, and when he was asked why he did not denounce his uncle, he replied that he did not denounce him for sentimental reasons"[47].

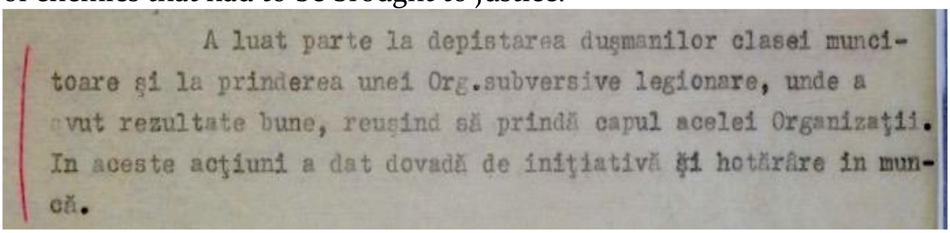
Despite Feld's previous statements, in which he tried to portray his uncle as some acquaintance or distant relative he had accidentally met on the streets of Timişoara, he must have eventually recanted and admitted his lies, though it is not clear from the file when and how that took place.

What began as a vicious denunciation by an anonymous yet seemingly informed source led to a full-blown investigation, which also involved the service of several informers who brought serious accusations against Cpt. Feld. The initial decision of his superiors was his dismissal from M.A.I. in 1954[48], but for reasons undocumented in the file the decision was overturned and Feld was transferred to the Regional Securitate Office of Oraşul Stalin the same year. More importantly, from a postcommunist perspective, this raises questions about his dedication and devotion to the secret service, whether to the Siguranţa at the beginning or the Stalinist Securitate for the rest of his career, and about his motivation for pursuing his job as a Securitate officer. The answers these questions beg might lie behind the source's impetus to denounce Feld and his siblings and Feld's desperate struggle to defend his career, shield his family, and secure his freedom. While his first dismissal could have been

47 *Ibidem*, 18.
48 *Ibidem*, 21.

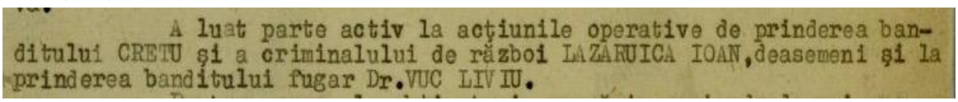
his chance to escape this organization that grew increasingly anti-Semitic, he did accept the transfer to Orașul Stalin.

More contradictions arise when examining his professional activity in Timișoara, his Jewishness, and his bourgeois inclinations. From the various officers' reports, we learn that he was vigilant and efficient in his work as an informer and later as an officer. A party member since 1945, Feld had been responsible for communist agitation and propaganda, recruiting new members, and organizing them at various levels ranging from local to regional. As a devoted communist, young Feld seemed to have had a clear agenda in terms of capturing those who were enemies of the working class, and thus of the people, and especially those who participated in or were supporters of a regime that promoted racial laws and officially endorsed anti-Semitism and the persecution of Jews in Romania. It comes as no surprise that legionnaires ranked high on his list of enemies that had to be brought to justice.

A luat parte la depistarea dușmanilor clasei muncitoare și la prinderea unei Org.subversive legionare, unde a avut rezultate bune, reușind să prindă capul acelei Organizații. In aceste acțiuni a dat dovadă de inițiativă și hotărâre in muncă.

„He participated in tracking down the enemies of the working class and in capturing a subversive legionnaire organization, where he had good results, as he succeeded in capturing the head [leader] of that organization. In these operations, he showed initiative and determination in his work"[49].

A luat parte activ la acțiunile operative de prinderea banditului CRETU și a criminalului de război LAZARUICA IOAN,deasemeni și la prinderea banditului fugar Dr.VUC LIVIU.

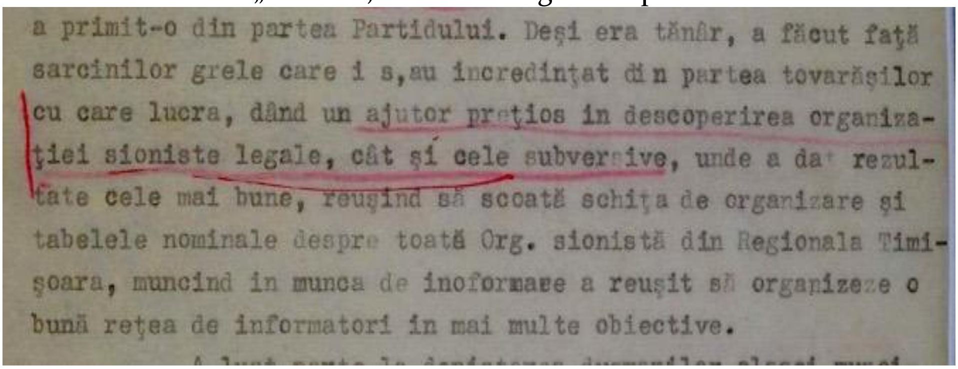
„He took part in the operation of capturing the bandit CRETU and the war criminal LAZURICA IOAN, as well as the fugitive bandit Dr. VUC LIVIU[50]"[51].

---

[49] *Ibidem*, 19.

[50] Liviu Vuc was part of the anti-communist resistance in Banat, a member of the Romanian fascist organization Legion of the Archangel Michael. See Camelia Ivan Duica, *Din istoria rezistenței anticomuniste din Banat: Organizația dr. Liviu Vuc (1948-1952)/From the History of the Anticommunist Resistance in Banat: The Organization of Dr. Liviu Vuc (1948-1952)* http://www.fift.ugal.ro/revistadeistorie/anale/2/207%20DUICA.pdf.

While one can find justifications and explanations for his ardor and dedication in pursuing these operations against those he found responsible for his own difficult childhood, turning against the Zionist organizations present an obvious contradiction. One may surmise that his strong communist convictions let him equate Zionists with „nationalist extremists” or even „fascists”, as did the regime in power[52].

a primit-o din partea Partidului. Deşi era tânăr, a făcut faţă
sarcinilor grele care i s,au incredinţat din partea tovarăşilor
cu care lucra, dând un ajutor preţios in descoperirea organiza-
ţiei sioniste legale, cât şi cele subversive, unde a dat rezul-
tate cele mai bune, reuşind să scoată schiţa de organizare şi
tabelele nominale despre toată Org. sionistă din Regionala Timi-
şoara, muncind in munca de inoformaee a reuşit să organizeze o
bună reţea de informatori in mai multe obiective.

„Even though he was young, he coped well with the difficult tasks he was entrusted with by the comrades he was working with, he offered precious assistance in uncovering both legal and subversive Zionist organizations, his best results, as he was able to obtain the organizations’ structure and the lists of names from the entire Zionist organization of the Region Timişoara; in the surveillance work he succeeded in organizing a good network of informers in various target areas”[53].

Whether this was the loyalty test he had to pass in order to be considered worthy of the Securitate’s trust is evidently not clear from the documents in the file[54]. However, Feld used his involvement in this and

---

[51] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 19.

[52] As Victor Neumann explains, the situation between Jews who had adhered to the new ideology and the Zionist members was very tense and gave way to mutual accusations and denunciations on both sides. See Victor Neumann, *Zionism*, in „The End of a History: The Jews of Banat from the Beginning to Nowadays”, Bucharest, Bucharest University Press, 2006, 154-56. See also *Arestarea sioniştilor/The Arrest of the Zionists*, in *Raport Final*, that also mentions the waves of arrests and the ensuing trials that took place between 1949 and 1953, and one in 1959 (Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România/The Presidential Commission for the Analysis of the Communist Dictatorship in Romania, *Raport Final/Final Report*, 383-386).

[53] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 20.

[54] According to Neumann, very few Banat Jews were keen on supporting the new regime and „seeking to transform the social structure of the Jews”; the majority

other operations pertaining to Zionists in order to prove that he had never been a Zionist. Moreover, he apparently distanced himself from his relatives who were members of the Zionist organization Ichud[55]: his mother and his brother, who had escaped to Mandate Palestine, and several other relatives. Herman and Paraschiva Feld were also carrying Ichud and „Amicii Americii" („America's Friends")[56] membership cards during their ill-fated attempt to cross the border into Hungary.

The second and final investigation that led to Feld's irrevocable dismissal in 1960 rehashed several points from the 1954 one, especially his bourgeois mentality, his Zionist relatives, and the Feld couple shot while attempting to cross the border. Unlike in Timișoara where Martin Schnellbach and Aurel Moiș vouched for Feld's exemplary activity in the service of the Securitate, he seemingly made very few friends, if any, among his superiors and barely any among his subordinates at the Securitate in Orașul Stalin. This speaks especially to the character traits pointed out by every single reference documented in his file, ranging from his early years at U.T.C. in Timișoara to his years in Orașul Stalin: adjectives like „îngâmfat" (conceited) and „înfumurat" (self-important),

---

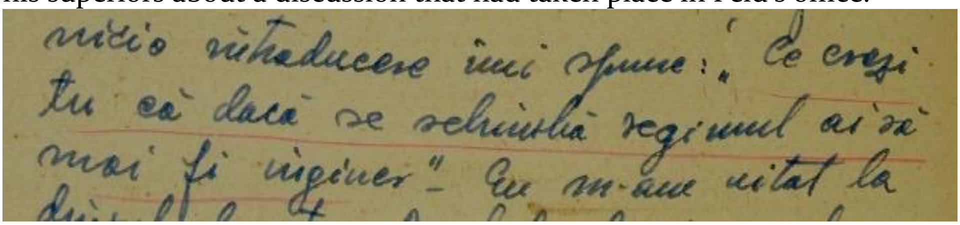
tried to leave for Israel or the United States (*The End of a History*..., 157). Ioanid explains that in the aftermath of World War II, some Romanian Jews joined the Communist elite, the party and the military, as well as the Securitate. In 1948, when the Securitate was created, 8.5% of its personnel was Jewish, the highest number in terms of minorities but far behind the ethnic Romanian majority at 83.9%. His study does not provide any specific statistics for the region of Banat (R. Ioanid, *The Ransom of the Jews*, 49).

[55] Ichud was one of the two main Zionist organizations that came to life again in Romania after August 1944. Ichud was the Romanian branch of the „Histadruth Haovidim" party, which had its headquarters in Bucharest but had chapters in most every city. After the founding of the state of Israel in 1948, the activity of the Zionist organizations became superfluous, and a violent campaign against the remaining Zionists began in the fall of 1948 that led to many arrests, while the reputation of many Zionist leaders was discredited. See Lucian Nastasă, *Studiu introductiv/Introductory Study*, in „Minorități etnoculturale, mărturii documentare...", 35-39.

[56] There is very scant information on this association established as „Friends of the United States" in 1925. See American Cultural Center, Bucharest, Romania, *In Celebration of 125 Years of United States and Romanian Diplomatic Relations*, in *The DISAM Journal* (2006), 15-26 (here 17-18). http://www.disam.dsca.mil/pubs/INDEXES/Vol%2028_3/Bucharest%20Romania.pdf.

and everything in between seemed to have been on his referees' minds when asked to describe Feld. Moreover, he apparently explained to his peers (or subordinates) that they needed to have obtained at least a baccalaureate degree in order to carry out a successful investigation. Indeed, many of his peers did not have a high school diploma because a „healthy" social background was essential and oftentimes sufficient for new hires in the early years of the Securitate[57]. Undoubtedly, Feld's haughty attitude and disparaging remarks irritated many peers and subordinates. In spite of his intelligence, which was also repeatedly praised in the various references, he did not succeed in explaining his way out of the accusations brought against him in 1958.

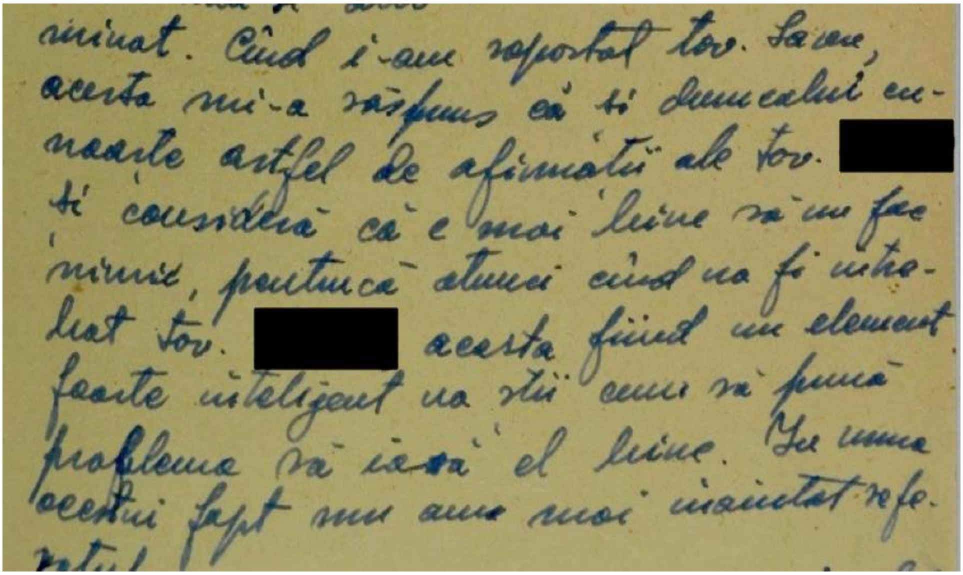
The denunciation of 1953 continued to be an important link in the net of lies and deceit that was slowly closing its grip foreshadowing the end of Feld's M.A.I. career. Already then, the denouncer had related that the Feld siblings were hoping for a regime change and acting accordingly in the interim. This theme of a regime change reemerged in 1958, as Alexandru Suciu, one of Feld's subordinates in Orașul Stalin, reported to his superiors about a discussion that had taken place in Feld's office.

îmi spune: „Ce crezi tu că dacă se schimbă regimul ai să mai fi inginer" – Eu m-am uitat la

„Do you think that you would still be an engineer if the regime changes?"[58]. Apparently, this was the second time in about a week that Feld had talked to Suciu about regime change. Though Feld's statement was reckless enough to attract attention, Suciu did not report it for weeks at the advice of another fellow officer.

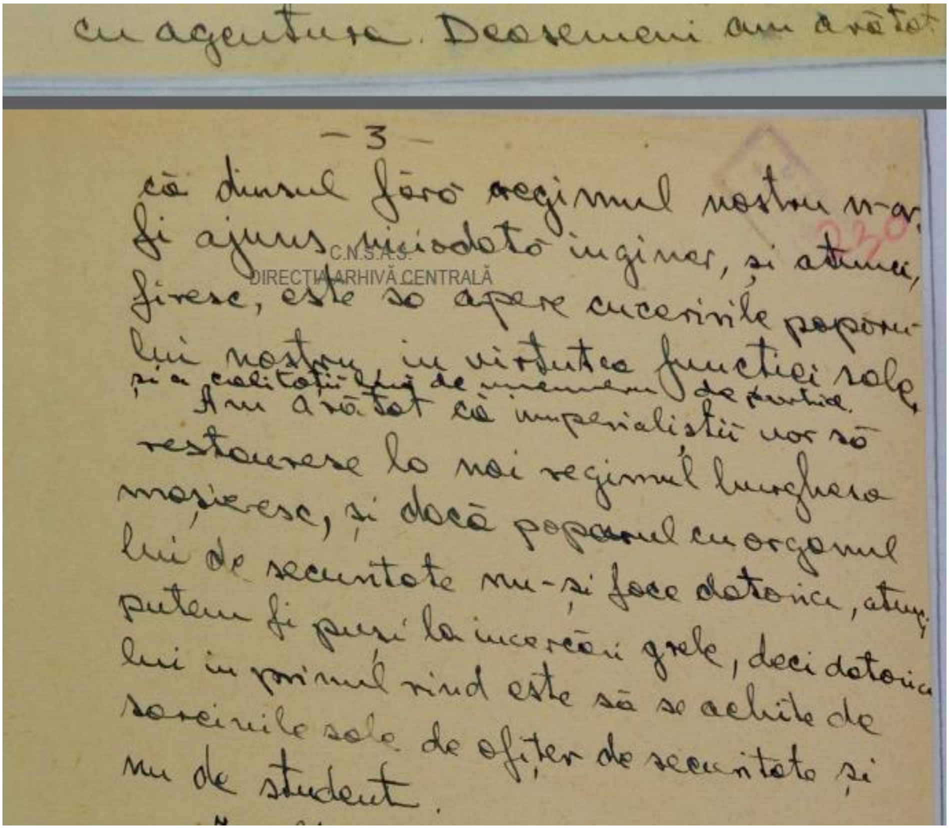
[57] See Florin Banu, *Profilul angajatului securității in anii 50*, in C.N.S.A.S., „Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă" (Bucharest, 2001), 81-91. http://www.cnsas.ro/documente/publicatii/Totalitarism%20si%20rezistenta.pdf).
[58] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 214.

...[illegible]. Când i-am raportat tov. Savu, acesta mi-a răspuns că și dumnealui cunoaște astfel de afirmații ale tov. [redacted] și consideră că e mai bine să nu fac nimic, pentrucă atunci când va fi întrebat tov. [redacted] acesta fiind un element foarte inteligent va ști cum să pună problema să iasă el bine. În urma acestui fapt nu am mai înaintat referatul

„When I reported it to comrade Savu, he replied to me that he also knows about such statements by comrade Feld and he thinks it is better not to do anything, because when comrade Feld will be asked, him being a very intelligent element, he will know how to explain things so that he will come up on top. Following this I did not submit my report”[59].

Feld attempted to do just that and explained the context of the question by putting down his accuser and also infuriating his superiors. Suciu, according to Feld, had neglected his duties as a Securitate officer while pursuing a long-distance learning college degree in forestry – one that was not related to his work for the agency, as Feld eagerly emphasized – and repeatedly asked for time off in order to prepare for his exams. Furthermore, so Feld, not only was Suciu not recruiting any informers, but he had also failed to assist in an operation pertaining to intelligence that the C.I.A. had infiltrated American spies in the proximity of the town of Făgăraș. The following excerpt shows precisely how Feld tried to twist and spin the situation and to create a context in which his rather audacious statement could appear justifiable.

[59] *Ibidem*, 220.

cu agentura. Deasemeni am arătat

— 3 —

că dînsul fără regimul nostru n-ar fi ajuns niciodată inginer, și atunci, firesc, este să apere cuceririle poporului nostru, în virtutea funcției sale și a calității sale de membru de partid.

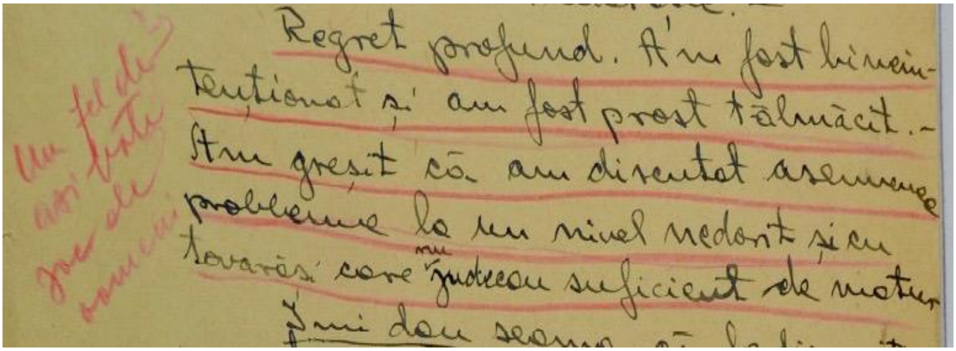
Am arătat că imperialiștii vor să restaureze la noi regimul burghezo moșieresc, și dacă poporul cu organul lui de securitate nu-și face datoria, atunci putem fi puși la încercări grele, deci datoria lui în primul rînd este să se achite de sarcinile sale de ofițer de securitate și nu de student.

„I also showed that he could have never become an engineer without our regime, and then it's natural to defend our people's conquests/achievements by reason of his function and as a party member.

I showed that the imperialists want to restore the bourgeois regime of landowners, and if the people and their secret police don't do their duty, then we can encounter hardship, so his duty is to acquit himself of his tasks as a Securitate officer first and not of those as a student"[60].

None of the above adds up to the other statements in the file. Feld apparently was questioning Suciu's intelligence and preparedness, as well as the quality of the diploma Suciu was to receive at the end of his studies. But his intention was as reckless as the question he had posed Suciu, and his apology did not achieve the desired result.

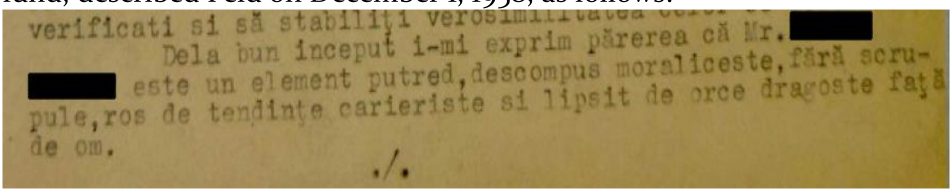
[60] *Ibidem*, 229-230.

Regret profund. Am fost bine intenționat și am fost prost tălmăcit. – Am greșit că am discutat asemenea probleme la un nivel nedorit și cu tovarăși care nu judecau suficient de matur. Îmi dau seama ...

Un fel de a-și bate joc de oameni

„I regret profoundly. My intentions were good but badly interpreted. I was wrong to discuss such problems at an undesired level and with comrades who did not think maturely enough"[61]. The investigators, not all as brainless as Feld deemed them to be, did not appreciate his heavy-handed apology, as the comment in the margin illustrates: „A way of making fools of people"[62].

Feld's comments about a possible regime change and the ensuing statements allowed various other officers to step forward and voice their discontent about Feld as a colleague and as a superior officer. Captain Octavian Iordănescu wrote the longest (twelve single-spaced typed pages) and most unfavorable report regarding Feld's attitude and activity as a fellow Securitate officer and as chief of Service II. Iordănescu, himself having been accused of stealing money from the informer recompense fund, described Feld on December 1, 1958, as follows:

verificati si să stabiliți verosimilitatea ...
Dela bun inceput i-mi exprim părerea că Mr. ██████ este un element putred,descompus moraliceste,fără scrupule,ros de tendințe carieriste si lipsit de orce dragoste față de om.
./.

„From the very beginning I express my view that Major Feld is a rotten element, morally degenerated, without scruples, consumed by careerist tendencies and void of any love for human beings"[63].

While C.N.S.A.S. has redacted sensitive parts of Iordănescu's statement referring to Feld's moral conduct (in fact page twelve is almost completely redacted) one can still glean that some of his accusations corroborate other officers' statements, while others shed new light on

[61] *Ibidem*, 232.
[62] *Ibidem*.
[63] *Ibidem*, 248.

Feld's activity, viewed from Iordănescu's evidently biased perspective. According to this incriminating report, Feld favored interrogations over recruiting informers, as he recruited only two during his time at M.A.I. Region Stalin, and both of „bad quality" because they did not offer any significant intelligence. Moreover, by abusing his power, Feld was stealing other officers' recruited informers, whom he then paraded through several safe houses, which apparently was against the Securitate's regulations.

Further, in terms of his attitude toward his job at the Securitate and the officers in his department, Feld's apathy was evident. At the same time, though, he knew to exploit the perks that came with being the Chief of Service II: he used his chauffeur for personal matters, had a very flexible schedule that allowed him to be late every day. He did not offer any help or assistance unless pushed by his superiors, and showed „plictiseală, nerăbdare și multă superficialitate" („boredom, impatience, and much superficiality")[64].

Iordănescu's no-holds-barred report paints a picture of Feld as a superior Securitate officer who was interested in the benefits his position offered him rather than the work it entailed. The advantages appeared to have been numerous and his power commensurate, including an entry pass into the high society of Orașul Stalin, college graduates and professionals, whom he saw as his peers in terms of education and culture, although he himself never finished college[65]. According to Iordănescu and other officers who were also asked for statements, Feld had repeatedly abused his power in aiding friends, informers, and even the Zionist organization in Orașul Stalin, sometimes for a recompense. The first consequential accusation was about one of Feld's friends, Dr. Molnar, a physician from Orașul Stalin, who had received Feld's approval to travel to East Germany on a tourist visa, although Service III of the Securitate had denied his application. Molnar had tried already to escape Stalinist Romania in October 1956 during a trip with a group of physicians to Hungary. Based on the statements in the file, Molnar had even simulated an operation to be able to stay in Hungary and not return to Romania, but he was forced to return when the unrests erupted in

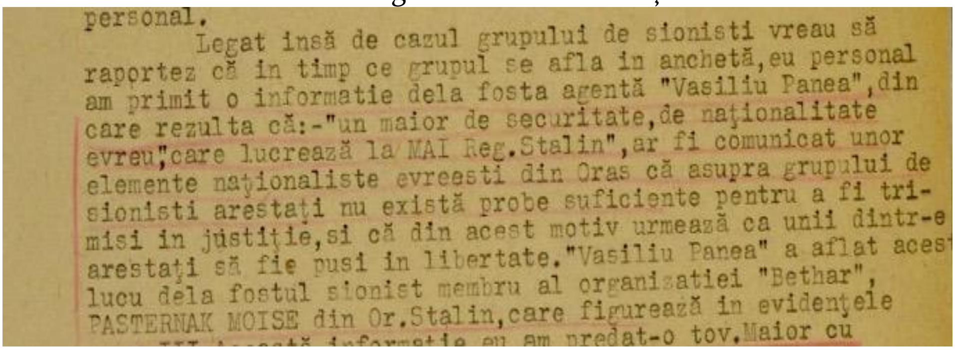
---

[64] *Ibidem*, 251

[65] The first aforementioned attempt at a college education came after graduating from the Israelite Lyceum in Timișoara, when he studied law for one semester in Cluj, but due to financial difficulties he renounced, and the second attempt occurred while in Orașul Stalin, as he had registered to complete a long-distance learning law degree, yet this also fell through due to his dismissal from M.A.I.

Hungary[66]. Evidently, Molnar needed a friend to help him leave a second time, as the Securitate would not approve his application following that failed attempt. After his arrival in West Germany, the actual goal of his trip, Molnar mailed a letter to his father, in which he stated that he hoped Feld would not be mad at him.

The second far-reaching accusation that connected Feld again to the Zionist movement, as it did during the first investigation of 1954, came from a source infiltrated among the Zionists of Oraşul Stalin:

personal.
Legat însă de cazul grupului de sionisti vreau să
raportez că in timp ce grupul se afla in anchetă,eu personal
am primit o informatie dela fosta agentă "Vasiliu Panea",din
care rezulta că:-"un maior de securitate,de naţionalitate
evreu",care lucrează la MAI Reg.Stalin",ar fi comunicat unor
elemente naţionaliste evreesti din Oras că asupra grupului de
sionisti arestaţi nu există probe suficiente pentru a fi tri-
misi in justiţie,si că din acest motiv urmează ca unii dintr-e
arestaţi să fie pusi in libertate."Vasiliu Panea" a aflat aces
lucu dela fostul sionist membru al organizatiei "Bethar",
PASTERNAK MOISE din Or.Stalin,care figurează in evidenţele
această informatie eu am predat-o tov.Maior cu

„In regard to the case of the Zionist group I would like to report that while the group was under interrogation, I personally received an informative note from the former [female] agent «Vasiliu Panea» that stated that: «a Securitate major of Jewish nationality who works at M.A.I. Region Stalin» had communicated to some nationalist Jewish individuals in town that there is not sufficient evidence on the group of arrested Zionists in order for them to be sent to trial, and for this reason some of the arrested will be released. «Vasiliu Panea» found out about this from a former Zionist member of the organization «Bethar», PASTERNAK MOISE from Oraşul Stalin who is in our operational system"[67].

Divulging information about an ongoing case and additionally favoring a new hire[68] on the basis of their common origin certainly sparked the interest of Feld's investigators.

Following a gap, which included the days before Feld's dismissal and the period immediately after, the last few pages in his cadre file situate him in a leading position at a construction firm in Braşov, as the town had regained its rightful name in 1960. A favorable characterization

---

[66] Suciu (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, file D-102, 238), Anghel (*ibidem*, 235-236), unknown source (*ibidem*, 233).

[67] *Ibidem*, 256.

[68] *Ibidem*, 255.

from the director of this firm describes Feld as a capable and reliable leader who had been able to reorganize his sector very ably[69]. As to Feld's dismissal from M.A.I. and exclusion from the communist party, Feld explained that he had abandoned the proletarian moral (!) and had relatives living in Israel, both issues that had contributed to the M.A.I. decision. A few pages later, the presence of this post-dismissal characterization in Feld's cadre file is explained in connection with a request for him to be reconsidered for a position in the M.A.I.[70], which was denied in spite of his achievements obtained during his career in the agency.

Post-dismissal, 1960-1984

During the post-dismissal period, Feld's activity was closely monitored, as well as his entourage and his relationship with his relatives in Israel and his brother in West Germany. The Securitate's most significant concern was Feld's intimate knowledge of the agency, the secrets he had been privy to, as well as the informers from before 1960 who were still active. As a result, his applications for emigration to Israel were repeatedly rejected between 1970 and 1974 because the Securitate continued to see him as a threat, imagined or real, due to the information he had obtained during his years in its service. In fact, on October 11, 1971, the Commission for Passport and Visa Problems approved the Feld family's application for emigration, but reconsidered its initial approval on October 29, 1971, as it had obtained additional data, and as such decided to annul the passports[71].

In 1974, the former Securitate officer Feld was finally allowed to emigrate to Israel, as the proposal to close and archive his surveillance file indicates[72]. There is no information as to how the Securitate's decision came about and why Feld posed no more threats in 1974. The only post-emigration information comes from intercepted correspondence with his in-laws in Romania, which indicates that Feld arrived in the U.S. in 1977, after a transitional stay in Israel. From the last document, we learn that until 1984, the year his surveillance file was closed, Feld had not returned to Romania, and thus the file story concludes, rather abruptly.

---

[69] *Ibidem*, 378.
[70] *Ibidem*, 386-387
[71] A.C.N.S.A.S., Informative Fond, file 259049, 37.
[72] *Ibidem*, 1.

The discrimination, persecution, and anti-Semitism Feld experienced during his childhood and teenage years undoubtedly influenced his decision to join the communist party and enter into the service of the Securitate. Feld's role in the larger picture of the Stalinist Securitate and the involvement of Jewish Romanians in this „instrument of state terrorism"[73] is up to historians to assess. His file story, however, allows us to focus on life segments, from multiple perspectives, as narratives of denunciation, indictment, and defense in a web of deceit and falseness, sprinkled with rare instances of humanity and apparent sincerity. Yet, if we are to assume that Feld, as the intelligent person he was described to be, must have realized at a point in his eleven-year career at the Securitate that his devotion was misplaced, why did he not accept the first dismissal from the M.A.I. in 1954? Was it hubris that prevented him from accepting the dismissal? Was it losing the status his position afforded him: the power, the money, and his desire to belong to this elite class? The file provides very few answers to these questions, and those are the guarded ones afforded by his own statements. As to his activity and the extent of his ruthlessness or brutality as expected form a Securitate officer of the 1950s, there is just the aforementioned published testimony by Przibram, as of now[74].

As the information in the file indicates, Feld wanted to have it both ways: to manipulate the system and benefit from it. While he may have joined the Securitate out of conviction in 1948, he also appreciated the advantages it offered, not least the opportunity to escape the extreme poverty he had experienced from an early age. Joining this organization that allowed him to fight the enemies responsible for the persecution of Romanian Jews, speaks of a communist success story of sorts. Yet, his

[73] Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România/The Presidential Commission for the Analysis of the Communist Dictatorship in Romania, *Raport Final/Final Report*, 473-475.

[74] There is also a fictionalized portrait of Feld as Major Blau in Eginald Schlattner's autobiographical novel *Rote Handschuhe/Red Gloves*, Vienna, Zsolnay, 2000. During his arrest from 1957 to 1959, the protagonist describes his encounters with Major Blau as philosophical and literary deliberations rather than interrogations (69-78). For a detailed discussion of this novel, see Michaela Nowotnick, *Die Unentrinnbarkeit der Biographie: Der Roman „Rote Handschuhe" von Eginald Schlattner als Fallstudie zur rumäniendeutschen Literatur/The Inescapable Nature of Biography: The Novel Red Gloves by Eginald Schlattner as a Case Study for German-Romanian Literature*, Cologne, Böhlau, 2016.

transformation from the poor Jewish child to the officer who socialized with educated and cultured people, and his apparent open admiration for the bourgeois mentality came at a price. He became reckless, and crossed several lines in his haughty approach to his new life and career: he used his power to intervene for friends; showed and expressed disdain for his subordinates, whom he considered inferior in terms of intelligence, education, manners, and culture; and, the highest offence, he displayed his overt disrespect for the working class, the one that deserved the most regard in a regime ruled by „workers and peasants".

There is little doubt that the investigation and Feld's dismissal were fueled by anti-Semitism. Though none of his denouncers and former colleagues referred directly to his Jewishness in their denunciations or characterizations, we learn about the long list of relatives on both his father's and his mother's sides who perished in extermination camps[75]. Again and again, the investigators connected his background with Zionism and favors he had done for his Jewish family and friends. The number one reason for his dismissal though was of personal nature and redacted in the file. Yet, the Securitate seems to have taken care of its own, as even after his dismissal, Feld landed a comfortable job in a leading position at a construction company, which begs the hypothetical question: would he have ever left the Securitate voluntarily, if at all possible, had he not been dismissed from M.A.I., or would he have stayed the course on the way to future promotions and a generous officer pension?

[75] At least seven of his uncles and aunts, in addition to his father's second wife and their two young children, died in extermination camps, as they had been deported from Northern Transylvania, a region of the Romanian Kingdom that after the Second Vienna Award of August 1940 became part of the Kingdom of Hungary. Once Hungary implemented the Final Solution, the Jewish population from Northern Transylvania was also deported to Nazi extermination camps. Most famously, Elie Wiesel and his family were deported from Sighet to Auschwitz in May 1944, months after Nazi Germany occupied Hungary.

Mihaela **TOADER**

Conflictul arabo-israelian – „Războiul de şase zile" în arhiva C.N.S.A.S.

The Arab-Israeli war – „Six-Day War" in the archives of C.N.S.A.S.

The Arab-Israeli war in the summer of 1967 (June 5 to 10) is part of a series of conflicts that have opened up a new perspective in the history of international relations, both with regard to geopolitical and geostrategic changes in the Middle East area and direct interests in this area the United States of America and the Soviet Union, which sought to support one of the conflicting parties. The parties involved in the armed conflict known in history as the „Six-Day War" were on the one hand Israel and on the other side the alliance of the Arab states, consisting of Egypt, Jordan and Syria. It is highlighted, in this context, the position adopted by the governments of Paris and Bucharest. The Arab-Israeli episode may be part of the Ceausescu regime for peacekeeping and promotion policy in the field of foreign relations a „policy of balance", which was based on all information from the Security Service. The document we will edit is found in a file of „non-operative correspondence" filed in 1968.

Etichete: „Războiul de şase zile", S.U.A., Uniunea Sovietică, Egipt, Iordania, Siria, „politica de echilibru", „corespondență non-operativă"

Keywords: „The six-day war", U.S.A., Soviet Union, Egypt, Jordan, Syria, „policy of balance", „non-operative correspondence"

Războiul arabo-israelian din vara anului 1967 (5-10 iunie) se înscrie în seria conflictelor ce au deschis o perspectivă nouă în istoria relaţiilor internaţionale, atât în privinţa schimbărilor geopolitice și geostrategice din arealul Orientului Mijlociu, cât și a intereselor directe în această zonă ale Statelor Unite ale Americii și Uniunii Sovietice, care urmăreau sprijinirea uneia dintre părţile aflate în conflict. Statele Unite considerau Orientul Mijlociu drept o „regiune de interes naţional și de importanţă vitală pentru S.U.A."[1], în vreme ce Uniunea Sovietică, interesată în

---

[1] Martin McCauley, *Rusia, America și Războiul Rece, 1949-1991*, studiu introductiv de I. Ciupercă, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 66.

menţinerea influenţei proprii în regiune, oferea în acest scop consiliere şi armament statelor arabe.

Părţile implicate în conflictul armat cunoscut în istorie drept „Războiul de șase zile" erau, pe de o parte, Israelul şi, pe de cealaltă parte, alianţa statelor arabe, formată din Egipt, Iordania şi Siria. Situaţia conflictuală din regiune a debutat în 1966, când „organizaţiile palestiniene de gherilă atacau Israelul, care depunea plângeri la Consiliul de Securitate împotriva incursiunilor armate ale mişcării Al Fatah, care veneau din Siria şi Iordania, în timp ce guvernele acestor ţări negau orice complicitate"[2]. Cu o lună înainte de izbucnirea diferendului, mai ales după lansarea de către Moscova a zvonului cu privire la existenţa unui plan de atac al Israelului împotriva statului sirian, au existat presiuni şi declaraţii belicoase din partea ambelor tabere, ceea ce a condus la alertarea tuturor statelor aflate în zonă, precum şi a acelora care aveau interese strategice sau alianţe cu unele dintre ţările ce ar fi putut fi angrenate într-un eventual conflict.

În acelaşi timp, situaţia tensionată din Orientul Mijlociu era analizată în cancelariile europene prin prisma intereselor la nivel de strategie politică şi economică. Se remarcă, în acest context, poziţia adoptată de guvernele de la Paris şi Bucureşti. Reacţiile celor două state, deşi diferite ca poziţie, se aseamănă prin afirmarea singulară în raport cu politica în bloc, evidenţiată la acel moment: „dacă Franţa gaullistă abandonează, într-un mod care a şocat în epocă, tradiţionala sa politică proisraeliană, România comunistă îşi consolidează statutul autonom în cadrul blocului sovietic, prin refuzul condamnării exprese a Israelului ca stat agresor"[3].

Atitudinea politică a României faţă de conflictul arabo-israelian a fost considerată de istorici ca fiind una spectaculoasă, având în vedere că relaţiile romåno-israeliene nu legitimau o astfel de opţiune[4]. Potrivit unor

[2] Mircea Maliţa, *Tablouri din Războiul Rece. Memorii ale unui diplomat român*, Bucureşti, Editura C.H. Beck, 2007, pp. 158-159.

[3]Dan Constantin Mâţă, *Franţa, România şi „Războiul de şase zile"*, în Ionuţ Nistor, Paul Nistor (coord.), „Relaţii internaţionale: lumea diplomaţiei – lumea conflictului", Iaşi, Editura PIM, 2009, p. 235.

[4]„Deşi, în anul 1948, România a fost unul dintre primele state care a recunoscut statul Israel şi a stabilit relaţii diplomatice în iunie acelaşi an, relaţiile bilaterale au fost viciate de problema solicitărilor familiilor de evrei de a emigra în *căminul naţional*. Dificultăţile procesului de emigrare a evreilor români către Israel au avut repercusiuni negative şi asupra dezvoltării relaţiilor economice şi

documente ale Consiliului Securităţii Statului, atitudinea politică şi diplomatică a României se baza pe o strategie pregătită minuţios de către Securitate. Astfel, în martie 1967, o delegaţie română condusă de către Vasile Răuţă, adjunct al ministrului Comerţului Exterior, se deplasează la Tel Aviv, într-o vizită oficială pentru schimburi comerciale şi economice. Prezenţa delegaţiei române în Israel a fost ilustrată în presa israeliană ca fiind „prima delegaţie din statele socialiste la un nivel așa de ridicat"[5], având „rolul de *pionier* în ceea ce priveşte ameliorarea relaţiilor politice şi economice dintre toate celelalte state socialiste şi Israel"[6]. La scurt timp, vizita reprezentanţilor români în Israel a fost urmată de cea a unei delegaţii israeliene la Bucureşti, în frunte cu Pinhas Sapir, ministrul de Finanţe.

Întâlnirile oficiale româno-israeliene au demarat stabilirea de acorduri între cele două ţări, pentru cooperarea în plan economic, tehnologic şi comercial, creându-se oportunitatea deschiderii unui Oficiu comercial israelian în România, fiind „primă instituţie de acest gen inaugurată într-o ţară comunistă"[7]. În pofida acestor eforturi de colaborare, relaţiile diplomatice româno-israeliene nu au fost, totuși, relaxate, deoarece politica de „echilibru" a regimului ceaușist avea deschidere atât pentru Israel, cât și pentru statele arabe din zonă. De fapt, potrivit raportului Securităţii din martie 1968[8], s-a avut în vedere cunoaşterea din punct de vedere militar şi strategic a tuturor ţărilor aflate în conflict, urmând ca statul român să beneficieze de toate informaţiile, în scopul menţinerii în paradigma politicii de „echilibru".

Poziţia oficială a României, în contextul neînţelegerilor arabo-israeliene, a fost ilustrată în discursul lui Nicolae Ceaușescu, din 31 mai

---

diplomatice dintre cele două state. Acestea au cunoscut o evoluție consistentă târziu, după venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu, fiind expresia discursului diplomaţiei românești de a dezvolta raporturi de *coexistenţă pașnică* cu toate ţările" (Dan Constantin Mâţă, *op. cit.*, p. 241). Vezi și Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965,* Iași, Editura Polirom, 2004.

[5] Florin C. Stan, *România-Israel. Relaţii bilaterale (1948-1991),* Cluj Napoca, Editura Argonaut, 2013, p. 114.

[6] *Ibidem*.

[7] Dan Constantin Mâţă, *op. cit*. p. 242. Pe fondul deschiderii regimului de la București către statul Israel, „autorităţile române au permis Comunităţii Evreiești din România să adere la Congresul Mondial Evreiesc" (Mihail Dobre, *România la sfârșitul Războiului Rece*, București, Editura Enciclopedică, 2011, p. 95).

[8] A.C.N.S.A.S, fond Documentar, dosar nr. 12603, ff. 298-312.

1967, al cărui mesaj politic a fost unul echilibrat, menţinându-se pe o poziţie neutră, cu excepţia câtorva referinţe făcute la adresa „uneltirilor reacţiunii, cercurilor imperialiste”[9].

La scurt timp de la izbucnirea conflictului arabo-israelian, în 5 iunie 1967, guvernul României a optat pentru poziţia de neutralitate, cu intenţia de menţinere a „politicii de echilibru”, așa după cum reiese din dialogul lui Corneliu Mănescu, fostul ministru de Externe din acel moment, cu Lavinia Betea: „«Războiul de șase zile» a fost un alt bun prilej de detașare a României (...). Am acţionat însă în conformitate cu principiile expuse și nu ne-am raliat poziţiei Uniunii Sovietice de condamnare a Israelului”[10].

Întâlnirea de la Moscova, din 9 iunie 1967, care a reunit toate statele socialiste, în scopul adoptării unei poziţii comune în privinţa războiului arabo-israelian, aducea România, prin membrii delegaţiei sale, în situaţia de a accepta că „principalul agresor este Israelul” şi de a susţine acordarea de sprijin Republicii Arabe Unite și lui Nasser[11]. Delegaţia română nu a fost, însă, de acord, refuzând semnarea declaraţiei oficiale, în care urma să fie condamnat Israelul ca stat agresor în diferendul arabo-israelian. Această atitudine a deranjat oficialităţile de la Moscova şi, în același timp, a deschis României calea unui „discurs propriu la nivelul politicii internaţionale, într-o criză urmărită intens în toate cancelariile lumii”[12].

La Bucureşti a fost publicată, la 11 iunie 1967[13], o declaraţie proprie, prin care se cerea „încetarea imediată și definitivă a tuturor acţiunilor militare din Orientul Apropiat, adoptarea măsurilor ce se impun pentru ca acestea să nu mai fie reluate (...) și găsirea unor soluţii pentru refugiaţii

[9] „Scânteia” din 1 iunie 1967; Ion Calafeteanu, Alexandru Cornescu-Coren, *România și criza din Orientul Mijlociu (1965-1971)*, București, Editura SEMPRE, 2002, pp. 39-40.
[10] Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate: Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea,* Iași, Editura Polirom, 2001, p. 169.
[11] Vezi stenograma ședinţei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din ziua de 10 iunie 1967, în A.N.R., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 86/1967, f. 9.
[12] Dan Constantin Mâţă, *op. cit.*, p. 245.
[13] „Bucureştiul şi-a formulat propria poziţie mai nuanţat, la 11 iunie 1967, în cadrul unei *Declaraţii a C.C. al P.C.R. și a guvernului R.S. România cu privire la situaţia din Orientul Apropiat* (...)” (Mihail Dobre, *op. cit.*, p. 94).

palestinieni"[14]. Pe parcursul crizei arabo-israeliene, presa oficială a regimului de la Bucureşti s-a exprimat neutru, prezentând informaţii imparţiale şi nefiind de acord cu poziţia Uniunii Sovietice şi a celorlalte state socialiste, care dovedeau atitudine anti-israeliană. Acelaşi stil „laconic şi imparţial" a oferit publicaţia „Scânteia" şi faţă de informările cu privire la „dezbaterile din Consiliul de Securitate şi Adunarea Generală a O.N.U., precum şi declaraţiile liderilor politicii mondiale ce erau aduse *fără comentarii la cunoştinţa publicului*"[15].

Declaraţiile politice ale regimului de la Bucureşti faţă de „Războiul de şase zile", precum şi mesajele constante ale oficialilor români au atras atenţia opiniei publice internaţionale, în special a Franţei, care aprecia că poziţia diplomaţiei româneşti faţă de conflictul din Orientul Mijlociu era una „particulară" pe arena politicii internaţionale. Relevant, în acest sens, îl reprezintă mesajul de mulţumire şi de apreciere pentru grija României „faţă de pacea din întreaga regiune, inclusiv Israel"[16], transmis de Abba Eban, ministrul israelian al Afacerilor Externe, către omologul său român, Corneliu Mănescu. În acelaşi timp, în S.U.A., Richard Nixon aprecia, la data de 23 iunie 1967[17], într-o discuţie cu ministrul israelian de Finanţe, Pinhas Sapir, că „România pe care am cunoscut-o acum câteva luni este o ţară organizată, bine administrată şi are tot ce-i trebuie pentru a fi independentă"[18].

Percepţiile faţă de atitudinea adoptată de România în cadrul conflictului arabo-israelian au condus, pe de o parte, la întrebarea, din partea şefilor de misiune occidentali aflaţi la Tel Aviv, dacă „România va mai face parte din Pactul de la Varşovia"[19]. Pe de altă parte, diplomaţii români acreditaţi în statul Israel precizau omiterea în multe medii israeliene a „ideii susţinute de guvernanţii de la Bucureşti referitoare la

---

[14] Ion Calafeteanu, Alexandru Cornescu-Coren, *op. cit.*, pp. 50-51.
[15] Dan Constantin Mâţă, *op. cit.*, p. 247.
[16] A.M.A.E., *Problema 241/1967, O.N.U., vol. II. Conflictul arabo-israelian*, ff. 236-238.
[17] La acea dată, 23 iunie 1967, la Adunarea Generală extraordinară de la New York se afla şi primul-ministru Ion Gheorghe Maurer, care a prezentat poziţia României faţă de conflictul arabo-israelian, acesta pronunţându-se pentru „soluţionarea sa paşnică, pe calea convorbirilor şi tratativelor directe între ţările arabe implicate şi statul Israrel" (Florin C. Stan, *op. cit.*, p. 120).
[18] *România-Israel. 50 de ani de relaţii diplomatice*, vol. I, 1948-1969, Bucureşti, Editura Sylvi, 2000, p. 289 *apud* Mihail Dobre, *op.cit.*, p. 95.
[19] *Ibidem*.

retragerea trupelor israeliene din teritoriile arabe ocupate în urma conflictului”[20].

Sfârşitul războiului a adus victoria militară asupra coaliţiei arabe, Israelul ocupând Fâşia Gaza, Peninsula Sinai, Platoul Golan şi Cisiordania. „Războiul de şase zile” a însemnat cel de-al treilea conflict armat arabo-israelian, la finalul căruia regimul lui Nicolae Ceauşescu s-a remarcat pe scena relaţiilor internaţionale[21], atitudinea politicii acestuia fiind îndreptată către o anumită autonomie faţă de Uniunea Sovietică şi implicit faţă de ţările blocului sovietic.

Dincolo de politica oficială a regimului de la Bucureşti, ceea ce se afla în spatele poziţiei adoptate de guvernul României faţă de conflictul arabo-israelian transpare dintr-o *Notă* a Consiliului Securităţii Statului, datată 13 martie 1968. Redat în integralitatea sa la finalul acestor rânduri, documentul ne ajută să înţelegem, pe de o parte, operaţionalizarea intereselor statului român, iar, pe de altă parte, acţiunile şi măsurile politice de la acea dată. Documentul mai face referire şi la avantajele şi dezavantajele strategice ale statelor implicate în conflict, precum şi la pregătirea mijloacelor militare şi de propagandă.

Ca o provocare pentru cititorii care vor analiza textul redat mai jos, se impun câteva idei care răzbat din aceste file identificate în arhiva C.N.S.A.S. Se menţionează, în document, că, spre deosebire de Israel, „ţările arabe au pus accent mai mult pe activitatea propagandistică şi au neglijat activitatea militară şi chiar activitatea serviciilor secrete a înregistrat deficienţe grave ce au slăbit apărarea”. Dacă ţările arabe au ales să-şi subestimeze adversarul şi să nu-şi asigure o informare utilă asupra pregătirii de război a statului cu care se aflau în conflict, Israelul „a acordat atenţie deosebită pregătirii militare a cadrelor, instruindu-şi piloţii şi specialiştii în cunoaşterea şi mânuirea armamentului modern în diferite ţări occidentale”. Totodată, concepţia strategică a Israelului a avut „la bază ideea desfăşurării operaţiunilor militare în afara teritoriului israelian”, iar serviciile de informaţii şi contrainformaţii au fost bine

[20] *Ibidem*.

[21] Un moment semnificativ pentru România, pe scena relaţiilor internaţionale, a fost alegerea, la 19 septembrie 1967, la New York, a lui Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, în calitate de preşedinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite. Acest eveniment a marcat „o premieră, fiind pentru prima dată când un reprezentant al unei ţări socialiste era ales în această înaltă şi onorantă funcţie” (Florin C. Stan, *op. cit.*, p. 121).

instruite în ţări din Occident, cu sprijin financiar din partea unor trusturi sau companii internaţionale.

Nicolae Ceaușescu a fost informat pe tot parcursul conflictului arabo-israelian şi chiar înainte de izbucnirea diferendului. Ulterior, după stingerea „Războiului de șase zile", așa cum reiese din document, au fost luate măsuri pentru cunoaşterea tuturor planurilor ţărilor „duşmănoase", impunându-se o mai bună pregătire a serviciilor de informaţii şi contrainformaţii din ţară noastră. Câteva dintre măsurile avute în vedere vizau: „obţinerea cifrurilor de stat şi militare ale ţărilor membre N.A.T.O.", ce puteau fi decriptate de către specialiştii din ţară, prevenirea din timp a acţiunilor de spionaj străin pe teritoriul României şi pregătirea ofiţerilor de la tehnica-operativă. Toate informaţiile cu privire la întreaga pregătire erau coordonate de către Consiliul Securităţii Statului.

Pe de o parte, „Războiul de șase zile" a deschis calea diplomaţiei, concretizată în această conjunctură internaţională prin Rezoluția 242 a Consiliului de Securitate al O.N.U. Rezoluția, adoptată în noiembrie 1967, cerea Israelului să se retragă din teritoriile ocupate în timpul conflictului cu ţările arabe, dar consfinţea totodată dreptul statului israelian la existenţă între graniţele sale, recunoscute şi garantate. Pe de altă parte, episodul arabo-israelian poate fi încadrat în politica ceaușistă de menţinerea a păcii (care a culminat cu discursul lui Ceaușescu din august 1968, de condamnare a intervenției trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia) și de promovare în planul relațiilor externe a unei „politici de echilibru", care avea la bază toate informările Securității.

Documentul pe care-l vom edita se regăsește în cuprinsul unui dosar ce însumează „corespondenţă neoperativă" din cursul anului 1968. Prin Adresa nr. 13/91.015 din 14 iulie 1968, col. Linţu Ioan, șeful Cancelariei Consiliului Securităţii Statului, înainta către Direcţia Generală Tehnico-Operativă (mai exact, colonelului Diaconescu Ovidiu, șeful direcţiei) *Nota nr. 21 din 13 martie 1968 privind „Concluzii în legătură cu înfruntarea arabo-israeliană; învățăminte pentru organele Consiliului Securității Statului"*, notă despre care se specifica faptul că „a fost aprobată de conducerea superioară de partid și de stat", fiind însoțită, totodată, de următoarea recomandare: „Vă rugăm ca Nota respectivă să fie studiată cu multă atenţie de dvs., urmând să luaţi măsurile corespunzătoare privind sarcinile ce se desprind din conţinutul acesteia pentru unitatea dvs."[22].

[22] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12603, f. 297.

Document

Consiliul Securităţii Statului

Strict Secret
de importanţă deosebită
Ex. nr. 8

Nota nr. 21 din 13.03.1968
privește: concluziile în legătură cu înfruntarea arabo-israeliană;
învăţăminte pentru organele Consiliului Securităţii Statului

Din analiza informaţiilor obţinute de organele noastre în perioada premergătoare, în timpul și după conflictul arabo-israelian, se desprind unele concluzii referitoare la concepţiile strategice şi tactice ale ţărilor participante la operaţiunile militare din Orientul Apropiat, din iunie 1967, rolul serviciilor de spionaj şi contraspionaj în pregătirea acestei înfruntări, precum şi învăţăminte pentru organele Consiliului Securităţii Statului.

1. **Concepţiile părţilor în conflict cu privire la pregătirea și desfășurarea acţiunilor militare**

a) În pregătirea înfruntării cu Israelul, Republica Arabă Unită[23] şi celelalte ţări arabe **au pus accent mai mare pe activitatea propagandistică și au neglijat – în mod nepermis – instruirea militară**.

Conducătorii statelor arabe și-au concentrat atenţia îndeosebi în direcţia iniţierii şi desfășurării, cu precădere, a campaniei de propagandă, însoţită de ameninţări și intimidări împotriva Israelului, fapt care a creat mai multe prejudicii ţărilor arabe.

Este semnificativă, în acest sens, concluzia trasă de miniștrii informaţiilor din ţările arabe, întruniţi în septembrie 1967, la Bizerta:

«Afirmaţiile absurde și incendiatoare ale lui Shukeiry

[23] *Republica Arabă Unită* a fost denumită „alianță politică și militară dintre Siria și Egipt, care a existat, formal, din 1958 până în 1971. *De jure* Siria ieșise din această alianță după puciul din 1961, deși partidul Baas împărtășea dezideratele panarabe ale lui Nasser” (Șerban Cioculescu, *Războiul de Șase Zile*, în „Magazin istoric”, mai 2007, pp. 38-39).

(conducătorul Organizaţiei pentru eliberarea Palestinei – n.n.)[24] în legătură cu uciderea evreilor şi aruncarea Israelului în mare au constituit cea mai bună propagandă israeliană împotriva noastră».

Conducătorii arabi nu au sesizat nici decalajul puternic ce se crease între calitatea materialelor din dotare şi nivelul de instruire al propriilor armate. Din câte se cunoaşte, militarii instruiţi în folosirea tehnicii de luptă moderne erau reduși ca număr și majoritatea (55.000) se aflau în Yemen. Abia după conferinţa arabă de la Khartoum[25], aceste unităţi au putut fi retrase din Yemen şi trimise în zona Canalului de Suez.

La înfrângerea R.A.U. și a celorlalte țări arabe beligerante au mai contribuit următoarele:

– **Lipsa unei concepţii realiste a comandamentului** suprem egiptean, ca urmare a disensiunilor interne și a supraaprecierii unităţii arabe.

– **Lipsa de combativitate a ofiţerilor arabi**, precum şi trădarea unor comandanţi, elemente ostile actualului regim din R.A.U. și personal președintelui Nasser[26].

– **Subestimarea posibilităţilor Israelului de a ataca primul** şi numai cu forţele proprii, neglijându-se posibilitatea primirii de ajutoare din partea comunităţilor evreieşti din străinătate.

– **Nefuncţionarea Comandamentului interarab**, acordul militar R.A.U. – Siria având mai mult un caracter propagandistic, iar aderarea Iordaniei fiind tardivă.

– **Ineficienţa măsurilor privind apărarea antiaeriană** a obiectivelor principale, militare şi civile, mai ales a celor din interiorul ţării. Demn de remarcat este faptul că nici măcar tancurile nu dispuneau de mitraliere antiaeriene, ele fiind lăsate complet descoperite în faţa

---

[24] Organizația pentru Eliberarea Palestinei a luat ființă la 2 iunie 1964, în fruntea organizației fiind ales Ahmed Al Shukeiri, succedat apoi de către Yasser Arafat și Mahmud Abbas. Organizația era menită să concentreze acțiunile politice și paramilitare ale arabilor palestinieni în lupta împotriva Israelului.

[25] În septembrie 1967, „şefii statelor arabe au adoptat o rezoluție la conferinţa susţinută la Khartoum, unde nu recunoşteau teritoriile cucerite de israelieni şi nicio negociere" (Albert Hourani, *Istoria statelor arabe*, București, Editura Historia, 1991, pp. 131-132).

[26] Gamel Abdel Nasser (15 ianuarie 1918, Alexandria, Egipt – 28 septembrie 1970, Cairo) a fost ofițer și prim-ministru (1954-1956), președinte (1956-1970) și lider al Republicii Arabe Unite (1958-1961). A purtat două războaie cu Israelul, în anii 1956 și 1967.

atacurilor aviației. Pe de altă parte, abia acum specialiștii sovietici pun la punct un sistem de apărare antiaeriană a întregului teritoriu al R.A.U.

– **Serviciile secrete de informaţii şi contrainformaţii** ale ţărilor arabe au manifestat deficienţe grave, care au dus la slăbirea frontului intern şi a capacităţii de apărare a acestor ţări.

b) În contradicţie cu tactica folosită de arabi, **Israelul s-a situat pe poziţia inevitabilităţii înfruntării militare, acordând permanent o atenţie deosebită dotării armatei, pregătirii de luptă şi morale a efectivelor**.

În acest sens, la inspiraţia şi cu sprijinul organizaţiilor sioniste mondiale, autorităţile militare israeliene au întreprins, din timp, măsuri eficace, în vederea creării premiselor pentru obţinerea victoriei în război, după cum urmează:

– Imediat după campania din Suez (1956), urmărind să-şi mărească potenţialul său militar, Israelul a încheiat o serie de acorduri: cu Banca Rothschild (bancher evreu) din Franţa, prevăzând construcţia unei conducte de carburanţi; cu Iranul, pentru furnizarea de ţiţei, cu Uzinele de avioane ale industriaşului evreu Dassault din Franţa, cu S.U.A., pentru livrarea, prin R.F. a Germaniei, de tancuri uşoare de tip «Patton» etc.

– A acordat atenţie deosebită pregătirii militare a cadrelor de comandament, instruindu-şi piloţii şi specialiştii în cunoaşterea şi mânuirea armamentului modern, în diferite ţări occidentale. De exemplu, cu puţin înainte de începerea conflictului, au fost aduşi urgent în Israel cca. 500 de piloţi israelieni, care erau instruiţi direct la firmele producătoare de avioane.

În S.U.A. şi Franţa au fost instruiţi specialişti în mânuirea rachetelor antitanc de tip SS-10 şi SS-11 şi a rachetelor antiaerine Hawk, aflate în dotarea armatei israeliene.

În Anglia şi R.F. a Germaniei (ţinând seama de experienţa acestor ţări în ducerea războiului în deşert) au fost pregătite cadre militare israeliene pentru folosirea în luptă a tancurilor uşoare Patton, şi experţi din aceste ţări au participat la exerciţiile armatei israeliene.

– **În cadrul organismelor militare NATO, ca şi la bazele militare americane, printre care şi cele din Vietnam, ofiţerii** superiori de stat major şi personalităţi militare israeliene **au studiat folosirea armamentului şi a tacticii moderne de luptă**. În acelaşi

scop, însuși ministrul de război israelian, Moshe Dayan[27], s-a deplasat în mod special în Vietnamul de Sud, sub acoperirea de ziarist. În ultimii ani, au fost pregătite și **instruite unități militare speciale de comando și scafandri – diversioniști**, de tipul forțelor speciale americane, care acționează în luptele de gherilă din Vietnam.

– A fost revizuit sistemul de organizare a serviciului militar israelian, fapt care a permis pregătirea unui număr mare de militari și cadre, inclusiv rezerviști, în vederea mânuirii armamentului modern.

Astfel, Serviciul militar este obligatoriu atât pentru bărbaţi, cât și pentru femei (în vârstă de 19-29 de ani și respectiv, 17-26 de ani), durata stagiului fiind de 30 de luni pentru bărbaţi și de 20 de luni pentru femei. Militarii din rezerva semimobilizată își desfășoară activitatea obișnuită în instituţii, întreprinderi, agricultură, executând pregătire militară de două ori pe săptămână, precum și cu ocazia exercițiilor de alarmare și mobilizare. Menţionăm că localităţile de frontieră sunt militarizate.

În afara forţelor armate regulate, în Israel există două organizaţii paramilitare denumite «Gadna»[28] și «Nahal»[29], subordonate Comandamentului armatei de uscat. Pentru pregătirea populaţiei civile pe linia capturării apărării antiaeriene locale, s-a creat organizaţia denumită «Haga».

– Concepţia strategică a Israelului a avut la bază **ideea desfăşurării operaţiunilor militare în afara teritoriului israelian, cu concentrarea forţelor principale înspre R.A.U., precum și atacarea prin surprindere și simultană a statelor arabe limitrofe**, cu excepţia Libanului.

---

[27] Moshe Dayan (20 mai 1915-16 octombrie 1981) a fost general și om politic israelian. A îndeplinit funcția de șef al Marelui Stat Major al Armatei Israeliene, în perioada 1953-1958, apoi pe cele de ministru al Agriculturii, ministru al Apărării și, ulterior, ministru de Externe al Israelului. A fost considerat unul dintre pionierii sionismului modern, interesat în menținerea securității Israelului.

[28] Gadna este un program militar israelian, care pregătește tinerii pentru serviciul militar în Forțele de Apărare a Israelului. A fost constituită înainte de înființarea Statului Israel și a fost ancorată în drept în 1949. Astăzi este un program de disciplină și formare militară de o săptămână, de obicei sub comandanții care slujesc cu brigada de infanterie Nahal.

[29] Nahal se referă la un program paramilitar al Forțelor de Apărare a Israelului, care combină serviciul militar și stabilirea așezărilor agricole, adesea în zonele periferice. Grupurile sale de soldați au format nucleul Brigăzii Navale de Infanterie.

Planurile sale s-au bazat, de asemenea, pe convingerea – justificată de desfăşurarea ulterioară a evenimentelor – **că marile puteri nu vor interveni în conflict**, precum și pe faptul că între țările arabe nu există unitate, iar **Comandamentul militar unit arab nu va putea funcționa în mod eficace**.

Din punct de vedere tactic, acțiunile Israelului s-au caracterizat prin:

– Atacarea prin surprindere şi simultan cu aviaţie a aerodromurilor militare pentru distrugerea la sol a avioanelor arabe, precum şi a depozitelor de carburanţi. La elementul surpriză au contribuit factori ca **atacul avioanelor** la altitudine foarte joasă (cca 100 m); **folosirea unor direcţii de atac neaşteptate** din partea aviaţiei israeliene (dinspre est asupra obiectivelor din Sinai și dinspre nord și nord-vest asupra obiectivelor de pe partea continentală, față de direcţiile nord în Sinai și est în partea continentală, prevăzute de R.A.U.).

– **Pregătirea din timp** a câte 2-3 echipaje pentru fiecare avion cu reacţie (cunoscându-se faptul că durata de rămânere în aer a echipajelor de pe reactoare este redusă) pentru repetarea acţiunilor aviaţiei la intervale scurte de timp, astfel încât adversarul să nu aibă posibilitatea să se reorganizeze.

În acest scop, **au fost pregătiţi şi trimişi în secret** în Israel cca. 3.000 de aşa-zişi voluntari, piloţi şi specialişti americani şi englezi de origine evrei.

– **Executarea unor aplicaţii în timp de pace**, pe baza planurilor de operaţii existente pentru cele 3 comandamente (nord, centru, sud), **care au permis o bună cooperare și manevră de forțe** pe fronturile din R.A.U., Iordania și Siria.

– **Concentrarea forțelor aeriene israeliene asupra unităților blindate și de tancuri egiptene** după distrugerea aviaţiei la sol, creând o mare superioritate asupra trupelor egiptene, care nu mai puteau dispune de acoperirea de aviaţie. În felul acesta a fost anihilată încercarea blindatelor egiptene de a trece la contraofensivă în sectorul Mitla (din peninsula Sinai).

– **Dereglarea prin bruiaj a sistemului radar** al unităţilor antiaeriene R.A.U., cu sprijinul Flotei a 6-a americane, prin vasul «Liberty».

– **Pătrunderea în adâncime, în ritm rapid, cu tancuri**, pentru ocuparea punctelor obligatorii de retragere și aprovizionare a unităților egiptene din Sinai. Aceste operaţiuni au fost combinate cu atacul

blindatelor ușoare și **lansarea parașutiștilor** în spatele inamicului, ceea ce a dus la dezorganizare şi derută.

– **Folosirea napalmului** împotriva concentrărilor de trupe şi a coloanelor de tancuri egiptene și siriene, cu scopul zdruncinării **moralului ofiţerilor, dar mai ales al ostaşilor** arabi.

– **Atacul din mişcare**, combinat cu acţiunea de manevră (spre deosebire de acţiunea statică a trupelor R.A.U.) **a permis încercuirea trupelor arabe**. În acest fel, au fost lichidate punctele egiptene și palestiniene de rezistenţă de la Gaza și El Arish.

Folosind în mod judicios posibilităţile unei ofensive rapide oferite de mijloacele tehnice moderne (aviaţie de vânătoare și bombardament, coloanele de tancuri, desantul în spatele liniilor duşmane, bruiajul electronic etc.), forţele israeliene au reușit să încercuiască mari unităţi arabe, să provoace derută și să obţină rezultatele cunoscute. La acestea a contribuit, în mare măsură, şi folosirea pe scară largă a dezinformării politice **și militare**, prin lansarea din timp a unor zvonuri false, care au mascat pregătirile pentru un atac prin surprindere, inițierea unor acţiuni de derutare (de exemplu, înaintea declanșării atacului s-a simulat învoirea unui număr mare de rezerviști din armata israeliană, pentru ca în aceeași noapte să fie mobilizat de fapt un număr mult mai mare dintre aceştia).

2. **Rolul și contribuția serviciilor de spionaj și contraspionaj ale statelor beligerante în pregătirea şi desfăşurarea înfruntării arabo-israeliene**.

a) Loviturile prin surprindere ale Israelului, date pe câmpul de luptă, au fost înlesnite de **o muncă prealabilă informativă intensă** desfăşurată în ţările arabe, dar mai ales în R.A.U. – considerat ca fiind inamicul principal al Israelului și cu potenţialul de luptă cel mai mare.

În analiza pe care a făcut-o asupra evenimentelor, ministrul Apărării al Israelului, Mosche Dayan, a arătat că: ... «**rolul serviciilor de informaţii nu a fost inferior rolului aviaţiei și al blindatelor. Dar, prin natura lucrurilor, oamenii din cadrul acestor servicii și faptele lor de vitejie trebuie să rămână în anonimat**».

– Din datele ce le deţinem rezultă că, în ultimii ani, paralel cu pregătirea militară, guvernul israelian, cu sprijinul sionismului mondial, a acordat o atenţie deosebită și activităţii serviciilor sale de informaţii: a înfiinţat noi unităţi specializate, a completat aparatul informativ cu cadre având experienţă în activitatea clandestină sionistă, a trimis ofiţeri la specializare în S.U.A., Franţa, Anglia și a numit ofiţeri de informaţii, în mod acoperit, în conducerea principalelor instituţii de stat.

– Pentru a-și asigura operativitatea și multilateralitatea informării, serviciile secrete de informaţii israeliene şi-au concentrat activitatea asupra statelor arabe, folosind agenţi sub diferite acoperiri, atât pe teritoriul propriu, cât și pe teritoriul altor ţări, ca: Cipru (pentru trimiteri în Liban şi Siria), Grecia (pentru R.A.U.) etc.; în acelaşi timp, **au exploatat pozițiile câștigate în unele țări africane**, cum ar fi Etiopia, Nigeria și Congo, recrutând ofiţeri ai acestor state, în vederea obţinerii de date și informaţii asupra tehnicii de luptă şi planurilor militare arabe.

– În practica serviciilor secrete de informaţii şi contrainformaţii israeliene s-a pus accent pe **metoda «cumpărării»** unor cadre arabe de conducere, în schimbul unor sume mari. Așa, de exemplu, unul din șefii serviciului de informaţii militare Siria a fost corupt cu o sumă importantă.

– **Serviciile secrete de informații israeliene au dispus** de mari fonduri bănești, puse la dispoziție atât de guvern, cât și de către organizaţiile evreiești internaţionale (JOINT, Congresul Mondial Evreiesc, Organizaţia Sionistă Mondială etc.), ceea ce a uşurat sarcina inițierii acțiunilor de pătrundere largă și la nivel superior în obiectivele urmărite.

– **De asemenea, au mai beneficiat de sprijinul operativ al serviciilor de informaţii şi contrainformaţii din principalele state occidentale**, printre care S.U.A. și Anglia. Posedăm date despre existenţa unor înțelegeri cu C.I.A. pe linia schimburilor de informaţii, precum și a unor relaţii de colaborare cu organele de informaţii engleze, care au transmis Israelului informaţii obținute de la agentura lor infiltrată în R.A.U.

– Pe de altă parte, serviciile de spionaj și contraspionaj israeliene **au fost ajutate de un mare număr de organizaţii de spionaj și contraspionaj, aparţinând trusturilor și companiilor internaţionale**.

– O sursă importantă pentru obţinerea de informaţii o reprezintă și **existența printre cadrele diplomatice și ale** serviciilor de informaţii și contrainformaţii occidentale a unui număr mare de evrei, care, de cele mai multe ori, sprijină din inițiativă personală serviciile de informaţii israeliene, pe baza afinității și a simpatiei față de statul Israel.

– Serviciile de spionaj ale Israelului **au ținut să se folosească de elementele vechiului regim din R.A.U., care au continuat să menţină funcţii importante, inclusiv în conducerea armatei, de coloniile italiene și grecești** din Cairo, Alexandria și Port Said și de experţii **vest-germani**, care au lucrat în domeniul tehnico-militar în R.A.U.

– Serviciile Secrete de informaţii israeliene **au obţinut din timp codurile secrete şi planurile de apărare ale R.A.U., Siriei şi Iordaniei**, ceea ce a facilitat alegerea momentului și a direcţiilor de atac.

Obţinând cifrul de legătură egipteano-iordanian, Israelul a cunoscut: punctele vulnerabile ale organizării militare egiptene; raza de acţiune a aparaturii radar; sistemul de rachete şi de apărare antiaeriană; coordonatele de amplasare; coridoarele optime de atac; locul de cazare a piloţilor; amplasarea aerodromurilor pentru avioane cu reacţie şi a depozitelor de carburanţi; frecvenţele radio folosite de Statul Major sirian și unitățile sale; dislocarea trupelor și amplasarea unităților etc.

Exploatând aceste informaţii, forţele armate și serviciile de spionaj israeliene au combinat lupta armată cu războiul psihologic, chemând comandanţii pe nume şi sfătuindu-i să se predea, pe motiv că sunt „încercuiţi" (cazul Diviziei a 80-a siriene Banias). De asemenea, pe baza informaţiilor obţinute chiar în timpul ostilităților de la agentura din armata siriană, care a transmis operativ, prin radio, situaţia dislocărilor de trupe și amplasării unităţilor, aviaţia israeliană a bombardat 5 regimente siriene, care se găseau în marş spre linia frontului, precum și Statul Major al armatei siriene din regiunea Kuneitra, deși acesta își mutase locul comandamentului de mai multe ori.

Cifrul militar al R.A.U., obţinut de către Israel, a fost folosit şi pentru transmiterea unor ordine false trupelor egiptene din Sinai, uşurând în acest mod atacarea și capturarea lor cu forţe reduse israeliene (de exemplu, unele unităţi egiptene au fost dirijate de israelieni, prin ordine cifrate, să se concentreze în anumite puncte, de unde au fost apoi preluate de către trupele Israelului, fără nicio greutate).

– Trebuie subliniat că mişcările tactice ale armatei israeliene au fost în mod permanent modificate, în funcţie de datele obţinute de serviciile secrete de informaţii şi contrainformaţii civile şi militare ale Israelului. Mobilitatea acestora în culegerea și prelucrarea informaţiilor a ajutat continuu comandanţii militari la adaptarea tacticii militare în raport cu materialele informative obţinute, ghidând în acest fel loviturile sigure ce urmau să fie date inamicului de către unitățile lor.

– În același timp, organele de contraspionaj israeliene au luat măsuri pentru intensificarea propagandei prin presă, radio şi cinematografie, prin lucrări întocmite de cadre specializate, pentru mobilizarea populaţiei la păstrarea secretelor de stat şi militare, creând o adevărată psihoză de spionomanie în rândul cetățenilor.

– S-a instituit cenzura asupra publicaţiilor ce conţineau date despre forţele armate.

– Cetăţenii arabi suspecţi şi unii membri ai Partidului Comunist Israelian au fost arestaţi.

– **Colaborarea dintre serviciile de spionaj civil și militar și dintre serviciile de contraspionaj și de spionaj din** Israel s-a intensificat în mod deosebit înaintea și în timpul conflictului.

b) Trebuie arătat că, dacă din partea Israelului a existat preocupare pentru întărirea serviciilor sale de informaţii şi contrainformaţii, nu se poate spune același lucru despre ţările arabe.

Cunoaştem că, deşi, în urmă cu câţiva ani, serviciile de informaţii şi contrainformaţii ale R.A.U. reprezentau – în zonă –, prin organizarea şi capacitatea lor, forţe de temut, treptat, datorită disensiunilor interne dintre conducătorii arabi, aceste servicii secrete și-au diminuat capacitatea de acţiune şi au început să fie stăpânite de frământări interne, măcinându-se reciproc.

Din 1960, între organele de informații și contrainformații egiptene a existat o permanentă rivalitate și luptă pentru putere. Neînțelegerile acute dintre aceste organe mergeau până la a se suspecta și supraveghea reciproc, acționând unul împotriva celuilalt, atât pe linia discreditării, cât şi a paralizării acţiunilor întreprinse.

În același timp, nici între serviciile de informații externe de pe lângă Președinția Republicii și organele de informații ale armatei R.A.U. nu a existat colaborare. Fiecare dintre aceste servicii acționa pe plan intern și extern separat, se șicanau reciproc, își arestau agenții sau acționau pentru eșuarea unor acțiuni întreprinse de celălalt organ etc.

Din această cauză, serviciile secrete de informaţii şi contrainformaţii ale ţărilor arabe s-au dovedit incapabile să asigure o informare eficace asupra pregătirilor de război ale Israelului, nu au cunoscut atmosfera din rândul populaţiei propriilor lor ţări şi nu au propus măsurile cuvenite pe linia întăririi capacităţii de apărare a ţării.

– **Deficiențe serioase s-au manifestat și în modul de organizare a aparatului informativ și contrainformativ**, prin repartizarea neproporţională a forţelor acestora. Astfel, deşi în R.A.U. există un aparat informativ numeros, orientarea şi planificarea activităţii acestuia **nu s-a făcut după criteriul intensificării activității împotriva dușmanului principal**, dispersându-se forţele în acţiuni multiple, atât

împotriva unor state arabe și africane, cât și a unor state socialiste. Multe mijloace şi eforturi au fost cheltuite în R.A.U. pentru organizarea urmăririi, pe plan intern, a elementelor cu vederi progresiste şi îndeosebi a comuniştilor. Toate acestea au dus la slăbirea urmăririi informative a acţiunilor Israelului, împotriva căruia acţionează doar un singur serviciu şi acesta condus nu de un arab, ci de un ofiţer vest-german provenit din S.S. În asemenea condiţii, Statul Major al R.A.U. nu a cunoscut şi nici nu a evaluat real potenţialul militar al Israelului. Mai mult chiar, egiptenii au ignorat şi informaţiile ce le deţineau, supraapreciindu-şi nejustificat posibilităţile forţelor lor militare. Astfel, deşi au cunoscut că avioanele israeliene pătrund cu regularitate în spaţiul aerian al R.A.U., pentru a fotografia obiectivele militare, conducătorii militari nu au luat în consideraţie aceste date, pe motivul că **„nu trebuie să se pună la îndoială eficienţa sistemului de apărare antiaeriană egiptean".**

– **Măsurile de Securitate internă luate de R.A.U. au fost insuficiente faţă de numărul mare de turişti şi alţi vizitatori** occidentali, sub acoperirea cărora atât Israelul, cât şi serviciile altor state au desfăşurat o vastă activitate de spionaj. Deşi au fost descoperite unele cazuri concrete de spionaj, în care au fost implicaţi cetăţeni vest-germani aflaţi în solda Israelului, precum şi diplomaţi americani, nu s-au luat suficiente măsuri pentru a se contracara activitatea lor.

– În aceste condiţiuni, organele de informaţii ale S.U.A. au putut să-şi organizeze o largă reţea de agenţi în ţările arabe, recrutată din rândul cadrelor militare şi cele ale organelor de informaţii şi contrainformaţii. Organizarea acestei reţele informative, pe teritoriul ţărilor arabe, a fost favorizată şi de existenţa a numeroase instituţii de acoperire, aparţinând C.I.A. şi Intelligence Service (U.S.I.S., Corpul Păcii, Prietenii americanilor din Orientul Mijlociu, Universitatea americană din Cairo, precum şi a trei şcoli de spionaj pe teritoriul Libanului).

În această situaţie, Israelul a putut să cunoască în amănunţime amplasarea aerodromurilor militare egiptene şi a construit chiar modelele unora dintre ele în deşertul Neghev, pentru a-şi antrena piloţii, îndeosebi în ceea ce priveşte unghiul de apropiere.

– Tot ca urmare a defecţiunilor organizatorice în munca de contrainformaţii, Comandamentul forţelor armate egiptene nu a fost capabil să ia măsuri eficiente, nici chiar în timpul ostilităţilor, pentru a putea asigura păstrarea secretului operaţiunilor.

Astfel, legăturile de comandament între eşaloanele superioare militare, precum şi cele cu eşaloanele inferioare, au fost uneori

interceptate de serviciile secrete israeliene, ca urmare a neglijării schimbării codurilor cifrate folosite anterior, în perioada de pregătire. Această lipsă gravă a serviciului egiptean de contrainformaţii a dus la situaţia ca Israelul să intre în posesia informaţiei că conducerea armatei R.A.U., în frunte cu mareșalul Amer[30], urma să se deplaseze, în dimineaţa zilei de 5 iunie 1967, în Sinai, la bordul unui avion special. Ca urmare, Israelul a sincronizat declanșarea atacului cu această absenţă de la comandă a mareșalului Amer.

Învățăminte ce rezultă din conflictul arabo-israelian pentru organele Consiliului Securității Statului

Datele pe care le deţinem în legătură cu activitatea serviciilor de informaţii și contrainformaţii ale Israelului și ale altor state și contribuţia acestora la pregătirea și desfășurarea conflictului arabo-israelian subliniază din nou **atenția pe care trebuie să o acorde organele Consiliului Securităţii Statului cunoașterii din timp a planurilor dușmane, pentru a preveni acțiunile îndreptate împotriva statului nostru**. Concluziile ce se desprind din studierea acestor date impun necesitatea adoptării unor măsuri, care să ducă la dezvoltarea și perfecţionarea activităţii noastre informative și contrainformative, atât în exterior, cât și în interior. **Astfel, vom lua următoarele măsuri**:

1. ....
2. ....

– Vom acorda o atenţie sporită întreprinderii unor măsuri și combinaţii operativ-informative pentru obţinerea cifrurilor de stat și militare ale ţărilor membre N.A.T.O., ale organismelor integrate ale acestei alianţe și mai ales ale ţărilor importante din punct de vedere strategic-militar pentru ţara noastră (n.n. Turcia, Grecia, Italia).

– Cifrurile diferitelor state capitaliste, obţinute de către organele de securitate interne și de cele externe, vor fi concentrate într-un singur loc și încredinţate unui grup de cadre specializate, de totală încredere, care să asigure Decriptarea și exploatarea multilaterală a acestora atât în ţară, cât și de către colectivele noastre din străinătate, în vederea culegerii

---

[30] Abdel Hakim Amer s-a născut la 11 decembrie 1919, în Astal, Samalut, în timpul guvernării Al Minya, și a decedat la 13 septembrie 1967, la Cairo. A studiat la Academia Militară din Cairo, iar din anul 1939 a fost comandant în armata egipteană, pe care a condus-o în timpul „Războiului de șase zile”.

– prin intermediul cifrurilor decriptate – a unor informaţii ale statelor respective. De asemenea, vom lua măsuri ca, în situaţii deosebite, aceste cifruri să poată fi folosite pentru acţiuni de dezinformare a duşmanului.

– Vom pregăti condiţii pentru ca, în eventualitatea unui conflict armat, să asigurăm continuitatea muncii informative în statele beligerante, prin rezidenţele existente în unele state care vor rămâne în afara conflictului. Vom avea în vedere:

– Crearea unor grupe speciale în exterior și pregătirea lor pentru ca, în eventualitatea unei conflagraţii, să poată acţiona pentru distrugerea unor obiective strategice (centrale electrice, întreprinderi industriale, instituţii guvernamentale, poduri, noduri de cale ferată), răspândirea de manifeste etc.;

– Crearea unor grupe similare şi în ţară, care, în cazuri speciale, pe baza dispoziţiilor conducerii superioare, să fie infiltrate în statele stabilite pentru a se întreprinde asemenea acţiuni;

– Plasarea de agentură în punctele strategice, unde se prevede că vor avea loc mișcări de trupe în eventualitatea unui conflict armat, ca: Bosfor, Gibraltar, porturi, aeroporturi etc.;

3. ....

4. ....

– Dotarea rezidenţelor (externe) cu mijloace tehnico-operative perfecţionate, cu ajutorul cărora să se depisteze şi să se prevină instalarea de tehnică de ascultare, fotografiere etc. de către organele străine.

– Extinderea activităţii sectorului de tehnică-operativă din Direcţia Generală pentru Tehnică Operativă şi Înzestrare, prin atragerea la munca de cercetare a unor specialiști cu înaltă calificare pentru crearea de noi mijloace tehnico-operative, specifice muncii Direcţiei Generale de Informaţii Externe.

5. În vederea înlăturării neajunsurilor actuale privind colaborarea între Direcţia Generală de Informaţii Externe și Direcţia de Informaţii a M.F.A. – care constă în prezent numai în transmiterea unilaterală de informaţii către organele militare din partea Direcţiei Generale de Informaţii Externe – şi pentru a evita unele paralelisme, precum şi risipirea inutilă a forţelor, este necesar ca în conlucrarea dintre cele două organe să se asigure un schimb reciproc de informaţii, iar unele tematici pentru culegerea de informaţii cu caracter militar să fie elaborate în comun.

De asemenea, vom stabili un sistem de conlucrare corespunzător între D.G.I.E. şi Direcţia de Informaţii a M.F.A. pentru situaţii deosebite,

trăgând învățăminte din faptul că evenimentele din Orientul Apropiat au găsit ambele organe în situația de a-și continua activitatea fiecare pe linia sa, fără să existe colaborarea ce se impune în astfel de ocazii.

6. Intensificarea și îmbunătățirea activității contrainformative interne, în vederea cunoașterii și prevenirii din timp a acțiunilor spionajului străin și a încercărilor de recrutare sau infiltrare în țară a agenturii organelor de informații și contrainformații dușmane.

– În acest scop, vom acționa pentru a cunoaște mai profund activitatea diplomaților, a atașaților militari, turiștilor, specialiștilor străini veniți în România și în special a elementelor folosite pentru spionaj în obiectivele militare, politice, economice și științifice importante ale țării. Ne vom concentra eforturile asupra activității desfășurate pe teritoriul țării noastre de organele principalelor țări capitaliste, care dispun de legături în rândul românilor și s-au dovedit a fi cele mai active în culegerea de informații: S.U.A., Anglia, Franța, R.F. a Germaniei, Italia, Austria, Israel, Turcia, Grecia etc.

Vom avea permanent în atenție:

– Asigurarea contrainformativă a tuturor instituțiilor și obiectivelor ce prezintă interes pentru securitatea statului.

– Adoptarea unor măsuri mai eficace pentru apărarea documentelor secrete existente în cadrul instituțiilor țării noastre.

– Organele noastre vor manifesta o grijă deosebită față de acordarea vizelor pentru plecarea în străinătate a salariaților care își desfășoară activitatea în sectoare de importanță excepțională pentru apărarea și economia țării, în scopul de a-i feri de acțiunile serviciilor de spionaj.

– Totodată, se va îmbunătăți substanțial munca de securitate în zonele de graniță și în punctele de control trecere frontieră, pentru a preveni evaziunile din țară și a descoperi intrarea în țară a unor elemente cunoscute de organele noastre că desfășoară activitate subversivă, de sabotaj sau de spionaj.

– În același timp, în baza unui plan eșalonat, organele Consiliului Securității Statului vor prevedea măsuri concrete pentru situații speciale sau, în caz de conflict, în vederea izolării legionarilor și a altor elemente dușmănoase, care ar putea organiza acțiuni subversive împotriva regimului nostru. De asemenea, se vor întreprinde acțiuni de depistare a elementelor dușmănoase care au legături cu emigrația reacționară română și în special cu grupările și centrele legionare din străinătate, pentru a contracara acțiunile lor împotriva R.S. România.

– Se va intensifica efectuarea unor exerciţii pregătitoare și adoptarea de măsuri corespunzătoare de conlucrare între organele de securitate și unităţile de trupe ale Consiliului Securităţii Statului, respectiv, organele din subordinea M.A.I. Pentru creşterea eficienţei, în situaţii speciale, se vor lua măsuri ca trupele de securitate să fie dotate cu transportoare blindate și elicoptere, iar în cadrul instruirii lor li se va face o temeinică pregătire specifică de Vânători de Munte, Parașutism etc.

– Având în vedere că serviciile de spionaj, precum și elementele duşmănoase active folosesc metode din ce în ce mai subtile, o contribuţie importantă la îndeplinirea sarcinilor organelor securităţii va reveni și sectoarelor tehnico-operative, filaj, investigaţii, cenzură, evidenţă operativă etc. Acestea vor fi dotate cu aparatura necesară desfăşurării în bune condiţii a îndatoririlor ce le revin.

– La nivelul Consiliului Securităţii Statului se vor lua măsuri privind îmbunătăţirea conlucrării cu M.F.A. pe plan central, precum și în teritoriu și străinătate, pentru situaţii speciale.

– Se impune întărirea disciplinei cadrelor din aparatul de securitate, pregătirea lor militară și moral-politică, perfecţionarea permanentă a calificării lor profesionale, cunoaşterea temeinică a legilor statului ce reglementează problemele de care se ocupă, pentru a putea interpreta și aplica corect prevederile codului penal și ale codului de procedură penală.

– Se vor crea Scoli de ofiţeri și subofiţeri de rezervă pentru securitate.

– Vom elabora măsuri pe plan central şi teritorial, conform H.C.M. 957[31], privind intensificarea educării populaţiei în ceea ce privește păstrarea secretului și întărirea vigilenţei, precum și pregătirea ei pentru a putea contribui, în mod eficace, la depistarea agenţilor serviciilor de spionaj străine. În acest scop, ne vom ocupa mai mult de difuzarea unor materiale către organele de propagandă (presă, radio, televiziune), menite

[31] Prevederile cuprinse în H.C.M. nr. 957/18 mai 1966 vizau încadrarea serviciilor de protocol din unele ministere cu ofiţeri de Securitate, a căror activitate era coordonată de către Direcţia a II-a Contraspionaj, măsură la care s-a renunţat în anul 1973. De fapt, „*obsesia comploturilor împotriva României* provenea și din faptul că doctrina patriotismului socialist și a noţiunii *de securitate a statului* se reduceau, în esenţă, la supravieţuirea politică a lui Ceaușescu și a regimului său politic" (Ernest Volkman, *Spionaj*, București, Editura Rao International Publishing Company, 1998, pp. 13-14).

să facă educație asupra modului cum cetățenii patriei noastre trebuie să se ferească de acțiunile abile ale serviciilor de spionaj.

Președintele Consiliului Securității Statului

Ion Stănescu

Pentru conformitate,
Șeful Cancelariei
Colonel
Linţu Ioan

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12603, ff. 298-312.

Cezar Petre **BUIUMACI**

Malbim – o sinagogă în Calea Victoriei Socialismului

Malbim – a Synagogue in The Way of the Victory of the Socialism

The Jewish cultural heritage of Bucharest survives through time, overcoming hardships such as the opposing legislation, the pogrom, emigration or demolitions, maintaining its presence today by means of archive images and memoirs. The subject we will be discussing is the Malbim Synagogue, which, after an existence of over 120 years, succumbed to the advance of bulldozers 30 years ago. Situated in the Căii Văcărești area, Malbim was one of Jewish culture and tradition's most important poles, with a rich library, being the place where classes were taught on Judaism, also hosting religious conferences. Between 1943 and 1944 it harboured ritual meals every Saturday, its cultural work being thusly accompanied by efforts for social assistance. It is also where ritual food items for Pesach, sent by the American Jewish Joint Distribution Committee in the 70s, were stored. Malbim Synagogue also experienced less pleasant aspects throughout its long existence, becoming a torture centre during the Legionnaires' rebellion of January 1941. During the Communist regime it was closely-monitored by the Intelligence Service, before being demolished in 1987 for the single reason that it stood in the path of the new road that was being built: Calea Victoriei Socialismului (The Way of Socialism's Victory). After the 1977 earthquake, along with Malbim, several places of worship, both Jewish and Christian, as well as a series of historical monuments were also demolished as a result of Nicolae Ceaușescu's will to build the Palace of the Republic and to change the area around it accordingly, in order to create a Champs Elysee-style boulevard, guarded by rows of apartment blocks meant to mask the residential areas behind them, depriving Bucharest of an important part of its Jewish cultural heritage.

Etichete: Sinagoga Malbim, moştenirea evreiască, Victoria Socialismului, Palatul Republicii, demolări, sistematizare
Keywords: Malbim Synagogue, Jewish heritage, Socialism's Victory, Palace of the Republic, demolitions, systematisation

O viețuire de peste patru veacuri și jumătate lasă mărturii ce nu pot fi șterse, astfel că legislația potrivnică, pogromul, emigrația sau demolările nu au putut elimina moștenirea culturală evreiască din București. Într-un spațiu cuprinzător, care pornește din centrul economico-financiar și ajunge până în zonele periferice urbane, la capătul Căilor Dudești și Văcărești, și-au dus existența evreii, coagulați într-o comunitate considerabilă, punându-și amprenta pe dinamica vieții economice și sociale a capitalei. Ocupând un spațiu pe care nu-l revendică în exclusivitate, ducând un trai alături de români, unguri sau alte etnii,

evreii își construiesc, pe lângă bisericile creștinilor, sinagogile, școlile și spitalele, fapt ce denotă statornicia.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea existau în București 10 sinagogi și 13 școli confesionale evreiești, în care 13 învățători învățau 232 copii. Cea de-a doua parte a veacului al XIX-lea este o perioadă de avânt cultural al comunității[1], care este acum preocupată de creșterea calitativă a învățământului teologic, drept pentru care îl va invita pe rabinul Malbim (Meir Leib ben Yechiel Michel Weiser) pentru a fi șef-rabinul cultului mozaic din București.

Născut la Volochysk, la 7 martie 1809, comentator al Torei, rabinul Malbim a învățat Tora la Varşovia. Va fi expulzat, însă, în 1864, în principal ca urmare a neînțelegerilor lui cu coreligionarii, care doreau o modernizare a practicilor religioase[2]. Atitudinea tradiționalistă adoptată de rabinul Meir Leybush (Malbim) îl va face să se declare împotriva ziarului „Di Tzayt" („Timpul"), poziție despre care un corespondent al ziarului afirma următoarele: „Rabinul dv. a scris la Israeliții d'aici ca nimeni să nu se aboneze la jurnalul dv., din cauză că d-nii Redactori sunt misionari care amăgesc pe Israeliţi din calea cea bună". Malbim se manifestă public împortiva susținătorilor asimilării și integrării (în cazul de față reprezentanții Şcolii israelito-române), iar condamnarea ziarului „Di Tzayt" („Timpul") de către rabinul Malbim constituie doar asumarea poziției sale oficiale în interiorul comunității ortodoxe, prin dezavuarea inițiativelor favorabile asimilării.

Pentru a contracara cu mai multă eficacitate tendințele de asimilare reflectate de articolele din „Di Tzayt" („Timpul"), rabinul Malbim editează ziarul „Et ledaber", apărut în 10 numere, în București, sub redacția lui Arie Silberstein, începând cu aprilie 1859. Subtitlul reflectă intențiile redactorilor, și anume atragerea unei părți cât mai mari dintre cititori spre valorile tradiționale ale vieții evreiești: „O foaie socială a unor oameni binevoitori, redactată pentru binele general. Care este folositoare vieții lumești și celei spirituale". Reflectat de articolele din cuprins, scopul său principal a fost să contrapună ideilor asimilaționiste o revalorizare a vieții tradiționale și a sistemului de educație consacrat. Ziarul prezintă, cu fiecare număr, tot mai multe teme sociale, politice și culturale, care, în

[1] Felicia Waldman, Anca Ciuciu, *Istorii și imagini din Bucureștiul evreiesc*, București, Editura Noi Media Print, 2011, pp. 23, 27, 29.

[2] Lucian Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă, tinerii din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2006, p. 78.

mod sigur, constituiau subiecte de interes pentru mulți dintre membrii comunității din București. De aceea, M. Unger este de părere că foarte probabil ziarul a avut o apariție mai îndelungată decât cele 10 numere pe care el a avut posibilitatea să le studieze[3].

În „Realitatea evreiască”, nr. 310-311/decembrie 2008-ianuarie 2009, este publicat articolul lui Boris Marian, intitulat *150 de ani de la Unirea Principatelor*, în care găsim mențiunea că, la data de 8 martie 1859, rabinul Malbim a rostit o rugăciune la Sinagoga Mare, prin care omagia actul Unirii și pe Domnitor, care își sărbătorea ziua de naștere. Era un semn că evreii patriei nou-create erau alături, cum au fost întotdeauna, de populația majoritară, de toată suflarea țării[4]. Aceeași publicație, în nr. 344-345/iulie 2010, scrie că, în opinia rabinului Malbim, „ideea responsabilității exclusive a liderilor nu era una nouă (...). Este mai comod, mai ușor, să punem totul pe umerii celor care ne conduc, însă modelul corect este altul. Modelul corect este acela al responsabilității și implicării colective. Tora pe care o citește regele este aceeași cu cea pe care și noi suntem datori să o urmăm. Succesele regelui sunt succesele noastre, eșecurile lui sunt și ale noastre, iar responsabilitățile sunt comune”. Un îndemn util pentru orice vreme...

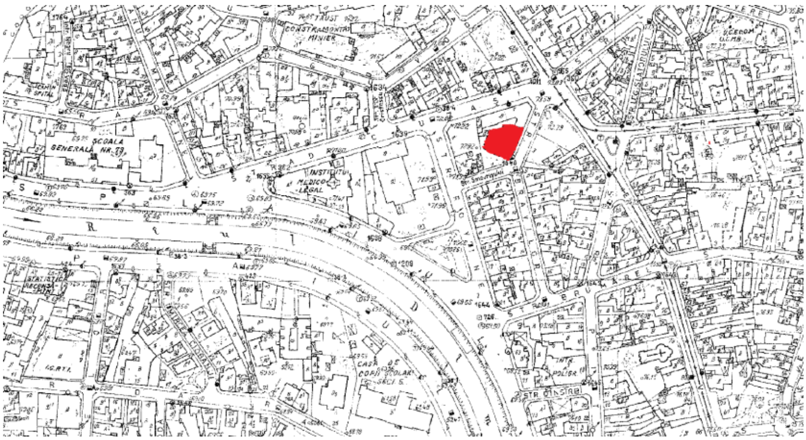

Fig. 1

[3] Augusta Costiuc Radosav, *Considerații și controverse istoriografice referitoare la presa de limba idiș din spațiul românesc*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România”, nr. 14-15/2012, pp. 22-23.

[4] Boris Marian, *150 de ani de la Unirea Principatelor*, în „Realitatea evreiască”, nr. 310-311/decembrie 2008-ianuarie 2009.

În 1864, cu puţin timp înainte de a fi expulzat, Malbim va ridica în zona Căii Văcărești (a se vedea Fig. 1), pe strada Bravilor, nr. 4, pe locul unei case de rugăciuni datând din 1848, o sinagogă, care-i va purta numele[5]. Aceasta va dăinui până în 1904, când Solomon Braustein va solicita și va și primi autorizarea demolării și construirii aici a unei noi sinagogi, a cărei construcții va dura până în anul 1912 și care va fi făcută după planurile arhitectului Richard Kraft. Noua sinagogă, ridicată în stil eclectic, va primi o serie de elemente de influență maură, care subliniau ferestrele și intrarea, având fațada principală bogat decorată. Partea superioară se termina cu câte o pereche de turnulețe, la capătul cărora se găsea câte o sferă, pe care era așezată crucea lui David, turnulețe care străjuiau un fronton, la capătul căruia se găseau Tablele Legii (a se vedea Fig. 2). Sinagoga și societatea care funcționa aici primesc personalitate juridică în 1927, an în care se va înființa și Școala de băieți „T.T. Malbim", care va avea sinagogă proprie[6], dar și Azilul „Ospitalitatea Malbim"[7], o „Societate Cooperativă de împrumut și economie, în special pentru întreținerea unui azil de noapte și a unei Ospătării de noapte", care data încă din 1905[8].

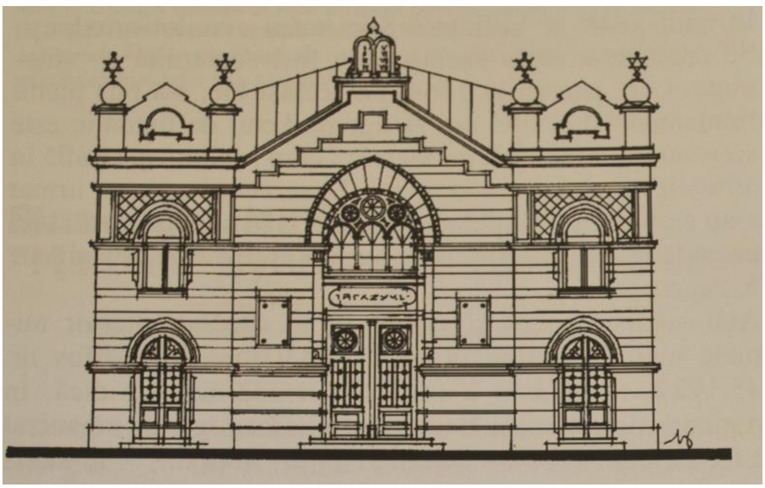

Fig. 2

[5] Felicia Waldman, Anca Ciuciu, *op. cit.*, p. 29.

[6] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, vol. II, București, Editura Universalia, 2005, pp. 375-376.

[7] „Realitatea evreiască", nr. 370-371/octombrie 2011.

[8] „Gazeta Bucureştilor" din 14 iunie 1917.

În 1928, aspectul exterior va fi modificat (a se vedea Fig. 3), sinagoga căpătând astfel un aspect mai sobru, pe care îl va păstra până la dispariție. Sinagoga avea 26 x 22 m, cu sala mare de 800 de locuri. Intrarea în sinagogă păstra arcadă doar la ușa de acces, iar fațada către stradă avea două registre, delimitate printr-un brâu orizontal, având în partea inferioară cinci ferestre terminate în arcadă, dintre care cea din mijloc era oarbă și delimitată în lateral de câte un ancadrament, în care se găsea Steaua lui David; la etaj se afla un grup de trei ferestre terminate și acestea în arcade, despărțite de pilastrii și având în lateral ancadramente dreptunghiulare, cu decorațiuni ale unor ferestre oarbe[9].

Fig. 3

Odată decise lucrările de refacere a sinagogii, comitetul de conducere al acesteia va lansa șefului comunității bucureștene invitația de punere a primei pietre, invitație pe care o redăm în continuare[10]:

[9] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, *op. cit.*, p. 376.

[10] Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România (A.C.S.I.E.R.), fond V, dosar nr. 84, f. 3. Documentul este datat 19 iunie 1928.

„D-sale D-lui Ely Bercovici,

Preşedintele comunităţii Israelite Buc.[*urești*]

BUCUREŞTI

Vechea Sinagogă „Malbim”, fondată în anul 1864, devenind neîncăpătoare și având nevoie de mari reparaţiuni radicale, am început lucrările de mărire și reclădire a ei.

Punerea pietrei fundamentale a fost anunțată pentru duminică 24 crt., ora 10 a.m.

Comitetul Sinagogei a decis de a oferi Dvs., ca președinte al comunităţei noastre și a Uniunei Comunităţei din Țară, punerea primei pietre și suntem siguri că veți primi, sinagoga noastră fiind un centru al tradiționalismului și poartă un nume atât de ilustru. Sperăm că-n calitatea Dvs. de prim conducător veți bine voi a lua cuvântul.

Deoarece trebuie să trimitem la tipar invitaţiunile și programul ceremoniei, va rugăm să bine voiți a ne da adeziunea Dvs. de urgenţă.

Comisiunea numită de comitetul nostru pentru a vă prezenta această invitaţiune, se compune din:

D-l Michel Leiba, Preşedintele Sinagogei şi secretar onorific în secţia cultului

„Sae Singher, vice preşedinte

„Moise Grunstein, prim efor şi fost vice preşedinte secţia cultului

„Micu Spiner, membru în comitetul de reclădire și cenzor la comunitate

Comisiunea sus zisă își ia permisiunea de a se prezenta Dvs., azi, între orele 11-12, pentru a da exacte lămuriri și pentru a primi adeziunea Dvs.

Cu toată stima,
PREŞEDINTE
ss.

SECRETAR
ss.”

Răspunzând adresei Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din Țară, privitoare la una dintre dispozițiile ce făceau parte din legislația antisemită, anume închiderea sinagogilor care aveau mai puțin de 400 de familii de enoriași[11], comitetul de conducere al Sinagogii Malbim

[11] Idem, dosar nr. 69, f. 42.

raportează pentru anul 1941 un număr de 486 enoriași, capi de familie[12], iar, în anul 1942, raportează un număr de 546 enoriaşi[13].

În timpul Rebeliunii legionare din 1941, Sinagoga Malbim a fost ocupată între 21-23 ianuarie și, după ce a fost jefuită, a devenit unul dintre centrele de tortură, în care au fost aduși cu forța evreii din zona Căii Văcărești, pentru a fi deposedați de bunuri și supuși la chinuri[14].

Sinagoga a fost unul dintre polii importanţi ai culturii și tradiției iudaice, cu o bogată bibliotecă, fiind locul unde s-au ținut cursuri pentru predarea învățăturilor sfinte, dar și conferințe religioase, iar în anii 1943 şi 1944 s-au servit mese rituale în fiecare sâmbătă, opera culturală completându-se, astfel, cu cea de asistență socială[15]. La Sinagoga Malbim au fost depozitate alimentele ritualice pentru Pesach, trimise de către American Jewish Joint Distribution Comitee în anii ’70 ai secolului trecut[16].

Atât în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cât mai ales după încheierea acestuia, are loc un proces de emigrație a populației românești evreiești, mai întâi către Palestina și apoi, după înființarea Israelului, către statul nou-creat, proces care, deși a avut multe pauze, a fost, totuși, unul continuu, pe întreaga perioadă a regimului comunist din România. Aceste întreruperi au avut diverse cauze, însă, avantajele pe care le presupunea răscumpărarea evreilor au fost din ce în ce mai atrăgătoare pentru regimul de la București, comportând deseori caracter de mită. Cu toate că au existat și presiuni externe față de acceptarea acestui adevărat exod[17], existând chiar acuzații de facilitare a creșterii numărului de militari din armata israeliană[18], regimul de la București a reușit să creeze un sistem care să-i permită atragerea de beneficii financiare și economico-industriale, prin accesarea de credite preferenţiale, tehnologie industrială

---

[12] Idem, dosar nr. 84, f. 8.

[13] *Ibidem*, f. 24.

[14] Matatias Carp, *Cartea neagră. Fapte și documente: Suferințele evreilor din România 1940-1944*, Atelierele grafice Socet&Co. S.A.R., București, 1946, pp. 219, 225-227. *Pogromul legionar antievreiesc din București*, în „Realitatea evreiască”, nr. 444-445/1-28 februarie 2015, p. 6.

[15] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, *op. cit.*, p. 376.

[16] Natalia Lazăr, Lya Benjamin, *American Jewish Joint Distribution Comitee: un secol de activitate în România = a century of activity in Romania*, Bucureşti, Editura Hasefer, 2016, p. 100.

[17] Radu Ioanid (ed.), *Securitatea și vânzarea evreilor: istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 68.

[18] *Ibidem*, p. 69.

și militară, produse agricole și animale de rasă până la plata propriu-zisă, în valută, pentru fiecare evreu care primea permisiunea de a pleca din țară[19]. Între anii 1948-1989 a emigrat către Israel, S.U.A. și alte state occidentale un număr de 280.107 evrei[20], în majoritatea lor provenind din mediul urban[21]. Această plecare a evreilor va avea consecințe asupra structurii sociale a mediului urban, precum și asupra țesutului acestuia, o serie de componente definitorii ale vieții și culturii evreiești din România dispărând.

Chiar dacă activitatea prezentată mai sus poate conduce la concluzia conform căreia comunitatea evreiască a avut o situație privilegiată, activitatea de supraveghere realizată de Securitate este relevată de o serie de note informative, aflate astăzi în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, care confirmă interesul regimului pentru evreii din România. Supravegherea a fost una intensă, iar Sinagoga Malbim nu a fost ocolită, mai ales în perioada de combatere a sionismului, în special atunci când Moses Rosen, șef-rabinul (1948-1994) și președintele Federației Comunităților Evreiești din România (1964-1994), era prezent și ținea discursuri[22].

Cutremurul din 4 martie 1977 va avea urmări deosebite în existența Bucureștilor, prin pagubele provocate și sistematizarea unui teritoriu aflat în inima orașului, zonă ce rămăsese neatinsă până atunci de proiectele comuniste. În proiectarea unui nou centru civic vor intra mai multe cartiere importante ale orașului: Uranus, care va fi practic șters de pe fața Pământului, zona Pieței Unirii și până în Dudești și Văcărești. Astfel că întinsul cartier evreiesc va fi profund afectat, iar simboluri ale viețuirii evreiești și nu numai vor dispărea sub lamele buldozerelor, luând cu ele memoria unui loc plin de amintiri.

Așadar, nivelul crescut al emigrației, pe de-o parte, și demolările ceaușiste, pe de altă parte, sunt factorii care ne-au văduvit de multe dintre monumentele de arhitectură ale culturii evreiești.

---

[19] *Ibidem*, pp. 62, 76, 81, 117.

[20] Cifra provine din Schlomo Leibivici-Laiș/Arhivele A.C.M.E.O.R. și Yosef Govrin, *Israeli-Romanian relation at the end of the Ceausescu era*, p. 261, *apud* Radu Ioanid (ed.), *op. cit*.

[21] Radu Ioanid (ed.), *op. cit*., p. 44.

[22] *Acțiunea „Credinciosul”: Urmărirea informativă a șef rabinului dr. Roses Mosen și a comunității evreiești*, documente, selecție și studiu introductiv de Anca Ciuciu, București, Editura Hasefer, 2008, pp. 43, 45, 61, 63, 78, 79, 82, 83, 90, 91, 95, 96, 117-123, 148, 201.

În 1985, șef-rabinul Moses Rosen va vorbi despre situația Sinagogii Malbim lui Gadben Yitzak, în cadrul unui interviu pe care acesta din urmă i-l solicitase la postul de radio „Kol Israel”. În cadrul interviului, șef-rabinul prezenta mai întâi situația delicată în care se afla comunitatea evreiască din România – care la 68 de comunități mai avea doar 3 rabini, și aceștia având o vârstă avansată –, după care vorbea despre populația evreiască îmbătrânită, precum și despre ajutorul material primit și munca filantropică. În urma afirmației interlocutorului său, conform căreia presa din întreaga lume publica materiale despre cum fuseseră demolate peste noapte sinagogile aflate pe traseul proiectului de sistematizare, menționând și Sinagoga Malbim, șef-rabinul Moses Rosen oferea următorul răspuns:

„Să îmi daţi voie să fac câteva precizări în legătură cu modul în care dumneavoastră aţi pus întrebarea. Acele multe sinagogi care s-au dărâmat nu sunt decât una. Nu s-au dărâmat peste noapte, ci după discuţii care au durat peste jumătate de an, iar sinagoga Malbim, despre care este vorba, nu este deloc un monument istoric. Şi vreau să precizez următoarele: în sistematizarea care se face în întreaga capitală s-a ajuns la cartierul Văcărești, care era, bineînţeles, plin de sinagogi de pe timpul când în București erau 150.000 de evrei. Astăzi, în București se află mai puţin de 12.000 de evrei. Nu se poate, pe de o parte, cere «lăsaţi evreii să facă alia» şi astfel să se golească sinagogile, iar pe de altă parte să spui «nu, nu vă lăsăm să construiţi Bucureştiul așa cum vreţi, pentru că veţi dărâma o sinagogă». Deci, ori una, ori alta. Pentru ca să fie logic, eu am fost de acord, din primul moment, cu dărâmarea Sinagogii Malbim, văzând că nu există altă cale. Ea stătea în calea bulevardului care se construiește. Dar la fel s-au dărâmat și unele biserici.

Gadben Yitzak: De biserici noi nu ne-am ocupat, pentru că noi avem sinagogile noastre. Pe de altă parte, întrebarea era dacă, atunci când s-a plănuit acel bulevard, nu putea fi plănuit în așa fel încât să nu treacă prin Malbim?

Moses Rosen: Nu se putea, ca dovadă că era vorba de Baia rituală, de muzeu și de Sinagoga Mare. Acolo unde a existat posibilitatea, s-a modificat, dar aici nu s-a putut. Sinagoga Malbim n-a avut în ultimul an activităţi decât sâmbăta şi, foarte greu, în unele zile ale săptămânii. Nu se poate spune nu la o asemenea cerere, atunci când, în apropiere de Sinagoga Malbim, la 100-200 de metri, se află două sinagogi cu 2.000 de locuri, care au tot disponibilul nu numai pentru fiecare zi, dar chiar pentru Iom Kipur, și care nu se umplu la capacitatea lor nici în prezent,

după dărâmarea Sinagogii Malbim. În ce privește «dărâmarea peste noapte», vreau să precizez: nu numai că nu s-a dărâmat peste noapte, dar înțelegerea stabilită între noi a fost că nu se va dărâma înainte de trecerea sărbătorilor. După demolarea întregii zone, în urmă cu două luni, lucrările edilitare au fost stopate, iar Sinagoga Malbim a rămas singură în toată această pustietate, până acum trei zile, tocmai pentru a respecta, și din acest punct de vedere, sensibilitatea noastră. În același timp, Sinagoga Malbim nu este un monument istoric, dar există sinagogi cu valoare istorică, cum este Sinagoga Mare, construită în anul 1842. Malbim a fost construită la începutul veacului XX. Azilul de bătrâni, la fel, n-a putut fi ocolit, cu toate eforturile. Clădirea există și în prezent, deși este dărâmat totul în jur. Primăria Capitalei, primarul, cu care am vorbit personal, amenajează un alt cămin, într-un alt cartier al orașului, unde 400 de muncitori lucrează zi și noapte. Pot să vă asigur că, până când nu se va amenaja complet noul cămin, nu iese nici un bolnav din căminul nostru. Ne bucurăm de întreaga bunăvoință a autorităților, pentru ca soluția să fie una binevoitoare pentru toată lumea.

Gadben Yitzak: A primit comunitatea evreilor din România despăgubiri pentru fiecare din clădirile demolate cu aprobarea sau fără aprobarea comunității?

Moses Rosen: A primit despăgubiri și va mai primi și avem următoarea înțelegere: acolo unde există posibilitate, ni se dă în schimb altă clădire, iar acolo unde nu există posibilitate, ni se dau despăgubiri în bani”[23].

Au scăpat fără a fi demolate: Sinagoga Mare Poloneză, mascată de un bloc de locuințe construit la câțiva metri de intrarea principală, Templul Coral, Templul Unirea Sfântă, unde funcționează și Muzeul de Istorie al Comunității Evreiești din România, Sinagoga Credința (care a fost închisă, însă, în 2007, din lipsă de enoriași).

Sinagoga Malbim a fost demolată în anul 1987, devenind, astfel, una dintre victimele sistematizării, alături de A.B. Zissu, de Templul Mic Spaniol Cahal Cicu, de Templul Baron M. de Hirsch – Ahvat Șuloim, de Sinagoga Tâmplarilor – Beis (Beth) Eil „Unirea Sfântă”, Sinagoga „Caritatea” – Chesed Șel Emes, Sinagoga Craiover Ruf (Spilman), Sinagoga „Fraterna” Achdes Kodes, Sinagoga Reșit Daath de la Școala primară de băieți nr. 7, Templul „Unirea Fraternă”, Templul A.E. Gaster, Templul

[23] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 144, vol. 5, ff. 41-48. Documentul a fost editat în cadrul volumului *Acțiunea „Credinciosul”...*, pp. 227-282.

Lumina Nouă – Or Cudoş, Sinagoga Eizic Ilie, dar şi de Palatul Arhivelor Naționale, Arsenalul, Opereta, Așezămintele Brâncovenești, Institutul Medico-Legal, bisericile Albă, Postăvari, Izvorul Tămăduirii, Gherghiceanu, Spirea Veche, Sfântul Nicolae Sârbi, Sfântul Nicolae Crângași, Sfântul Nicolae Jitniță, Doamna Oltea, Olteni, Sfânta Vineri, Sfântul Spiridon Vechi, Bradu Staicu, Sfânta Treime, Capela Sfântul Mina, Buna Vestire, mănăstirile Cotroceni, Pantelimon sau Văcărești, ceea ce demonstrează că obictivele evreiești nu au fost vizate în mod excepțional, dispârand pentru vecie și cele creștine sau laice, pentru simplul motiv că se aflau în Calea Victoriei Socialismului și a perimetrului destinat noului centru civic.

Fig. 4

Astfel că, din cauza voinței lui Nicolae Ceaușescu, de ridicare a Palatului Republicii și de modificare, în raport cu acesta, al unei zone foarte întinse, pentru construirea unui bulevard de genul Champs Elysee, bulevard străjuit de un lanț de blocuri tip cortină, menit să mascheze zona rezidențială, dispare de pe fața pământului, rămânând doar în amintire, o componentă importantă a însemnatei moșteniri evreiești din București.

Legendele imaginilor:

Fig. 1 – Planul zonei cuprinse între Piața Unirii și Calea Văcărești, cu amplasamentul Sinagogii Malbim.

Fig. 2 – Aspectul fațadei principale a Sinagogii Malbim, până la reconstrucția intervenită în 1928 (sursa foto: Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, vol. II, București, Editura Universalia, 2005, p. 376).

Fig. 3 – Sinagoga Malbim după modificările din 1928, înfățișare pe care o va păstra până la dispariție, în 1987 (fotografia provine din Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România).

Fig. 4 – Pe locul din fața Bibliotecii Naţionale a României, unde se afla Sinagoga Malbim, trece astăzi Bulevardul Unirii, fosta Calea Victoriei Socialismului.

Raluca Nicoleta **SPIRIDON**

Jurnalul de sertar al Anei Novac sau imposibila afirmare a memoriei despre Holocaust în România comunistă

The Ana Novac's secret diary or the impossible afirmation of the Holocaust memory during the communist regime

Ana Novac (the literary pseudonym chosen by Petru Dumitriu for Zimra Harsányi) is a writer of Jewish descent who remains an illustrative example for the transition from an atmosphere of „calm" to ideological control over literary works, which led to the decision to ban her play *What Kind of Man Are You?* She is the author of a diary from the concentration camp, that she started writing while she was being deported to Auschwitz. Written in Hungarian, Zimra Harsányi's diary was published in France, in 1968, being translated by the author herself as *J'avais 14 ans a Auscwitz* and subsequently as *Les beaux jours de ma jeunesse*. Censorship and the exclusion of Ana Novac from the Writers' Union in 1959 represented major changes in her destiny, without which the diary might not have been finished and published.

Etichete: jurnal de lagăr, teroare permanentă, teatru realist-socialist, excluderea din cadrele profesionale, cenzură, supravegherea Securității

Keywords: diary from the concentration camp, permanent terror, socialist realist theater, exclusion from the professional staff, censorship, surveillance undertaken by the Securitate

Rămasă în istoria literară drept un caz simptomatic pentru trecerea de la o atmosferă de „calm" la una de control ideologic asupra scrisului, cu efect în interzicerea piesei de teatru *Ce fel de om ești tu?*, scriitoarea de origine evreiască Ana Novac (pseudonimul literar ales de Petru Dumitriu pentru Zimra Harsányi) este autoarea unui important jurnal de lagăr, început în perioada deportării sale la Auschwitz.

Născută la 21 iunie 1924, în orașul Dej, în familia unui cunoscut avocat, Ana Novac a trecut prin experiența pierderii ambilor părinți, precum și a fratelui său, în lagărul sus-menționat, ca urmare a deportării evreilor din Nord-Vestul Transilvaniei, în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940.

Viitoarea scriitoare a supraviețuit regimului concentraționar din lagărul de la Auschwitz și a celui de la Plaszów, reîntorcându-se în România spre sfârșitul războiului, unde va absolvi Facultatea de Pedagogie și Psihologie.

Prin articolul de față ne propunem să aducem în atenția cititorilor perioada în care, exclusă din Uniunea Scriitorilor și din Partidul Muncitoresc Român, ca efect al refluxului ideologic din 1958, ce i-a vizat nu doar pe literații din vechea elită intelectuală, dar și pe tinerii scriitori formați de noul regim[1], Ana Novac se va refugia în finalizarea memoriilor asupra atrocităților petrecute în lagărul de la Auschwitz, destinate a fi publicate în Ungaria.

Ilustrativă, în acest sens, este nota informativă provenită de la sursa „Kovács Péter”, din 8 august 1963, notă pe care o redăm în integralitatea sa, în efortul de a oferi o imagine cât mai palpabilă asupra trecerii scriitoarei prin experiența Holocaustului: „După cum mi-a spus anul trecut Földes Maria, scriitoarea Ana Novac a întocmit anul trecut, pe baza schițelor făcute în timpul deportării sale în lagărul de la Auschwitz, un jurnal de lagăr. În acest jurnal vorbește mult despre cruzimea hitleriștilor, despre suferințele deportaților, despre rezistența unor grupe și persoane mai conștiente și dezvoltate. După cum am aflat de la Földes Maria, Ana Novac a întocmit acest jurnal cu ajutorul unor prieteni din Cluj – între care se numără și Csehi Gyula. Nu cunosc amănunte despre jurnal, nici despre felul nașterii lui[2]. Știu doar atât: că Ana Novac nu avea unde să bată la mașină manuscrisul și în munca aceasta a primit un ajutor de la Csehi. Se poate presupune că a bătut la mașina lui Csehi sau că Csehi i-a ajutat și ca critic, făcând unele observații de conținut și stil. Am întrebat că de ce a început Ana Novac abia acum să scrie despre lagăr? Földes Maria a spus că scriitoarea era de părere că suferințele evreilor nu stârneau un interes prea mare aici. Pentru acest lucru a scris în trecut

---

[1] Anneli Ute Gabanyi, *Literatura și politica în România după 1945*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001, p. 83.

[2] Conform propriilor mărturisiri ale Anei Novac (Zimra Harsányi), care se regăsesc în prefața ediției în limba română a Jurnalului său, intitulat *Cele mai frumoase zile ale tinereții mele*: „Am deprins în lagăr obișnuința asta de a pune ordine în haosul din creierul meu și obsesia, chiar boala, de a nu putea adormi fără să-mi fi clarificat în minte ziua respectivă. Că Jurnalul meu ar fi singurul care va fi ieșit vreodată din lagăre, după câte știu, mă miră faptul! Contrar legendei, era de ajuns să vrei cu tot dinadinsul. Condamnate fiind la gazare, de activitățile noastre literare sau de alt soi (se făceau ședințe de spiritism, se citeau poeme compuse pe priciure) drept în cot îi durea pe paznicii noștri. Totul era să găsești niscai hârtie, un ciot de creion. Așa am ajuns eu o scotocitoare prin gunoaie, o smulgătoare de afișe înrăită” (Ana Novac, *Cele mai frumoase zile ale tinereții mele*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004, p. 7).

despre alte teme. Dat fiind că acum ea nu are drept să publice la noi, a trimis manuscrisul printr-un fost ziarist din Ardeal, Raffay Ádám, care stă la Budapesta și [*care*] anul trecut a fost în vizită la noi.

Ana Novac avea speranţa că manuscrisul, după ce va apărea în Republica Populară Ungară, va stârni un ecou internaţional şi, astfel, va uşura şi situaţia ei în care se află acum. Földes Maria a spus, însă, că, după cum știe, până în momentul de față nu s-a făcut nimic în Ungaria pentru publicarea jurnalului"[3].

Afirmată în perioada de vârf a teatrului realist-socialist, o informaţie indirectă pune fulminanta sa ascensiune şi pe seama unei recomandări venite din partea scriitorului sovietic Ilja Ehrenburg[4], pentru ca excluderea din cadrele profesionale de afirmare, atât din Uniunea Scriitorilor, cât și de la Institutul de Teatru „I.L. Caragiale", unde era angajată, să se producă la fel de rapid, în urma unei ședințe de demascare, în cursul căreia, „spre deosebire de alţi scriitori şi artişti, Ana Novac nu şi-a recunoscut nicio vină"[5]. I se va fixa, pentru o perioadă, domiciliu obligatoriu în „comuna Băneasa, Aleea Furtunilor, nr. 9, pe motiv că în literatura scrisă de ea a strecurat fraze cu conţinut antidemocratic"[6].

Pe de altă parte, încercarea de a reveni în viaţa literară s-a soldat cu un vizibil eșec, în fața unei cenzuri inconturbabile[7].

---

[3] AC.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264513, f. 42.

[4] Informaţia apare într-o notă informativă a agentei „Dorina Gustav", din 24 aprilie 1963: „Edith, cea de-a doua soţie a lui Paul Schuster, mi-a spus că, atunci când a venit de la Auschwitz, Ana Novac și-a făcut rost de o recomandaţie a lui Ilja Ehrenburg. Cu această ilustră recomandaţie a fost primită cu braţele deschise în Uniunea Scriitorilor" (AC.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 184937, vol. 1, f. 118).

[5] Cristian Vasile, *Viaţa intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu 1964-1974*, București, Editura Humanitas, 2014, p. 88.

[6] AC.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264513, f. 42.

[7] Despre acest episod, „Karl Fischer", informatorul cu cel mai consistent aport în ceea ce privește supravegherea scriitoarei, scria astfel: „în mijlocul lunii august, Ana Novac a chemat la telefon pe ziaristul Stork, pentru a se plânge în urma faptului că nici una din cele două piese de teatru [în mod cert am identificat doar faptul că una dintre acestea se numea „Preludiu" – n.n.] scrise de dânsa n-a fost aprobată de Ministerul Culturii. Scriitoarea a fost foarte revoltată și a spus, printre altele, că cei de la minister sunt fricoși, se înspăimântă chiar și de umbra lor, că nu se pricep la aprecierea unor piese. Prima piesă, este vorba de o problemă juridică, la început – după părerea scriitoarei – a fost foarte bună, însă,

Înainte de a i se deschide un dosar de verificare, scriitoarea intrase în atenţia Securităţii accidental, ca efect al supravegherii lumii literare în general. La 3 iunie 1960, Ana Novac era menţionată într-o notă informativă, întocmită ca urmare a faptului că măsurile de excludere profesională, cu rol preventiv asupra unora dintre tinerii scriitori (contractele lor cu editurile fuseseră reziliate, în urma dispoziţiilor Ministerului Culturii), produseseră o stare de spirit tensionată.

Deschiderea dosarului de verificare al scriitoarei avea să aibă loc ca urmare a unor „discuţii duşmănoase la adresa conducerii de partid şi de stat", pe fondul confesiunilor pe care scriitoarea i le făcea familiei László Földes din Cluj, familie urmărită la rândul său prin agentul „Kovács Péter", ajuns, astfel, în ipostaza de a furniza note, evident mai consistente decât ceea ce se cunoştea până atunci, şi despre Ana Novac (Zimra Harsányi)[8]. S-au mai adăugat şi informaţiile culese de agentul „Karl Fischer", transpuse într-o notă din 19 octombrie 1962, destul de alarmante pentru un sistem monopolist de putere. Potrivit agentului, „referitor la ultimele întâmplări privind situaţia ei personală, scriitoarea Ana Novac a spus: «Eu sunt un duşman al oricărui sistem absolutist, care nu poate să excludă eroii. Totuşi, consider că excluderea mea din Uniunea Scriitorilor a fost o urmare cât se poate de firească a felului meu de a fi. Motivele au fost mărunte şi ridicole, dar, cunoscându-mă, trebuie să recunosc că firea mea nu se împacă cu concesii. Aşa, însă, mă simt mai bine, cu toate că, poate, trăiesc mai prost. Dar, întotdeauna când am făcut concesii, m-am simţit cât se poate de prost. Pot să muncesc, să scriu şi aşa. Că nu am satisfacţia de a vedea piesele mele pe scenă? Eu am trăit aceste lucruri, văzând

---

după ce fiecare a mai făcut o propunere, n-a mai rămas nimic din piesa iniţială («Imbecilii s-au amestecat»). A doua piesă de teatru a fost refăcută complet, n-a fost înţeleasă de cei în drept şi ei nu se declară de acord s-o pună în scenă" (*ibidem*, f. 102).

[8] Conform Adresei nr. 372/72570 din 4 octombrie 1962 către Direcţia a III-a, erau „înaintate un număr de 5 note informative, furnizate de agenţii «Kovács Péter», «Both Pál» şi «Lucian Chintăuan», care tratau despre scriitoarea Ana Novac (nume real Harsányi Zimra), care apare ca legătură principală a scriitorului Földes László, urmărit prin acţiune informativă de organele noastre. Întrucât organele noastre nu cunosc felul cum este cunoscută în evidenţele dumneavoastră şi nu ştim dacă este sau nu cazul dirijării agenturii pe lângă aceasta (dacă este cazul, în ce direcţie), vă rugăm să ne comunicaţi problemele de mai sus. De către noi au fost luate măsuri pentru încadrarea informativă a obiectivei, în timpul vizitelor pe care le face la Cluj" (*ibidem*, f. 89).

piesele mele în 12 teatre, am cunoscut și laurii, și Premiul de stat. Așa ceva nu mă mai tentează – am pretenţii mai mari”[9].

Pentru a conchide, la data de 28 februarie 1963, pe baza notelor informative furnizate de cei doi agenţi mai sus-menţionaţi, Zimrei Harsányi i s-a deschis dosar de verificare pentru agitaţie contrarevoluţionară. În această acţiune de verificare, printr-un prim Plan de Măsuri, se dorea a se stabili următoarele: „ce lucrări cu un conţinut naţionalist ale numitei Harsányi Zimra există, la cine le difuzează și în ce scop; 2. natura legăturilor sus-numitei cu Paul Schuster din București, Földes László din Cluj și alţii din București și din provincie; 3. prevenirea activităţii dușmănoase pe linie ideologică, ce eventual o desfășoară sus-numita”[10].

Pentru îndeplinirea acestor obiective, au fost folosite toate mijloacele și metodele de urmărire informativă (agenţi, tehnică operativă, interceptarea corespondenţei). Astfel:

„1. Prin agentul „Fischer” trebuiau să se obţină manuscrisele naţionaliste ale Zimrei Harsányi și conturat cercul de persoane la care erau difuzate, precum și dacă prin acestea sunt urmărite scopuri dușmănoase. În acest scop, agentul «Fischer» urma să accepte propunerea sus-numitei de a-i stiliza lucrările și de a duce discuţii mai ample privind tematica și conţinutul acestora, modul în care au fost apreciate, inclusiv de către celelalte persoane. Procedând astfel, agentul putea câștiga încrederea numitei Harsányi Zimra, urmând astfel să cunoască și numele acelor persoane care intermediază trimiterea acestor lucrări spre publicare în străinătate.

2. Prin agenţii «Kovacs Peter» și «Lucian Chintăuan», ai Direcţiei Regionale M.A.I. Cluj, se dorea a se stabili relaţiile existente între Harsányi Zimra și Földes László din Cluj, care este tematica și conţinutul pieselor de teatru la care lucrează și dacă intenţionează să le trimită în străinătate sau să le păstreze, fără a le da publicităţii. În acest scop, s-a impus luarea acelor măsuri ca, în colaborare cu Direcţia Regională M.A.I. Cluj, să fie identificate eventual alte persoane cu care Zimra Harsányi ia legătura când se deplasează în orașul Cluj, în special a numitului Miklós din Cluj, care are legături suspecte prin corespondenţă cu cea în cauză.

3. Întrucât existau date că aceasta era vizitată de o serie de elemente naţionaliste la domiciliu, și pentru a cunoaște caracterul

[9] *Ibidem*, f. 87.
[10] *Ibidem*, f. 17.

discuţiilor ce se purtau cu sus-numita, se impunea a se studia utilitatea instalării la domiciliul acesteia a T.O.

4. Deoarece agentura existentă avea posibilităţi limitate pe lângă obiectiv, urmau a se studia numitele Stroe Magda şi Mózes Huba, după care se va trece la recrutarea celei mai utile, pentru a crea o nouă linie informativă în acțiune”[11].

Așa după cum reiese dintr-o notă din 27 martie 1963, agentul „Karl Fischer” reuşeşte să câştige încrederea scriitoarei, şi, după o lectură a primei părţi a Jurnalului acesteia, informa, cu amănunte pe alocuri hilare, Securitatea: „este o lucrare scrisă frumos, cu imagini inedite, oglindind viaţa chinuită a deţinuţilor în cadrul lagărului din Auschwitz. Poziţia autoarei este pătrunsă de o ură firească (şi redată bine) faţă de fiare S.S.-iste și de revolta fără margini față de nedreptăți și de teroarea permanentă. Această revoltă, însă, este spontan-omenească, a neputincioşilor, a deţinuţilor care au pierdut, pe lângă speranţa şi demnitatea lor, spiritul lor de luptă. Nu se simte nimic din faptul că în rândurile deţinuţilor au existat foarte mulţi care, deşi uneori demoralizaţi, au luptat cu dârzenie, nu se simte prezenţa comuniştilor”[12].

Drept urmare, Securitatea decidea continuarea activității informative desfășurate de agentul „Karl Fischer” și, mai ales, permanentizarea legăturilor acestuia cu Zimra Harsányi (Ana Novac), legături profesionale care să-i ofere informatorului atât posibilitatea de a parcurge paginile Jurnalului, cât și pe aceea de a afla dacă, prin intermediul lui Paul Schuster, scriitoarea intenţiona să-l trimită în exterior. Totodată, agentul „Karl Fischer” era instruit să identifice și alte eventuale lucrări de sertar, cu atât mai mult cu cât principala preocupare a Securității a fost legată, în mod constant, de activitatea literară pentru „sertar” a Anei Novac. Departe încă de momentul francez, în care, din lipsă de scene, de relații, de șansă, Ana Novac „alege” să devină prozatoare, în intervalul de timp destul de consistent din vara anului 1963 perspectiva acesteia era mai degrabă una a continuării operei dramaturgice:

„Ana Novac – comunica agentul Karl Ficher – a fost plecată din Bucureşti, şi anume la ţară (...). După cum spune Ana Novac, acest timp a fost pentru ea foarte prielnic, oferind condiţii foarte bune pentru «regăsirea ei» de către ea. Ar fi putut să stea acolo 2-3 luni de zile, aşa de

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*, ff. 73-74.

bine s-a simţit. Mâncarea a fost bună, climatul la fel, însă Ana Novac a suferit de o insomnie acută. Totuşi, acest timp a fost foarte fertil din punct de vedere literar.

Întrebată cum trebuie înţeles acest lucru, Ana Novac, pe ocolite, a spus că scrie o piesă de teatru. Sursa: Şi când o vedem? Ana Novac: Nu trebuie să cauţi în toate lucrurile o latură practică. Doar ştii că capitolul acesta (posibilitatea de publicare) a fost încheiat definitiv și astăzi și spun: Slavă Domnului! Sursa: Deci undeva în taină se naşte un al doilea Ionesco. Ana Novac: Nu ştiu dacă se naşte chiar un Ionesco, dar se naşte o piesă de teatru. Sursa: Fără aplauze? Ana Novac: O piesă pentru un alt public spectator, pentru … dreptate!”[13].

Toate măsurile preconizate de Securitate, la începutul anului 1963, în special „prevenirea activităţii duşmănoase pe linie ideologică, ce eventual o desfăşoară sus-numita”, s-au lovit de o apărare absolută a intimităţii acesteia. Apoi, angajarea Anei Novac la Sanatoriul de la Păclişa, în domeniul psihologiei copiilor, destul de departe de București și într-o atmosferă greu de asimilat de scriitoare[14], a făcut ca informaţii despre activitatea literară a acesteia să ajungă cu dificultate la Securitate, care s-a văzut, astfel, nevoită a se rezuma la surprinderea, prin intermediul notelor informative, a stării de spirit a scriitoarei.

Nu în ultimul rând, anterior datei de 3 mai 1963, când informaţia parvenea Securităţii, prin intermediul agentului „Karl Fischer”, Ana Novac se căsătorise deja cu György Mikó, cetăţean al Republicii Populare Ungare, „om serios și activist de partid”, cu aprobarea Consiliului de Stat, așa încât,

[13] *Ibidem*, f. 30.

[14] Notă din 26 ianuarie 1963: „Ana Novac n-ar mai vrea să se întoarcă la Păclişa din următoarele motive: nu se pricepe la munca aceasta, n-a reuşit să stabilească nici măcar cele mai elementare forme de relaţii colegiale cu ceilalţi angajaţi (este vorba, în general, de medicii foarte tineri care pe acolo își fac munca de practică și acești medici – așa presupune Ana Novac – văd în «femeia aceasta din Bucureşti, care a venit voluntar la Păclişa», un colaborator al Securităţii); n-are condiţii acolo (prea multă gălăgie din partea copiilor bolnavi şi din partea surorilor medicale); directorul de acolo este «un escroc» (niciodată nu apare la Sanatoriu, dispare pentru perioade îndelungate, nimeni nu ştie cu ce se ocupă, nu muncește nimic, n-are nici măcar cabinet de consultaţie și primește două salarii. Ceilalţi doctori văd acest lucru, dar tac, pentru că «nu vor să primească un alt director, putând actualmente să facă ce vor»). Un alt motiv pentru care n-ar mai vrea să se întoarcă este faptul că se simte acolo într-o atmosferă foarte proastă, înconjurată de ploșnițe și mucegai” (*ibidem*, p. 75).

fără a slăbi ca intensitate, supravegherea sa nu făcea decât să reia obiective mai vechi, precum cunoaşterea cercului de persoane cu care aceasta se afla în relaţii apropiate sau eventualele manifestări cu caracter duşmănos, fără, însă, ca acestea din urmă să fie identificate.

Semnificative sunt, în dosarul său de urmărire informativă, acele informaţii despre scrisoarea pe care Ana Novac a lăsat-o, înainte de plecarea sa definitivă, fostului său soţ, Paul Schuster, în fapt o analiză reconstitutivă a expansiunii creatoare a acestuia din urmă, construită pe două nivele: „prima parte (90%) este o analiză a relaţiilor dintre autoarea Ana Novac și fostul ei soţ, Paul Schuster, înaintea căsătoriei lor, în perioada căsniciei (cca. 2 ani) şi în perioada divorţului. Partea a doua (10%) este o transpunere a autoarei în situaţia lui Paul Schuster, adică un răspuns fictiv la prima parte: Ana Novac analizează aceleași probleme, însă de pe poziţia lui Paul Schuster. În linii mari, este vorba de următoarele: Ana Novac l-a cunoscut pe Paul Schuster într-o perioadă când ea avea tot ce și-a dorit: satisfacţie în viaţa personală, succese grandioase în munca de scriitoare și o situaţie materială extrem de bună. (...) S-au înţeles relativ bine. Ana Novac l-a considerat pe Paul Schuster ca un fel de aluat talentat și a renunţat la propria ei muncă literară, pentru «a face din el un scriitor mare»”[15]. Textul acestei scrisori nu se regăsește în dosarele întocmite de fosta Securitate, nici pe numele Zimrei Harsány, nici pe cel al lui Paul Schuster. Este de presupus că cele mai multe detalii vin să amestece aproape insesizabil realitatea cu ficţiunea, iar singura certitudine a momentelor de consonanţă a legăturii dintre cei doi rămâne volumul *Cinci litri de ţuică*, scris de Paul Schuster şi prezentat la Târgul de carte de la Frankfurt, din 1968.

La 20 septembrie 1963, sub numele de Zimra Mikó, scriitoarea pleca definitiv în Ungaria. Îngustată în misiunea ei de creaţie[16], cu motive întemeiate pentru a lăsa în urmă retrăirea experienţei carcerale – de când a stat în lagăr a rămas cu obsesia că i se îngrădește libertatea[17], așa cum i se confesa lui „Karl Ficher”, sau imaginându-și controlul ideologic drept o serie de garduri care opresc mâna scriitorului[18] –, parcursul său poate că nu putea fi altul.

[15] *Ibidem*, f. 55.
[16] *Ibidem*, f. 76.
[17] *Ibidem*, f. 84.
[18] *Ibidem*, f. 97.

Scris în limba maghiară, jurnalul de lagăr al Zimrei Harsányi va vedea lumina tiparului în Franța (1968), beneficiind de traducerea autoarei însăși, sub titlul *J'avais 14 ans à Auschwitz*, devenit versiune definitivă *Les Beaux Jours de ma jeunesse*[19].

Informații indirecte asupra trecerii scriitoarei prin experiența Holocaustului am mai regăsit și în *Memoriile* Ninei Cassian, într-o încercare a acesteia din urmă de a-și proteja propriul eu de existența sa într-o lume paralelă cu cea a represiunii, proceselor politice și a recluziunii, pasaje pe care le vom reda tocmai pentru marea lor putere de evocare:

„M-am gândit adesea, parcurgând jurnalul meu din «obsedantul deceniu», că e inadmisibil să nu pomenesc decât în trecere despre dramele din afara gintei noastre (deși am avut și noi contribuțiile noastre), mă refer la arestările care aveau loc, majoritatea nemotivate sau motivate pe criterii de luptă de clasă sau de adversitate față de regim, unele de o deosebită perversitate, cruzime și brutalitate, soldate cu vieți pierdute sau desfigurate.

Trebuie să remarc, cum de altfel reiese din paginile amintite, că ignorăm în mare măsură ce se întâmpla. Oricât ar părea de neverosimilă această ignoranță, am constatat-o și în cazuri mai crase: o parte a poporului german a ignorat existența masacrelor în masă, a lagărelor de exterminare. Mai multe persoane mi-au declarat aceasta și nu mă îndoiesc de sinceritatea unor asemenea afirmații, întrucât însăși scriitoarea Ana Novac, care a fost timp de un an internată la Auschwitz, mi-a mărturisit că n-a avut habar că atâția oameni erau gazați și arși în cuptoare, deși dispăreau din preajma ei, deși vedea fumul ieșind din coșuri ... Sunt, pesemne, realități de neimaginat, încât ne îndoim de înseși percepțiile noastre”[20].

Așadar, exclusă la sfârșitul anilor '50 din cadrele profesionale de afirmare, astăzi nu putem să nu ne întrebăm dacă această întâmplare, aparent nefericită, a vieții Zimrei Harsányi, nu a fost cumva una din acele întorsături ale destinului, fără de care acest jurnal nu ar fi fost împărtășit cititorilor. După căderea regimului comunist, prin eforturile Editurii Dacia, acesta apărea și în România, sub titlul *Cele mai frumoase zile ale*

---

[19] Ana Novac, *op. cit.*, p. 7.

[20] Nina Cassian, *Memoria ca zestre*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2003, pp. 280-281.

tinereții mele (în anul 2004), și avem convingerea că o reeditare a acestuia nu va lăsa în uitare experiența terifiantă a Holocaustului evreilor.

În spațiul de cultură franceză, din condiții obiective, Ana Novac s-a afirmat îndeosebi ca prozatoare, autoare a romanelor *Les Accidents de l'âme, comme un pays qui ne figure pas sur la carte*; *Un lit dans l'hexagone; Les noces de Varenka*; *Le Maître de Trésor*.

Am considerat, totodată, necesar ca, la sfârșitul acestor rânduri, să redăm *Nota* din 2 iunie 1960, privind modul în care unii dintre tinerii scriitori formați de noul regim au fost excluși din viața literară, prin rezilierea contractelor lor de către edituri, precum și câteva fragmente dintr-una dintre cele mai sensibile scrisori confiscate de Securitate, trimisă de Paul Schuster către fosta sa soție, scrisoare despre *acasă* ca plenitudine a iubirii retrăite, despre palpabila pierdere a apropiaților într-un timp trecut și despre frica intrării în uitarea Zimrei.

Document nr. 1

Primită de Maior Sorin I.	370/3 iunie 1960
Agentul: „Vasiliu”	STRICT SECRET
Locul: Domiciliul agentului	
Data: 2 iunie 1960	

Notă

În ultimele zile s-a creat o frământare printre scriitori în legătură cu 1/. Rezilierea unor contracte de către edituri (*Ana Novac, Doina Sălăgeanu, Radu Cosașu, H. Rohan*) și 2/. În legătură cu o listă de nume „indezirabile” sau mai bine zis de scriitori asupra trecutului sau prezentului cărora există dubii.

Această listă a pornit de la Direcția Generală a Editurilor din Ministerul Culturii către Edituri. Cu toată recomandarea făcută editurilor, ca să nu se afle de această listă, totuși s-a aflat și de vreo săptămână vin mereu scriitori, fie de la Uniune, fie la biroul organizației de bază.

Așa de pildă:

Ana Novac s-a adresat lui [...], în calitatea acestuia de membru al biroului organizației de bază, declarând că, în urma realizării contractului, nu-i rămâne decât să se sinucidă.

H. Rohan s-a adresat și el lui Novicov, membru în Biroul Organizaţiei de bază a „Uniunii Scriitorilor”, spunând că nu înţelege de ce să i se rezilieze contractul, întrucât e publicat în „Scânteia”, autocritica sa a fost publicată în „Lupta de clasă”, scrie din actualitate etc.

R. Cosaşu s-a alarmat și el, cerând lămuriri lui [...] activist la „Uniunea Scriitorilor”.

Alăturat înaintez lista scriitorilor asupra cărora există dubii, ce urmează a fi clarificate.

„VASILIU”

Agentul a întocmit nota în urma unei discuţii prealabile. Va continua să afle noi amănunte referitor la starea de spirit a scriitorilor în legătură cu măsurile luate și să ne informeze la timp.

Din convorbirea avută de noi cu I. Bocuţa, directorul „ESPLA”, acesta ne-a spus că, în aplicarea acestor dispoziţii, G. Frunză, directorul Editurii Tineretului, s-a cam grăbit și a procedat fără tact. El va fi mai ponderat și mai cu tact, pentru a nu stârni frământări în rândul scriitorilor acum, în preajma congresului partidului. Propunem să fie informate organele de partid.

MAIOR
SORIN I.

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264513, ff. 103-104.

Document nr. 2[21]

Sibiu, 16.10.1965

Draga mea Zimra, (...) ne-am schimbat așa de mult de la ultima noastră întâlnire, că nu ne mai putem măsura unul pe celălalt cu vechile măsuri, care ne-au împins în ultimii ani cu neînțelegeri între noi. (...)

Îţi scriu toate astea din Sibiu. Stau jos în camera Erikăi; acum locuiesc Willi, soţia lui și fata lor înăuntru. Dar acum sunt plecaţi în concediu, așa că nu sunt deranjat și nici nu deranjez pe nimeni. Gazul

[21] Pentru traducerea efectuată cu amabilitate, ţinând seama în special de faptul că textul este scris olograf, îi mulțumim Anei-Alesia Pleșa, elevă la Liceul Teoretic German „Nikolau Lenau” din Timișoara.

vâjâie, dar în rest e liniște deplină. Este noapte. Eu am o plimbare lungă şi singuratică în spatele meu. Am fost în gând împreună cu tine. Acelaşi drum pe care l-am mai făcut odată: vechile porţi, scări, uliţe, ziduri şi curţi. Și îți văd faţa încântată la vederea acestui vechi colţ. Deseori mă întreabă oamenii de aici, care te-au cunoscut, de tine. Alții au murit şi nu mai pot face asta. Dragul domn Scherer (cred ca aşa îl chema), cel care a locuit în casa lui Kathi (în camera cu soba albastră, cu ceasul vechi în stil baroc, în casa de lângă turnul cel mare), a murit deja în ianuarie. Unchiul meu Rudolf, cel mai bătrân frate al tatălui meu, a murit acum două săptămâni, după o lungă perioadă în care a suferit de Parkinson; am fost la mormânt şi am ţinut o cuvântare. Dar mătuşa mea Nussy încă mai trăiește – îţi mai aminteşti de ea: este doamna în vârstă şi simpatică, care şi-a pierdut trei din patru copii în primii doi ani după război. A întrebat cu toată amabilitatea de tine. – Sunt trist. Dacă vezi toate casele acestea vechi şi oamenii iubiţi în faţa ta şi vorbeşti cu ei, este mult mai rău decât să-ţi aminteşti de ei în străinătate. În amintire rămâne totul viu, familiar – dar revederea în realitate face vizibilă moartea, subliniază doar sentimentul îngrozitor de străinătate.

Și eu am trecut astăzi (este deja luni, 18 octombrie) pe la biserică. Și m-am oprit mirat: clopotele sunau, porţile erau deschise şi o mulţime de oameni au intrat în biserică. Am devenit dintr-o dată curios, am fost magnetizat. Și, când am intrat, mi s-a întâmplat ceva ciudat: inima a început să-mi bată diferit. Încet şi sigur, cu un spasm interior, am mers printre construcţiile din biserică şi m-am uitat la lumea plină de aşteptare, înspre arcadele ascuţite sus la orgă. Toate locurile erau ocupate – un spectacol de gală: episcopul şi mulţi alţi preoţi stăteau pe scaunele de la cor. Era un eveniment deosebit, în cinstea unor oaspeţi din Genfer, reprezentanţi ai Asociaţiei Luterane din Elveţia; unul dintre ei trebuia să ţină predica, ca oaspete, şi bieţii de saşi erau foarte curioşi/nerăbdători şi s-au simţit foarte onoraţi. Da, aşa este. Deodată mi se adresează un bărbat necunoscut (m-am simţit ca şi cum am fost prins furând): „Domule Schuster, acolo mai este un loc şi pentru dumneavoastră" şi îmi arată un colţ pe culoarul din lateral, unde mi-am văzut părinţii. Atunci m-a observat şi tata, s-a ridicat şi îmi face semn, uitându-se la mine cu o privire bucuroasă (plin de mândrie că fiul lui renumit se arată în biserică). Și a trebuit să-l dezamăgesc. Am dat doar din cap şi am ridicat din umeri, regretând – şi m-am îndepărtat discret. Cu inima foarte grea. Acest sentiment aiurea m-a făcut să merg pe străzile cele vechi. În tot acest

timp, am vorbit cu tine în gând. Evident, în tonul cel mai nesuferit, agasant, plictisitor: poveţe, consolări filozofice, panseuri de tătuc, cu o pronunţată ambiţie pedagogică la adresa ta. Totuși, cu multă căldură și o dragoste uriașă, la fel de caldă, cât și de tristă. (...) asta este tot. Sper că încă te mai bucură scrisorile mele. Sper că încă mai ai nevoie de ele. De când ne-am revăzut, în ciuda scrisorii tale, eu am o mare frică că tu mă vei uita și că mă vei îngropa în tine. O, te rog, nu fă asta. Gândește-te la mine. Mult și prietenos. Şi fără judecători și judecaţi. Am nevoie de tine, am nevoie de gândurile tale bune. Şi le simt! Bunul Dumnezeu cu barba lui albă și lungă și cu zâmbetul lui prietenos să-ţi apară în vise frumoase și să-și povestească ceva frumos de la al tău

Paul.

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 184937, vol. 2, ff. 275-276.

Nicolae **IONIȚĂ**

Politica de cadre în Securitate (1948-1989) Românizare? (I)

The staff policy in the Securitate (1948 – 1989). An attempt to enforce nationalism? (I)

To what extent was the increasingly nationalist discourse of the Romanian communist regime in Romania reflected in the staff policy of the repressive bodies? Could we characterize the adjustment of the ethnic composition of the Securitate personnel in the 1960s as an attempt to enforce nationalism? Was there a time period during which only Romanians were recruited and promoted within the Securitate and when exactly did it occur?

The present paper tries to provide answers to the above questions regarding the staff policy of the Romanian Securitate. Starting from a brief presentation of the manner of dealing with the „problem of nationalism" in the Soviet Union, the author emphasizes the influence of the Soviet theory and practice on the staff policy of the communist regime in Romania, stress being laid on the evolution undergone by the Securitate apparatus until 1989.

The first part of our work, dealing with the enforcement of nationalism within the Securitate apparatus, focuses on the changes that occurred in the ethnic composition of the Securitate staff during 1948-1960. Besides, the paper analyzes the reasons behind the removal of Jews from the Romanian repressive apparatus in the early 1960s.

Etichete: naționalism, cadre, compoziție etnică, evrei
Keywords: nationalism, officers, ethnic composition, Jews

Au existat puţine elemente care să contribuie mai mult la lipsa de popularitate a noului regim politic, instaurat în România după 1945, decât eterogenitatea etnică a partidului de guvernământ și, mai ales, a conducerii acestuia. Atunci când, la demonstraţiile organizate de P.C.R., în acele vremuri de început, se striga celebra lozincă: „Ana, Luca, Teo, Dej/Au băgat spaima-n burgheji", toată lumea știa că, din cei patru amintiţi, doar unul era sigur etnic român – Gheorghe Gheorghiu-Dej –, cu privire la altul – Teohari Georgescu – existau unele îndoieli, neîntemeiate, de altfel, că ar fi român sau evreu, în timp ce „tovarășa Ana" era, de fapt, Ana Pauker, fostă Rabinsohn, evreică, iar Vasile Luca reprezenta doar forma românizată a maghiarului Laszlo Luka.

România era condusă, așadar, de un evreu și un ungur, și se afla sub ocupaţia trupelor sovietice (rusești, mai bine-zis). La aproape un secol de la formarea statului român modern, timp în care toate partidele politice, de la guvernare sau din opoziţie, nu știuseră cum să utilizeze, unele din convingere, altele doar din cinism, propaganda xenofobă (în

special, antirusă şi antimaghiară) şi antisemită, situaţia ulterioară anului 1945 trebuie să fi părut, pentru o mare parte a populaţiei, un coşmar devenit realitate. Asta pentru că, indiferent de convingerile politice ale fiecăruia, lozincile repetate la nesfârşit îşi făcuseră efectul, iar atitudinea faţă de alte etnii era extrem de circumspectă, în cel mai bun caz, la nivelul tuturor categoriilor sociale, inclusiv al celor care ar fi avut, aparent, cel mai mult de câştigat de pe urma politicii noului regim. Oricât de atractiv ar fi părut programul acestuia de guvernare, eterogenitatea sa etnică nu era de natură să-i câştige prea multe simpatii.

Nu era vorba doar despre componenţa echipei aflate la conducerea P.C.R., imediat după 1945, care a rezistat, de altfel, în această componenţă, doar puţin timp. La toate nivelurile administraţiei, în aparatul de partid, în structurile de represiune şi în armată întâlnim aceeași situaţie, în care persoane, de altă origine etnică decât cea română, erau angajate şi promovate în funcţii de conducere. De exemplu, Direcţia Generală a Securităţii Poporului, principala structură de represiune, în slujba noului regim, era condusă de Pantelei Bodnarenko, al cărui nume a fost românizat sub forma „Gheorghe Pintilie", dar despre care, atât susţinătorii, cât și adversarii regimului ştiau că este de etnie ucraineană, „rus", cu alte cuvinte. Secunzii săi erau Boris Grünberg, alias Alexandru Nicolski, etnic evreu, şi Vladimir Mazuru, român, potrivit lucrătorilor de Cadre ai Securităţii, dar al cărui nume lăsa loc la multe speculaţii. Era greu de crezut, pentru oricine, în afara celor direct interesaţi, că o structură, cu o asemenea conducere, putea apăra interesele securităţii „poporului", şi nu pe acelea ale ocupantului străin. După atâția ani de funcționare a comisiilor de „românizare", populaţia părea să asiste neputincioasă la reversul procesului, desfăşurat în perioada războiului, ceea ce reamintea tuturor că România era o ţară învinsă în război, se afla sub ocupaţia unei puteri inamice statului român, încă de la înfiinţarea acestuia (dacă luăm în considerare şi perioada ţaristă), iar noul regim politic, dincolo de propaganda sa, nu era decât reprezentantul intereselor ocupantului.

Acesta era un stigmat greu de înlăturat, iar conducerea P.C.R. a înţeles rapid că o condiţie esenţială pentru câştigarea măcar a unui simulacru de legitimitate, pe plan intern, era îmbunătăţirea compoziţiei etnice a aparatului de partid și de stat. De la bun început, acesta a fost un obiectiv important al politicii de cadre a regimului, deşi progresele în domeniu aveau să se dovedească destul de lente, fapt evident şi la nivelul aparatului de Securitate. Lentoarea operaţiunii nu constituia, însă, ceva neobișnuit – „creşterea" cadrelor era o chestiune de durată, după toate

normele partidului, important era ca politica să fie urmată cu multă consecvenţă.

Pe de altă parte, în numeroase lucrări memorialistice, apărute după 1989, autorii – în special foşti ofiţeri de Securitate sau diverşi demnitari din perioada comunistă – încearcă acreditarea ideii, conform căreia eterogenitatea etnică a aparatului de stat, după instaurarea regimului comunist, ar fi fost impusă de ocupantul sovietic, iar „autohtonizarea" ulterioară ar fi reprezentat un gest de frondă al puterii de la Bucureşti, devenită brusc o apărătoare a „intereselor naţionale". Unul dintre cei care expun cel mai clar această idee este col. Gheorghe Raţiu, fostul şef al Direcţiei de Informaţii Interne a Securităţii în decembrie 1989: „În realitate, toate instituţiile politice (începând cu Partidul Comunist Român) și cele administrative au trecut prin această perioadă neagră. Ea a fost impusă de sovietici şi a fost facilitată de înfiltrarea în toate structurile, inclusiv în cele ale Securităţii, a unor oameni ce nu aveau nimic comun cu neamul românesc. De exemplu, Securitatea a fost dată pe mâna evreilor, ungurilor şi ruşilor – care, în aparatul central și la principalele unități teritoriale, ocupau funcții de comandă. Dar, până prin anul 1961 și în funcții de execuție erau mulți ofiţeri evrei, unguri, sârbi, armeni, greci, ţigani etc., mai ales în Bucureşti, în judeţele din Moldova şi cele din Transilvania. Mulţi dintre ei aveau o comportare brutală, deoarece nu simţeau sau simţeau mai puţin nevoia să apere onoarea neamului românesc"[1].

Pornind de la această tristă situaţie de început, când nimeni nu simţea „nevoia să apere onoarea neamului românesc", așa cum ar fi făcut-o un ofiţer patriot al Securităţii anilor '80, partea din conducerea partidului, ce simţea încă adânc româneşte, ar fi început, după 1956, „o acțiune sistematică pentru «îmbunătățirea» componentei naționale a P.M.R. și a întregului aparat de stat", realizată pe baza „indicațiilor secrete ale C.C." şi „îndreptată, în special, împotriva funcţionarilor de naţionalitate evreiască, germană şi maghiară, care au fost îndepărtaţi din organele de conducere centrale și locale"[2]. Operațiunea, în sine, ar fi avut, așadar, o puternică componentă naționalistă și drept scop înlăturarea din aparatul de Securitate, în special, dar şi din cel de partid şi de stat, a

[1] Gheorghe Raţiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate,* București, Editura Paco, 1996, p. 280.

[2] Cristian Troncotă, *Duplicitarii: o istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România (1965 – 1989),* București, Editura Elion, 2014, p. 29.

tuturor celor de altă etnie decât cea română. În fine, nu chiar a tuturor „străinilor”, doar a 70 – 80% dintre ei, ne asigură istoricul Cristian Troncotă, dar, în orice caz, direcţia de acţiune a fost clară, iar totul s-a desfăşurat sub coordonarea conducerii partidului: „Iniţiativa epurării, începută în 1960, a aparţinut conducerii P.M.R., fiind o componentă a așa-zisei doctrine a «comunismului naţional». [...] Ea a fost realizată de un colectiv numeros, aparţinând de două secţii ale Comitetului Central: Secţia de Control şi Îndrumare a Ministerului de Interne, Justiţiei şi Procuraturii; Secţia de Cadre. Colectivul a fost condus de Ion Dincă, iar acţiunea de epurare propriu-zisă s-a soldat cu trecerea în rezervă, în proporţie de 70 – 80%, a cadrelor de naţionalitate ruso-ucraineană, evreiască, dar și a românilor căsătoriţi cu rusoaice. Au rămas «pe loc»: ungurii și secuii, armenii, grecii și turco-tătarii”[3].

După cum se poate constata, data iniţierii operațiunii poate varia, în opinia aceluiași autor, dar obiectivele și caracterul ei rămân la fel de clare. Ceea ce s-ar fi desfășurat, în Securitate și în restul aparatului de partid și de stat din România, după 1956 sau 1960, a fost o acţiune de „românizare” sistematică, ce a urmărit înlăturarea elementelor „alogene” și promovarea etnicilor români. „Epurarea” a fost justificată de doctrina „comunismului naţional” și s-a efectuat, în consecință, împotriva voinţei autorităților sovietice, ce impuseseră, de la bun început, eterogenitatea etnică a cadrelor partidului și aparatului său de represiune.

Având în vedere asemenea premise, înainte de prezentarea propriu-zisă a datelor documentare, referitoare la modul de desfășurare a operaţiunii, cred că ar trebui clarificate câteva probleme. În primul rând, una conceptuală, anume definirea termenului „românizare”. După cum am menţionat mai sus, îmbunătățirea compoziţiei etnice a aparatului de partid și de stat constituia o necesitate, percepută atât de membrii conducerii partidului, indiferent de naţionalitatea respectivilor, cât și de consilierii sovietici. Situaţia iniţială, în această privinţă, a fost una temporară, impusă de necesităţi obiective, asupra cărora voi reveni, iar politica de atragere în rândurile partidului a cât mai multor etnici români, promovată imediat după 1944, a avut drept scop tocmai îndreptarea, în timp, a ceea ce era perceput drept o anomalie, de natură a afecta legitimitatea pe plan intern a noului regim.

Românizarea, însă, este altceva, mai ales dacă avem în vedere operaţiunea cu același nume, desfășurată anterior anului 1944. Ea

[3] *Ibidem*.

reprezintă o operaţiune pur naţionalistă, etnocentrică, rasistă, mai bine-zis, şi în completă contradicţie cu ideile de bază ale doctrinei comuniste. Dacă am încerca să o definim, la un nivel elementar, am putea-o considera drept o *politică sistematică de încadrare și promovare a cadrelor de etnie română, pe fondul îndepărtării concomitente, din aparatul de stat, a persoanelor de altă origine etnică*. Așadar, o primă problemă, la care încearcă să răspundă studiul de faţă, este în ce măsură şi, mai ales, în ce perioadă, ar fi fost promovată, la nivelul Securităţii, o politică de acest gen.

Problema „românizării" are importanţă deoarece, în lipsa caracteristicilor menţionate mai sus, operaţiunea promovată de „comunismul naţional" ar fi o banală ajustare a compoziţiei etnice a aparatului de represiune, la realitatea din ţară. Or, o asemenea ajustare nu numai că nu era îndreptată împotriva intereselor sovietice, ci cu totul conformă acestora, pentru că asigura consolidarea regimului comunist într-una din ţările membre ale Pactului de la Varşovia. De altfel, o operaţiune asemănătoare s-a desfăşurat în toate statele comuniste din Estul Europei, şi nicăieri nu a fost văzută drept un act de dizidenţă faţă de Moscova sau ca un fapt ieşit din comun.

Pe de altă parte, pentru a discerne atitudinea sovietică în această problemă şi nuanţele ei, cred că este necesară o prezentare mai pe larg a modului în care a evoluat politica în domeniu din U.R.S.S., anterior instaurării regimului comunist în România.

1. Modelul sovietic de soluționare a „problemei naționale" și aplicarea acestuia în România

A spune că „infiltrarea în toate structurile, inclusiv în cele ale Securităţii, a unor oameni, ce nu aveau nimic comun cu neamul românesc", ar fi fost impusă de „sovietici", ca o formă de aservire a ţării ocupate, înseamnă a ignora practica urmată în domeniu de către Uniunea Sovietică, încă de la constituirea acesteia. Stimularea resentimentelor naţionale a fost, de fapt, cu grijă evitată de reprezentanţii unui stat multinaţional, care tocmai trecuse prin experienţe foarte neplăcute în această privinţă[4].

La început, aplicându-se viziunea leninistă, potrivit căreia fiecare locuitor al Uniunii trebuia încadrat într-o categorie conformă cu

[4] În cele ce urmează, am încercat doar schiţarea unei imagini sumare a politicilor sovietice în domeniu, şi nu o tratare exhaustivă a problemei, care nu şi-ar găsi locul aici.

apartenenţa sa de clasă – muncitor, ţăran, burghez, moşier etc., acest criteriu a avut prioritate în faţa oricărui alt determinant, precum etnia, religia sau limba, în clasificarea întregii populaţii a fostului imperiu. Dincolo de orice altceva, taxonomia în cauză avea meritul clarității, simplificând mult împărţirea tuturor locuitorilor în „dușmani" sau susţinători ai regimului bolșevic, în funcţie de apartenenţa obiectivă a fiecăruia, la una sau alta din categoriile sociale menţionate.

O astfel de sistematizare putea fi utilă, într-o anumită măsură, dar problema era că realitatea se lăsa greu încadrată într-un tipar atât de simplist. Chiar dacă nu se dorea recunoașterea importanţei altor factori determinanţi în definirea cetăţenilor, nici nu puteau fi cu totul ignoraţi. Coeziunea socială era asigurată de multiple legături, determinate de etnia, religia, limba, cultura fiecărei comunităţi, iar, dacă se dorea ca mesajul regimului să ajungă pretutindeni, era necesar să se opereze în interiorul structurilor deja existente, până a se ajunge la momentul în care se va putea, cu adevărat, face abstracţie de ele. Cu alte cuvinte, clasele existau în cadrul naţiunilor, iar, pentru a obţine victoria în lupta împotriva vechii orânduiri, trebuia ca aceasta să fie purtată la nivelul fiecărei naţiuni în parte, din componenţa Uniunii[5].

O primă dificultate au reprezentat-o modalitățile de identificare a „naţiunilor" în cauză, din cuprinsul „masei amorfe, nediferenţiate" a popoarelor fostului imperiu ţarist. Răspunsul a fost găsit după organizarea unei adevărate campanii, la începutul anilor '20, în cursul căreia „oamenii de știință sovietici" au realizat un amplu inventar al tuturor etniilor de pe cuprinsul Uniunii, delimitându-i fiecăreia teritoriul locuit și orașul-capitală al acestuia, și stabilind limbile sau dialectele vorbite, religia de care aparţineau și orice alte elemente, ce diferenţiau o „naţiune" de cealaltă. S-a manifestat o deosebită grijă pentru reînvierea și popularizarea tradițiilor fiecărei comunități etnice sau religioase, vechi dialecte, neconsemnate în scris până atunci, au dobândit o scriere proprie, graţie eforturilor lingviştilor sovietici, au apărut nenumărate publicaţii în limbile naţionale, s-a încurajat învăţământul în limba maternă și, mai ales, s-a promovat autonomia politică și administrativă a noilor „naţiuni". Toate minorităţile au dobândit dreptul la administraţie proprie, iar conducerea

[5] Problema este tratată pe larg în studiul lui Jörg Baberowski și Anselm Doering-Manteuffel, *The Quest for Order and the Pursuit of Terror: National Socialist Germany and the Stalinist Soviet Union as Multiethnic Empires*, apărut în Michael Geyer, Sheila Fitzpatrick (eds.), *Beyond Totalitarianism. Stalinism and Nazism Compared,* New York, Cambridge University Press, 2009, pp. 204-205.

structurilor lor administrative şi a aparatului politic aferent a fost încredinţată unor comunişti de aceeaşi origine etnică.

Dintr-o dată, după secole de rusificare intensivă, vechiul imperiu a devenit un conglomerat de naţiuni, fiecare trăind independent de cealaltă, în teritoriul stabilit cu precizie de către administratorii sovietici, şi bucurându-se de privilegii nemaiîntâlnite în perioada ţaristă. Noua Uniune Sovietică părea să se ridice la înălţimea promisiunilor din propaganda regimului. Nu era vorba, însă, de un demers gratuit al conducerii P.C.U.S. Dimpotrivă, o mare parte a membrilor acesteia erau convinşi că noua ordine comunistă nu se putea impune, decât dacă mesajul ei era comunicat până şi celei mai „înapoiate" naţiuni, din componenţa Uniunii, în propria limbă şi în cadrul specificului său cultural. Noile „naţiuni", a căror naştere a fost asistată direct de aparatul administrativ sovietic, reprezentau, de fapt, un stadiu intermediar de dezvoltare, un cadru, ce urma să fie depăşit, poate, când locuitorii vor fi suficient de „educaţi", pentru a pune mai mult preţ pe interesele internaţionale ale proletariatului, decât pe legăturile tradiţionale, ce asiguraseră până atunci coeziunea societăţii.

Rezultatele acestei politici, a anilor de început ai regimului, nu s-au lăsat mult aşteptate. De fapt, entuziaştii activişti bolşevici se jucau cu focul şi au trezit forţe, care le-au scăpat rapid de sub control. Naţiunile redescoperite, în loc să fie un mijloc de promovare a noii ordini sociale, au devenit rapid un scop în sine. Până la urmă, era de aşteptat ca dogma leninistă, care presupunea ca locuitorii Uniunii Sovietice să fie gata să abandoneze solidaritatea bazată pe comunitatea etnică, lingvistică, religioasă ş.a.m.d., în favoarea intereselor transnaţionale ale proletariatului, să sune prea abstract pentru marea masă a populaţiei, ce dorea să se bucure de nou regăsita identitate naţională.

Mai mult decât atât, oriunde a fost promovată diversitatea culturală şi s-a încercat adaptarea mesajului regimului la particularităţile locale, au crescut importanţa şi influenţa facţiunilor naţionaliste, din rândul comuniştilor, pentru care „autonomia culturală şi identitatea naţională însemnau mai mult decât socialismul bolşevicilor"[6]. Până şi activiştii partidului căzuseră pradă, aşadar, acestei erezii ideologice, asta deşi, după cum avertiza un prim-secretar al Partidului Comunist din Azerbaidjan, la sfârşitul anilor '20, „naţionalismul nu constituie o cale spre socialism, ci o contrazicere a acestuia". „Oriunde", adăuga acesta,

[6] *Ibidem*, p. 207.

„profesorii burghezi îi îndoctrinează pe elevi în spiritul emancipării naţionale, oriunde reformiştii musulmani vorbesc despre secularizare, dar înţeleg prin aceasta autodeterminare, și oriunde muncitorii acordă prioritate privilegiilor naţionale, bolșevicii sunt reduși la tăcere”[7]. Era însă prea târziu pentru ca asemenea avertismente să aibă efect. Răul era deja făcut, iar noua Uniune Sovietică a ajuns rapid în pragul destrămării, sub presiunea forţelor centrifuge, declanșate de politica imprudentă a partidului.

Până la urmă, eforturile depuse, la începutul anilor ’20, pentru realizarea amplei clasificări a popoarelor Uniunii și promovarea specificului lor naţional, nu se vor dovedi în van. Așa a putut fi identificat mai uşor „dușmanul”. Mai întâi, au fost eliminate elitele culturale și politice ale nou descoperitelor naţiuni, fiind înlăturaţi astfel concurenţii ideologici ai regimului. A venit apoi rândul bisericilor, moscheilor, cărţilor în limbile materne, cu un conţinut „necorespunzător”, festivalurilor „etnice”, tradiţiilor și a tot ceea ce era considerat o modalitate de promovare a specificului naţional. În final, urmarea sinistră a campaniei a venit după 1930, în timpul colectivizării și al Marii Terori, când etnii întregi au fost asimilate, într-o formă sau alta, „dușmanului de clasă”. Primii au fost germanii, cazacii și polonezii, incluși *in corpore* în categoria „culacilor” sau „bandiţilor” şi deportaţi în consecinţă. Apoi a venit rândul „spionilor imperialiști” – întregi „naţiuni” (mai întâi cele locuind în apropierea graniţelor Uniunii, apoi și din interior, a căror etnie coincidea, de obicei, cu cea a populaţiei statelor vecine, considerate ostile U.R.S.S.) au fost deportate în Asia Centrală sau expulzate de pe teritoriul Uniunii: germani și polonezi (supravieţuitorii campaniei de „deculacizare”), coreeni, kurzi, turci şi, într-un final, în anii războiului, întreaga populaţie cecenă din Caucaz și tătarii din Crimeea. Ceea ce începuse ca o celebrare a diversităţii popoarelor fostului imperiu, în fine eliberate de bolșevici, s-a încheiat printr-unul din cele mai sângeroase episoade ale terorii staliniste[8].

Toate acestea nu au însemnat sfârșitul proiectului multinaţional al Uniunii și nici întoarcerea la politicile ţariste de asimilare. Nu în aceeași formă sau cu aceleași obiective, în orice caz. Era limpede, însă, că se impunea o schimbare de accent, având în vedere experienţele nefericite din trecut. Se revenea, astfel, la ideea iniţială: solidaritatea locuitorilor Uniunii trebuia bazată pe interesele lor de clasă, transnaţionale,

[7] *Ibidem*, pp. 207-208.
[8] Mai pe larg asupra acestui subiect în *ibidem*, pp. 208-227.

reprezentate cel mai bine de partid şi statul sovietic. Promovarea diversităţii etnice a fost cu totul abandonată, chiar dacă s-a acceptat în continuare menţinerea cadrului reprezentat de naţiune. Era vorba, însă, de o „naţiune” lipsită de conţinut, pentru că s-a renunţat la utilizarea limbilor naţionale, în învăţământ şi administraţie – în favoarea limbii ruse –, cultura și tradiţiile locale au intrat într-un con de umbră, când n-au fost etichetate drept „reacţionare” şi interzise de-a dreptul, soartă pe care au suferit-o, în general, toate elementele care susţineau identitatea propriu-zisă a popoarelor noii Uniuni Sovietice. Pe de altă parte, formele administrative existente au fost păstrate, la fel și autonomia diverselor etnii – care supravieţuiseră epurărilor de la sfârșitul anilor ’30 –, în timp ce republicile și-au menţinut propriile structuri statale şi de partid, teoretic independente, cadrele lor de conducere fiind „alese” din rândul etniilor locale, după eliminarea tuturor „comuniştilor naţionali”.

Ceea ce s-a urmărit, în continuare, nu a fost deznaţionalizarea locuitorilor Uniunii şi reafirmarea hegemoniei ruse asupra cuprinsului fostului imperiu – după cum aveau să descopere, într-un târziu, Nikolai Voznesenski şi ceilalţi membri ai „Grupului de la Leningrad”. Acesta ar fi fost un demers naţionalist, cu totul străin de ideologia regimului. Dimpotrivă, „naţiunile” Uniunii sunt păstrate şi, teoretic, apărate în continuare, dar ca un cadru rigid, lipsit de viaţă, în interiorul căruia se desăvârșește reeducarea locuitorilor în spiritul internaţionalismului proletar și al atașamentului faţă de soviete. Ceea ce se dorea era crearea altor solidarităţi, a unei identităţi sovietice, pentru început, care să permită tuturor locuitorilor Uniunii – ruşi, ucraineni, armeni etc. – să se definească, în primul rând, prin calitatea de cetăţeni sovietici şi să fie ataşaţi mai curând intereselor lor de clasă, decât celor naţionale. Liantul, care urma să ţină laolaltă toate elementele noii confederaţii multinaţionale, era reprezentat de partid, cu structura sa extrem de centralizată, şi de ideologia acestuia, singura sursă de legitimitate a noii alcătuiri politice. Acesta s-a dovedit o legătură mai trainică decât s-ar fi crezut la început, în timpul anilor de teroare, când erau eliminaţi, pe rând, toţi „comuniştii naţionali” de la nivelul republicilor, şi Uniunea părea în pragul destrămării, dar era nu mai puţin adevărat că naţionalismul rămânea o ameninţare letală la adresa sa, motiv pentru care conducerea P.C.U.S. s-a menţinut extrem de vigilentă, faţă de orice tentativă de resuscitare a acestuia, atât la nivelul republicilor unionale, cât şi în statele Europei de Est, intrate în zona de influenţă sovietică după 1945.

În acest context, situaţia din România a constituit o provocare pentru autorităţile sovietice, după ocuparea teritoriului acesteia, la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. Motivul l-a reprezentat diversitatea etnică a populaţiei, superioară celei a tuturor sateliţilor sovietici din Europa de Est, cu excepţia Iugoslaviei, care, oricum, după 1948, n-a mai fost problema Moscovei. Chiar și după epurările etnice și pierderile teritoriale suferite în timpul războiului, minorităţile etnice reprezentau un procent semnificativ din populaţia ţării, unele fiind aşezate compact în anumite regiuni ale ţării: germanii și maghiarii – în Transilvania și Banat, iar evreii – în Moldova. În perioada interbelică, Cominternul încercase să speculeze problemele, pe care i le punea statului român această diversitate etnică, pentru a contesta legitimitatea acestuia și a graniţelor stabilite după 1918, dar acum, după intrarea României în zona de influenţă sovietică, situaţia trebuia să cunoască o abordare cu totul diferită.

Iniţial, s-a urmat întru totul ultima „reţetă" aplicată în U.R.S.S.: etniile considerate ostile au fost deportate sau îndepărtate, într-o formă sau alta, de pe teritoriul României, iar celorlalte minorităţi li s-a acordat un simulacru de autonomie și reprezentare, în plan politic și administrativ. În cazul României, pedepsiţi au fost germanii, deportaţi în Uniunea Sovietică, începând din 1945, conform obligaţiei impuse statului român de Comisia Aliată de Control. După întoarcerea supravieţuitorilor pe teritoriul României, aceştia au continuat să fie priviţi cu suspiciune de autorităţile locale, ca şi de cele sovietice, negându-li-se orice drept la autonomie administrativă, în timp ce reprezentarea lor la nivelul aparatului de partid sau de stat a rămas extrem de redusă, deși nu chiar inexistentă.

În cazul celorlalte două minorităţi semnificative – maghiarii și evreii –, „reţeta" aplicată a respectat, în aceeași măsură, normele sovietice. Având în vedere faptul că una dintre ele avea o origine etnică identică cu a populaţiei unui stat vecin, teoretic „prieten", în care se instaurase tot un regim de „democraţie populară" – acesta fiind cazul minorităţii maghiare –, iar cealaltă nu punea probleme, iniţial, din punctul de vedere al ataşamentului faţă de noul regim, li s-a aplicat un regim de relativă toleranţă, oricum superior celui de care beneficiaseră anterior în România. Astfel, amândurora li s-a acordat dreptul la reprezentare în structurile politice și administrative centrale ale statului, iar maghiarilor – chiar la autonomie administrativă locală, într-o parte din zonele populate masiv de această etnie. Mai mult decât atât, cei din urmă primesc și dreptul

organizării tuturor formelor de învățământ în limba maternă. Acest din urmă aspect reprezenta un privilegiu față de practica din Uniunea Sovietică, dar poate fi văzut, mai degrabă, ca parte a unei serii de măsuri de detensionare a relaţiilor interetnice din Transilvania, după război, şi de prevenire a încercărilor de reînviere a pasiunilor naţionaliste din regiune, decât ca o încercare de subminare a stabilității statului român, aflat acum sub conducerea unui regim comunist.

După cum se poate constata, în general, politica față de minoritățile naţionale, adoptată de regimul comunist din România, după 1945, nu avea, în sine, nimic excepţional şi nu diferea esenţial de cea sovietică. Reprezentarea politică şi administrativă sau autonomia locală erau privilegii acordate acelor etnii, de pe teritoriul României, despre care se considera că le şi meritau, dar, în acelaşi timp, toate aceste drepturi erau goale de conţinut. Nu putea exista autonomie sau independenţă faţă de politica partidului şi conducerea sa centrală, nici faţă de programul de transformare socială al acestuia.

Pe de altă parte, rezultatele obţinute în România, în urma aplicării „reţetei" sovietice în problema naţională, nu au fost întru totul satisfăcătoare. Astfel, este adevărat că s-a încercat, în general, aplicarea principiului reprezentării proporţionale a minorităţilor în administraţie şi aparatul politic de la nivel local, dar compoziţia etnică a cadrelor de conducere ale noului regim rămânea necorespunzătoare. Aici, după orice criterii, reprezentarea minorităţilor naţionale era excesivă, fapt valabil şi la nivelul nou-constituitului aparat de represiune. Motivele acestor deficienţe erau extrem de variate, dar aveau legătură, în primul rând, cu slăbiciunea P.C.R. din momentul preluării puterii şi în niciun caz cu dorinţa autorităţilor sovietice de a utiliza numai „oameni ce nu aveau nimic comun cu neamul românesc", după cum spunea un fost ofiţer de Securitate, pentru a-şi consolida ocupaţia. Interesele sovietice în România erau reprezentate de consolidarea noului regim de „democraţie populară", şi nu de apărarea unei simple ocupaţii militare, fapt imposibil de realizat, în condiţiile reînvierii resentimentelor naţionaliste, în rândul populaţiei majoritare.

În consecinţă, ideal ar fi fost, pentru toate părţile interesate, ca regimul comunist local să reuşească să recruteze un număr suficient de cadre loiale şi de origine etnică adecvată, care să fie pregătite şi promovate treptat la conducerea aparatului de partid şi de stat. O asemenea evoluţie nu se putea petrece instantaneu, dar direcţia de acţiune era destul de clară. Oricum, în cazul Securităţii, primii paşi, în acest sens, au fost efectuaţi

încă de la constituirea aparatului de represiune, când, așa cum se va vedea mai jos, s-a încercat respectarea unei corespondențe stricte între compoziția etnică a personalului nou-angajat și cea a populației deservite de acesta.

Toate cele de mai sus nu însemnau, însă, că partea sovietică ar fi putut fi de acord, vreodată, cu „românizarea” naționalistă a aparatului de partid și de stat din România, cu recrutarea și promovarea în funcții numai a etnicilor români, concomitent cu îndepărtarea celor de alte naționalități. În primul rând, o asemenea politică ar fi amenințat stabilitatea unei bune părți a „lagărului socialist”, în urma reînvierii pasiunilor naționaliste în rândul minorităților locale – în special a celei maghiare –, care s-ar fi transmis apoi și în rândul populației statelor socialiste vecine. Pe lângă aceasta, cel mai important considerent al opoziției sovietice îl constituia acela că „românizarea” era o adevărată „erezie” ideologică, ea echivalând cu educarea cadrelor de partid în spiritul „comunismului național”, care le-ar fi impus să simtă, mai mult sau mai puțin, „nevoia să apere onoarea neamului românesc”, după cum spunea col. Rațiu, și nu în cel al „internaționalismului proletar”, propus de dogma comunistă clasică. Poate că lecțiile de pregătire ideologică la care a asistat ofițerul amintit au fost de proastă calitate, dar un adevărat cadru de nădejde al partidului – ca să nu mai vorbim de aparatul de Securitate – trebuia să apere interesele clasei muncitoare, ce nu cunoșteau granițe naționale, și nu „onoarea neamului românesc”.

Având în vedere asemenea provocări, din punctul de vedere al teoriei și practicii în „problema națională”, rămânea de văzut cum avea să reușească regimul comunist din România să împace cerințele îmbunătățirii compoziției etnice a aparatului de partid și de stat, cu cele ideologice, ce-l împiedicau să facă exces de zel, printr-o abordare pur naționalistă a problemei. În cele ce urmează, mi-am propus să prezint evoluția politicii în domeniu, la nivelul aparatului de Securitate, pentru a stabili în ce măsură aceasta s-a conformat modelului urmat anterior de Uniunea Sovietică, și, dacă au existat, care au fost perioadele în care s-au consemnat abateri semnificative de la acesta.

2. Compoziția etnică a aparatului de Securitate 1948 – 1956.

Sunt mult citate, în general aprobator, afirmațiile generalului Nicolae Pleșiță, referitoare la perioada petrecută de el la conducerea

Direcţiei Regionale de Securitate Cluj: „Eu, când am fost numit comandant al Regionalei Cluj [1 ianuarie 1962 – n.m.] am putut vedea că în Securitate nu erau decât unguri și evrei. Ici-acolo, mai apărea și câte un român chior. Foarte greu mi-a fost să românizez aparatul din Cluj”[9].

Cât de mult corespundea, însă, realităţii imaginea prezentată de Nicolae Pleșiță? Pentru a ne face o idee, în această privință, ar trebui să ne referim la situaţia Regionalei de Securitate Cluj, nu din 1962, când ofițerul mai sus amintit a preluat conducerea acesteia – şi când, cu siguranţă, cele spuse de el nu au nici o legătură cu realitatea –, ci la cea de la începuturile Securităţii, din septembrie 1948, când nou constituita direcţie regională era încadrată cu personal. În măsura în care numele lucrătorilor, angajaţi atunci sau reîncadraţi de la fosta unitate de Siguranţă, mai aveau vreo legătură cu originea lor etnică – şi, în 1948, încă mai aveau, în mare parte, românizarea masivă a numelor producându-se mai ales după 1950 –, putem constata o mare varietate, în care numele românești sunt amestecate cu cele specifice altor naţionalităţi, în special maghiari și evrei[10].

În ciuda diversităţii amintite, dacă avem în vedere numai numele celor în cauză, este destul de clar că românii nu constituiau o minoritate, în cadrul personalului Regionalei de Securitate Cluj, şi asta nici măcar în 1948. Mai mult decât atât, situaţia era asemănătoare şi la nivelul conducerii de atunci a direcţiei în cauză, în privinţa căreia există date mult mai precise, faţă de cele furnizate de numele respectivilor. Astfel, funcţia de șef al direcţiei revenea unui etnic evreu: Mihail M. Patriciu (Grünsperger)[11], dar acesta era secondat de lt.col. Gheorghe S. Cuteanu, român – locţiitor şef direcţie[12], mr. Viorel I. Gligor – șef al Serviciului Judeţean de Securitate Bistriţa – şi mr. Nicolae S. Briceag – şef al Serviciului Judeţean de Securitate Dej – ambii etnici români[13], cărora li se

---

[9] *Apud* Cristian Troncotă, *Istoria Securităţii regimului comunist din România. 1948-1964*, Bucureşti, I.N.S.T., 2003, p. 52.

[10] Vezi A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7346, dosar nr. 3, ff. 202-208: Decizia M.A.I. nr. 10810/31.08.1948. Documentul poate fi consultat și la adresa http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7346_003%20fila%20156-229.pdf – verificat 06.11.2017.

[11] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Colegiul Central de Partid, dosar nr. P/37, f. 26: Referat de cadre din 17.12.1952, nesemnat.

[12] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Cuteanu S. Gheorghe, passim.*

[13] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7362, dosar nr. 84, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 5294/31.12.1955 și referatul de cadre anexat, și idem, inv. nr. 7377, dosar

adăugau cpt. Alexandru I. Mihaly, şef al Serviciului Judeţean de Securitate Tg. Mureş, și cpt. Mihail I. Kovacs, şeful Serviciului Judeţean de Securitate Turda, ambii de etnie maghiară[14].

Situaţia de la Cluj era reprodusă, în general, la nivelul tuturor unităţilor regionale ale nou înfiinţatei Direcţii Generale a Securităţii Poporului. Pretutindeni, românii par majoritari, dacă avem în vedere numele lucrătorilor, varietatea fiind mai mare numai în regiunile populate masiv de alte etnii decât cea română: Suceava şi Iaşi, unde, inclusiv la nivelul conducerii, proporţia etnicilor evrei era mult mai ridicată decât media[15], Oradea, Braşov şi Timişoara, în cazul cărora crește procentul maghiarilor[16]. O situaţie asemănătoare întâlnim la Direcţia Securităţii Capitalei, dar și aceasta avea un corespondent în planul compoziţiei etnice a regiunii deservite[17]. În Aparatul Central D.G.S.P., la fel: diversitate etnică mare, dar nimic ieșit din comun, tot românii părând majoritari[18].

Toate cele de mai sus nu au, în sine, nimic surprinzător, având în vedere eforturile depuse, pentru ca aparatul de partid și de stat să reflecte, statistic, compoziția etnică a populaţiei ţării. Deși datele referitoare la structura pe naţionalităţi a populaţiei României, rezultate în urma recensământului din 1948, sunt destul de imprecise, recenzorii centralizând numai informaţiile referitoare la limba maternă a locuitorilor,

---

nr. 31, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/5243/30.09.1962 și referatul de cadre anexat.

[14] Idem, inv. nr. 7386, dosar nr. 4, f. 267: Referat de cadre din 25.02.1967, semnat de șeful Direcţiei Cadre, colonel I. Pateșan, și de șeful Serviciului 1 din aceeași direcţie, lt. col. Aurel Simionescu, și A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Administrativ-Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 96/1955, f. 79: Referat de cadre din 27.05.1955, semnat de șeful Direcţiei Cadre M.A.I., gen.mr. Al. Demeter.

[15] Idem, dosar nr. 3, ff. 191-194: Decizia M.A.I. nr. 10810/31.08.1948, pentru regiunea Suceava, și *ibidem*, ff. 194-198, pentru regiunea Iași. În cazul regiunii Suceava, conducerea direcţiei este formată cu preponderenţă din etnici evrei: lt.col. Isac Popic, şeful direcţiei, mr. Iacob Fuchs, cpt. Israel Ruchenstein (viitor Victor I. Ranga) și cpt. Carol Hudescu (nume real: Segal), şefi de servicii județene de Securitate.

[16] *Ibidem*, ff. 184-191, pentru regiunea Oradea, și *ibidem*, ff. 208-220, pentru regiunile Brașov și Timișoara.

[17] *Ibidem*, ff. 156-169.

[18] *Ibidem*, ff. 119-155: Decizia M.A.I. nr. 10800/31.08.1948. Documentul poate fi consultat și la adresa http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7346_003%20fila%20119-155.pdf – verificat 06.11.2017.

totuşi, prin compararea lor cu cele referitoare la compoziţia etnică a aparatului de Securitate, putem observa o suprapunere destul de riguroasă, cu anumite excepţii. Astfel, conform recensământului din anul amintit, 85,7% din populaţie îşi declara drept limbă maternă **româna**, 9,4% – **maghiara**, 2,2% – **germana** şi 0,9% – **idiş**[19]. Numărul celor care declarau limba idiş drept limbă maternă era, în mod evident, mai mic decât al etnicilor evrei din România de atunci, ce ajungea, după unele estimări, la circa 350.000 locuitori[20], sau 2,5% din totalul populaţiei, dar, dincolo de această inadvertenţă, datele pot fi utilizate, în mod rezonabil, drept bază pentru o comparaţie cu situaţia de la nivelul nou-înfiinţatei Securităţi a Poporului, unde procentul lucrătorilor **români** ajungea la 83,9%, al **evreilor** – la 8,5%, **maghiarilor** – 6,2%, **ruşilor** – 0,6%, **sârbilor** – 0,3%, în timp ce **alte naţionalităţi** erau reprezentate în proporţie de 0,4%[21].

După cum se poate observa, numai evreii par a fi reprezentaţi excesiv în Securitatea anului 1948, faţă de ponderea lor reală, în cadrul populaţiei ţării. De asemenea, se remarcă absenţa germanilor, dar, conform practicilor clasice staliniste, odată inclusă în categoria „duşmanului", o etnie pierdea orice drept de reprezentare în aparatul de stat – asta pentru a nu mai vorbi de faptul că o proporţie semnificativă a etnicilor germani fuseseră deportaţi recent în Uniunea Sovietică, până în 1948 reîntorcându-se numai o parte a lor – astfel încât neconcordanţa nu este deloc surprinzătoare. Cu toate acestea, au existat destule cazuri de etnici germani, încadraţi în Securitate încă de atunci, chiar dacă într-o proporţie, nu foarte semnificativă, astfel încât nu putem vorbi de aplicarea unei interdicţii totale în privinţa lor.

Situaţia din septembrie 1948 a fost una temporară, iar încadrările şi trecerile în rezervă ulterioare au „îmbunătăţit" mult compoziţia etnică a aparatului. Astfel s-a ajuns ca, de la 1 mai 1956, personalul Securităţii să fie format, în proporţie de 89,22%, din **români**, 7,71% – **maghiari**, 1,85% –

---

[19] A. Golopenţia, D.C. Georgescu, *Populaţia Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948. Rezultatele provizorii ale recensământului*, Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1948.

[20] Vezi Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România şi Israel*, Iaşi, Editura Polirom, 2005, p. 54.

[21] Dennis Deletant, *Ceausescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965 – 1989, apud* R. Ioanid, *op. cit.*, p. 76.

evrei, 0,47% – **ruși**, 0,14% – **germani**, și 0,61% –**alte naționalități**[22]. Pentru comparaţie, în aceeași perioadă, conform recensământului din 21 februarie 1956, populaţia României era constituită din **etnici români**, în procent de 85,7%, **maghiari** – 9,1%, **germani** – 2,2%, **evrei** – 0,8%, **ucraineni și ruși** – 0,6%[23]. Nu era vorba însă numai de o conformitate procentuală generală, ci de o preocupare permanentă ca structura etnică a aparatului să coincidă, în bună măsură, cu cea a populației regiunilor, în care activa fiecare unitate. Se părea că nimic nu era lăsat la voia întâmplării, în această privință, așa cum o arată și situația statistică – reprodusă mai jos – alcătuită de Direcția Cadre M.A.I., la 15 aprilie 1956, care urmăreşte repartizarea personalului de diverse naţionalităţi, la nivelul tuturor unităţilor de Securitate din ţară[24].

Unitatea	**Naționalitatea**					
	Română	Maghiară	Rusă	Evreu	Germană	Altele
Aparat Central	6.626	281	34	83	11	45
Şcoli Securitate	522	10	2	21	2	9
Aparat Spate	5.147	114	8	152	17	27
Regiunea Autonomă Maghiară	188	283	1	7	-	-
Regiunea București	1.031	12	2	23	-	3
Regiunea Bacău	534	1	2	10	-	3

[22] Florian Banu, *Profilul angajatului Securității în anii '50,* în Gh. Onișoru (coord.), „Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă", București, 2001, p. 83.
[23] Vezi https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_demografic%C4%83_a_Rom%C3%A2niei, consultat la data de 06.11.2017.
[24] A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7364, dosar nr. 12, f. 487: *Situație centralizatoare privind necesarul, existentul și compoziția socială a cadrelor din Ministerul Afacerilor Interne 15 aprilie 1956*, alcătuită de Direcția Cadre M.A.I.

Unitatea	Naționalitatea					
	Română	Maghiară	Rusă	Evreu	Germană	Altele
Regiunea Baia Mare	292	126	10	12	-	-
Regiunea Craiova	777	1	-	-	-	-
Regiunea Cluj	407	189	3	16	-	2
Regiunea Constanța	558	9	13	2	-	10
Regiunea Galați	590	6	-	11	-	8
Regiunea Hunedoara	397	56	-	5	1	1
Regiunea Iași	509	2	2	17	-	-
Regiunea Oradea	351	174	2	17	-	-
Regiunea Ploiești	634	5	1	4	-	1
Regiunea Pitești	567	2	-	-	-	-
Regiunea Suceava	425	5	1	20	-	1
Regiunea Stalin	483	125	2	9	4	2
Regiunea Timișoara	702	202	1	12	5	13
Total Securitate	20.740	1.603	84	421	40	125

Rezultatele politicii consecvente de cadre, din perioada ulterioară anului 1948, sunt evidente: statistic, compoziția etnică a aparatului de

Securitate era întru totul conformă normelor în domeniu, aceasta fiind valabilă nu numai la nivel general, ci şi la cel al fiecărei unităţi regionale în parte. Românii erau majoritari în toate regiunile, pentru a nu mai vorbi de Aparatul Central, cu excepţia Regiunii Autonome Maghiare, unde, aşa cum era şi normal, un procent mai mare era rezervat lucrătorilor de etnie maghiară. Ponderea minorităţii evreiești scăzuse mult, fenomenul înregistrându-se chiar şi la nivelul personalului regionalelor de Securitate din Moldova. De fapt, în 1956, evreii par reprezentaţi mai mult la nivelul aparatului administrativ (Spate) al Securității și în școlile de ofițeri, decât în sectorul operativ. Cel puţin aşa ar părea, dacă avem în vedere situaţia statistică de mai sus.

Totul era bine, aşadar, iar compoziţia etnică a aparatului – complet corespunzătoare. Problema statisticilor este că, de obicei, nu reflectă decât o imagine simplificată a realităţii, care permite multiple interpretări, și pot fi folosite pentru a demonstra aproape orice. Am redat datele de mai sus pentru a prezenta tendința generală a politicii de cadre, din Securitatea acelor ani, şi nu pentru a dezminţi plângerile diverşilor memorialiști, cu privire la preponderenţa elementelor „alogene" în conducerea aparatului de represiune. Asta pentru că, odată ce ajungem să ne referim la compoziţia etnică a cadrelor de la acest nivel, înainte de 1960, lucrurile devin mult mai complicate.

Nimic nu este complicat, însă, pentru foștii ofițeri de Securitate, precum Neagu Cosma: din punctul lor de vedere, peste tot, la conducere, erau numai evrei. După memorialistul amintit, chiar și Gheorghe Pintilie era tot evreu[25], despre Alexandru Nicolski – nu mai vorbim –, iar de la ei în jos, până la funcţia de „şef birou, inclusiv"[26], numai şi numai evrei. Numai lui Vladimir Mazuru îi face N. Cosma o favoare și îi redă numele „real" ca fiind „Mazurov", nu român, bineînțeles, dar măcar nu era evreu, ci „polonez bucovinean"[27]. De ce erau toţi şefii din aparat numai evrei? Desigur, este o conspiraţie la mijloc, ne explică fostul şef al Direcţiei de Contraspionaj a Securității: „Se pune întrebarea firească: cum se face că, în funcţii de conducere şi în posturi cheie, se aflau, aproape exclusiv, evrei? Iar când unul era înlocuit, venea altul asemănător? [...]. Secţia de Cadre a C.C. al P.C.R., de care depindeau promovările și mișcările de personal în funcţii de conducere, era o feudă a elementului evreiesc. Gizella Vass, şefa

---

[25] Neagu Cosma, *op.cit.*, p. 32.
[26] *Ibidem*, p. 45.
[27] *Ibidem*, p. 44. Asta arată că până și Neagu Cosma mai simțea nevoia de a introduce puţină varietate în poveștile sale.

secţiei, şi subordonaţii săi aveau grijă să-şi promoveze conaţionalii, realizând un fel de stat în stat. [...] Şeful Direcţiei Cadre [a Securității – n.m.], generalul maior Demeter Sandor, adjuncții săi, șefii de servicii din D.G.S.P., erau cu toţii evrei; ei asigurau puritatea etnică evreiască a cadrelor de bază ale Securității"[28].

Iată cât de simplu se explică totul, dacă apelăm la expertiza unui „profesionist" în domeniul „informaţiilor". Şi, dacă tot ne-am referit la Direcţia de Contraspionaj, ar trebui menţionat şi comentariul lui N. Cosma, care, după ce prezenta compoziţia etnică a conducerii direcţiei – bineînţeles, toţi erau evrei –, adăuga: „Noul organism al Contraspionajului României se afla în «mâini sigure». Ce interese serveau acele «mâini», nu e greu de dedus"[29].

Așadar, era vorba de un complot, menit să subordoneze Securitatea intereselor sovietice şi celor evreiești. Tocmai de aceea nu se găsiseră locuri în conducere şi pentru patrioţii autohtoni, precum autorul rândurilor de mai sus, nevoiţi să trudească, mulţi ani la rând, în anonimatul unor funcţii mărunte, până a ajunge să se elibereze de tirania elementelor alogene şi să fie promovaţi în fruntea direcţiilor operative de Securitate.

Dincolo de antisemitismul evident al unor teorii, precum cele citate mai sus, principalele probleme sunt simplitatea şi coerenţa lor, care intră, de la bun început, în totală contradicţie cu realitatea din Securitatea acelor ani. Asta pentru că, dacă avem în vedere compoziția corpului de conducere al Securității din 1948 şi din perioada imediat următoare, ceea ce se poate remarca este tocmai lipsa oricărei coerenţe, a aproape oricărui element comun, care să unească biografiile acestor şefi, cu excepția vârstei lor, mai înaintată decât a restului aparatului. În fapt, departe de a fi cu toţii evrei, se poate remarca extrema lor eterogenitate etnică, întâlnind aici atât români și evrei, cât și maghiari, ucraineni şi chiar cehi, majoritatea aparţinând, statistic, tot românilor. La fel, din punctul de vedere al originii sociale, aceasta variază de la muncitori şi ţărani, până la „burghezi" remarcabil de înstăriți (precum Isidor M. Holingher, şeful Direcţiei de Contraspionaj, după 1956[30]) sau „chiaburi", „moşieri" chiar

[28] *Ibidem*, p. 49.
[29] *Ibidem*, p. 45.
[30] Vezi, de exemplu, N. Ioniță, *Fișe biografice ale șefilor unităților centrale ale Securității de la sfârșitul anilor '50*, în „Caietele CNSAS", nr. 2 (4)/2009, pp. 186-187.

(vezi cazul lui Mircea I. Aramă, şef al Regionalei de Securitate Galaţi în 1956-1957[31]).

În ce privește apartenența politică, întâlnim de la vechi ilegaliști, cu un stagiu îndelungat în slujba partidului, precum Gavrilă Gh. Birtaş, primul şef al Direcţiei de Informaţii Interne a Securităţii, membru de partid din 1922[32], și simpli „tovarăși de drum", care își oferiseră serviciile noului regim fără să fi avut vreo legătură anterioară cu partidul – cazul lui Mauriciu A. Ștrul, primul şef al Regionalei de Securitate Galaţi[33] –, până la simpli oportuniști, cu o afiliere politică anterioară complet diferită, precum Viorel I. Gligor, şef al Regionalei de Securitate Bârlad, în perioada 1952 – 1955, şi fost vicepreşedinte al organizaţiei judeţene Turda a P.N.Ţ[34]. Aceeași situație o regăsim și dacă ne referim la experiența profesională anterioară a celor în cauză, care variază de la cea a unor foști combatanţi, membri ai mişcării de rezistenţă din Franţa în perioada războiului, cu o vastă experiență în activitatea „conspirativă", precum Mihail M. Patriciu, șeful Regionalei de Securitate Cluj, amintit și mai sus, până la cea a lui Gogu D. Popescu, de exemplu, primul şef al Direcţiei de Contrasabotaj a Securității, fost învățător și prefect de Dâmbovița până în septembrie 1948[35].

Este puţin plauzibilă teoria conform căreia o asemenea eterogenitate ar fi fost rodul vreunui complot al sovieticilor, evreilor ș.a.m.d., pentru a subordona patriotica Securitate intereselor străine. Dimpotrivă, totul arată ca o simplă încropeală, alcătuită în grabă, pentru a ocupa posturile de conducere ale noului aparat de represiune cu persoane alese nu chiar la întâmplare, dar incomplet verificate, ce ofereau garanții scăzute de loialitate sau profesionalism în noile funcţii. Noii șefi ai Securității erau, în majoritatea cazurilor, simpli „tovarăși de drum", al căror rol era acela de a gestiona, sub supravegherea partidului, activitatea aparatului de represiune o perioadă suficientă de timp, cât să permită

---

[31] Vezi A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7370, dosar nr. 31, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2474/30.06.1959 și referatul anexat.

[32] Idem, fond Cadre, dosar personal *Birtaș Gh. Gavrilă*, f. 136: *Foaie matricolă*, din 4 aprilie 1950.

[33] Idem, dosar personal *Ștrul A. Mauriciu*, ff. 1-4: Referat de cadre, din 28 noiembrie 1949, semnat de mr. D. Popescu, șeful Direcției Cadre M.A.I.

[34] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7362, dosar nr. 84, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 5294/31.12.1955 și referatul de cadre anexat.

[35] Vezi http://andco.ro/aplicatie/, consultat la data de 08.11.2017.

„creşterea" unor succesori mai competenţi şi bine verificaţi, şi nu de a subordona Securitatea intereselor sovietice.

Lăsând la o parte asemenea considerente, cred că mai relevantă ar fi, pentru scopul studiului de faţă, prezentarea unei situaţii nominale a şefilor celor mai importante direcţii centrale şi regionale de Securitate, de-a lungul perioadei cuprinse între 1948 şi 1960, însoţită de precizarea apartenenţei etnice a fiecăruia în parte. Cred că o astfel de situaţie ar trebui să formeze baza oricărei discuţii privitoare la compoziţia etnică a corpului de conducere al Securităţii române, în primii ani după înfiinţarea acesteia.

Profil unitate	Prenume, nume şef unitate	Perioada exercitării funcţiei	Naţionalitatea
Informaţii Externe	Sergiu Nicolau (Nikonov)	ianuarie 1951 – ianuarie 1953	Ucraineană[36]
	Vasile Vîlcu	ianuarie 1953 – noiembrie 1955	Română (sau bulgară, după unele surse)[37]
	Mihai Gr. Gavriliuc	decembrie 1955 – iulie 1959	Ucraineană[38]
	Nicolae Gh. Doicaru	ianuarie 1960 – martie 1978	Română[39]
Contraspionaj	Petre G. Petrescu (Goncearíuc)	ianuarie 1951 – septembrie 1952	Rusă[40]
	Eugen I. Szabo (Salzberger)	septembrie 1952 – iunie 1956	Evreu[41]
	Isidor M. Holingher	iunie 1956 – septembrie 1960	Evreu[42]

[36] Vezi F. Banu, *De la SSI la SIE. O istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist (1948 – 1989)*, Bucureşti, Editura Corint, 2016, pp. 127-133.
[37] *Ibidem*, pp. 133-138.
[38] *Ibidem*, pp. 138-144
[39] *Ibidem*, pp. 144-189.
[40] Vezi A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Cadre, dosar nr. G/381, f. 8: *Chestionar pentru evidenţa cadrelor*, din 1948, semnat de Petre Goncearíuc.
[41] Idem, Secţia Administrativ-Politică, dosar nr. 7/1952, f. 3: Referat de cadre din 7 septembrie 1951, alcătuit de Secţia Cadre C.C. al P.M.R.
[42] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Isidor M. Holingher*, f. 9: Referat de cadre din 27.04.1971, semnat de şeful Direcţiei Cadre şi Învăţământ C.S.S., col. Iulian Vlad.

Profil unitate	Prenume, nume șef unitate	Perioada exercitării funcției	Naționalitatea
Informații Interne	Gavril(ă) Gh. Birtaș	august 1948 – octombrie 1952	Română[43]
	Pavel P. Aranici	octombrie 1952 – iulie 1957	Română[44]
	Nicolae M. Budișteanu	iulie 1957 – decembrie 1961	Română[45]
Contrasabotaj	Gheorghe (Gogu) Gh. Popescu	august 1948 – decembrie 1952	Română[46]
	Nicolae N. Stoica	decembrie 1952 – ianuarie 1956; ianuarie 1957 – august 1959	Română[47]
	Iosif M. Breban	ianuarie 1956 – ianuarie 1957	Evreu[48]
	Tănase (Atanase) S. Evghenie	august 1959 – august 1963	Română[49]
Contrainformații în Armată	Grigore M. Naum (Naum Rothstein)	februarie 1951 – septembrie 1962	Evreu[50]

[43] Idem, dosar personal *Gavrilă Gh. Birtaș,* f. 136: *Foaie matricolă*, din 4 aprilie 1950.
[44] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ-Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 28/1956, f. 1: Referat de cadre din 29.08.1955, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., gen.mr. Alexandru Demeter.
[45] Idem, Secția Cadre, dosar nr. B/118, f. 3: Referat de cadre din 03.08.1961, semnat de Cornel Onescu și Ion Gal, instructori Secția Cadre C.C. al P.M.R., și de Gheorghe Titileanu, instructor în Grupul de Instructori pentru Controlul Muncii de Partid la M.F.A. – M.A.I.
[46] Idem, Colegiul Central de Partid, dosar nr. P/1829, f. 2: *Hotărâre cu privire la apelul lui Popescu Gheorghe*, din 29.04.1957.
[47] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Nicolae N. Stoica*, f. 52: Referat de cade din 21.07.1960, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan.
[48] Idem, dosar personal *Iosif M. Breban*, f. 91: Referat de cadre din 12.01.1961, semnat de mr. Aurel Simionescu, loctțiitor șef Serviciul 1 din Direcția Cadre M.A.I.
[49] Idem, dosar personal *Tănase S. Evghenie*, f. 16: Referat de cadre din 27.01.1959, semnat de col. Ioan Pateșan, șef Direcția Cadre M.A.I.
[50] Idem, dosar personal *Naum M. Grigore*, f. 34: Referat de cadre din 19.01.1961, semnat de șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre M.A.I., cpt. Florian Chiriac, și mr. Vasile Achimescu, loctțiitor al șefului aceluiași serviciu.

Profil unitate	Prenume, nume șef unitate	Perioada exercitării funcției	Naționalitatea
Securitatea Transporturilor	Andrei P. Gluvacov	ianuarie 1951 – septembrie 1953	Sârbă[51]
	Vladimir I. Mazur(u)	octombrie 1953 – iulie 1955	Română[52]
	Gheorghe Gh. Zodian	august 1955 – septembrie 1957; septembrie 1958 – martie 1960	Română[53]
Filaj și Investigații	Gheorghe N. Petrescu	august 1948 – aprilie 1952	Română[54]
	Vasile N. Dinescu	aprilie 1952 – iulie 1964	Română[55]
Anchete	Mișu S. Dulgheru (Dulberger)	august 1948 – noiembrie 1952	Evreu[56]
	Francisc A. Butyka	mai 1953 – octombrie 1963	Maghiară[57]

[51] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 73: Referat de cadre din 3 decembrie 1955, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., gen.mr. Alexandru Demeter, și șeful Serviciului 1 al direcției, mr. Grigore Rovența.

[52] Idem, fond Cadre, dosar personal *Mazur I. Vladimir*, f. 22: *Referat privind pe general-maior în rezervă Mazur I. Vladimir*, din 31.01.1974, semnat de șeful Direcției Cadre și Învățământ M.I., gen.mr. Iulian Vlad.

[53] Idem, dosar personal *Zodian Gh. Gheorghe*, f. 306: Referat de cadre din 04.08.1967, semnat de lt.col. Vasile Achimescu, locțiitor șef Direcția Personal M.A.I.

[54] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7362, dosar nr. 81, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 4908/30.11.1955 și referatul de cadre anexat.

[55] Idem, fond Cadre, dosar personal *Dinescu N. Vasile*, f. 40: Referat de cadre din 20.01.1962, semnat de col. Ioan Pateșan, șeful Direcției Cadre M.A.I.

[56] Idem, dosar personal *Dulgheru S. Mișu*, f. 52: Referat de cadre din 18 iulie 1950, nesemnat.

[57] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ-Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 96/1955, f. 18: Referat de cadre din 27.05.1955, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., gen.mr. Alexandru Demeter.

Profil unitate	Prenume, nume șef unitate	Perioada exercitării funcției	Naționalitatea
Securitate și Gardă	Alexandru I. Albon	august 1948 – iunie 1949	Română[58]
	Dobre D. Dionisie	iulie 1949 – martie 1953	Română[59]
	Ștefan C. Mladin	iunie 1953 – mai 1960	Română[60]
Instalarea și Exploatarea Tehnicii Operative	Alexandru I. Neacșu	august 1948 – septembrie 1952	Română[61]
	Alexandru A. Szacsko	septembrie 1952 –ianuarie 1961	Ucraineană (ruteană)[62]

Realitatea, așa cum se va putea constata, era ceva mai complicată în cazul direcţiilor regionale de Securitate, mai ales al regiunilor populate masiv de alte etnii decât cea română. În cele de mai jos, voi reda numai evoluţia situaţiei de la nivelul regionalelor de Securitate existente în septembrie 1948, ceea ce cred că este suficient, pentru ilustrarea unei imagini de ansamblu asupra problemei:

[58] Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeş, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcţiei Generale a Penitenciarelor. Aparatul Central (1948 – 1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 69.
[59] A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7375, dosar nr. 6, f. 345: Referat de cadre din 15 februarie 1961, semnat de șeful Serviciului Cadre din Direcția I Informaţii Externe M.A.I., cpt. Nicolae Diaconu.
[60] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Administrativ-Politică, dosar nr. 96/1955, f. 113: Referat de cadre din 20.07.1955, semnat de șeful Direcţiei Cadre M.A.I., gen. Mr. Alexandru Demeter.
[61] Idem, Colegiul Central de Partid, dosar nr. N/625, f. 8: *Referat de cercetare: Neacșu Alexandru,* din iunie 1957, semnat de Vasile Dima, instructor în cadrul Comisiei Controlului de Partid P.C.R.
[62] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Szacsko A. Alexandru*, f. 73: Referat de cadre din 31.08.1955, semnat de șeful Direcţiei Cadre M.A.I., gen.mr. Alexandru Demeter.

Regiunea	Prenume, nume şef unitate	Perioada exercitării funcţiei	Naţionalitatea
Braşov (Stalin)	Iosif Kalousec	august 1948 – februarie 1951	Cehă[63]
	Mihai M. Patriciu (Grünsperger)	februarie 1951 – iulie 1952	Evreu
	Coloman – Francisc B. Ambruş	iulie 1952 – august 1954	Maghiară[64]
	Aurel – Bartolomeu I. Moiş	august 1954 – decembrie 1955	Română[65]
Braşov	Gheorghe N. Crăciun	februarie 1956 – septembrie 1958	Română[66]
	Pavel P. Aranici	septembrie 1958 – ianuarie 1961	Română
Bucureşti	Tudor B. Sepeanu	august 1948 – ianuarie 1950	Evreu[67]
	Aurel S. Stancu	mai 1950 – iunie 1956	Română[68]
	Nicolae S. Iani	februarie 1957 – februarie 1963	Română[69]

[63] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7358, dosar nr. 42, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 1700/01.09.1953 şi referatul de cadre anexat.

[64] A.N.I.C., colecţia „Dosare ale membrilor de partid cu stagiu în ilegalitate, decedaţi înainte de 1989", dosar nr. A/50, vol. 1, f. 2: Referat de cadre din 13.03.1967, semnat de Ion Beceanu, preşedintele Colegiului de Partid din Comitetul Regional P.M.R. Braşov, şi de Ioan Goga, adjunct şef Secţia Organizatorică Comitetul Regional P.M.R. Braşov.

[65] A.C.N.S.A.S., fond MAI/DMRU, inv. nr. 7381, dosar nr. 32, nenumerotat: *Foaie de notare*, anexată Ordinului MAI nr. 3968/30.12.1964..

[66] Idem, fond Informativ, dosar nr. I 261871, vol. 1, f. 8: Referat de cadre din 10.10.1964, semnat de şeful Direcţiei Cadre, colonel Ioan Pateşan, şi de şeful Serviciului 1 din cadrul direcţiei, lt.col. Aurel Simionescu.

[67] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Administrativ-Politică, dosar nr. 33/1953, f. 97: *Proces verbal de interogatoriu* din 14 noiembrie 1953, *apud* Dumitru Lăcătuşu, *Tudor Sepeanu – mărirea şi decăderea unui ofiţer de Securitate*, în „Arhivele Totalitarismului" nr. 3-4/2012, pp. 75-76. Numele de familie al lui Tudor Sepeanu, înainte de 1906, a fost Josefsohn.

[68] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Administrativ-Politică, dosar nr. 75/1954, f. 6: Referat de cadre din 31.12.1953, semnat de Paul Cojocaru, instructor Secţia Cadre C.C. al P.M.R.

[69] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Iani S. Nicolae,* f. 48: Referat de cadre, din 20.07.1959, semnat de ministrul de Interne, Al. Drăghici.

Regiunea	Prenume, nume șef unitate	Perioada exercitării funcției	Naționalitatea
Cluj	Mihai M. Patriciu (Grünsperger)	august 1948 – februarie 1951	Evreu
	Mihai I. Nedelcu	februarie 1951 – iulie 1957	Bulgară[70]
	Iosif M. Breban	iulie 1957 – martie 1961	Evreu
Constanța (Dobrogea)	Constantin Gh. Cîmpeanu	august 1948 – aprilie 1949	Română
	Nicolae Gh. Doicaru	iulie 1949 – iunie 1955	Română
	Sepi M. Năstase	februarie 1956 – august 1957	Română[71]
	Ioan Gh. Bolintineanu (Balint)	august 1957 – ianuarie 1962	Română[72]

[70] Idem, dosar personal *Nedelcu I. Mihail*, f. 24: Referat de cadre din 25.07.1966, semnat de col. Ioan Pateșan, șeful Direcției Cadre M.A.I.
[71] Idem, dosar personal *Năstase M. Sepi*, f. 31: Referat de cadre semnat de col. Ioan Pateșan, șeful Direcției Cadre M.A.I.
[72] Fl. Dobre (coord. eds.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. 1 (1948-1967), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 228: Referat de cadre din 21 decembrie 1961, semnat de Ioan Gal, instructor Secția Cadre C.C. al P.C.R., și de Gheorghe Titileanu, responsabil obiectiv M.A.I. din cadrul Grupului de Instructori pentru Controlul Muncii de Partid din M.F.A./M.A.I.

Regiunea	Prenume, nume șef unitate	Perioada exercitării funcției	Naționalitatea
Craiova (Dolj, Oltenia)	Eugen P. Vistig	august 1948 – februarie 1951	Română[73]
	Gheorghe N. Crăciun	februarie 1951 – iulie 1952	Română
	Iosif Kalousec	iulie 1952 – iulie 1953	Cehă
	Ioan E. Vasilescu	iulie 1953 – decembrie 1955	Română[74]
	Petre M. Socol	martie 1956 – februarie 1964	Română[75]
Galați	Mauriciu A. Ștrul	august 1948 – februarie 1951	Evreu[76]
	Bela – Adalbert S. Izsak	februarie 1951 – iunie 1955	Evreu[77]
	Mircea I. Aramă	februarie 1956 – septembrie 1957	Română[78]
	Eugen P. Vistig	septembrie 1957 – februarie 1963	Română

[73] În ciuda numelui, Eugen Vistig pare să fi fost de etnie română – cel puțin așa susțineau organele de Cadre ale Securității, în tot dosarul personal al acestuia regăsindu-se aceeași mențiune la rubrica „naționalitate” – vezi A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Vistig P. Eugen, passim.*

[74] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv.nr. 7362, dosar nr. 84, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 5296/31.12.1955 și referatul de cadre anexat.

[75] Fl. Dobre (coord. eds.), *Securitatea* ..., vol. I, pp. 72-73: Fișă de cadre privind confirmarea maiorului Socol Petre în funcția de șef al Direcției Regionale a M.A.I. Craiova, din 2 martie 1956, semnată de șeful Direcției Cadre a M.A.I, gen.mr. Alexandru Demeter.

[76] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Ștrul A. Mauriciu*, f. 4: Referat de cadre din 28 noiembrie 1949, semnat de mr. D. Popescu, șef al Direcției Cadre M.A.I.

[77] Idem, fond Cadre S.I.E. – Fișă personală Iszak S. Adalbert.

[78] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7370, dosar nr. 31, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2474/30.06.1959 și referatul de cadre anexat.

Regiunea	Prenume, nume șef unitate	Perioada exercitării funcției	Naționalitatea
Iași	Nicolae V. Pandele(a)	august 1948 – august 1959	Română[79]
Oradea (Bihor, Crișana)	Ludovic Czeller	august 1948 – februarie 1950	Maghiară[80]
	Vasile R. Kiss	februarie 1950 – noiembrie 1956; august 1957 – decembrie 1961	Maghiară[81]
	Constantin Gh. Cîmpeanu	noiembrie 1956 – august 1957	Română
Pitești (Argeș)	Mihail I. Nedelcu	august 1948 – februarie 1951	Bulgară
	Nicolae S. Briceag	februarie 1951 – aprilie 1952	Română
	Eugen P. Vistig	aprilie 1952 – ianuarie 1957	Română
	Pavel I. Constandache	ianuarie 1957 – februarie 1968	Română[82]
Ploiești (Prahova)	Tudor S. Dincă	august 1948 – aprilie 1949	Română[83]
	Constantin Gh. Cîmpeanu	aprilie 1949 – februarie 1951	Română
	Mauriciu A. Ștrul	februarie 1951 – noiembrie 1961	Evreu

[79] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 96/1955, f. 130: Referat de cadre din 10.08.1955, semnat de gen.mr. Al. Demeter, șeful Direcției Cadre M.A.I.

[80] Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul Central (1948 – 1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 181.

[81] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Kiss R. Vasile,* f. 42: Referat de cadre din 20 aprilie 1971, semnat de șeful Direcției Personal și Învățământ C.S.S., col. Iulian Vlad.

[82] Idem, dosar personal *Constandache I. Pavel*, f. 14: Referat de cadre din 23.10.1973, semnat de gen.mr. Iulian Vlad, șeful Direcției Cadre și Învățământ M.I.

[83] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7358, dosar nr. 41, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 1596/30.07.1953 și referatul de cadre anexat.

Regiunea	Prenume, nume șef unitate	Perioada exercitării funcției	Naționalitatea
Sibiu	Gheorghe N. Crăciun	august 1948 – februarie 1951	Română
	Coloman – Francisc B. Ambruș	februarie 1951 – iulie 1952	Maghiară
Suceava	Isac (Ștefan) Popic	august 1948 – februarie 1951	Evreu[84]
	Niculae (Nicolae) I. Munteanu	februarie 1951 – februarie 1963	Română[85]
Timișoara (Banat)	Coloman – Francisc B. Ambruș	august 1948 – februarie 1951	Maghiară
	Aurel – Bartolomeu I. Moiș	februarie 1951 – august 1954	Română
	Vasile C. Negrea	august 1954 – iulie 1957	Română[86]
	Wiliam W. Steskal	ianuarie 1958 – februarie 1968	Cehă[87]

După cum se poate constata, cu greu se poate afirma că s-ar fi ținut cont de naționalitatea ofițerilor, la numirea lor în fruntea organelor regionale sau centrale de Securitate. În general, se pare că, în regiunile în care minoritățile etnice dețineau o pondere însemnată – în special în cazul celor din Transilvania și Banat – conducerea aparatului local de represiune era încredințată unor ofițeri de altă naționalitate decât cea română, în timp ce în restul țării predominau etnicii români. Nu exista, însă, nici o

[84] Idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 44, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 1890/01.10.1953 și referatul de cadre anexat.
[85] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 96/1955, f. 110: Referat de cadre din 20.07.1955, semnat de gen.mr. Al. Demeter, șeful Direcției Cadre M.A.I.
[86] Idem, fond Cadre, dosar personal *Negrea C. Vasile*, f. 24: Referat de cadre din 07.06.1971, semnat de gen.mr. Dumitru Șerban, șeful Direcției Personal și Învățământ M.A.I.
[87] Idem, dosar personal *Steskal W. Wiliam*, f. 50: Referat de cadre din 15.09.1959, semnat de col. Ioan Pateșan, șeful Direcției Cadre M.A.I.

regulă propriu-zisă în acest sens, pentru că, altfel, ar fi greu de înţeles ce căuta cehul Kalousec în fruntea „organelor" tocmai din regiunea Craiova sau bulgarul Nedelcu la Piteşti ş.a.m.d.; or, dacă apelăm la un exemplu suplimentar, faţă de lista de mai sus, cum s-ar explica faptul că în februarie 1951, atunci când a fost numit primul şef al organelor de Securitate din nou-constituita Regiune Mureş (ulterior – Autonomă Maghiară), a fost ales un etnic român, Gheorghe N. Babei, care a fost, ce-i drept, relativ rapid înlocuit de maghiarul Mihail I. Kovacs, în aprilie 1952[88]?

Cel mai corect ar fi să recunoaştem faptul că nu se poate identifica nici o regulă, care să stea la baza numirii şefilor organelor de Securitate, în funcţie de apartenenţa lor etnică. Etnicii români au fost mereu preponderenţi, dar este cât se poate de limpede că, în primii ani ai Securităţii, ceea ce a influenţat cel mai mult politica în domeniu a fost lipsa unui număr suficient de cadre loiale şi bine pregătite profesional. Totul a stat sub semnul improvizaţiei, iar respectarea unei corespondenţe stricte, între compoziţia etnică a unei regiuni, de exemplu, şi naţionalitatea şefilor organelor locale de Securitate, se dovedea un adevărat lux, pe care regimul nu şi-l putea permite atunci.

Dacă analiza ar fi continuată la nivelurile inferioare ale ierarhiei, până la cel de şef de serviciu sau şef de birou, imaginea obţinută ar fi, în bună măsură, asemănătoare, cu menţiunea că preponderenţa românilor creşte, cu cât se coboară pe scara ierarhică. Faptul este şi normal, dacă nu încercăm să explicăm totul prin intermediul unor teorii ale conspiraţiei, care susţin că funcţiile de conducere ar fi fost încredinţate unor minoritari etnici, pentru a se pune mai bine în aplicare planurile de aservire a patriei, pe care ar fi apărat-o, altfel, „bunii români", pe atunci doar umili subordonaţi ai „străinilor". Lucrătorii români, ce constituiau majoritatea covârşitoare a personalului angajat după 1948, erau încă prea tineri, lipsiţi de experienţă şi incomplet „verificaţi", pentru a fi numiţi direct în funcţii importante din cadrul aparatului, dar, ulterior, au fost rapid promovaţi, în timp ce vechii „tovarăşi de drum" erau îndepărtaţi din sistem.

Cariera lui Neagu Cosma este un exemplu edificator în această privinţă: încadrat în Securitate în decembrie 1950, la 25 de ani, două luni mai târziu era deja şef de birou, peste doi ani, din iulie 1953 – locţiitor şef serviciu, după alţi doi – iulie 1955 – şef de serviciu, peste încă un an – iulie 1956 – locţiitor şef direcţie la Contraspionaj. A fost definitivat, la comanda

[88] Vezi idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7362, dosar nr. 55, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2398/31.05.1955 şi referatul de cadre anexat şi idem, inv. nr. 7353, dosar nr. 12, f. 300: Ordin de zi nr. 1594/22.07.1952.

aceleiaşi unităţi, abia peste şase ani, în septembrie 1962, dar cauza amânării a fost nu faptul că s-ar fi ţinut morţiş la păstrarea, ca şef al direcţiei, a unui etnic evreu – Isidor Holingher –, ci pentru că românul Cosma, pur şi simplu, nu convinsese că putea face faţă într-o asemenea poziţie. De altfel, col. Holingher a fost înlăturat încă din 1960, iar comanda efectivă a Direcţiei a II-a de atunci – încredinţată lui Neagu Cosma, dar a trebuit să treacă încă doi ani până ce conducerea ministerului şi-a făcut curajul să-l definitiveze într-o funcţie, pentru care l-a considerat, de la bun început, nepotrivit, dar şi singura opţiune valabilă pe atunci. Pe de altă parte, la 37 de ani, N. Cosma era deja şef de direcţie centrală de Securitate. Nimic nu pare să fi stat în calea ascensiunii sale profesionale şi a altor etnici români, din Securitatea acelor vremuri, cu excepţia propriei incompetenţe, iar ritmul în care au fost cu toţii promovaţi pe scara ierarhică a fost cât se poate de alert, incomparabil cu situaţia înregistrată în anii '70 – '80.

Pe de altă parte, în ciuda unor progrese evidente, înregistrate către jumătatea deceniului şase, compoziţia etnică a aparatului de Securitate, mai ales a conducerii sale, rămânea neadecvată. Mai ales organele de partid manifestau oarece îngrijorări în această privinţă. De exemplu, Secţia Administrativă a C.C. al P.M.R., efectuând un control asupra „muncii de cadre" din M.A.I., în 1957, a „descoperit" că, până şi la vârful direcţiei de profil a ministerului, situaţia era întru totul necorespunzătoare. Astfel, din totalul de zece cadre de conducere ale Direcţiei Cadre a M.A.I. (şef direcţie, locţiitor şef direcţie, şefi servicii, locţiitori şefi servicii), trei erau de naţionalitate română, patru – evrei, în timp ce alţi trei – maghiari, în frunte cu şeful unităţii, gen.mr. Alexandru Demeter, care nu, nu era evreu, ci maghiar[89]. Cu greu s-ar fi putut afirma, cu bună credinţă, că direcţia în cauză era o „feudă a elementului evreiesc", ce căuta să asigure „puritatea etnică evreiască a cadrelor de bază ale Securităţii", dar, în orice caz, situaţia era „necorespunzătoare", mai ales că avem de-a face cu Direcţia Cadre a aparatului de represiune, ce ar fi trebuit să reprezinte un model de rezolvare a problemelor de compoziţie etnică pentru întregul sistem.

---

[89] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 28: *Referat privind munca de cadre din M.A.I.*, din 04.07.1957, alcătuit de Secţia Administrativ-Politică a C.C. al P.M.R. Cu privire la naţionalitatea lui Al. Demeter – vezi A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Demeter C. Alexandru*, f. 2: Referat de cadre din 06.06.1962, semnat de col. Ioan Pateşan, şeful Direcţiei Cadre M.A.I., şi de cpt. Florian Chiriac, şeful Serviciului 1 din aceeaşi unitate.

Ce s-a întâmplat, după ce până şi o secţie C.C. a tras un asemenea semnal de alarmă? În general, mai nimic. Desigur, situaţia din unitatea respectivă reprezenta o problemă, până și conducerea ministerului recunoştea asta, atâta numai că nu era cu adevărat importantă. O dovadă a nepăsării cu care erau întâmpinate deficienţele de acest gen este tocmai ce s-a petrecut la unitatea respectivă, după 1957. Astfel, şeful acesteia, Al. Demeter, a fost, într-adevăr, schimbat din funcţie și înlocuit cu „românul" Ioan Pateşan. Cu greu s-ar putea afirma, însă, că înlocuirea generalului Demeter a fost determinată de originea sa etnică, și nu de alte probleme, mult mai numeroase și mai grave, înregistrate în activitatea acestuia. În rest? Lt.col. Lazăr L. Regenstreich, şeful Serviciului 2, etnic evreu, despre care, în raportul de control, se afirma că „de multă vreme își manifestă dorinţa de a pleca din Direcţia de Cadre", fiind caracterizat drept un om „comod în muncă, [ce] manifestă plictiseală şi tendinţe de carierism" şi se ocupă „cu intrigi şi bârfeli la adresa cadrelor"[90], mai este lăsat să se „plictisească" încă aproape doi ani în aceeași funcţie, înainte de a fi mutat, în februarie 1959, la Direcţia Generală a Miliţiei[91]. Şeful Serviciului 4 Învățământ, Andrei L. Ady, maghiar, caracterizat drept „un element descompus moral, orgolios și lipsit de principialitate", fost voluntar în „armata salazistă"[92], este păstrat în funcţie încă un an, până în august 1958, când a fost trecut, în sfârșit, în rezervă[93]. Locţiitorul lui, mr. Iulian H. Sorin (Silberstein), evreu, cu rude emigrate în Israel, fiul unui „exploatator" de muncă salariată, om care nu avea „la bază nici o meserie", „un element căruia i-a plăcut să ducă o viaţă uşoară"[94], a fost „pedepsit" prin mutarea din Direcţia Cadre, destul de rapidă, ce-i drept – din noiembrie 1957 –, dar asta numai pentru a fi numit pe un post echivalent,

[90] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 28: *Referat* ..., din 04.07.1957.
[91] A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1120/01.02.1959.
[92] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 28: *Referat* ..., din 04.07.1957
[93] A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7367, dosar nr. 12, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2157/15.08.1958.
[94] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 28: *Referat* ..., din 04.07.1957.

de locţiitor şef serviciu, la Serviciul 7 din Direcţia a III-a Informaţii Interne[95].

Așadar, nu se poate spune că, în aceşti ani, ar fi existat o politică, cât de cât coerentă, de „îmbunătățire" a compoziţiei naţionale a cadrelor de conducere din Securitate. De fapt, coerenţa a lipsit politicii de cadre, în general, la acest nivel, asta pentru că, așa cum s-a putut constata din exemplele citate mai sus, multe alte aspecte controversate din biografia şefilor Securităţii de atunci erau trecute cu vedere, nu numai naţionalitatea lor. Și nu, toleranţa faţă de biografiile „necorespunzătoare" nu era un privilegiu acordat etnicilor maghiari sau evrei –, deși, în privinţa „îngăduinţei" cu care a fost privit trecutul „naţionalist" al multor cadre de etnie maghiară și al rudelor acestora, s-ar mai putea discuta, după cum se va vedea în continuare –, ci aceasta s-a manifestat, în egală măsură, și în cazul românilor, până la nivelul deţinătorilor unor funcţii de primă importanţă – precum cea de șef de direcţie regională de Securitate și apoi de locţiitor șef de direcţie centrală, posturi ocupate de col. Gheorghe Crăciun, până în 1968. Era vorba de o toleranţă forţată de împrejurări, nu de abdicarea propriu-zisă de la principiile de bază ale politicii de cadre în Securitate și, mai ales, avea un caracter provizoriu.

O dovadă a faptului că lucrurile erau pe cale să se schimbe, iar problema originii etnice să fie luată mai în serios, măcar cu ocazia numirii comandanţilor marilor unităţi, este ceea ce s-a petrecut în anii 1956-1957, când au fost promovaţi noii şefi ai direcţiilor regionale de Securitate Bacău, Piteşti şi Hunedoara. Ofiţerii numiţi acum proveneau din rândul cadrelor tinere ale aparatului, pregătite exclusiv în cadrul Securităţii, și corespundeau celor mai severe criterii de selecţie, inclusiv din punct de vedere al originii etnice. Atâta numai că, prin „corespunzător", aici nu se înţelegea, în niciun caz, exclusiv „români", ci doar de o naţionalitate adecvată, având în vedere unităţile pe care urmau să le conducă. Astfel, comanda „organelor" din regiunea Piteşti a fost preluată acum de Pavel I. Constandache, iar, la Bacău, de Dumitru I. Radu (Ciobanu), ambii ofiţeri – etnici români, în regiuni cu o populaţie, în proporţie covârșitoare, de aceeași naţionalitate. Pe de altă parte, la Hunedoara, şeful regionalei de Securitate de aici, Alexandru I. Mihaly, un etnic maghiar, ce conducea aparatul de represiune dintr-o regiune cu o compoziţie etnică mult mai variată, a fost înlocuit de Ştefan B. Kasza, de aceeași naţionalitate. Politica

[95] A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7366, dosar nr. 10, nenumerotat: Ordinul şefului Direcţiei Cadre M.A.I. nr. 1989/15.11.1957.

de cadre în Securitate continua să se ţină departe de orice tentaţie naţionalistă.

Deci, nu, nu se „româniza" nimic pe atunci, iar, dacă nu se putea altfel, nu se mai respecta nici o regulă. Acesta era cazul la Regionala de Securitate Cluj, unde, nici la zece ani de la înfiinţarea ei, nu se reuşeşte numirea unui comandant de origine etnică adecvată. Astfel, până în 1962, în această regiune, în care atât etnicii maghiari, cât şi cei români, deţineau o pondere semnificativă, nici un şef al direcţiei locale de Securitate nu a aparţinut vreuneia din cele două etnii. Primul dintre ei, Mihail Patriciu, numit la conducerea unității încă din martie 1945, era evreu. Succesorul lui, din februarie 1951, Mihail Nedelcu – bulgar. În 1957, şi acesta este schimbat, dar cu Iosif Breban, alt etnic evreu, menţinut în funcţie până în martie 1961. Este greu de intuit vreo regulă aici, asta probabil și pentru că nu se respecta nici una. Când nu avea de unde alege, conducerea ministerului renunţa rapid a mai lua în seamă originea etnică a viitorilor șefi de unităţi, la numirea lor în funcţie.

Aşadar, totul pare a indica o atitudine foarte relaxată a conducerii M.A.I., la sfârşitul anilor '50, faţă de problema compoziţiei etnice a aparatului din subordine. Nici nu ar fi existat motive prea mari de îngrijorare. Procentual vorbind, la nivelul Securităţii, situaţia se apropia de normalitate, iar tendinţa era accentuată de politica de încadrare a noilor lucrători, din acei ani, când etnicilor români li se acordă o preponderenţă chiar mai mare decât la început, în timp ce evreii, de exemplu, încep să fie excluși, asta mai ales din cauza problemelor de „cadre" ale acestora și rudelor lor, multe dintre ele emigrate deja în Israel. În privința cadrelor de conducere, era loc și de mai bine, dar rezolvarea problemelor din domeniu nu părea a fi, nici pe departe, o urgenţă. O serie de evenimente politice de pe plan intern, dar și extern, intervenite acum, vor conduce, însă, la o schimbare completă de atitudine, deși, așa cum se va vedea în continuare, aceasta nu a echivalat, nici pe departe, cu „purificarea" etnică a aparatului.

3. Plecarea evreilor din Securitate (1960 – 1962)

Preponderenţa evreilor în aparatul de Securitate, în primii ani după instaurarea regimului comunist în România, mai ales în rândul cadrelor de conducere ale acestuia, este un laitmotiv al memorialiştilor ce abordează perioada respectivă, fie că vorbim de foşti ofiţeri de Securitate,

fie de victimele lor[96]. Dincolo de xenofobia și antisemitismul ce alimentează indignarea multora față de situația în cauză și dincolo de realitatea statistică, la care m-am referit pe larg mai sus, problema reală era că, și dacă ar fi fost mult mai puține cadre de conducere, de altă etnie decât cea română, în special evrei, în partid, Securitate și în restul aparatului de stat de atunci, situația tot ar fi fost considerată scandaloasă de către restul populației. Ca o minoritate persecutată și disprețuită, așa cum au fost evreii încă de la înființarea statului român modern, cu aproape o sută de ani în urmă, să ajungă să ocupe poziții de autoritate, în general, pentru a nu mai vorbi de aparatul de represiune, era ceva de neconceput pentru etnia majoritară și, totodată, cea mai bună dovadă a lipsei de legitimitate a noului regim și a faptului că el servea unor interese „străine", și nu celor „românești".

Situația a fost înrăutățită prin aceea că, departe de a fi un mit născocit de adversarii regimului comunist din România și de memorialiștii Securității, prezența evreilor a fost foarte consistentă, la toate nivelurile aparatului de partid și de stat de atunci. În cazul Securității, după cum s-a putut constata din situațiile statistice și nominale de mai sus, evreii au deținut o pondere semnificativă în cadrul întregului aparat, mai ales la nivelul de vârf al acestuia, în primii ani după 1948. Deși diminuată ulterior, proporția cadrelor de conducere de această origine etnică a continuat să rămână relativ ridicată, până spre sfârșitul anului 1960.

Astfel, în anul în cauză, din această categorie pot fi atestați: doi șefi de direcții centrale de Securitate – Grigore M. Naum și Isidor M. Holingher; doi locțiitori șefi de direcții centrale – Eugen Szabo și Adalbert Izsak, amândoi la Informații Externe; un șef de serviciu independent central – Emanoil S. Schmerler, șeful Serviciului „H" Cifru; doi șefi de direcții regionale – Mauriciu A. Ștrul și Iosif M. Breban; patru locțiitori pentru operativ ai șefilor de direcții regionale de Securitate – Moise L. Senater, la București, Alexandru Gh. Ornescu, la Cluj, Ioan V. Retezar (Johan Retnar), la Baia Mare, și Adalbert I. Stern, la Mureș – Autonomă Maghiară; numeroși șefi de servicii din direcții centrale de Securitate, între care: Victor I. Ranga (Israel Ruchenstein), șef Serviciul de Contrainformații al Armatei a II-a, și Miron A. Gheorghiu, șef serviciu în aparatul central al Direcției a V-a Contrainformații în Armată, Raymond I. Vianu, șef serviciu Direcția I Informații Externe, și Maximilian M. Grumberg, la Direcția a VI-a Paza Demnitarilor; și șefi ai unor servicii

[96] Vezi, de exemplu, Paul Goma, *Gherla*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 87.

operative importante din direcţiile regionale, precum cele de Informaţii Interne – la Baia Mare (Constantin I. Șulea), Braşov (Dezideriu M. Solomon) şi Timişoara (Paul M. Sterescu), Contraspionaj – București (Eugen L. Friedlander) sau Anchete – la Bacău (Lică E. Comănescu) și Cluj (Manea I. Gruia). Lista de mai sus este prezidată de figura lui Alexandru Nicolski, de aceeași naționalitate, încă secretar general al M.A.I., și continuată de numeroşi şefi de birouri, secţii etc., de la nivelul aparatului operativ central şi regional de Securitate.

Din punct de vedere politic, prezenţa evreilor în aparatul român de Securitate, ca și în restul structurilor de partid și de stat, era absolut normală, având în vedere faptul că ei continuau să constituie, în primii ani după război, un procent semnificativ din populaţia ţării, mai ales în regiunile estice. Desigur, etnicii majoritari erau foarte obișnuiţi cu situaţia anterioară, când evreilor nu li se acorda niciun fel de reprezentare în aparatul de stat, dar, oricât de mult ar fi dorit să dobândească popularitate pe plan intern, era clar că noul regim nu putea continua politicile antisemite ale predecesorilor. Nu fără o solidă justificare ideologică, în orice caz, care era pe punctul de a fi furnizată de Stalin, în 1952-1953, dar moartea acestuia a dus la abandonarea oricărui program ce ar fi existat în această privință.

Pe de altă parte, în mod sigur, nu corectitudinea politică a încurajat regimul să utilizeze, pe scară largă, numeroase cadre de această origine etnică. În Securitate, de exemplu, ponderea evreilor a fost mai ridicată, la început, decât cea deţinută în cadrul populaţiei generale, ceea ce indică o preferință expresă, în acest sens, a noilor autorități comuniste. Aceasta este valabil cu atât mai mult cu cât cei încadraţi în organele de represiune nu erau numai vechi activişti ai partidului, din perioada ilegalităţii, ci, mulţi dintre ei, așa cum se va vedea mai departe, persoane care până atunci nu avuseseră mare legătură cu mişcarea comunistă.

O asemenea preferinţă a fost determinată, în bună măsură, de motive pur practice. Tocmai statutul de minoritate tradiţional persecutată, al populaţiei evreiești din Europa Centrală și de Est, i-a asigurat acesteia prioritate la încadrarea în noile structuri de partid şi de stat ale regimurilor comuniste. Nu numai în România, dar și în Ungaria, Polonia și în aproape toate statele intrate în „lagărul socialist" după 1945 – cu excepţiile notabile ale Iugoslaviei, Albaniei și poate, parţial, a Cehoslovaciei – noile regimuri au fost percepute de populaţia locală drept complet ilegitime, ajunse la putere exclusiv ca urmare a presiunilor exercitate de trupele sovietice de ocupaţie. Izolarea pe plan intern,

dincolo de orice altceva, în mod sigur urma să creeze autorităţilor comuniste probleme în recrutarea noilor cadre, necesare controlării aparatului de stat.

Dificultăţile nu erau determinate de faptul că nimeni nu ar fi vrut să colaboreze cu noua putere politică. Dimpotrivă, programul de transformare economică şi socială, propus de propaganda comunistă, a atras, de la bun început, largi segmente din populaţia unor ţări grav afectate de războiul recent încheiat, cărora li s-au adăugat nelipsiţii profitori locali. Problema era că cei care doreau să-şi ofere serviciile noilor regimuri nu puteau fi verificaţi corespunzător, mai ales în cazul în care partidul comunist local a trecut printr-o lungă perioadă de ilegalitate – aşa cum a fost cazul P.C.R. – sau prin diverse alte încercări, care i-au redus drastic numărul de membri, anterior preluării puterii, şi, astfel, capacitatea de a-şi organiza, din timp, un aparat capabil să-i trieze pe noii-veniţi. În lipsa unei verificări temeinice, riscurile primirii de membri neverificaţi în partid şi, mai ales, al încredinţării unor funcţii importante persoanelor necorespunzătoare politic sau chiar „duşmanilor” rămâneau foarte ridicate. Practic, aproape oricine din populaţia autohtonă din România, de exemplu, indiferent de originea socială, de etnie română, maghiară sau germană, mai ales din rândul celor trecuţi de o anumită vârstă, putea fi descoperit ulterior drept un fost simpatizant sau membru al vreunei grupări naţionaliste din perioada interbelică şi ulterioară sau al diverselor partide „burgheze”. Şi, dacă nu erau ei în această situaţie, erau rudele lor apropiate. Soluţia de avarie găsită a fost să se apeleze, pentru încadrarea aparatului de represiune sau a partidului local, mai ales la populaţia tânără a ţării, muncitori cu o vechime mică „în producţie”, majoritatea cu stagiul de ucenicie abia încheiat sau nici măcar atât, care, după o verificare sumară, puteau fi angajaţi, cu riscuri minime, în noul aparat de partid şi de stat. Şi aşa, au existat destule surprize, dar, în linii mari, metoda a permis crearea, în timp, a structurilor esenţiale supravieţuirii noului regim.

Problema a fost că această metodă, deşi relativ sigură, nu permitea recrutarea şi a unor cadre calificate, pentru funcţiile cu adevărat importante din cadrul sistemului. Pregătirea profesională şi culturală a noilor cadre lăsa mult de dorit; toţi erau, în general, lipsiţi de orice experienţă, astfel încât cu greu li se puteau încredinţa funcţii peste un anumit nivel. O soluţie ar fi fost să se apeleze la membrii cu vechime ai partidului – după cum s-a şi procedat, de altfel; dar, în cazul unui partid, precum cel comunist român, strategia era departe de a asigura numărul

dorit de cadre, chiar dacă se recurgea și la serviciile unor simpli simpatizanți, supuși anterior unei verificări sumare.

Problemele sporeau, dacă ne referim la recrutarea unor specialiști din anumite domenii sau a unor persoane cu o pregătire superioară, operațiune care se dovedea extrem de dificil de realizat, în condițiile existente în România postbelică. Nivelul de alfabetizare al populației era încă redus, iar majoritatea locuitorilor cunoscători de carte absolviseră doar câteva clase primare. Cei care depășiseră acest nivel erau, mai ales în cazul etnicilor români, de origine socială inadecvată sau nutriseră diverse simpatii politice, care-i situau în opoziție cu noul regim, dacă nu erau, în mod deschis, ostili acestuia. Oricât de mult s-ar fi încercat să se ignore cerințele referitoare la pregătirea culturală a noilor cadre și s-ar fi încercat promovarea generală a „tinerilor" în funcții de răspundere, era limpede că aparatul de partid și de stat avea nevoie, în faza inițială a existenței noului regim, și de un număr apreciabil de cadre cu experiență și, cât de cât, bine pregătite profesional, pentru a permite funcționarea sistemului în parametri normali.

Tocmai aici a intervenit rolul minorității evreiești din România de atunci și de aceea îi și întâlnim, atât de des, în funcțiile de conducere ale recent constituitului aparat român de represiune, spre necazul bravilor subordonați români. Evreii erau o alegere sigură, din toate punctele de vedere, și asta lăsând la o parte sincerele simpatii comuniste, pe care le-ar fi nutrit unii dintre ei. Indiferent de vârstă, de pregătirea profesională sau culturală, evreii nu puteau fi bănuiți, în general, de atașament față de vechiul regim politic din România. Fiind anterior o minoritate persecutată, nu deținuseră, nici ei, nici rudele lor, funcții importante în vechiul aparat de stat, nu aveau legături cu vechile partide politice, nu participaseră la represiunea împotriva partidului comunist, în perioada ilegalității, ci dimpotrivă. Era adevărat, unii aveau o „origine socială" necorespunzătoare, dar, la început, cel puțin, puteau fi trecute cu vederea asemenea „neajunsuri". Așa au putut fi recrutate și puținele cadre cu o pregătire superioară din noua Securitate, persoane calificate pentru desfășurarea activităților administrative, de secretariat, în domeniul cifrului, tehnicii operative etc. După cum, tot din rândul lor, au fost recrutați șefi de direcții operative competenți, precum Mauriciu Ștrul sau Isidor Holingher, dintre care unii, cel puțin, au acordat un sprijin însemnat la „creșterea" noilor cadre.

În același timp, atașamentul minorității evreiești față de o doctrină „internaționalistă", precum cea comunistă, care promitea să șteargă, în

viitorul apropiat, barierele naționale și toate diferențierile, generate de originea etnică sau orientarea religioasă a fiecăruia, pare aproape naturală. Ce nu ar fi de înțeles, în această atitudine, din partea unei comunități supuse masacrelor în masă, la fiecare răbufnire identitară a populației europene, fie că era vorba de una de natură religioasă, politică sau națională, încă de la prima cruciadă, cu aproape nouă secole în urmă?

Pe de altă parte, în cazul României, cel puțin, lucrurile nu au fost chiar atât de limpezi. Astfel, rămâne perfect adevărat faptul că, și aici, ideologia comunistă a găsit, proporțional, mai mulți simpatizanți în rândul membrilor comunității evreiești, decât în cazul celorlalte etnii. Este deseori amintită compoziția etnică a P.C.R. din 1933, de exemplu, când, din 1.459 membri de partid, numai 375 ar fi fost români, iar 444 – maghiari, 330 – evrei, 140 – bulgari, 100 – ruși și 70 – ucraineni[97]. Pe de altă parte, 330 de membri ai unui partid „ilegal" nu constituie un indiciu foarte convingător, cu privire la simpatiile politice ale întregii populații evreiești din România de atunci. După aceeași logică și statistică, am putea ajunge la concluzia că, și în rândul minorității maghiare, simpatiile comuniste ar fi fost prevalente, ceea ce este evident fals. În fapt, majoritatea evreilor, din România de atunci, făceau parte din comunități tradiționale, conservatoare, unele chiar ultrareligioase, cum ar fi calificate azi, care, în orice caz, se țineau departe de viața politică. Simpatia pentru comunism, în special în rândul evreimii basarabene, este mai mult un mit, propagat de naționaliștii români locali, ce are prea puțină legătură cu realitatea.

Cu toate acestea, este clar că Holocaustul, precum și politica antisemită a statului român, din perioada războiului și anterior acestuia, au avut o contribuție majoră la radicalizarea opțiunilor politice ale evreilor din țară. Persoane care se ținuseră departe de politica de orice culoare, înainte de 1945, ce nici nu întreținuseră vreo legătură oarecare cu „mișcarea muncitorească", le întâlnim după aceea în postura de elemente de bază ale aparatului represiv comunist. Este mult citată biografia lui Alexandru Nicolski, agent al organelor sovietice, care a ispășit o condamnare îndelungată în România, pentru acțiunile întreprinse în slujba N.K.V.D., și care a fost numit la conducerea organelor de represiune ale noului regim comunist, imediat după instaurarea acestuia, dar se uită, de exemplu, de situația lui Mauriciu Ștrul, unul dintre cei mai longevivi – și activi – șefi de direcție regională de Securitate, care, înainte de război, nu a avut nici cea mai mică legătură cu mișcarea comunistă sau orice alt

---

[97] F. Banu, *Foametea din '46 și creșterea antisemitismului în Moldova*, *apud* R. Ioanid, *op.cit.*, p. 75.

partid politic[98]. Sau de cazul lui Iosif Breban, locţiitor şef şi chiar şef al Direcţiei de Contrasabotaj a Securităţii, apoi al Regionalei de Securitate Cluj, care, după aprecierea organelor de Cadre ale Securităţii, nu era „cunoscut să fi desfăşurat activitate organizată pe linia mişcării muncitorești ilegale, nefiind cunoscut ca membru al U.T.C.-ului, şi nici ca membru al organizaţiilor ilegale sau semilegale ale partidului sau ca participant activ la acţiunile iniţiate pe linia Ajutorului Roşu”[99].

Dacă am căuta un eveniment din biografia unor asemenea ofiţeri, care să explice, oarecum, completa lor schimbare de atitudine faţă de implicarea în viaţa politică, am constata că, în perioada războiului, Mauriciu Ştrul își pierduse soţia, cei doi copii şi părinţii în lagărele de exterminare naziste, plus alţi doi fraţi, din care unul asasinat de legionari, în 1940, iar altul – mort într-un detașament de muncă[100]. Iosif Breban – aproape la fel: părinţii şi trei fraţi – morţi în lagărele de exterminare sau detașamentele de muncă[101]. Cu asemenea istorii personale, era greu ca regimul să găsească lucrători mai atașaţi „cauzei”, și astfel se explică disponibilitatea manifestată de conducătorii partidului de a accepta serviciile unor asemenea oameni, indiferent dacă întreţinuseră anterior vreo legătură cu partidul sau nu, dacă erau de originea socială potrivită sau dacă aveau o profesie de bază conformă cu normele ideologice – Mauriciu Ştrul, de exemplu, nu satisfăcea nici unul din aceste criterii.

Cazurile citate mai sus sunt extreme, din panoplia foarte diversă a evreilor intraţi în rândurile Securităţii după 1948. Majoritatea se situa pe o linie de mijloc, fiind atestaţi mulţi simpatizanţi, măcar, ai mişcării comuniste, anterior preluării puterii, sau „tovarăși de drum”, unii atrași în mişcare în timpul petrecut în închisoare, alături de lideri importanţi ai partidului, așa cum a fost cazul lui Mișu Dulgheru[102].

---

[98] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Ștrul A. Mauriciu*, ff. 4-5: Referat de cadre din 28 noiembrie 1949, semnat de mr. D. Popescu, șeful Direcției Cadre D.G.S.P.

[99] Idem, dosar personal *Breban M. Iosif*, f. 30: *Raport privind datele rezultate din studierea dosarului de partid, a dosarului de cadre și din verificările efectuate asupra colonelului Breban Iosif*, semnat de cpt. Iulian Vlad şi lt.maj. Gianu Bucurescu, din Direcţia Cadre M.A.I.

[100] Idem, dosar personal *Mauriciu A. Ștrul*, f. 448: Referat de cadre din 16.09.1961, semnat de col. Ioan Pateșan, şeful Direcţiei Cadre M.A.I.

[101] Idem, dosar personal *Breban M. Iosif*, ff. 34-36: *Raport privind datele rezultate …*

[102] Idem, dosar personal *Dulgheru S. Mișu*, ff. 52-55: Referat de cadre nesemnat, din 18 iulie 1950. Mișu Dulgheru a fost internat în Lagărul de la Târgu Jiu în 1941,

Pe de altă parte, situaţia lui Mauriciu Ştrul, Iosif Breban, Eugen Dascălu[103] sau Eugen Szabo[104] şi a multor altora, din aceeaşi categorie, încadraţi în Securitatea şi aparatul de partid de atunci, scoate în evidenţă lipsa de opţiuni a minorităţii evreieşti din România postbelică. În aderarea multora dintre membrii ei la programul politic al noului regim comunist regăsim nu numai un semn al radicalizării politice a unei comunităţi tradiţional persecutate, ci, mai ales, unul ce arată vulnerabilitatea acesteia, după experienţele nefaste din trecutul recent. Fie că împărtăşeau sau nu opţiunile noii puteri, în domeniul economic şi social, evreii din România erau conştienţi de faptul că aceasta reprezenta singurul regim politic dispus să-i protejeze împotriva repetării ororilor din perioada războiului. Toţi predecesorii săi, inclusiv din perioada democratică, îşi pierduseră orice credit, în această privinţă, în ochii supravieţuitorilor Holocaustului.

Neşansa P.C.R. a fost, însă, că preluarea puterii a coincis cu apariţia unei alternative viabile, pentru ce mai rămăsese din evreimea europeană, care a putut astfel abandona eterna sa căutare a unui regim politic, capabil să accepte măcar dreptul său la existenţă. Implicaţiile constituirii statului Israel au fost dificil de înţeles şi pentru conducerea P.C.U.S., în frunte cu Stalin, dar, în cele din urmă, în anii care au urmat, s-a realizat că, dincolo de alte complicaţii, constituirea unui stat al evreilor de pretutindeni însemna că această minoritate, din cadrul statelor naţionale, urma să pună o cu totul altă categorie de probleme faţă de trecut. Şi în Uniunea Sovietică, încă de la înfiinţarea ei, evreii au constituit o sursă de cadre loiale, care nu puneau probleme din punctul de vedere al

---

după izbucnirea războiului cu U.R.S.S., în calitatea sa de cetăţean român, fost angajat al Legaţiei sovietice de la Bucureşti. Anterior, nu a avut nicio legătură cu mişcarea comunistă ilegală, fiind atras în rândurile partidului, cu multă reticenţă, de „colectivul” de acolo.

[103] Fost şef al Regionalei de Securitate Baia Mare, în perioada februarie 1951-noiembrie 1958, simpatizant comunist înainte de război. Dintre membrii familiei sale, mama şi cinci fraţi au pierit în lagărele de exterminare naziste – vezi A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secţia Administrativ-Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 96/1955, f. 40: Referat de cadre din 16 mai 1955, semnat de şeful Direcţiei Cadre M.A.I., gen.mr. Al. Demeter.

[104] Eugen I. Szabo (Salzberger) – şef al Direcţiei de Contraspionaj a Securităţii (septembrie 1952-iulie 1956), apoi locţiitor şef al Direcţiei I Informaţii Externe, până în septembrie 1962. Părinţii, fratele şi sora – decedaţi în lagărul de la Auschwitz, ca şi restul rudelor sale, cu excepţia unui singur văr – vezi idem, dosar nr. 7/1952, f. 4: Referat de cadre din 7 septembrie 1951, nesemnat, alcătuit de Secţia Cadre C.C al P.M.R.

aspirațiilor naționale, ci dimpotrivă. Mişcarea sionistă a avut adepţi şi în U.R.S.S., dar, atâta timp cât obiectivul ei părea, în bună măsură, irealizabil, nu a fost considerată o ameninţare semnificativă pentru regim. Apariţia Israelului a schimbat, însă, semnificativ datele problemei, deși conducerea sovietică a avut nevoie de timp, pentru a-și stabili o poziție coerentă față de noua realitate.

Pentru început, însă, în primii ani după 1945, s-a constatat numai o creștere a presiunii, în favoarea emigrării în Palestina, în rândul populaţiei evreiești din Europa, ce a afectat mai ales ţările din Estul continentului, pe teritoriul cărora încă mai trăia o comunitate mozaică de dimensiuni considerabile. Pentru ţările membre ale „lagărului socialist”, problema, de la bun început, a fost reprezentată de atitudinea indicată, faţă de noua situaţie politică. Ea s-a pus, cu cea mai mare acuitate, în cazul României, care, cu cei cca. 350.000 de evrei prezenţi pe teritoriul ţării după 1945, era țara europeană cu cea mai numeroasă populație evreiască, după Uniunea Sovietică[105]. Răspunsul autorităților comuniste locale faţă de cererile de emigrare a fost oscilant, în ton cu instrucţiunile primite de la Moscova, care au variat de la situaţia imediat ulterioară lui 1945, când ambasadele sovietice, din toate statele socialiste est-europene, primeau mesajul „să nu împiedice şi să nu se amestece în tranzitul refugiaţilor evrei, care se îndreaptă spre Palestina”[106], până la campaniile antisioniste din anii 1952-1953, ce vor avea ca efect sistarea aproape totală a emigrării spre Israel a evreilor din această parte a continentului. La fel, o influenţă importantă asupra politicii din domeniu a regimului comunist din România au avut-o și propriile calcule politice și economice, mai ales după 1958, care au determinat o variaţie importantă a numărului emigranţilor plecaţi anual din ţară.

Fără a intra în amănunte, cu privire la evoluţia atitudinii autorităţilor de la București faţă de problema emigrării evreilor și negocierile purtate pe această temă cu Israelul, cred că ar fi utilă prezentarea, în continuare, a unei situaţii statistice a numărului de emigranţi plecaţi anual din R.P.R., între 1948 și 1960[107].

---

[105] R. Ioanid, *op. cit.,* p. 54.

[106] Abba Gefen, *Israel at a Crossroads*, Gefen, Ierusalim, 2001, *apud* R. Ioanid, *op. cit.,* p. 58.

[107] Vezi R. Ioanid, *op. cit.*, p. 203.

Perioada	Număr emigranți
15 mai 1948 – 1949	31.274
1950	47.071
1951	40.625
1952	3.712
1953	61
1954	53
1955	235
1956	714
1957	594
1958	8.954
1959	8.360
1960	9.321

După cum se poate observa, din datele de mai sus, în patru ani (1948-1952), mai bine de o treime din populaţia evreiască din România a emigrat în Israel, după care, până în 1958, fluxul a încetat aproape complet. Cum este şi normal, o mişcare de asemenea proporţii nu avea cum să rămână fără consecinţe în plan politic și economic. În plan politic, începând, mai ales, cu anul 1952, minoritatea evreiască din România iese brusc în evidenţă ca suspectă de loialitate faţă de un stat străin şi ostil – Israelul –, și nu față de noul regim socialist, ce se clădea aici. Potrivit „reţetei" clasice staliniste, acestea puteau constitui ingredientele unui dezastru pentru membrii comunității evreiești și, cel mai probabil, acesta ar fi fost şi cazul, dacă nu ar fi intervenit, într-un moment foarte oportun, decesul „generalissim-ului".

Cu toate că, după moartea lui Stalin, nu s-a mai pus problema reluării metodelor sale consacrate în tratarea situaţiei minorităţilor etnice considerate ostile, asupra comunității evreiești est-europene, în special din România, ce cunoscuse o emigraţie masivă în ultimii ani, era normal să planeze, în continuare, multe suspiciuni cu privire la direcţia în care se îndrepta loialitatea sa. Asta cu atât mai mult cu cât nu se oprise nici depunerea cererilor de emigrare, încetase doar satisfacerea lor. În

consecință, se pune problema dacă autoritățile comuniste locale au adoptat și măsuri discriminatorii împotriva membrilor acestei minorități, în următorii ani, constând, mai ales, în excluderea lor sistematică din aparatul de partid și de stat.

Conform unor observatori externi – funcţionari ai Ambasadei S.U.A. de la Bucureşti, al căror raport ar fi fost interceptat de Securitatea comunistă –, exact acest lucru s-ar fi petrecut în România comunistă, după oprirea primului val de emigrare a evreilor. Nu chiar imediat ulterior, și era adevărat că „existau doar puţine semne de antisemitism la nivel oficial", dar, în urma intervenţiei altui eveniment extern, vechea moderaţie a regimului în tratarea evreilor ar fi fost abandonată şi începea punerea în aplicare a unui program de epurare a aparatului de stat de evrei, ce amintea de practicile antisemite tradiţionale în acest spaţiu: „După revoluţia din Ungaria, autorităţile române au început să aplice o politică de tip «numerus clausus» [...], care elimina sistematic evreii din poziţiile guvernamentale. «Discretă și confidenţială» la început, această politică a devenit din ce în ce mai evidentă"[108].

Ceea ce ar fi înrăutăţit şi mai mult situaţia a fost cel de-al doilea val de plecări, început în 1958, mai modest, ce-i drept, în comparaţie cu primul, dar care a relevat dimensiunile sentimentului pro-emigrare, ce anima încă mare parte din comunitatea evreiască din ţară. Atunci, într-un timp record, după anunţarea oficială a acordului autorităţilor române pentru reluarea plecărilor în Israel, a fost depus un număr impresionant de cereri în acest sens, iar mişcarea a fost departe de a se desfăşura cu discreția dorită de conducerea P.M.R., după cum povestea ulterior rabinul Moses Rosen: „În 1958, de Yom Kippur, când evreii români au aflat că se puteau înscrie pentru a emigra în Israel, efectul veştii a fost electrizant. [...] În fiecare zi, mii de evrei se adunau în Bucureşti, în faţa sediului central al Miliţiei. Cozile se întindeau pe kilometri întregi. Era o priveliște impresionantă ... Scenele aminteau de timpurile mesianice[109]".

Probabil că numai la timpurile mesianice nu se gândeau autorităţile comuniste de la Bucureşti, obligate să asiste la asemenea turbulenţe. Dincolo de orice, mişcarea părea să demonstreze că nu se mai

---

[108] *** *Cartea Albă a Securității*, vol. 3, p. 515: Raport al Ambasadei S.U.A. din 26 februarie 1964, intitulat *Evreii din România – o minoritate descrescândă*, *apud* R. Ioanid, *op. cit.*, pp. 100-101.

[109] Moses Rosen*, Dangers, Tests and Miracles: The Remarcable Life Story of Chief Rabbi Rosen of Romania, as Told by Joseph Finklestone,* Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1990, *apud* R. Ioanid, *op. cit.*, p. 103.

putea conta, în nici un fel, pe loialitatea evreilor față de statul socialist. Mai mult decât atât, numărul în sine al cererilor de plecare depuse a fost considerat de către conducătorii acestuia drept o insultă la adresa regimului, fapt relevat și de declarațiile făcute rabinului Moses Rosen, în primăvara anului 1958, de Ion Gheorghe Maurer, pe atunci președintele Prezidiului M.A.N., anterior – ministru de Externe al R.P.R.: „Da, șef-rabin, am vrut să punem capăt problemei evreiești. Personal, nu doresc să mă simt ca director de penitenciar, care nu se poate deplasa în străinătate, de teamă că va fi atacat și acuzat de încarcerarea unor oameni nevinovați. Mie și colegilor mei ne-a venit ideea de a înscrie evreii pe o listă, pentru a afla cât de mulți dintre ei doresc cu adevărat să plece. Ne așteptam la 10 – 20.000 de cereri, dar am primit 130.000. Da, 130.000! Cine și-ar fi putut închipui o asemenea cifră? Ce vătămare extraordinară am adus noi evreilor, ca să dorească să plece în număr atât de mare? V-am salvat viețile, v-am acordat drepturi egale. De ce un asemenea exod, mai rău decât pe vremea persecuțiilor fasciste”[110]?

După o asemenea ultragiere a sentimentelor conducerii P.M.R., era de așteptat ca și măsurile de retorsiune să fie pe măsură, atât împotriva comunității evreiești, în general, cât, mai ales, împotriva evreilor din aparatul de partid și de stat. Potrivit informațiilor diplomaților S.U.A. din România de atunci, acesta a fost și cursul evenimentelor de atunci: „După această acțiune, pe care oficialitatea română a luat-o ca pe o palmă dată regimului (deși a încurajat-o, sub lozinca «întregirii familiilor»), antisemitismul oficial a încetat a mai fi discret și s-a transformat într-o represiune drastică împotriva «trădătorilor». Toți cei care ceruseră să plece au fost fie licențiați, fie sever retrogradați; studenții au fost eliminați din facultăți etc. Treptat, măsurile s-au extins și asupra celor care nu se înscriseseră pentru plecare și sectoare întregi au devenit judenrein, cum ar fi ministerele de Externe, Interne, Armatei, Comerțului Exterior etc.[111]”.

De la „numerus clausus” la „judenrein”, așadar. Și, dacă tot era vorba de epurarea aparatului de stat de evrei, în mod sigur Securitatea trebuia să fie mai „judenrein” decât oricare alt sector. Probabil la aplicarea acestui principiu se gândea și Al. Drăghici, atunci când refuza cu încăpățânare să-l schimbe din funcție, în ciuda insistențelor organelor de cadre ale C.C. al P.M.R., pe Isidor Holingher, șeful de atunci al Direcției a

[110] *Ibidem*, p. 105.
[111] *** *Cartea Albă a Securității*, vol. 3, p. 515: *Raport al Ambasadei S.U.A. din 26 februarie 1964 ...*, *apud* R. Ioanid, *op. cit.*, p. 103.

II-a Contraspionaj, al cărui dosar de cadre cuprindea „păcate” mult mai mari decât originea sa etnică[112].

Cazul citat, al șefului unității centrale de Contraspionaj a Securităţii – numit, culmea, tocmai în 1956, când ar fi trebuit să se aplice politica de „numerus clausus”, menţionată de funcţionarii Ambasadei S.U.A. de la Bucureşti, luând locul altui evreu, col. Eugen Szabo, mutat atunci la Informaţii Externe, este doar un exemplu al unei politici mult mai moderate, faţă de evreii din aparatul de stat, decât ar lăsa să se înţeleagă indignarea lui Ion Gh. Maurer, sau decât au perceput-o diplomaţii americani. În continuare, mă voi referi strict la situaţia din Securitate, dar e greu de crezut că realitatea ar fi fost diferită în alte instituţii, unde oricum se purta o politică de cadre mult mai liberală, decât în aparatul de represiune al regimului.

În primul rând, procesul de îndepărtare a lucrătorilor evrei din Securitate a fost unul continuu, la fel ca în cazul celorlalte naţionalităţi, şi a vizat cu totul alte motive decât simpla lor etnie. Cel mai cunoscut este cazul lui Mişu Dulgheru, primul şef al Direcţiei de Anchete a Securităţii, trecut în rezervă şi arestat în 1952, dar, la fel ca el, au fost îndepărtaţi de atunci mulţi alţii, pentru cele mai diverse motive: unii pentru abateri disciplinare sau incompetenţă, alţii, din cauza abuzurilor în exercitarea funcţiei – vezi cazul lui Carol Hudescu (Segal), şef al Serviciului de Contrainformaţii al Regiunii a II-a Militare, trecut în rezervă în octombrie 1953, în urma a nenumărate abuzuri comise împotriva populaţiei civile[113]; vechi membri sau simpatizanţi comuniști – pentru „strânsa colaborare” cu „organele de Siguranţă în timpul regimului antonescian” (vezi cazul lui Iacob Fuchs, şef serviciu judeţean de Securitate în cadrul Regionalei Suceava, arestat şi trecut în rezervă în vara anului 1949 pentru motivele menţionate[114]); şi, în fine, alţii pentru comiterea unor infracţiuni prevăzute

[112] Printre multe altele, dacă ne referim strict la problema emigrării, s-ar putea aminti faptul că părinţii ofiţerului în cauză, foşti proprietari ai unei fabrici de mobilă, depuseseră o cerere de emigrare în Israel încă din 1951, la care au renunţat numai în urma insistenţelor fiului – vezi A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar personal *Holingher M. Isidor*, f. 8: *Notă privind pe generalul-maior de Securitate (în rezervă) Holingher M. Isidor*, din 27.06.1978.

[113] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7358, dosar nr. 45, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 1988/15.10.1953 și referatul de cadre anexat. Pe atunci, serviciile teritoriale de Contrainformaţii Militare par să fi avut atribuţii mult mai largi decât în perioada ulterioară.

[114] Idem, inv. nr. 7348, dosar nr. 5, f. 223: Decizia M.A.I. nr. 11817/28.10.1949.

de Codul penal de atunci, precum Heinz Stănescu, şef al Serviciului Culte din Direcţia de Informaţii Interne, trecut în rezervă, de la 30 aprilie 1952, apoi arestat și internat într-o colonie de muncă, sub acuzaţia de întreţinere de relaţii homosexuale[115]. Exemplele de mai sus nu epuizează, nici pe departe, motivele care au stat la baza îndepărtării din sistem a ofiţerilor de Securitate evrei, după 1948, dar ideea principală este că acestea sunt la fel de variate, precum cele avute în vedere la disponibilizarea tuturor celorlalţi ofiţeri, indiferent de naţionalitate. Evreii din Securitate nu erau nici privilegiaţi, nici persecutaţi în vreun fel, din acest punct de vedere, din cauza originii lor etnice.

Apoi, dacă privim „numerus clausus" strict drept un sistem de contingentare, făcând abstracţie de conotaţiile lui rasiste, putem spune că el s-a aplicat dintotdeauna în Securitate și asta pentru toate naţionalităţile, nu doar pentru evrei. După cum am arătat mai sus, încadrarea aparatului de represiune a urmărit, în general, respectarea unei corespondenţe cu originea etnică a populaţiei, pe care urma să o supravegheze. În cazul evreilor, este adevărat, la început, ponderea în aparatul de Securitate a fost ceva mai crescută, dar aceasta nu însemna mare lucru, din punct de vedere numeric. De exemplu, în 1948, evreii reprezentau 8,5% din totalul lucrătorilor nou-înfiinţatei Securităţi, ceea ce se traducea printr-un număr de numai 338 ofiţeri[116]. În condiţiile în care, în septembrie 1948, aparatul D.G.S.P. era doar în curs de formare, după ocuparea posturilor din schema de organizare și expansiunea considerabilă ulterioară a acesteia, proporţia evreilor a scăzut mult, așa cum era și normal.

În final, în urma a repetate angajări și disponibilizări din anii ce trecuseră după 1948, în prima jumătate a anului 1956 doar 1,85% din totalul lucrătorilor Securităţii erau de naţionalitate evrei, ceea ce, numeric, însemna 421 de lucrători, din care 152 în aparatul de Spate. Disponibilizările din vara anului 1956 i-au afectat, însă, pe mulţi dintre ofiţerii evrei rămași în aparat, pentru că ele i-au vizat în special pe lucrătorii cu probleme social-politice deosebite, lipsiţi de performanţe profesionale sau cu numeroase abateri la activ. Or, cel puţin în privinţa primei categorii – problemele social-politice deosebite –, evreii ieşeau în evidenţă. După cum am menţionat, mulţi dintre ei au fost angajaţi, în anii de început ai Securităţii, făcându-se abstracţie de originea lor socială, de

[115] Vezi A.N. Petcu, D. Bodeanu, *Contribuţii la întocmirea unui dicţionar al ofiţerilor de Securitate (problema culte –secte)*, în „Caietele CNSAS", nr. 1 (3)/2009, p. 57.
[116] R. Ioanid, *op. cit.*, p. 76.

profesia de bază sau de activitatea desfășurată de rude, asta pentru că s-a considerat că prezentau încrederea politică necesară pentru a lucra în aparatul de represiune. Problema a fost că, pe măsură ce aparatul și-a completat încadrarea cu noi lucrători, conformi cu toate standardele ideologice în domeniu, s-a constatat că vechile compromisuri nu-și mai aveau rostul. Dintre evreii aflaţi în această situaţie, cei mai afectaţi au fost ofițerii care nu reușiseră să promoveze suficient de rapid în aparat și să-și dovedească utilitatea, astfel încât să se facă abstracţie de trecutul lor „necorespunzător".

Așa se explica faptul că, din 1956, activitatea sionistă, rudele emigrate în străinătate, originea socială și profesia de bază necorespunzătoare au devenit, dintr-o dată, o sursă de probleme pentru simplii lucrători operativi evrei din Securitate. Nu era vorba de epurarea etnică a aparatului, ci doar de descotorosirea de vechii „tovarăși de drum", metodă aplicată de partid tuturor celor din această categorie, în cele din urmă, indiferent de naţionalitate. În același timp, emigrarea masivă a populaţiei evreiești din România, chiar dacă nu a pus mari probleme, la început, lucrătorilor din sistem, a avut efect asupra noilor angajări în Securitate. Din cauza micșorării ponderii relative a minorităţii respective, în cadrul populaţiei generale, nu mai exista niciun motiv să se continue încadrarea de personal din rândul ei. În plus, amploarea sentimentului pro-emigrare în rândul evreilor, de care conducerea P.M.R. era foarte conștientă, în ciuda surprizei afișate cu ipocrizie, în 1958, de Ion Gh. Maurer, făcea contraindicată apelarea la noi cadre de această origine, de a căror loialitate regimul nu mai putea fi sigur.

Pe de altă parte, ofițerii evrei ce deţineau funcţii de conducere importante în Securitate au continuat să-și păstreze netulburaţi vechile poziții. Respectivii reușiseră să se remarce prin serviciile aduse regimului, în răstimpul petrecut în aparat, astfel încât poziția lor nu era încă amenințată, chiar dacă problemele social-politice, ridicate de biografiile lor personale, nu trecuseră neobservate. Așa se face că, la începutul anului 1960, mulți dintre evreii rămași în aparatul operativ de Securitate ocupau funcţii de conducere, de mai mare sau mai mică importanţă și, aproape toți, aveau în comun o problemă serioasă „de cadre": rude plecate în străinătate.

Poate cel mai ciudat, în ce privește tratamentul acordat evreilor din Securitate, a fost cât de puţină importanţă s-a acordat, de-a lungul timpului, problemei rudelor emigrate în ţări capitaliste. În ciuda întreruperii bruște din 1952, plecarea spre Israel, în cei patru ani

precedenţi, a peste 100.000 de persoane nu avea cum să nu aibă consecinţe asupra celor rămaşi în ţară. În primul rând, după cum aveau să constate lucrătorii evrei de Securitate, pentru ei era aproape imposibil să nu aibă rude care să nu fi părăsit ţara, în acești ani sau în perioada interbelică. Statistic vorbind, atunci când, dintr-o comunitate izolată, faţă de restul societății, și relativ unită, cum a fost cea evreiască, mai mult de unul din trei membri o părăseşte, într-un interval scurt de timp, este foarte puţin probabil să nu existe legături de rudenie, de orice grad, între aproape toţi cei rămași și emigranţi. Mai mult decât atât, nu era vorba numai de grade îndepărtate de rudenie, ci sunt atestate numeroase cazuri de ofiţeri cu părinţi sau fraţi plecaţi în străinătate, menţinuţi o perioadă îndelungată în aparat, unii – în funcţii importante de conducere. Nu numai lucrătorii evrei de Securitate se aflau în această situaţie, ci și cei de alte naţionalităţi s-au bucurat de același tratament, în ciuda unor probleme similare, dacă reușeau să-și dovedească utilitatea[117], dar, cu siguranţă, evreii reprezentau grupul cel mai ameninţat de o schimbare a politicii în domeniu.

Reluarea emigrării masive în Israel, începând cu 1958, ar fi putut pune probleme ofiţerilor evrei, mai ales având în vedere nemulţumirea evidentă a conducerii partidului faţă de afluxul masiv de noi emigranţi, și acţiunile represive declanșate, în aceeași perioadă, împotriva activiștilor sioniști din ţară. Poate că n-ar fi fost previzibilă chiar desfăşurarea unei

[117] Vezi, de exemplu, cazul cpt. Gheorghe Gh. Ştefănescu, şef secţie în cadrul Serviciului „F” Controlul Corespondenţei, al cărui tată, membru al orchestrei lui Grigoraş Dinicu, emigrase în S.U.A. încă din 1939. După război, tatăl ofiţerului a reluat legăturile cu membrii familiei, prin intermediul şefului Secţiei Comunicaţii a Misiunii Militare Americane de la Bucureşti, trimiţându-le periodic diverse sume de bani, pachete etc. După decesul tatălui, aflat în S.U.A., în 1949, echivalentul în bani al valorii bunurilor sale din străinătate a fost înmânat familiei din ţară, în calitate de moştenitori, de către funcţionarii Legaţiei americane de la Bucureşti. În tot acest timp, Gheorghe Ştefănescu a fost încadrat în Siguranţă, apoi în Securitate, într-o unitate aşa-zis conspirată, problema lui a fost cunoscută – nu că ar fi semnalat-o cel în cauză, situaţie în care contravenienţii obişnuiţi mai beneficiau de clemenţă, ci în urma unor investigaţii efectuate de organele de Cadre ale Securităţii – şi nu numai că nu a fost pedepsit în vreun fel sau trecut în rezervă, ci l-au şi promovat şef de secţie la Serviciul „F”. Într-un final, în 1959, se decide ca respectivul să fie mutat, totuşi, dar tot la M.A.I., într-o unitate a Direcţiei Spate – vezi A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7370, dosar nr. 7, nenumerotat: Ordinul şefului Direcţiei Cadre M.A.I. nr. 1353/25.07.1959 şi referatul de cadre anexat.

campanii de epurare, care să aducă toate organele statului în situația să se proclame „judenrein", dar o creștere a „vigilenței" față de angajații de această etnie, mai ales în cazul celor cu rude plecate deja în străinătate sau care depuseseră cereri de emigrare, era întru totul plauzibilă, teoretic. Atâta numai că, în Securitate, cel puţin, nu se înregistrează un asemenea fenomen, până în 1960. În cei doi ani care au urmat reluării emigrării autorizate a evreilor în Israel se pot consemna, ce-i drept, mici schimbări, precum mutarea unor ofiţeri, cu funcţii de şefi servicii, din aparatul operativ de Securitate, la Miliție sau la alte unități M.A.I. – vezi cazul lui Mauriciu I. Adam, fost şef serviciu la Direcţia de Contraspionaj, mutat la D.G.M., în februarie 1959[118], sau al lui Lazăr Regenstreich, menţionat şi mai sus, transferat, la aceeași dată, tot la Miliţie –, dar, în rest, toţi şefii de unităţi evrei, de o oarecare importanţă, rămân netulburaţi în vechile poziții.

Situaţia se modifică brusc în preajma Congresului al III-lea P.M.R., când sunt trecuţi în rezervă, din cauza rudelor din străinătate, primii ofiţeri evrei din aparatul M.A.I. (Securitate sau Miliţie), după 1958. La început, mişcarea i-a afectat doar pe ofiţerii cu funcţii medii în cadrul aparatului – precum șeful Serviciului Raional de Securitate Buzău, Solomon M. Herşcu[119], și locţiitorul şefului Serviciului de Contraspionaj din Regionala de Securitate Ploieşti, Nicolae N. Livezeanu[120], precum și pe unii deja îndepărtaţi anterior din Securitate şi transferaţi la Miliţie, așa cum era cazul lui Lazăr Regenstreich[121]. La scurt timp, însă, vine şi rândul primilor ofiţeri evrei cu funcţii importante în Securitate: în primul rând, Isidor Holingher, șeful Direcţiei a II-a Contraspionaj, trecut în rezervă, prin Hotărâre a Consiliului de Miniştri, de la 9 septembrie 1960[122]. Acestuia i s-au alăturat Moise L. Senater, locţiitorul pentru operativ al șefului Regionalei de Securitate Bucureşti – de la 5 iunie 1960[123] – şi Ioan V. Retezar (Retnar), locţiitorul pentru operativ al șefului Regionalei Baia

[118] Idem, dosar nr. 1, f. 566: Ordinul șefului Direcției Cadre M.A.I. nr. 178/01.02.1959.
[119] Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 23, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2228/31.05.1960 și referatul de cadre anexat.
[120] *Ibidem*: Ordinul M.A.I. nr. 2229/31.05.1960.
[121] Idem, dosar nr. 22, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2170/31.05.1960.
[122] Idem, inv. nr. 7349, dosar nr. 2, f. 230: H.C.M. nr. 1330/09.09.1960.
[123] Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 24, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2365/05.06.1960.

Mare, de la 31 octombrie același an[124]. Pe de altă parte, în cazul acestor din urmă ofițeri, situația pare să fie ceva mai complicată, nefiind vorba de o simplă epurare cauzată exclusiv de problemele „de cadre", ci, mai ales, de deficiențele înregistrate în activitatea lor (în cazul lui Isidor Holingher și Moise Senater) și de abaterile disciplinare – în cazul lui Ioan Retezar[125].

Acțiunea inițiată în 1960 este continuată, în ritm accelerat, la începutul anului următor, când, printr-o serie de ordine, promulgate cu data de 31 ianuarie 1961, sunt înlăturați din aparatul de Securitate aproape toți ofițerii evrei ce dețineau funcții, mergând până la locțiitor șef direcție operativă de Securitate, și care aveau rude plecate în țări „capitaliste". Astfel, sunt trecuți în rezervă, cu data menționată, Alexandru Ornescu și Adalbert Stern, locțiitorii pentru operativ ai șefilor regionalelor M.A.I. Cluj și Mureș[126], Victor Ranga, Miron Gheorghiu, Maximilian Grumberg și Raymond Vianu – șefi servicii din aparatul central de Securitate[127]; Jack I. Simon, locțiitorul șefului Serviciului 1 din Direcția a VIII-a Anchete[128]; Paul Sterescu și Constantin Șulea – șefii serviciilor de Informații Interne din regionalele Banat și Maramureș[129], Eugen Friedlander, șeful Biroului de

---

[124] Idem, dosar nr. 35, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3121/31.10.1960.

[125] Isidor Holingher a fost acuzat, în urma unui control efectuat de către activiștii Direcției Organizatorice a C.C. al P.M.R., de „superficialitate și lipsă de răspundere în muncă", precum și pentru că ar fi „tolerat o serie de manifestări și abateri grave ale subalternilor, a menținut în munca de Securitate o serie de elemente necorespunzătoare și a cocoloșit unele abuzuri și încălcări ale legalității socialiste" – vezi A.N.I.C., colecția „Dosare ale membrilor de partid, cu stagiu în ilegalitate, decedați înainte de 1989", dosar nr. H/97, vol. 1, f. 7: *Extras din Hotărârea Comisiei Controlului de Partid, din 5 iunie 1961, cu privire la Holingher Isidor*. De asemenea, pe lângă rudele plecate în străinătate, ofițerul avea și un dosar de cadre încărcat de referințe negative, pentru activitatea desfășurată în trecut, avea o origine socială necorespunzătoare etc. Pentru cazurile lui Moise Senater și Ioan Retezar, vezi referatul de cadre, respectiv, raportul de anchetă, anexate ordinelor de trecere în rezervă citate mai sus.

[126] A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7375, dosar nr. 12, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1222/31.01.1961 și idem, dosar nr. 11, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1114/31.01.1961.

[127] *Ibidem*: Ordinele M.A.I. nr. 1182 și 1183/31.01.1961, pentru Victor Ranga și Miron Gheorghiu, și Ordinul M.A.I. nr. 1192/31.01.1961, pentru Maximilian Grumberg; idem, dosar nr. 12, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1300/31.01.1961, pentru Raymond Vianu.

[128] Idem, dosar nr. 11, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1174/31.01.1961.

[129] Idem, dosar nr. 12, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1248/31.01.1961, respectiv, Ordinul M.A.I. nr. 1227/31.01.1961.

Contraspionaj din Regionala de Securitate București[130], Lică Comănescu, șeful Serviciului de Anchete din Regionala Bacău[131], Tiberiu Eibenschűtz, șeful Serviciului 7 Filaj și Investigații din Regionala Galați[132], Eugen M. Breban, șef al Secției Învățământ din Școala nr. 1 Securitate Operativă[133] – fratele șefului Regionalei de Securitate Cluj de atunci –, și mulți alții, cu funcții mai puțin semnificative.

Toți ofițerii, trecuți în rezervă cu data de 31 ianuarie, au fost înlăturați din același motiv, relevat de referatele de cadre: rude emigrate în Occident sau Israel. De unde, până atunci, se dăduse dovadă de o lejeritate condamnabilă în tratarea primejdiilor pe care le aduceau relațiile de rudenie ale ofițerilor M.A.I. cu persoane domiciliate în exterior, acum se cădea în cealaltă extremă, și lucrătorii erau îndepărtați din sistem aproape indiferent de gradul de rudenie cu persoana plecată – se mergea cel puțin până la gradul 4 – și chiar dacă întrețineau sau nu legături cu rudele în cauză. Motivul acestei sporite vigilențe avea să fie mărturisit, ulterior, de către generalul Vasile Negrea, adjunct al ministrului de Interne de atunci: „Noi, în aparatul nostru, nu putem menține oameni cu rude în Occident, pentru că nu este bine, deoarece cei din afară oricând pot veni să facă legături cu ei”[134].

Având o asemenea motivare, în cursul aceluiași an, valul epurărilor urcă o treaptă mai sus pe scara ierarhică. Astfel, va veni rândul șefului Regionalei de Securitate Cluj, Iosif Breban, trecut în rezervă de la 17 martie 1961[135], al șefului Serviciului „H” Cifru, Emanoil Schmerler, de la 31 iulie 1961[136], și al șefului Regionalei de Securitate Ploiești, Mauriciu Ștrul,

---

[130] *Ibidem*: Ordinul M.A.I. nr. 1231/31.01.1961.

[131] *Ibidem*: Ordinul M.A.I. nr. 1224/31.01.1961.

[132] *Ibidem*: Ordinul M.A.I. nr. 1229/31.01.1961. În timpul războiului, soția ofițerului și cei doi copii muriseră în lagărele de exterminare naziste.

[133] *Ibidem*: Ordinul M.A.I. nr. 1284/31.01.1961.

[134] Idem, fond Documentar, dosar nr. D 13229, f. 81: Stenograma ședinței de analiză a activității Direcției Cadre M.A.I. în perioada septembrie 1961-decembrie 1962.

[135] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7375, dosar nr. 15, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1534/17.03.1961. Motivul trecerii în rezervă: mai multe rude de gradele trei și patru emigrate în S.U.A. și Israel sau care depuseseră cereri de emigrare – vezi idem, fond Cadre, dosar personal *Breban M. Iosif*, f. 11 – 12: *Raport privind datele rezultate …*

[136] Idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7375, dosar nr. 21, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2095/28.07.1961.

de la 30 noiembrie 1961[137]. În fine, anul următor sunt înlăturaţi şi ultimii ofiţeri evrei ce deţineau funcţii de prim rang în aparatul informativ-operativ şi care aveau, în acelaşi timp, rude în străinătate: cei doi locţiitori ai şefului Direcţiei I Informaţii Externe, Bela-Adalbert S. Izsak, pensionat de la 31 ianuarie 1962[138], şi Eugen I. Szabo, la 30 septembrie 1962[139].

Dacă avem în vedere cele de mai sus, totul pare cât se poate de clar: s-a folosit un pretext, o problemă oarecare din biografia ofiţerilor evrei din Securitate, ce nici nu deranjase prea mult până atunci, dar comună aproape tuturor, pentru a se trece la o epurare antisemită a aparatului de represiune. Ea întârziase câţiva ani, ce-i drept, dar, în cele din urmă, partidul se hotărâse să apeleze la această măsură, foarte populară, fără îndoială, şi în rândul cadrelor Securităţii. Totul făcea parte dintr-un plan de „autohtonizare" sau „românizare" a aparatului de stat, pe care regimul, în fine, eliberat de presiunea moscovită, se grăbea să-l pună în aplicare. De acum înainte, şi Securitatea putea fi pur românească şi gata să apere „interesele Patriei".

O asemenea interpretare a disponibilizării evreilor din Securitate, la începutul anilor '60, pare plauzibilă şi coerentă. Nu era prima dată când regimul afişa alte motive ale măsurilor adoptate, decât cele reale. Singura problemă a acestei teorii este că nu are nicio legătură cu realitatea: conducerea P.M.R. s-a ferit, şi cu această ocazie, să pătrundă pe terenul măsurilor interpretabile drept antisemite, chiar dacă ar fi avut şi o justificare teoretică, adusă de popularitatea curentului pro-emigrare în rândul comunităţii evreieşti din ţară.

În primul rând, ceea ce se poate remarca, în privinţa epurărilor aparatului de Securitate din anii 1960-1962, este faptul că ele îi vizează pe toţi ofiţerii M.A.I. cu asemenea probleme, indiferent de naţionalitatea lor. Evreii au fost cei mai afectaţi, tocmai ca urmare a plecărilor masive în Israel din ultimii ani, dar departe de a fi singurii. De la bun început, din primăvara anului 1960, au fost îndepărtaţi din M.A.I. (mai ales din Securitate şi Miliţie) ofiţeri de toate naţionalităţile, dacă aveau rude plecate în statele capitaliste[140]. La începutul anului următor, mişcarea se

[137] Idem, dosar nr. 32, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3181/30.11.1961.

[138] Idem, inv. nr. 7377, dosar nr. 15, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3682/31.01.1962.

[139] Idem, dosar nr. 32, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/5345/30.09.1962.

[140] Pentru epurările din Miliţie, din 1960, vezi idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 22, nenumerotat: Ordinele M.A.I. nr. 2170 – 2200/1960, şi idem, dosar nr. 23,

amplifică și capătă caracterul unei epurări a tuturor celor cu probleme mai serioase, înregistrate în dosarul de cadre. Rudele din ţările capitaliste – ale celui în cauză sau ale soţului – constituiau principala problemă, urmărită atunci de organele de Cadre, dar acesteia i s-au adăugat și activitatea legionară sau sionistă desfăşurată în trecut de ofiţer sau de rudele sale, infracţiunile comise de rude, abaterile disciplinare repetate, incapacitatea dovedită în activitatea informativă etc.[141] – toate fiind motive, la fel de bune, pentru îndepărtarea contravenienţilor din aparat.

În ceea ce-i privește pe ofiţerii trecuţi în rezervă din cauza rudelor plecate în ţări capitaliste, se poate remarca faptul că, aproape tuturor, nu li se putea reproşa nimic altceva, activitatea lor profesională era satisfăcătoare, nu ieșeau în evidenţă prin acte de indisciplină ș.a.m.d., dar, aşa cum se menţiona în referatul de cadre, alcătuit la trecerea în rezervă a unui lucrător „F" (Cenzura Corespondenţei) din Regionala de Securitate Dobrogea – lt. maj. Mihalache Gr. Farkas –, „nu are perspective pentru munca de Securitate datorită rudelor necorespunzătoare după soţie"[142].

Nu este, aşadar, nimic neobişnuit în această epurare a lucrătorilor cu rude în străinătate, cărora le-au căzut „victimă" şi ofiţerii evrei, la începutul anilor '60. Remarcabil era faptul că au fost afectaţi mulţi ofiţeri cu funcţii mari – şefi şi locţiitori şefi de direcţii regionale şi centrale, şefi de servicii etc. –, dar, probabil că, tocmai datorită importanţei poziţiilor respectivilor şi utilităţii dovedite a acestora, acţiunea a fost amânată atât de mult timp. De asemenea, ieşit din comun a fost motivul îndepărtării din aparat a majorităţii celor în cauză – rudele emigrate în ţări capitaliste –, dar acesta era neobişnuit doar pe atunci. Ulterior, din această cauză, vor avea loc periodic epurări ale aparatului de Securitate, pentru ca, după 1978, situaţia să fie monitorizată permanent, pentru îndepărtarea grabnică a contravenienţilor.

Pe de altă parte, după cum aminteam mai sus, era aproape imposibil pentru lucrătorii evrei ai Securităţii, de la începutul anilor '60, să nu aibă măcar o rudă emigrată într-o ţară capitalistă, ceea ce poate trezi

---

nenumerotat: Ordinele M.A.I. nr. 2201 – 2215/1960. Pentru aparatul de Securitate, din acelaşi an, vezi *ibidem*: ordinele M.A.I. nr. 2216 – 2233/1960.

[141] Vezi idem, inv. nr. 7375, dosar nr. 11, nenumerotat: Ordinele M.A.I. nr. 1151 – 1200/31.01.1961 şi idem, dosar nr. 12, nenumerotat: Ordinele M.A.I. nr. 1201 – 1264/31.01.1961.

[142] Idem, dosar nr. 10, f. 128: Referat de cadre din 7 decembrie 1960, semnat de şeful D.R.M.A.I. Dobrogea, col. Ioan Bolintineanu, şi de şeful Secţiei Cadre a unităţii, cpt. Gheorghe Ciobanu. Soţia ofiţerului avea rude stabilite în Italia.

bănuiala că măsura ar fi fost aplicată special, pentru a-i îndepărta din aparat pe toţi cei de această origine etnică, plus toate eventualele „victime colaterale". Ar fi fost cam multă bătaie de cap şi, în plus, este destul de puţin probabil ca lucrătorii de Cadre ai acelei perioade să fi fost capabili să-şi mascheze adevăratele intenţii, utilizând un procedeu atât de elaborat, dar orice este posibil. În aceste condiţii, nu ne rămâne decât să urmărim eventualele excepţii de la regulă, şi anume modul în care s-a procedat cu ofiţerii evrei care nu erau afectaţi de problema menţionată.

Am identificat, astfel, între cadrele de conducere ale Securităţii de atunci – singurele urmărite consecvent, de altfel –, două asemenea cazuri: cel al şefului Serviciului 3 din Regionala de Securitate Braşov, mr. Dezideriu M. Solomon, şi cel al maiorului Manea I. Gruia, şeful Serviciului de Anchete al D.R.M.A.I. Cluj. Primul dintre ei, Dezideriu Solomon, vechi ilegalist, a lucrat în aparatul regional de Miliţie din regiunea Braşov (Stalin) până în martie 1959, când a fost transferat şi numit şef al Informaţiilor Interne, din cadrul unităţii regionale de Securitate. În urma epurării aparatului, din anii 1960-1961, nu are cu nimic de suferit, fiind păstrat în funcţia respectivă şi avansat chiar în gradul de lt.col. la termen. A fost mutat ulterior, la începutul anului 1963, înapoi în aparatul de Miliţie, conducerea organelor de Informaţii Interne, dintr-o regiune ce punea probleme, precum Braşovul, dovedindu-se prea mult pentru un lucrător cu experienţă numai pe linie de Miliţie[143]. Al doilea caz este oarecum asemănător: mr. Manea Gruia, alt etnic evreu ce reuşise „performanţa" de a nu avea nicio rudă emigrată în ţările capitaliste, rămâne neafectat de epurarea aparatului, din acest motiv. Ceea ce avea să pună capăt, însă, carierei respectivului aveau să fie gravele abateri disciplinare proprii, în urma cărora este trecut în rezervă, de la 30 iunie 1962[144].

Aceste exemple se referă, însă, numai la cadrele de conducere ale Securităţii. La nivelurile inferioare, evreii au rămas, în continuare, în aparat, chiar dacă într-un număr mult mai mic decât anterior, până în anul 1982. Ultimul evreu din Securitatea acelor ani – ai „românizării"

---

[143] Vezi idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 21, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1445/01.03.1959 şi idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 13, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/35/01.01.1963 şi referatele de cadre anexate celor două ordine.

[144] Idem, inv. nr. 7377, dosar nr. 23, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/4461/30.06.1962 şi referatul de cadre anexat.

complete a aparatului – a lucrat în aparatul central al D.S.S., într-un compartiment tehnic-operativ[145].

Este imposibil să se poată afirma, în aceste condiţii, că îndepărtarea majorităţii evreilor din Securitate, la începutul anilor ’60, ar fi făcut parte dintr-o operaţiune de epurare etnică a aparatului de stat. Asta cu atât mai mult cu cât unii dintre ofiţerii evrei, îndepărtaţi atunci din Securitate, au fost reîncadraţi ulterior în unităţi civile ale M.A.I., acesta fiind şi cazul fostului locţiitor al şefului Serviciului 1 din Direcţia Anchete, Jack I. Simon. Respectivul, după trecerea în rezervă, este reangajat imediat ca șef al Serviciului Secretariat din Direcţia Generală a Arhivelor Statului[146]. După o carieră scurtă, dar zbuciumată, în cadrul acestei unităţi civile[147], fostul ofițer părăsește definitiv ministerul, apoi, după câțiva ani, și țara, emigrând în Israel, pentru a împărtăși, coloniștilor de acolo, din bogata sa experienţă de anchetator al organelor de Securitate. După mai mulţi ani, va reveni periodic în ţară, ca să se întâlnească cu vechii colegi de direcţie, pe care să-i pricopsească, cu aceeași ocazie, cu câteva dosare de urmărire informativă, grabnic deschise respectivilor, pe atunci pașnici pensionari ai Securității, de zeloasele organe de Contrainformaţii Militare[148]. Orice s-ar spune, ofițeri precum Jack Simon&Co. nu sunt oameni îndepărtaţi brutal din aparat, persecutaţi din cauza originii etnice sau discriminaţi în vreun fel, ci privilegiaţi ai sistemului, cu o multitudine de relaţii la toate nivelurile, de care au știut

[145] Vezi idem, fond Documentar, dosar nr. D 13414, vol. 106, nenumerotat: *Situația ofițerilor de alte naționalități pe compartimente de muncă din aparatul de Securitate (în cifre absolute)*, alcătuită pentru perioada 1978-1982.

[146] Idem, inv. nr. 7375, dosar nr. 2, f. 64: Ordinul șefului Direcției Cadre M.A.I. nr. 219/01.02.1961.

[147] În ianuarie 1963, Gheorghe Pintilie, ajuns în umilitoarea situaţie de a coordona activitatea unor unităţi civile ale ministerului, precum Arhivele Statului, se plângea, într-o ședință a Colegiului de conducere M.A.I.: „Există, în cadrul ministerului, tendinţa că, dacă cineva de la Direcţia a VIII-a [Anchete] nu este bun (cum a fost cazul cu Simon Jack), îl dă la Direcţia Generală a Arhivelor Statului, ca să facă mahalagisme și acolo” – vezi idem, fond Documentar, dosar nr. D 13.117, vol. 11, f. 49: *Stenograma ședinței de Colegiu din ziua de 17.01.1963, în care s-a analizat activitatea Direcțiilor Spate și Financiară din M.A.I.*

[148] Idem, fond M.Ap.N./Informativ, dosar nr. 147, f. 1: *Raport cu propunerea de închidere a D.U.I. „Marcu”*, din 20.05.1988, alcătuit de U.M. 0632/A.

să profite din plin, şi de ale căror servicii, în acei ani de început, regimul a ştiut să-și aducă aminte, cu recunoştinţă, multă vreme de atunci încolo[149].

„Numerus clausus”, „judenrein”? Sunt termeni care nu au nimic în comun cu politica regimului comunist de atunci faţă de cadrele Securităţii, ca şi faţă de restul aparatului de stat. Cât despre aparatul de partid, dacă avem în vedere fie şi numai cariera Ghizelei Vass – cea ponegrită cu atâta obidă de Neagu Cosma, în memoriile sale – șefă a Secţiei Relaţii Externe a C.C. al P.M.R., apoi al P.C.R., timp de decenii la rând, şi membră a aceluiași Comitet Central până la al XIII-lea Congres, ne putem da seama cât de ridicolă este teoria unei prigoane antisemite la acest nivel.

În ce priveşte persecuţiile la care ar fi fost supuşi etnicii evrei ce depuseseră cereri de emigrare în Israel şi rudele acestora, ele sunt cât se poate de reale, dar, în același timp, nu aveau nimic ieșit din comun. Aceleaşi măsuri au fost luate împotriva tuturor cetăţenilor români care doreau să emigreze definitiv în străinătate, indiferent de naţionalitatea lor. Până la urmă, a existat destul antisemitism în politicile statului român modern, încă de la apariţia sa, ca să-l mai căutăm acolo unde nu există.

Cât despre „românizare”, dacă a fost o politică urmată coerent, în această perioadă, ea nu a avut nicio legătură cu îndepărtarea majorităţii evreilor din Securitate, la începutul anilor ’60. După cum am menţionat şi mai sus, plecarea evreilor din aparatul român de represiune a reprezentat un efect colateral al emigrării masive a membrilor acestei minorităţi în Israel, şi nu rezultatul unei operaţiuni de epurare, pe criterii etnice, sau de întărire a „elementului românesc” din cadrul „organelor”. Rămâne, însă, de văzut dacă, în politica adoptată faţă de alte naţionalităţi, întâlnim

[149] Am putea aminti aici tratamentul de care s-au bucurat mulţi dintre ofiţerii evrei „epuraţi” în 1960-1961, după trecerea lor în rezervă. De exemplu, fostul şef al Direcţiei de Contraspionaj, Isidor Holingher, cel atât de blamat la plecarea din aparat, a dovedit un real ataşament faţă de „organe” şi după trecerea în rezervă, fiind folosit ca informator până când a fost afectat de grave probleme de sănătate. În această situaţie, conducerea Securităţii ia măsuri pentru a-l rechema în rândul cadrelor active, pentru o perioadă de patru luni, şi a-l reîncadra pe propriul ștat de plată, majorându-i, astfel, pensia – vezi idem, fond M.A.I./D.M.R.U., inv. nr. 7393, dosar nr. 10, nenumerotat: Ordinul Preşedintelui C.S.S. nr. 3087/01.12.1970 şi raportul anexat. În 1971, şi ofiţerul în cauză, şi Mauriciu Ştrul, au fost avansaţi în gradul de general-maior în rezervă, ceea ce, de asemenea, a avut ca efect majorarea substanţială a pensiilor primite.

coerența necesară, pentru a putea vorbi despre o veritabilă politică de „românizare" a Securității în acești ani[150].

[150] Nu am făcut referire, în materialul de față, la situația specială a altor doi evrei de frunte ai Securității, din această perioadă, trecuți în rezervă tot în 1961-1962: Grigore M. Naum și Alexandru Nicolski. Nu este o omisiune propriu-zisă, ci consider că situația acestora ar merita o discuție separată, legată de procesul de „desovietizare" a Securității.

Liviu ȚĂRANU

Scurtă privire asupra chestiunii emigrării evreilor din România comunistă şi reflectarea ei în dosarele Securității

A brief consideration regarding the issue of Jewish emigration from communist Romania and its coverage in the files of the Securitate

Communist Romania was, among the countries of the former communist camp, the country with one of the most important Jewish minorities. This could not be ignored in the capital of the new state created after the Second World War – Israel. For political, economic and defense reasons, the Israeli political authorities have made special efforts for a large proportion of the Jews in Romania, Poland, Bulgaria, Hungary and the USSR to go to the holy ground. There were thus premises for pragmatic understandings between these countries and the State of Israel, which proposed and subsequently put into practice the redemption of important contingents from the Jewish minority.

Beyond Israel's desire to boost immigration from Eastern Europe and Romania, in particular, there were to be found sufficient reasons but also communication solutions through which the Jews in these places could choose to emigrate. So, if we know for the state of Israel what contradicted when it insisted on emigration, the question is what motivated the Jews to leave the places of origin.

In the Romanian case, the Securitate documents provide us with sufficient information to answer the latter question. The present study only tints and delimits some of the causes that made the Jewish population living in the Romanian urban area demand to go to the holy ground in the late 1960s. It is worth mentioning that this period is the most strenuous in the history of Romanian Communism, from several points of view, of political stability, of economic development and of raising the living standards of the population.

Etichete: comunitatea evreiască, documentele Securității, stări de spirit, emigrare

Keywords: the Jewish community, Securitate documents, moods, emigration

România comunistă a fost, între statele din fostul lagăr comunist, ţara cu cea mai importantă minoritate evreiască după Uniunea Sovietică. Acest fapt nu putea fi ignorat în capitala noului stat creat după cel De-al Doilea Război Mondial – Israel. Din raţiuni politice, economice şi de apărare, autorităţile politice israeliene au făcut eforturi deosebite pentru ca o bună parte din evreii aflaţi în România, Polonia, Bulgaria, Ungaria şi U.R.S.S. să plece spre pământul sfânt. Au existat, astfel, premisele unor înţelegeri pragmatice între aceste ţări şi statul Israel, care a propus şi,

ulterior, a și pus în practică răscumpărarea unor contingente importante din minoritatea evreiască.

România a recunoscut oficial statul Israel la 11 iunie 1948, când ministrul Afacerilor Externe de la Bucureşti, Ana Pauker, a transmis scrisoarea de recunoaștere, ca răspuns la solicitarea Ministerului Afacerilor Externe de la Tel-Aviv, din 9 iunie 1948. La 3 iulie 1948 era înaintat guvernului israelian acordul pentru deschiderea unei reprezentanțe diplomatice la București, iar la 13 noiembrie 1948 primul reprezentant diplomatic al statului Israel, Rubin Reuven, primea acreditarea la Bucureşti.

Au urmat apoi, până în 1989, în pofida unor mari crize internaţionale, relaţii continue şi neîntrerupte între cele două ţări. Colaborarea a fost strânsă, atât în domeniul politic (al relaţiilor internaţionale), cât și în cel militar sau economic. Dar, de departe cea mai stringentă problemă existentă în relaţiile româno-israeliene a fost cea legată de situaţia minorităţii evreieşti din România[1], cu accent pe acordul părţii române pentru emigrarea către Israel a unei bune părţi a acestei minorităţi[2].

La 11 martie 1949, Moshe Sharett, ministrul de Externe de la Tel-Aviv, a transmis la Bucureşti o scrisoare, în care era subliniat în mod deosebit subiectul plecării evreilor din România[3]. Motivele, precizate fără nicio reţinere, erau clare. Ele ţineau de însăşi existenţa şi progresul statului Israel. Securitatea acestui stat, ca şi dezvoltarea economică, nu puteau fi imaginate fără un serios aport de populaţie dinspre Europa de Est către Israel. Au urmat apoi multe alte note din partea diplomaţiei evreieşti, cele mai multe pe acelaşi subiect.

[1] Pentru o viziune de ansamblu, a se vedea cartea lui Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete între România și Israel*, Iasi, Editura Polirom, 2005, precum și varianta dezvoltată cu un corpus important de documente din arhivele C.N.S.A.S. – *Securitatea și vânzarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel,* Iași, Editura Polirom, 2015.
[2] Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă. 1944-1965*, Iași, Editura Polirom, 2004, pp. 107-110.
[3] Florin Mihai, *Troc cu emigranți evrei*, în „Jurnalul național", 26 martie 2008, vezi http://jurnalul.ro/scinteia/istoria-comunismului/troc-cu-emigranti-evrei-120588.html, accesat la 10.10.2017.

Ana Pauker a informat guvernul şi Biroul Politic al Partidului Muncitoresc Român despre cele transmise de statul evreu[4]. Deși au existat și atitudini prudente, oficialii români au manifestat, în general, deschidere faţă de doleanţele Israelului, mai ales că şi la Moscova situaţia era aceeaşi. Ca urmare, între valurile de emigrare din România, anii 1949-1951 sunt socotiţi, alături de perioada 1969-1973, drept cei mai buni, din punct de vedere al numărului de evrei plecaţi spre Israel, dar şi al calității acestora (o treime dintre aceştia aveau sub 14 ani).

Dincolo de dorinţa statului Israel de a impulsiona imigraţia dinspre Europa de Est şi din România îndeosebi, trebuiau găsite motive suficiente dar și soluții de comunicare, prin care evreii din aceste locuri să aleagă emigrarea. Așadar, dacă pentru statul Israel ştim ce a contat, atunci când a insistat pe emigrare, întrebarea care se pune este ce a motivat plecarea evreilor din locurile de origine.

În cazul românesc, documentele Securităţii ne oferă informaţii suficiente pentru a oferi un răspuns la această din urmă întrebare. Studiul de faţă nu face decât să nuanţeze şi să delimiteze câteva din cauzele care au făcut ca populaţia evreiască, aflată în mediul urban românesc, să ceară plecarea spre pământul sfânt, la finele anilor '60. De menţionat că această perioadă este cea mai fastă din istoria comunismului românesc, din mai multe puncte de vedere, al stabilității politice, al dezvoltării economice și al creşterii nivelului de trai al populaţiei.

Aşadar, în acest context, ce a motivat plecarea evreilor din România? Aşa cum vom vedea în cele ce urmează, raţiunile pe care le invocau evreii din România pentru a-şi justifica plecarea erau dintre cele mai variate: de la o recrudescenţă a antisemitismului, lipsa de perspectivă pentru tineret, pauperizare, până la patriotismul israelian. De partea cealaltă, părerea autorităţilor române era că populaţia evreiască era victima unei psihoze, „aţâţate de elemente potrivnice regimului".

Ambele perspective (oficială, dar mai ales particulară), cea a minoritarilor evrei şi cea a majorităţii româneşti, se întâlnesc în documentele elaborate de Securitate și păstrate astăzi în arhiva C.N.S.A.S.

Problema comunităţii evreieşti a preocupat în mare măsură conducerea de partid şi de stat de la Bucureşti, şi implicit şi Securitatea, aceasta din urmă folosind toate mijloacele avute la îndemână (agentură, tehnică operativă, filaj, controlul corespondenţei etc.), pentru a cunoaşte

---

[4] Cristina Păiușan-Nuică, *Relații româno-israeliene 1948-1978*, București, Editura Universitară, 2008, pp. 68-78.

în detaliu atmosfera și relaţiile din cadrul comunităţii evreiești din România.

Un subiect de mare interes pentru Securitate a fost acela al raporturilor dintre Federaţia Comunităţilor Evreieşti şi Cultul Mozaic din România, pe de o parte, cu ambasada Israelului și cu alte instituţii israeliene, pe de cealaltă parte. Securitatea a avut colaboratori în interiorul Federaţiei Comunităţilor Evreieşti, iar, din notele redactate ca urmare a discuţiilor cu aceștia, reiese clar un anumit fapt. În raporturile dintre şefii comunităţii evreieşti din România şi ambasada Israelului la București, pe lângă unele probleme care țineau mai mult de cult, tema centrală care se discuta și care a fost abordată mereu, sub diverse faţete și cu tot felul de argumente, a fost aceea a emigrării, cerându-li-se de fiecare dată, de către oficiul diplomatic, să o ridice şi ei în mod permanent autorităţilor române (respectiv, Departamentului Cultelor, guvernului şi conducerii de partid).

Diplomaţii evrei de la Bucureşti erau interesaţi, în principal, de problema emigrării. Atunci când mergeau în teritoriu, cele mai multe întrebări vizau cererile depuse pentru emigrare, aprobările primite, plecările în general. În plus, şeful oficiului diplomatic era mereu nemulţumit, atât de viaţa comunităţilor evreiești din România, cât mai ales de nivelul cantitativ și calitativ al emigrărilor.

Toate acestea erau constatate de către ofițerii de Securitate în urma unei foarte atente supravegheri a ambasadei Israelului la Bucureşti. Securitatea cunoștea fiecare mişcare a diplomaţilor israelieni în teritoriu, cele mai multe dintre contactele acestora cu membrii comunităţii evreieşti, discuţiile purtate, nemulţumirile formulate de membrii acestor comunităţi etc. Exista, însă, și o bună cunoaştere a raporturilor dintre diplomaţii evrei în cadrul ambasadei, frustrările unora dintre aceștia, uneltirile interne, dezacordurile în ceea ce privea relaţia cu organizaţiile evreieşti din România etc.

Un subiect de interes pentru Securitate, pe lângă starea de spirit a evreilor și atitudinea lor pe tema emigrării, era legat de activităţile de ordin educativ desfăşurate în cadrul comunităţii evreiești. Spre exemplu, în 1969, la Cluj a funcţionat un curs de inițiere în preceptele religioase mozaice, în cadrul căruia se făceau diverse expuneri, al căror scop declarat îl constituia cunoaşterea limbii şi a istoriei poporului evreu. La cursurile respective se arăta participanţilor că Israelul avea nevoie de forţa și

pregătirea lor pentru întărirea și apărarea statului[5]. În documentele Securității se afirmă că, sub această acoperire legală, se urmărea deșteptarea spiritului naționalist evreu, împiedicarea căsătoriilor mixte, atragerea intelectualității la viața comunității și incitarea tineretului la emigrare.

O altă constatare făcută de către ofițerii de Securitate era aceea că, prin diferiți vizitatori ai ambasadei israeliene din București, fuseseră transmise la Cluj materiale de cult ce existau parțial doar la sinagogi. Tot prin intermediul acestora se vehiculau și îndemnuri de emigrare cât mai multor intelectuali, ținând seama de faptul că, la acel moment, România avea mare nevoie de valută.

Pe ideea emigrărilor insistau, însă cu multă prudență, și reprezentanții diplomatici ai statului Israel (codificat „Poiana") acreditați în România. Ca exemplu, la o întrunire a acestora cu câțiva membri ai comunității evreiești din Satu Mare, diplomații evrei au căutat să convingă auditoriul despre necesitatea intensificării emigrărilor, în scopul creșterii, cu cel puțin 10.000 de tineri, a efectivului armatei israeliene. Aceștia au dat îndrumări să se comunice evreilor că „acum se pot înscrie pentru emigrare și oameni bine pregătiți, ca: ingineri, doctori etc., deoarece, pe baza înțelegerii care există în prezent între guvernele statului român și «Poiana», li se va aviza pozitiv plecarea".

O altă metodă a diplomaților „poenari", utilizată în vederea creșterii ritmului emigrărilor, era aceea a acordării de sprijin material unor evrei implicați în diverse procese sau care suferiseră condamnări. Aceștia, în schimbul ajutorului primit, se obligau ca, după emigrare, să se stabilească în statul Israel și nu în altă parte (un exemplu notabil este cel al lui Fridman Arpad, din Satu Mare, pentru care ambasada Israelului plătise suma de 38.000 lei, ce echivala cu prejudiciul produs statului român de către cel în cauză, ca urmare a unor fraude comise).

Un aspect subliniat în sintezele Securității viza creșterea afluxului de vizitatori sosiți din Israel, în vizită la rude și cunoscuți, la începutul anilor '70. În notele informative culese de Securitate, se regăsesc multe dintre criticile acestora la adresa politicii interne a P.C.R. Astfel, într-o sinteză a Securității din Satu Mare se menționa faptul că cei veniți din Israel în vizită în România: „și-au intensificat activitatea dușmănoasă împotriva statului nostru. Prin acțiunile ce le desfășoară, reiese că ei urmăresc discreditarea în fața maselor a actualei politici duse de Partidul

[5] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 16321, vol. 1, f. 35.

Comunist Român, mai ales pe plan intern, iar prin îndoctrinarea ce o fac cetățenilor români, de naţionalitate evrei, urmăresc să reînvie în ţara noastră, psihoza emigraţionistă".

Elocvente în acest sens sunt și remarcile făcute de Mozes Alexandru, cetățean israelian cu rădăcini în România, cu ocazia vizitei ce a întreprins-o, în iulie 1969, la Satu Mare: „(...) La noi totul este modern, pentru că primim ajutor de la americani (...) Avem construcţii serioase, dacă nu credeţi puteţi să vă interesaţi de la evreii din Satu Mare, care au vizitat «Poiana».... Poţi cumpăra la noi ce vrei, magazinele sunt arhipline cu tot felul de produse interne şi importate din S.U.A., Anglia şi Scoţia (...) Iată de ce copiii noştri nici nu vin în România, n-au nimic cu România, n-au ce vedea aici. Deosebirea între «Poiana» şi România este atât de mare, cât este şi deosebirea dintre România şi U.R.S.S. Chiar noi, ăștia mai bătrâni, nu venim în România pentru că ne place, ci pentru a vedea prietenii pe care i-am lăsat în ţară (...)". Desigur, la pachet, era livrat și un argument forte în favoarea emigrării: „toţi cei sosiţi în «Poiana», ca emigranţi, primesc ajutoare materiale substanțiale, servicii bune, cetățenia poienară etc.".

Desigur că, în contextul unor asemenea discuţii, nu putea fi evitat subiectul politic. Același Mozes Alexandru elogia sistemul politic din Israel, în comparaţie cu cel românesc: „La noi sunt, de exemplu, două partide comuniste. Acolo poţi înjura regimul când vrei. Nu se întâmplă nimic. Avem şi partide socialiste. Fabricile şi alte proprietăţi în procentaj de 55% sunt în mâinile sindicatelor. Se dau concedii corespunzătoare, se trimit oamenii la odihnă etc. (...)". Acesta încheia aducând elogii conducătorilor statului Israel, pe care-i denumea „capete luminate, conducători talentaţi". Iar concluzia venea firesc: „Iată de ce toţi evreii din România trebuie să fie cuprinși de un singur gând, acela de a emigra, sau de a vizita măcar o dată Israelul".

Exista, însă, și reversul medaliei, români de etnie evreiască ce mergeau în vizită în Israel. La întoarcerea din aceste vizite, reacţia lor era atent monitorizată de către Securitate. Unul din ofițerii acesteia nota într-un raport următoarele:

„Din datele obţinute de organul nostru [Securitatea Botoșani – n.n.] rezultă că, în timpul deplasărilor în «Poiana», unii vizitatori români sunt contactaţi de cadre sau agenţi ai serviciului de informaţii, iar prin rudele și cunoscuții vizitatorilor se încearcă influențarea de a nu se mai întoarce în ţară sau de a depune cereri de plecare definitivă în «Poiana», după revenirea din vizită (...). Pentru menţinerea unei stări de spirit

favorabile plecărilor definitive din țară, o parte din cetățenii de naționalitate «poienari», care au făcut vizite în «Poiana», cât și unii vizitatori «poienari», care au venit temporar pe raza județului, au fost semnalați cu activitate de elogiere a realizărilor din «Poiana» și instigări directe la emigrare".

Impactul unor evenimente importante din relațiile României cu Israelul și țările arabe este menționat adesea în notele și rapoartele pe care aparatul de Securitate din teritoriu le înainta la București. Astfel, la 28 august 1969, Inspectoratul de Securitate din Satu Mare realiza o notă-raport[6], în care erau prezentate comentariile și reacțiile populației de pe teritoriul județului, într-un anume context:

„În urma ridicării reprezentanțelor diplomatice ale R.S. României și Israelului la rang de ambasadă, acest fapt este comentat pe scară largă, în special de populația evreiască, cât și de alți cetățeni din Cluj sau turiști de peste hotare. Opiniile sunt diferite, marea majoritate apreciază ca realistă această măsură, determinată în special de creșterea relațiilor economice între România și Israel. Se apreciază politica curajoasă pe plan extern a statului român, politică ce urmărește realizarea intereselor naționale".

Măsurile luate de unele țări arabe vizavi de ruperea relațiilor diplomatice cu România erau catalogate ca fiind necugetate, arabii fiind cei care aveau să piardă cel mai mult, ca urmare a faptului că România era un furnizor important de alimente. În plus, atitudinea țărilor arabe era văzută ca o consecință a manevrelor sovietice, apreciindu-se că acestea nu ar fi întreprins o asemenea măsură din proprie inițiativă.

Atât membrii comunității evreiești, cât și turiștii sosiți din Israel, apreciau faptul că acest stat a cerut ridicarea rangului reprezentanțelor diplomatice și de aceea țările arabe nu aveau de ce să protesteze împotriva României. Totuși, o parte a populației evreiești aprecia ca fiind inoportună ridicarea rangului reprezentanțelor diplomatice, considerând că aceleași relații puteau fi menținute, indiferent dacă era vorba de legație sau de ambasadă. Această parte a etnicilor evrei manifesta o mare neliniște, deoarece se temeau că, în eventualitatea în care România avea să fie ocupată de ruși, toată vina avea să fie aruncată asupra evreilor, care urmau să suporte serioase repercusiuni.

Pe același subiect, mai mulți salariați ai unui trust de construcții din Cluj au avut opinii critice, apreciind că nu se merita ca pentru Israel

---

[6] *Ibidem*, vol. 3, ff. 108-110.

„să stricăm relațiile cu atâtea state arabe". Această reacție trebuie înțeleasă, însă, în condițiile în care respectiva întreprindere era în curs de a contracta o serie de lucrări de construcții importante în Siria și Irak, unde urmau să plece mai mulți dintre salariați pentru acordare de asistență tehnică. În urma celor întâmplate, aceștia se temeau, însă, că nu aveau să mai fie puse în aplicare contractele proiectate.

Un moment tensionat în rândul minorității evreiești din România a avut loc în vara anului 1971, când au fost sistate temporar vizele pentru plecări definitive. Evident că acesta a fost bine reliefat și într-unul din rapoartele Securității: „După sistarea acordării vizelor pentru plecarea definitivă din țară, organele noastre au obținut informații din care se desprinde faptul că, în rândul cetățenilor de naționalitate evrei, se fac comentarii nefavorabile cu privire la politica țării noastre în problema plecărilor definitive. Elemente urmărite de organele de securitate fac afirmații că problema plecării evreilor nu constituie decât o chestiune de târg și de timp, și, pentru a argumenta, se susține că, în expunerile sale la întâlnirile cu oamenii muncii de naționalitate germană și maghiară, secretarul general al P.C.R. nu face nici o referire la populația de naționalitate evreiască, ceea ce, după aprecierile lor, sistarea acordării vizelor nu îi privește pe evrei. Astfel, Strumingher Marcu, domiciliat în Botoșani, element naționalist, urmărit în cadrul supravegherii informative generale, afirmă, la 03.06.1971, că «totul este o chestiune de preț. Dacă până acum pentru o familie de evrei care pleacă se încasa 3000 $, după eventuale tratative se va ajunge la 5000$. Ca atare, acum când balanța valutară a țării este foarte săracă, problema evreilor nu este decât o chestiune de timp»"[7].

Iată că ceea ce Strumingher Marcu intuia doar, la acel moment, astăzi este probat din abundență cu documente din dosarele Securității. Negocierile de la începutul anilor '70, dintre statul român și reprezentanții statului Israel, au fost dure, în final fiecare parte ieșind, însă, în avantaj: România a mărit numărul anual de vize pentru plecarea evreilor din țară, iar Israelul a plătit mai mult pentru fiecare etnic evreu care a emigrat din România în Israel.

În continuare, publicăm, în anexa documentară, două documente care ilustrează destul de bine atât modalitățile de influențare pozitivă pe care emisarii evrei le-au aplicat, cât și motivele furnizate pentru a-i convinge pe evreii din România să aleagă varianta emigrării în Israel. Din

[7] *Ibidem*, vol. 5, f. 131.

ambele documente reiese interesul major al statului evreu pentru activitatea intelectualilor evrei din România și, pe același plan, al educării tineretului evreu în spiritul tradiției, al valorilor iudaice, cât și al loialității față de acest stat. Iar ca lecție pentru prezent, conținutul acestor documente ne reamintește care sunt cele două categorii sociale care au asigurat dintotdeauna existența și afirmarea unei națiuni: tineretul și intelectualitatea.

Anexa

Document nr. 1

Consiliul Securității Statului
Inspectoratul de Securitate Județean Cluj		Strict Secret

Raport

Privind intensificarea activității de influențare a cetățenilor români de naționalitate „poienari” [evrei] pentru a vizita, emigra sau rămâne definitiv în statul „Poiana” [Israel]

Din materialele pe care le deținem, rezultă că, începând cu anul 1968, odată cu mărirea numărului de vizitatori și turiști din statul „Poiana”, sub influența acestora, se manifestă în rândul evreilor din Cluj un interes deosebit de a vizita acest stat, spre a se convinge la fața locului de posibilitățile de viață ce le-ar avea în caz de emigrare.

La intensificarea influenței de a vizita statul „Poiana” au contribuit următoarele aspecte mai importante:

- Vizitele repetate la Cluj, a vechii garnituri de diplomați poenari acreditați la București (1968), care cu aceste ocazii, la diferite sinagogi, au dat asigurări enoriașilor că relațiile turistice dintre R.S.R. și „Poiana” se măresc pe zi ce trece și că, ulterior, se va permite și emigrarea intelectualilor (ingineri, medici etc.)
- Vizita la Cluj a șef rabinului dr. Mozes Rosen, care a îndemnat atât pe evreii în vârstă, cât și în special pe cei tineri, ca, pe lângă învățarea limbii ebraice și a cunoașterii istoriei poporului „poenar”, să plece în „Poiana”, pentru a vedea la fața locului viața acestei națiuni.

Influențarea tineretului de a vizita „Poiana” și de a emigra se face și cu ocazia ținerii cursului de limbă ebraică și în taberele organizate de Federație. Există și un curs incipient de cunoaștere a istoriei poporului „poenar”. Cu ocazia deschiderii acestui curs, în iunie 1969, lectorul,

numitul Weininger Simion (cunoscut de organele noastre), afirma: „tinerii au loc în «Poaina», deoarece statul are nevoie de forța lor pentru întărirea și apărarea lui".

Diplomații (vechea garnitură), răspunzând diferiților enoriași, afirmau: „Poiana" are nevoie de intelectuali (medici, ingineri, tehnicieni etc.) și în special de tineri.

Consecința acestei influențe se materializează într-un număr de cca 400 cereri de pașaport de vizită și în cca 35 de cereri de emigrare în „Poiana".

În afara influențării cetățenilor români de a vizita statul Poiana, se constată că persoanele care au fost în vizită în acest stat sunt supuși unei influențe sioniste și emigraționiste, la reîntoarcerea în țară adoptând o poziție opusă celei pe care o aveau anterior plecării în vizită. Pentru ilustrarea acestor aspecte redăm următoarele:

I. Cetățenii români de naționalitate „poenari", întorși din vizita efectuată în „Poiana", sub influența rudelor, cunoscuților, care fac parte din diferite organizații sioniste, încep să elogieze situația din acest stat, condițiile de viață și posibilitățile de dezvoltare personală. Astfel, deținem materiale din care reiese că unele elemente aflate în atenția noastră desfășoară o propagandă favorabilă statului „Poiana", cum ar fi de exemplu:

1. Israel Ludovic, după reîntoarcerea din „Poiana" se pronunță: „m-a impresionat ce am văzut în «Poiana», este de-a dreptul fascinant. Este un stat modern, în cuvinte nu se poate exprima, trebuie văzut. Acolo este locul nostru".

2. Kohn Hillel, element cu influență în rândul poenarilor din Cluj, după vizita efectuată în „Poiana", afirma: „sunt impresionat de cele văzute acolo, de realizările mari pe care le-a obținut această țărișoară într-un timp atât de scurt". Prof. univ. Kohn Hillel spune la toată lumea că toți „poenarii" trebuie să meargă în vizită să vadă ce a făcut nația lor.

3. Hirsch Tiberiu, element cunoscut de organele noastre. Întors din vizită a declarat că:

- a primit multe oferte în legătură cu rămânerea lui definitivă și legat de angajarea lui imediată în diferite sectoare productive:

- cele văzute și auzite în „Poiana" l-au răscolit, gândindu-se din nou la ideea emigrării.

- admiră foarte mult puterea și mândria națională a poenarilor din „Poiana". Susține că patriotismul acestora este de nemăsurat, dar că acest patriotism este necesar;

4. Dr. Neufeld Gheorghe are numai cuvinte elogioase asupra situației din „Poiana", făcând propagandă în favoarea acestui stat de a fi vizitat de câți mai mulți evrei.

II. Cetățeni români de naționalitate evrei, care au refuzat să se mai întoarcă în țară, sub influența celor constatate în „Poiana". În această situație avem trei elemente:

1. Goldfried Șandor, fost tehnician la Uz.[*ina*] „Unirea" Cluj, fost membru P.C.R. A rămas în „Poiana" la insistențele rudelor sale și a așa-ziselor posibilități multiple de dezvoltare personală.

2. Eger Ignat, doctor în chimie, fost cercetător științific principal la Institutul de Chimie Cluj, fost membru P.C.R. din ilegalitate, și soția, Eger Elisabeta (Orzescu), fost inginer agronom la C.A.P. Dezmir (soția este de naționalitate română, fost legionară).

Sus-numitul s-a decis să rămână în „Poiana" numai în timpul efectuării vizitei, fiind influențat de către familie și cele constatate la fața locului. NU rezultă până în prezent că ar avea o atitudine ostilă țării noastre.

III. Cetățeni „poienari" ce au sosit la Cluj și care au încercat să influențeze legăturile lor să plece în vizită sau să emigreze.

Astfel, sunt mai semnificative următoarele cazuri:

1. Feleky Győrgy, comerciant, care l-a vizitat pe informatorul nostru „Albert". A încercat să-l influențeze pe acesta de a pleca definitiv în „Poiana". În caz că nu i se permite legal, să încerce să fugă prin R.S.F.J. A argumentat ideea stabilirii informatorului în „Poiana", prin avantajele materiale ce le-ar avea, mai ales că este tânăr și pe deasupra intelectual.

2. Mozes Dezső, proprietar al unei întreprinderi de deservire a populației și președinte onorific al Org.[*anizației*] evreilor clujeni. I-a făcut mizerie informatorului nostru „Josan Ion", pentru faptul că fiica sa nu s-a dus în Israel (fiica informatorului împreună cu soțul au fugit din țară, prin Viena, în Canada).

A făcut propagandă de emigrare a tineretului.

IV. Din alte surse rezultă o metodă de influențare prin expedierea de calendare fotografice, ce reprezintă diferite aspecte din viața statului „Poiana". În același timp, în scrisorile ce sunt anexate acestor calendare se prezintă apologetic acest stat, sugerându-se ideea vizitării lui.

Astfel de calendare fotografice și scrisori sunt expediate, de „Asociația evreilor emigrați din Gherla-Iclod și împrejurimi", vechilor lor cunoștințe din aceste localități și în special celor ce au copii la școală. Scrisorile îndeosebi sunt adresate copiilor acestora.

Față de cele de mai sus, organele noastre au întreprins o serie de măsuri informative, pentru a cunoaște în continuare aspectele de mai sus și în depistarea altora. De asemenea s-au luat măsuri pentru a preveni eventualele încercări de evaziune.

Inspector șef adjunct,
Peres Alexandru

Inspector I
lt. maj. Michesan Viorel

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 16321, vol. 4, ff. 342-345.

Document nr. 2

Consiliul Securității Statului — Strict Secret
Ex. nr. 3

Afirmații publice făcute de intelectuali cu ocazia întrunirilor ce au loc în cadrul „activităților” pe linia comunităților evreiești

1. Cu ocazia întâlnirii organizate la hotelul „Continental” din Cluj, la 10 decembrie 1969, la care au participat intelectuali evrei din acest oraș, precum și profesorii universitari Fekete Gyuri și Cseni Iuliu, avocații Zaharovitz Soma și Kertesi Nicolae, regizorul Rappaport Otto și un număr mare de studenți, Rosen Mozes a afirmat:

„Intelectualii trebuie să-și reunească forțele, să aibă un cerc de studii, în care să se țină conferințe de istorie și literatură iudaică, pentru ca toate familiile să-și educe copiii în spiritul evreiesc.

Este momentul ca intelectualii evrei să se ajute între ei, pentru ca atât populația evreiască, cât și, în special, tineretul nostru să poată să trăiască o viață de evrei conștienți de apartenența lor la valorile iudaismului”.

2. Cu ocazia unor conferințe de istorie iudaică, ținute în fața unui numeros auditoriu din cadrul comunităților evreiești din București, Iași, Timișoara, Arad și Cluj, Rappaport Otto, regizor la Teatrul Maghiar din Cluj, membru de partid, a afirmat:

„Tineretul să se simtă obligat lăuntric a participa la aceste cursuri și să aducă fiecare pe aproapele său, să se facă propagandă de la tânăr la tânăr, în facultăți și în școli, iar cei mai activi, ca recompensă, vor merge gratuit în vacanță, în taberele Federației. Scopul conferințelor este de a fi împreună, de a ne cunoaște noi între noi și de a avea societatea noastră”.

3. În legătură cu mobilul acestor conferințe, profesorul Neufeld Gheorghe, din Cluj, a afirmat într-un cerc intim:

„Mi-am propus să popularizez tot ce am văzut în Israel și în special să înlătur teama tinerilor de faptul că, în Israel, pe lângă învățătură, trebuie să și muncească. Însă, acolo, ei muncesc pentru pământul lor, spre deosebire de România, unde trebuie deocamdată numai să învețe”.

4. Dr. Schlosberg Mauritiu, din București, angajat de Rosen Mozes ca organizator al cursurilor de limbă ebraică și istorie iudaică, a afirmat:

„În afara cursurilor de limbă ebraică și istorie iudaică, se vor ține o serie de conferințe pe teme de istorie, realizări din Israel și ale evreilor din lume”.

El a asigurat asistența că aceste cursuri sunt „perfect legale”, ele fiind cunoscute și aprobate de autorități, iar, pentru aceste acțiuni, Federația are fonduri nelimitate.

El a dat ca exemplu că la astfel de cursuri, organizate în cadrul comunității evreilor din București, iau parte oameni cu activitate importantă pe linie de stat (evrei), conferențiari, consilieri, oameni de cultură, dând exemplu pe H. Maxy, directorul Muzeului de Artă al R.S. România, generalul în retragere Lungu (fost Wechter), soacra ministrului Forțelor Armate, fiul lui Zoltan Benedeck, activist la C.C. al P.C.R. Absolvenții vor fi scutiți de a urma cursuri similare în Israel, putând lua direct serviciu.

5. Weinninger Simion, inginer chimist, angajat lector al cursurilor de limbă ebraică și istorie iudaică la grupa de studenți evrei din Cluj, la deschiderea cursurilor a afirmat: „Scopul predării acestor cursuri este cunoașterea limbii și istoriei poporului evreu, locul tinerilor este în Israel deoarece acolo este nevoie de ei, de forța lor, pentru întărirea statului, pentru apărarea lui”.

La aceste cursuri participă un mare număr de tineri, fii ai unor membri de partid ilegaliști, care au cerut să emigreze în Israel, dintre care menționăm:

- Erösi Gheorghe, funcționar, fiul lui Erösi Blanca, membră de partid, redactor șef la revista „Dolgozo Nő”, iar soțul, ziarist la ziarul „Igazsag”.

- Leb Iuliana și Leb Liliana, studente, fiicele lui Leb Alexandru, membru de partid din 1930, directorul administrativ al filialei Academiei R.S. România din Cluj.

Soția acestuia, Leb Iudith, ilegalistă, a afirmat:

„Mi-am încurajat fiicele să se înscrie pentru a pleca în Israel, deoarece nu văd nici un viitor în fața lor în România".

- Klein Andrei, fiul lui Klein Ernest, pensionar A.F.D.A., membru de partid din 1928.

Organele de securitate cunosc și alte cazuri de tineri, fii ai unor vechi membri de partid, care au deținut sau dețin funcții importante, și [*care*] au cerut să emigreze în Israel.

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 16321, vol. 5, ff. 308-310.

Valentin **VASILE**

Eleganță şi „topspin”. Angelica Rozeanu şi partida inegală cu regimul totalitar

Elegance and „topspin”. Angelica Rozeanu and the unequal match with the Totalitarian regime

The study aims to trace the story of one of the most important personalities of the Romanian sport during the post-war era, as well as her relations with the political regime and informative-operative structures.

The reconstruction of the totalitarian past is also made by approaching the socio-occupational relations of that period, and Angelica Rozeanu’s activity was a part of this matter. Remarkably results in sports, the political regime's conception about this kind of sports personalities and the way they had to answer the demands of the new leadership are being analyzed in the present case study.

At the same time, the activity of the Securitate emerges from our analysis on the athlete and her family by highlighting the measures that were applied in the present case.

Etichete: tenis de masă, campioană mondială, informator, confiscare, plecare în străinătate

Keywords: table tennis, world champion, informer, confiscation, leaving the country

Cartea de aur a tenisului de masă românesc a fost pentru multe decenii descompletată, prin omisiunea cu intenţie a unei pagini referitoare la performanţele unei glorii feminine din primele decenii postbelice. Ignorarea a constat în lipsa menţionării numelui și a activităţii desfăşurate de către Angelica Rozeanu, port-stindardul mişcării sportive româneşti în anii 1950. Despre sportivă s-a scris în presa postdecembristă, iar apelul la memoria colectivă a făcut ca emblematica jucătoare să-și primească locul cuvenit în galeria atleţilor români, căci în exterior fusese deja preţuită, prin includerea în „Hall of Fame”-ul tenisului de masă mondial.

Cine a fost Angelica Rozeanu?

Când frunzele ruginii ţeseau un covor imens peste urbea Bucureştilor, iar ploaia măruntă și un vânticel rece completau peisajul autumnal, undeva se năştea o fetiță, ce urma să aibă un destin aparte, primind prenumele Angelica. La 15 octombrie 1921 s-a înregistrat naşterea minorei, fiica lui Michel și Carolina Adelstein, de origine evreiască. Tatăl ei, licenţiat al Academiei Comerciale, era negustor de cereale și vinuri,

fiind proprietarul a peste 200 ha de teren agricol în zona Dobrogei și 22 ha vie în regiunea Panciului și poseda mai multe imobile în Capitală; mama era casnică[1].

Dacă majoritatea minoritarilor evrei conviețuiau în zonele Calea Văcărești – Traian – Calea Dudești, zbătându-se în griji și nevoi, totuși, cei mai avuți se mutaseră în alte părți ale Capitalei, ca efect al bunăstării. De altfel, despre evreii înstăriți din anii 1920 a consemnat scriitorul Isac Peltz, astfel: ,,În cafeneaua din Lipscani (...) întâlneai zilnic o lume pricepută în afaceri, samsari de monede și de grâne, de case și de moșii, de stofe și medicamente. Evreii aceștia nu prea locuiau în Calea Văcărești sau în străzile cartierului. Evadaseră spre centru, spre Doamnei, spre Smârdan, spre Șelari, spre Rahovei și chiar spre Batiștei și Polonă. Ocupau case noi, cu grădini înconjurând ziduri curate. Aveau guvernante la copiii lor, nemțiți și franțuziți. Plecau vara la Karlsbad sau Vichy. N-aveau nimic comun cu cei din magazinele în plină inimă a orașului. N-aveau nimic comun cu cei din Dudești. O dată sau de două ori pe an, la sacrele sărbători ale toamnei, umpleau Templul Coral, zidit și gospodărit în chip modern, cu totul altfel decât micile lăcașuri de rugăciuni de cartier, în care Dumnezeu ia loc alături de evlavioși în banca aproape putredă de ani. Nici idiș nu mai vorbeau, de mult. Se despărțiseră, definitiv, de Calea Văcărești, unde mai trăia câte-o rubedenie săracă sau un cunoscut fără noroc. Alți clienți ai cafenelei din Lipscani conduceau societăți petrolifere sau de exploatare a bumbacului”[2].

Angela Adelstein și-a început studiile în anul 1929, la Școala primară „Cuibul cu barză”, unde a absolvit patru clase. Între anii 1932-1937 a urmat cinci clase de liceu la „Carmen Sylva”, iar în anul 1937 s-a transferat la Liceul „Choisy Mangiru”, promovând bacalaureatul la Liceul „Domnița Ileana” din București.

Când și cum a făcut cunoștință cu paleta, mingea și masa de ping-pong?

Se întâmpla pe la vârsta de opt ani și jumătate, fiind inițiată de fratele ei, Gaston Adelstein, într-o perioadă de suferință fizică. Plăcerea jocului a fost alimentată constant de fratele acesteia și, astfel, de la o joacă de copii s-a ajuns la performanță. La scurt timp a câștigat „Cupa României” și, mai apoi, titlurile de campioană națională, în perioada 1935-1939, 1944-1957.

---

[1] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310504, vol. 2, f. 50.

[2] Isac Peltz, *Calea Văcărești*, București, Editura 100+1 Gramar, 1997, p. 203.

În anul 1936 a participat la Campionatele Mondiale de tenis de masă, care s-au disputat la Praga, în 1937 a participat la cele desfăşurate la Baden, în Austria (medalia de bronz la dublu mixt), iar în 1939, la Cairo, în Egipt (medalia de argint la dublu femei şi medalia de bronz cu echipa naţională a României). În anul 1937 a cucerit, la Csegled, titlul de campioană internaţională a Ungariei[3].

După Campionatul Mondial din Egipt au urmat patru ani de inactivitate, cauzată de regimul antonescian, pe fondul măsurilor antisemite. De altfel, într-un articol de presă, sportiva declara: „Aveam un prieten, Hagi Vasiliu, care era campion naţional. M-a invitat odată la Clubul Orfeus. I-am spus să intre el primul şi să întrebe dacă pot juca, să nu avem probleme apoi. După câteva minute a ieşit şi m-a invitat la cinema. Vă daţi seama în ce situaţie eram. Nici nu mă mai gândeam că pot reveni”[4]. Abia după îndepărtarea regimului autoritar, atleţii de origine evreiască au primit acceptul de a-şi relua activitatea sportivă.

Pe perioada întreruperii, tânăra Angelica Adelstein s-a dedicat vieţii de familie, întemeindu-şi un cămin alături de inginerul Albert Wiegenfeld, însă mariajul s-a destrămat după numai câteva luni. A revenit la domiciliul părinţilor, fiind sprijinită material şi financiar de către aceştia. După decesul tatălui şi confiscarea averii familiei, şi-a câştigat traiul din tricotat. În octombrie 1944 s-a căsătorit cu inginerul Lulu Rozeanu şi, la scurt timp, avea să dea naştere unei fetiţe, Mihaela Rozeanu.

După 23 august 1944 a revenit în sport şi a recâştigat titlul de campioană a ţării. În anul 1946 au fost reluate deplasările în străinătate, fiind componentă a echipei naţionale care a evoluat la „Cupa Europei Centrale”, la Budapesta şi la Praga. Doi ani mai târziu, în 1948, a participat la campionatul mondial de la Londra, unde a cucerit medaliile de bronz la simplu femei şi pe echipe. În acelaşi an a fost distinsă cu „Premiul Naţional pentru Sport”.

Ascensiunea sportivă a acesteia avea să fie, însă, pe punctul de a fi estompată de actul de „evaziune” al soţului ei. Lulu Rozeanu, născut la 28 octombrie 1912, în oraşul Roman, a fost inginer la Ministerul Industriei, Petrolului şi Chimiei şi membru al Lojei masonice „Solidaritatea”, de rit scoţian. În ziua de 3 iulie 1948 a fost prins în Arad, încercând să părăsească

[3] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310504, vol. 2, f. 111.

[4]http://alinhuiu.ro/2012/03/04/haituita-de-legionari-stigmatizata-de-comunisti-uitata-de-capitalisti-povestea-de-viata-a-angelicai-rozeanu-de-17-ori-campioana-mondiala/, accesat la 25 septembrie 2017.

ţara în mod fraudulos, împreună cu soţii Berceanu Zsigmond şi Antonia. Au fost trimiși în judecată la Tribunalul Militar Timişoara, cu dosarul nr. 17315 din 20 iulie 1948, al Serviciului de Siguranţă Arad[5]. Într-un material informativ al Securităţii se menţiona inclusiv prezenţa sportivei alături de soţ la momentul interceptării grupului de fugari, informaţie neconfirmată, însă, de alte surse[6].

Efectele sportive au fost imediate și dramatice, Angelica Rozeanu fiind în pericol de a nu mai practica sportul pe care-l adora. Totuși, a existat un salvator, pe numele său Nicolae Bellu, redactor-şef la „România Liberă". Acesta i-a oferit prima slujbă la stat, redactor sportiv, sub pseudonimul „Angela Holban", mai apoi angajată și ca instructoare de tenis de masă la un centru al federaţiei.

O sursă a Securităţii, într-o notă olografă din 30 noiembrie 1952, arăta că jucătoarea de tenis a depus toate eforturile pentru a-și scăpa soţul, cerând ajutorul secretarilor Lichiardopol și Vlaicu, de la O.S.P. (Organizaţia Sportului Popular); de altfel, sursa „Tudor" afirma că, la insistențele celor doi secretari, a condus-o personal pe sportivă la terenul de tenis de la lacul Herăstrău, pentru a lua legătura cu dr. Petru Groza, căruia să-i ceară sprijinul[7].

Activitatea soţului şi trecutul familial „nesănătos" i-au produs acesteia câteva prejudicii majore. Obstacolele de tot felul s-au înmulțit și numai valoarea sportivă putea să-i mai aducă rezultate pozitive. În contextul nou-creat, a intrat în scenă „Securitatea Statului". După amintita tentativă a soţului, supravegherea întregii familii a devenit un fapt real. S-au deschis dosare de urmărire informativă individuală pentru ambii soţi, adoptându-se întregul set de măsuri specifice (crearea unei reţele informative, interceptarea corespondenţei, declaraţii, presiuni asupra celor urmăriţi, atât la serviciu, cât și în viaţa personală etc.).

Cu toate acestea, Angelica Rozeanu, deși simţea „tăria mingilor" expediate de Securitate, nu era dispusă să renunţe la luptă. De altfel, jocul din spatele mesei, dar și „loviturile de topspin", i-au adus câteva avantaje vizavi de adversarul nevăzut. Cu sprijinul lui Nicolae Bellu şi cu avizul lui Gheorghe Pintilie (director al D.G.S.P. şi ministru adjunct de Interne) a obținut dreptul de a se înscrie la Campionatul Mondial de la Budapesta (1950). Participarea i-a adus și prima medalie de aur la individual, fiind

[5] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 405900, ff. 2, 4, 16.
[6] Idem, dosar nr. 310504, vol. 2, f. 50.
[7] *Ibidem*, f. 54.

completată cu o nouă medalie de aur pe echipe, argint la dublu şi bronz la dublu mixt. Eleganța vestimentară, dar şi tehnicitatea şi strategiile tactice variate ar fi putut-o asemui cu o „aristocrată” a tenisului de masă. Pedantă, volubilă, dârză şi neînfricată sunt atributele constitutive ale jucătoarei care a dominat imperial lumea tenisului în anii 1950.

Presa a surprins momentul prin cronici elogioase şi descrierea în termeni euforici a victoriilor din capitala maghiară. Săptămânalul „Stadion”, nr. 137/4 februarie 1950, a publicat articolul *Echipa R.P.R. campioană mondială a sosit în Capitală*, din care menţionăm: ,,Cu multe ore înainte de sosirea trenului, mii de cetățeni ai Capitalei așteptau nerăbdători să primească pe cele mai bune jucătoare de tenis de masă din lume. Gara pavoazată prezenta un aspect sărbătoresc sub lumina proiectoarelor. «Acceleratul de la Oradea sosește peste trei minute», anunţă megafoanele. Mulţimea freamătă şi caută să se apropie cât mai mult de locul unde urmează să coboare din tren campioanele. Dinspre capătul peronului se zărește trenul. După câteva secunde, care par de nesfârșit, campioanele mondiale sunt pe peron, în mijlocul celor care le aşteptaseră atât. Cupele strălucesc la lumina puternică a reflectoarelor şi cu foarte mare greutate Angelica Rozeanu, Sari Szasz și Luci Slăvescu își fac loc prin mulţime. Entuziasmul este de nedescris. Zeci de buchete de flori sunt oferite celor trei jucătoare, care la un moment dat sunt pur şi simplu asaltate de mulţimea dornică să le vadă, să le întrebe despre marile succese, despre lupta lor dusă la Campionatele Mondiale. Au fost clipe rar întâlnite în sportul nostru. Nimeni nu voia să părăsească peronul. Toţi doreau să stea până la urmă, să vadă numeroasele trofeele aduse de la Budapesta. Cu greu cele trei pot ajunge la sala de festivităţi, unde sunt întâmpinate de tov. Gh. Vidraşcu, preşedintele C.C.F.S., care le urează bun venit şi le felicită pentru frumoasele performanţe obţinute. «Noi suntem nespus de fericite pentru victoria obţinută la Budapesta. Sarcina noastră nu a fost uşoară. A trebuit să muncim și să luptăm cu dârzenie. Succesul nostru se datorează felului în care ne-am pregătit, se datorează condiţiilor optime pe care ni le-au dat Partidul și Guvernul prin C.C.F.S. Noi ne luăm acum angajamentul să muncim și mai mult, pentru a aduce noi victorii Republicii noastre dragi», a spus, în numele echipei, Angelica Rozeanu. Apoi, campioana mondială a înmânat tov. Gh. Vidraşcu, Cupa Corbillon”[8].

Succesele glorioase de la Budapesta i-au conferit Angelicăi Rozeanu o poziţie dominantă în cadrul echipei, iar şicanele Securităţii

[8] „Stadion”, nr. 137/4 februarie 1950, pp. 15, 16.

trebuia să fie mai subtile pentru a-şi atinge scopurile. Anii următori, 1951-1955, i-au adus tot atâtea titluri mondiale la simplu (6 medalii de aur consecutive), fiind dublate sau triplate de victoriile finale pe echipe, la dublu femei sau dublu mixt; per total, în perioada 1950-1957, Angelica Rozeanu a cucerit 17 medalii de aur, 5 de argint şi 3 de bronz, plus nenumărate titluri de campioană internaţională (a Ungariei, a României, a Franţei, a Belgiei, a Iugoslaviei, a Scandinaviei, a Danemarcei, a Austriei etc.).

O asemenea valoare trebuia cumva răsplătită, iar factorul politic a înţeles să o sprijine şi să-i recunoască meritele. Din acest motiv, sportiva a devenit membră a biroului „Comisiei Centrale de Tenis de Masă” şi a colegiului de antrenori, a fost aleasă în Consiliul pentru Cultură Fizică şi Sport (C.C.F.S.), ulterior Uniunea de Cultură Fizică şi Sport (U.C.F.S.), în Comitetul Olimpic, în Comitetul pentru Pace şi deputat în Sfatul Popular al Capitalei. Totodată, a fost decorată de patru ori cu ,,Ordinul Muncii” clasa I, clasa a II-a, clasa a III-a şi i s-a acordat titlul de „Maestru emerit al sportului”. Pentru performanţele sportive i s-au conferit premii în bani şi a primit cadou un autoturism „Pobeda” (1956).

Dacă, în plan sportiv şi în relaţiile cu decidentul politic, situaţia era rezonabilă, altfel s-au înfăţişat lucrurile în munca Securităţii. Instituţia trebuia să descopere toate dedesubturile vieţii subiectului supravegheat, să exploateze toate slăbiciunile obiectivului şi să semnaleze eventualele derapaje. Pentru a reuşi, era nevoie de sprijinul organelor diriguitoare şi al diverselor structuri politice cu putere de decizie.

C.C.F.S., Direcţia Cadre, a întocmit o caracterizare a sportivei Rozeanu, iar conţinutul acesteia era nefavorabil. Se consemna faptul că „este fiică de moşier, care nu a făcut nimic altceva decât a trândăvit, făcând petreceri cu alţii de teapa ei, şi sportul pentru Angelica Rozeanu era un mijloc de distracţie, pentru că putea cu banii de la cei [*pe*] care îi exploata să facă orice dorea. Acum s-a încadrat în producţie. Este campioană mondială. Din punct de vedere tehnic, sportiv, este bine pregătită. Nu este sinceră, având relaţii cu burghezimea, şi datorită acestui fapt nu este ataşată regimului şi clasei muncitoare, vrând chiar să fugă peste graniţă. În momentul de faţă este suspectă şi dubioasă în legăturile ce le are în afară”[9]. Concluzia documentului era aceea că jucătoarea de tenis de masă Angelica Rozeanu, fiind de origine burgheză, nu manifesta ataşament vizavi de partid, dar, pentru că era cea mai bună sportivă din

[9] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310504, vol. 1, f. 22.

lume, se putea conta şi folosi în domeniul sportului, din punct de vedere tehnic. Totodată, se recomanda trimiterea la concursurile internaţionale, însă, numai în ţările cu democraţie populară şi sub o supraveghere strictă.

Sursa „Tudor" o considera pe atletă „extrem de deşteaptă, care-și cunoaşte bine interesele şi știe să şi le apere cu orice mijloace. Apreciez că, în același timp, unii tovarăși de răspundere din comitet (Vlaicu, Horn etc.), deşi cunosc aceste lucruri, le trec cu tăcerea, pentru a nu dăuna interesului sportiv"[10]. Un raport al Securităţii din 1957 conţinea câteva referiri interesante, A. Rozeanu fiind apreciată pentru inteligența ei, dar și pentru prudența pe care o afișa în relațiile socioprofesionale; nu se manifesta ostil regimului, pentru că ar fi pierdut avantajele obținute (locuință, premii în bani, autoturism), dar nu ezita să-și manifeste nemulțumirile față de condițiile de antrenament.

Atitudinea atletei era consecința sprijinului oferit de câteva elemente conducătoare politico-administrative. Un caz concret ar fi fost repartiția apartamentului, unde a fost „suficient să-și exprime dorința de a-l ocupa, ca în termen de 48 de ore să-i fie pus la dispoziție"[11]. Din punct de vedere sportiv, era profesionistă, manifestând seriozitate și combativitate, atât în timpul pregătirii, cât și pe perioada desfășurării competițiilor, însă, era criticată pentru atitudinea față de majoritatea membrilor colectivului şi pentru preocuparea permanentă față de premiile în bani. Ion Bianu, directorul Direcţiei Relaţii cu străinătatea din cadrul C.C.F.S., într-o caracterizare cerută de Securitate, susținea că atât la Angelica Rozeanu, cât și la celelalte sportive, se observau manifestări de vedetism, cosmopolitism, precum și nemulțumiri față de condițiile oferite. După părerea acestuia, Angelica Rozeanu ar fi rămas demult în străinătate, puţinele lucruri care au reţinut-o fiind copilul și gospodăria pe care și-a întemeiat-o aici. Această afirmaţie se baza pe aşa-zisa lipsă de atașament „față de regimul nostru, înclinând mai mult spre viața din Apus pe care o doreşte şi unde are o serie de legături, cu ajutorul cărora ar putea să-şi creeze o situaţie prin sportul pe care îl practică. Rozeanu, când va observa că nu mai poate să-și mențină titlu de campioană sau va primi o propunere de a rămâne în străinătate, aceasta nu va refuza"[12].

Despre premiile financiare, informatorul „XX", în nota din 4 mai 1955, afirma: „În ziua de 30 aprilie a.c., la orele 10.00, Rozeanu Angelica a fost chemată în audienţă la tov. Manole Bodnăraş – Preşedintele C.C.F.S.,

[10] *Ibidem*, vol. 2, f. 54.
[11] *Ibidem*, f. 239.
[12] *Ibidem*, vol. 1, f. 37.

care i-a înmânat un plic cu suma de 18.000 lei, drept remunerație pentru succesele obținute la Campionatul Mondial de tenis de masă de la Utrecht (Olanda). În cursul aceleiaşi zile, Rozeanu Angelica, în discuțiile avute cu două persoane, s-a declarat a fi nemulțumită față de suma cu care a fost remunerată pentru cele trei victorii. Astfel, Rozeanu Angelica a afirmat că se aştepta să ia mai mult, cel puţin pentru record, dacă nu pentru faptul că a devenit a şasea oară campioană mondială la tenis de masă”[13]. Insatisfacțiile bănești au fost parțial estompate, prin încadrarea ca antrenor federal (decizia C.C.F.S. nr. 807/20 septembrie 1956), dar și datorită activității gazetărești de la „Sportul popular”.

Nemulțumirile financiare ale sportivei constituiau principala verigă slabă în ansamblul relațiilor socioprofesionale, iar organele informativ-operative și politice puteau exploata acest aspect. În plus, cariera profesională urma să se încheie curând și ambii actori (sportiva și structurile statului) anticipau lovituri de „topspin” năucitoare.

Până la obținerea ultimului titlu mondial (1956), factorul politic a sprijinit-o în mod constant, însă, obținerea unor rezultate inferioare valoric, dublate de o greșeală de ordin financiar, au creat contextul marginalizării acesteia. Pretextul a fost reprezentat de semnarea unui contract cu o firmă austriacă, urmând a fi fabricate palete de tenis cu numele „Angelica Rozeanu” (1956) și acordarea unor drepturi de autor (palete trimise anual în România). În timp ce se afla la Campionatul Mondial de la Stockholm (10-21 martie 1957), jucătoarea Rozeanu a fost contactată de reprezentantul comercial al ambasadei Austriei în Suedia, primind o sumă de bani ca o clauză a respectivului contract. La orizont se contura o nouă criză pentru emblematica Angelica Rozeanu. Cu ocazia plenarei federației de tenis de masă, desfășurată la 28 august 1958, Ștefan Cruceru (secretar P.M.R. București și președinte al federației de tenis de masă) a prezentat un referat, prin care se aduceau diverse acuze, pornind de la vedetism, până la căpătuială sau lipsă de patriotism. Efectele plenarei s-au transpus, ulterior, prin restructurarea postului de antrenor federal (11 septembrie 1958) și transferarea sportivei la C.S. „Progresul”, în calitate de antrenor pentru începători.

Pe acest fond, nu trebuia să surprindă avizul negativ pentru participarea la Campionatele Internaționale ale Iugoslaviei (noiembrie 1958) și înmulțirea diverselor lipsuri. De altfel, într-un interviu acordat în urmă cu câțiva ani, Angelica Rozeanu declara: „Mi-a fost enorm de greu.

[13] *Ibidem*, vol. 2, f. 259.

Nu mai primeam indemnizaţie de hrană, mă descurcam greu cu familia, în condiţiile în care în timpul războiului ne-a fost confiscat totul"[14]. În paralel, zvonurile despre arestarea, condamnarea, confiscarea autoturismului sau retragerea titlului de maestru emerit al sportului erau pe buzele tuturor.

Sentimentele de frustrare ale Angelicăi Rozeanu au escaladat, și, la 15 decembrie 1958, aceasta redacta un memoriu către ministrul de Interne, prin care îşi anunţa intenţia de a emigra în Israel (vezi Document nr. 1). Decizia fusese alimentată și de o cerere anterioară a soţului sportivei, Lulu Rozeanu, de a pleca definitiv în Ţara Sfântă, oficial din cauza unor probleme de sănătate. Totuşi, aprobarea plecării era condiţionată de divorţul acestuia. În luna ianuarie 1959 au avut loc Campionatele Internaţionale de tenis de masă la Constanţa, însă, Rozeanu nu a fost selecţionată. Acest fapt a cutremurat-o și a încercat să obţină explicaţii. De altfel, într-o scrisoare autobiografică descoperită în locuinţa ei, sportiva scria: „Am încercat să vorbesc cu tov. Manole Bodnăraș, să aflu ce se întâmplă cu mine, să mă lămuresc de ce toate astea? De opt ori am încercat să intru la tov. Bodnăraş şi nu am fost primită"[15]. Situaţia s-a menţinut până în octombrie 1959, când atleta i-a acostat pe Gheorghe Gheorghiu-Dej şi suita acestuia (Apostol, Moghioroş şi Borilă), pe bd. Kiseleff, aducându-le la cunoştinţă cazul ei; Dej s-a declarat surprins de soarta sportivei, promiţându-i ajutorul, însă, condiţionat de renunţarea la cererea de emigrare şi de divorţul faţă de Lulu Rozeanu. Jucătoarea de tenis nota: „Am fost chemată de tov. Nicolae Ceauşescu, care, în prezenţa tov. Manole Bodnăraş, mi-a spus că situaţia mea s-a clarificat şi că pot activa din nou ca sportivă, antrenoare, redactor etc. Ca urmare a convorbirii avute cu tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, am renunţat la cererea de emigrare şi am divorţat de soţul meu (divorţul este pronunţat, nu este încă transcris), deoarece dânsul doreşte în continuare să plece"[16].

Postul de antrenor federal nu l-a mai recuperat, în schimb, și-a reluat antrenamentele, cu gândul declarat de a „recăpăta forma pe care am avut-o, pentru ca să încerc în felul acesta să pot mulţumi Partidului și Guvernului, precum și tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej personal,

[14]http://alinhuiu.ro/2012/03/04/haituita-de-legionari-stigmatizata-de-comunisti-uitata-de-capitalisti-povestea-de-viata-a-angelicai-rozeanu-de-17-ori-campioana-mondiala/, accesat la 25 septembrie 2017.

[15] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310504, vol. 2, f. 116.

[16] *Ibidem*, f. 117.

pentru ajutorul și încrederea pe care mi le-au acordat”[17]. Sursa „Paul”, referitor la recentele schimbări în cazul Rozeanu, relata că, în urma unei „dispoziţii superioare”, aceasta a primit categoria I de antrenor, fusese inclusă în lotul R.P.R. și primea o indemnizaţie de efort lunară de 1.000 lei. Câștigul mediu lunar era de cca 3.400 lei[18].

Totodată, sportiva se afla în vederile federaţiei pentru deplasările în U.R.S.S., Belgia şi Iugoslavia. Ofiţerul de Securitate care se ocupa de caz nota: „din materialele pe care le posedăm asupra ei, rezultă că este un element duşmănos şi suspect, din care cauză propun ca să-i dăm aviz negativ, fapt consumat la 9 ianuarie 1960”[19]. Nu a fost luată, însă, în considerare propunerea, iar Angelica Rozeanu a participat la Campionatul European de tenis de la Zagreb (3-10 aprilie 1960), cucerind medalia de aur la dublu femei şi pe cea de bronz cu echipa. De altfel, la cele două ediţii ale campionatelor europene la care a concurat (în 1958 și în 1960) a obţinut două medalii de aur, una de argint și două de bronz. Steaua marii jucătoare încă nu apusese şi, deopotrivă, nici nu voia să renunţe la ideea plecării definitive din ţară. La Zagreb, sportiva s-a întâlnit cu alte jucătoare, precum iugoslava Ciovic și austriaca Pritzi, primind diverse cadouri și se bănuia că și niște sume de bani; informaţiile îi fuseseră furnizate ofiţerului de către sursa „Paul”, care obţinuse date de la una dintre coechipierele Angelicăi Rozeanu.

Revederea cu Gertrude Pritzi avea să-i creeze Angelicăi Rozeanu contextul favorabil părăsirii definitive a României. Jucătoarea noastră i-ar fi cerut austriecei să-i trimită o invitaţie pentru a vizita Viena, în scop turistic, în vara aceluiași an. Odată reîntoarsă la București, a început demersurile pentru a obţine viza pentru Austria. După mai multe verificări și discuţii, la 14 iunie 1960 i s-a aprobat plecarea din ţară, împreună cu fiica sa, Mihaela, în baza vizelor nr. 93133737 H și 74865793 F, cu o valabilitate de 6 luni, având dreptul de ședere în străinătate timp de o lună de la data trecerii frontierei. La data de 25 iulie 1960 a trecut prin punctul de frontieră Băneasa, urmând a ajunge la Viena[20].

Sejurul în capitala Austriei s-a scurtat, însă, ca urmare a unui telefon primit de la fostul soţ, prin care era chemată împreună cu fiica lor în Israel. Din declaraţiile de presă aflăm că nu fusese planificată respectiva reunire de familie. „După primele zile în Austria, îmi era deja dor de casa

---

[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*, vol. 1, f. 31.
[19] *Ibidem*, f. 32.
[20] *Ibidem*, vol. 2, f. 111.

mea, de patul meu. Într-o zi, primesc un telefon neașteptat de la fostul meu soţ. Aflase de la cineva că sunt la Viena. «Nu vreau să te joci cu libertatea fiicei noastre. Veniţi în Israel și vă voi oferi tot sprijinul», mi-a spus el direct. În aceeași seară, eram deja la Tel Aviv. Dacă mai trecea o noapte peste mine, nu mai aveam puterea să iau această decizie”[21].

Gestul a surprins în primul rând familia din ţară, şi mai apoi organele statului (refuzul structurilor informative pentru avizarea plecărilor în străinătate fusese constant ignorat de către factorul politic). Aldea Gaston (Gaston Adelstein), într-o scrisoare trimisă surorii sale, menţiona: „Azi seară am primit scrisoarea ta din Tel Aviv, ca să-ţi spun cât de consternat am fost, la fel şi mama (...) este greu ca să-ţi descriu. Pe aici este drept se vorbea că ai plecat de la Viena în Israel, dar tot nu voiam să cred. În scrierile de la Viena nu pomeneşti nimic, aşa cum nu ai spus când ai plecat. Eu, crezând că mai eşti la Viena, ţi-am scris acolo de vreo două ori (...) în ceea ce te priveşte nu pot înţelege cum ai făcut un astfel de gest, când, cum singură scrii, te-ai bucurat de atâtea favoruri, aprecieri şi încredere. În plus, dacă nu te-ai gândit la mine, cum de nu te-ai gândit la mama. Ştii bine cât este de bolnavă”[22].

Argumentarea deciziei de a părăsi definitiv România a fost transmisă familiei prin scrisoarea expediată la sfârşitul lunii septembrie 1960; desigur, organele informative au interceptat-o înainte de a ajunge la destinaţie. Din conţinutul acesteia reţinem: ,,Ştiţi cât a suferit Miki de la plecarea lui Lulu, despărţirea de el o făcea foarte nenorocită. A vrut neapărat să meargă la el şi nu am găsit resursele necesare pentru a o refuza. Pentru ea [...] am renunţat la tot, la ţara în care m-am născut, la casă, mobilă, maşină”[23]. Veridicitatea informaţiilor nu poate fi pusă la îndoială, iar interesul primordial al copilului a impus respectivul sacrificiu.

În nota-raport întocmită de mr. Neagu Cosma, locţiitor şef al Direcţiei a II-a, la 10 septembrie 1960, se arăta că acţiunea jucătoarei de tenis de masă era un act de trădare de patrie şi se propunea deschiderea acţiunii penale împotriva acesteia, în vederea confiscării averii, iar, pentru a elimina pericolul sustragerii bunurilor de către rude, se cerea instituirea

[21]http://alinhuiu.ro/2012/03/04/haituita-de-legionari-stigmatizata-de-comunisti-uitata-de-capitalisti-povestea-de-viata-a-angelicai-rozeanu-de-17-ori-campioana-mondiala/, accesat la la 25 septembrie 2017.
[22] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310504, vol. 2, f. 47.
[23] *Ibidem*, f. 110.

de urgență a sechestrului asigurator[24]. Cererea a fost aprobată de către ministrul M.A.I., iar Direcția a VIII-a (Cercetări Penale) a Securității trebuia să pună în practică decizia adoptată în 12 septembrie 1960. De altfel, primele măsuri fuseseră aplicate anterior ordinului rezolutiv dat de către ministrul de resort. Prin procesul-verbal din 9 septembrie 1960 s-a dispus sigilarea locuinței aparținând Angelicăi Rozeanu, în prezența fratelui acesteia, Aldea Gaston. Din partea organelor statului au participat cpt. Popa Valeriu (Direcția Miliției Capitalei), cpt. Petrescu Virgil și cpt. Dimitriu Constantin (M.A.I., U.M. 0123/E București). În aceeași zi s-a dispus și confiscarea autoturismului nr. 15772 B, proprietatea numitei Rozeanu Angelica[25].

Continuarea procesului era condiționată de reglementările juridice în vigoare și urma să fie aplicate doar în cazul finalizării urmăririi penale. Totuși, potrivit prevederilor Codului Penal, nu existau posibilități legale de condamnare în contumacie și nici de confiscare a averii – ca pedeapsă complementară. Angelica Rozeanu ar fi fost sancționabilă în situația în care s-ar fi deplasat în străinătate cu o însărcinare pe linie de stat ori de interes obștesc, ori în acest caz ea se afla în concediu de odihnă (vezi Document nr. 2). În consecință, era imposibilă condamnarea sau confiscarea averii, întrucât cea din urmă reprezenta o pedeapsă complementară, accesorie pedepsei principale privative de libertate.

Soluția pentru confiscarea bunurilor era pe cale civilă, conform Decretului nr. 111/1951. Bunurile părăsite treceau în patrimoniul statului, pe bază de hotărâre judecătorească pronunțată de instanța civilă, acțiunea fiind exercitată numai de către organele Ministerului de Finanțe și numai după trecerea unui an de la data părăsirii bunurilor respective. Drept urmare, sportiva nu a răspuns penal pentru actul plecării, însă, a pierdut toate bunurile agonisite în țară. Conducerea M.A.I. a dispus valorificarea bunurilor prin intermediul Ministerului Finanțelor; astfel, s-a luat legătura cu organele Secției financiare a raionului Stalin, care, împreună cu prețuitorul Secției financiare a Sfatului Popular al Capitalei și al O.C.L. „Consignația”, în prezența unui ofițer de Securitate, Serviciul „C”, au început valorificarea obiectelor.

Din consultarea dosarului penal se poate reconstitui setul de acțiuni în acest caz. Prin procesul-verbal de predare-primire din 3 octombrie 1960 s-au predat Federației de tenis de masă cupele și premiile

[24] *Ibidem*, f. 150.
[25] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50514, ff. 1, 31.

sportive ce au aparţinut Angelicăi Rozeanu, cum ar fi: premii (vază din sticlă albă, tavă dreptunghiulară din metal alb), cupe din metal (alb, galben), cupe din porţelan, plachete din metal alb sau galben ori din marmură albă, insigne de campion R.P.R., statuete, fanioane, bibelouri, brăţări[26].

Procesul-verbal întocmit de Secţia Financiară, regiunea Bucureşti, raionul I.V. Stalin, oraşul Bucureşti (17-19 noiembrie 1960), însoţit de borderoul nr. 0336663, consemna cele 590 de obiecte inventariate şi evaluate la 4.444 lei, care au fost transferate către O.C.L. „Consignaţia" din Calea Griviţei nr. 153, în vederea valorificării (suma cuvenită statului era de 3.333 lei)[27]. Printr-un alt proces-verbal, încheiat la 17 noiembrie 1960, însoţit de borderoul nr. 0336681, se treceau către O.C.L. „Consignaţia" din str. Kretzulescu nr. 4, spre comercializare, 36 de bunuri în valoare totală de 30.725 lei, din care statul urma să încaseze 22.706 lei. Dintre articolele scoase la vânzare, reţin atenţia: mobilă de dormitor tip florentină, mobilă de sufragerie florentină și alte piese de mobilier; mașină aragaz cu patru ochiuri și două butelii[28]; de asemenea, borderoul nr. 336853 cuprindea date despre autoturismul „Pobeda" cu nr. de circulaţie 15722/B, având parcurși 41.729 km[29].

Obiectele considerate fără valoare (care nu au putut fi vândute: ciorapi uzaţi, agende şi creioane folosite, mingi de ping-pong sparte, insigne, capace de oale găurite și ruginite etc.), fotografii de familie, cărţi şi caiete şcolare ale fetei Angelicăi Rozeanu au fost predate lui Aldea Gaston, fratele jucătoarei de tenis, prin referatul încheiat la 24 noiembrie 1960[30].

Finalitatea acţiunii, aşa cum rezultă din *NOTA privind clasificarea mapei referitoare la bunurile ce au aparţinut numitei Angelica Rozeanu (8 februarie 1963)*, a fost următoarea: o parte dintre bunuri au fost confiscate și valorificate prin consignaţie; turismul a fost evaluat și predat U.C.F.S.; o altă parte a trecut în proprietatea U.C.F.S., Federaţia de tenis de masă; valuta şi leii au devenit venituri de stat prin M.A.I., Direcţia Financiară; obiectele fără valoare au fost predate fratelui jucătoarei de tenis de masă; locuinţa a fost ocupată de col. Ijac, Direcţia I[31].

---

[26] *Ibidem*, ff. 36-39.
[27] *Ibidem*, f. 45.
[28] *Ibidem*, ff. 67-71.
[29] *Ibidem*, f. 98.
[30] *Ibidem*, f. 99.
[31] *Ibidem*, f. 127.

Aşadar, în cca 18 luni, majoritatea covârşitoare a lucrurilor care aparţinuseră gloriei tenisului de masă feminin au trecut în posesia altor beneficiari. Doar performanţele nu i-au fost şterse din memoria contemporanilor, însă, în literatura de specialitate numele de Angelica Rozeanu a fost interzis. O dovadă este lucrarea semnată de Emil Ghibu și Ion Todan, *Sportul românesc de-a lungul anilor. O istorie a sportului din România*, din care reţinem: „În anul 1950 şi în cei următori tenisul de masă din ţara noastră s-a impus pe plan mondial, cucerind supremaţia pentru o perioadă de câţiva ani în probele feminine (...) La campionatele mondiale de la Budapesta, din 1950, echipa noastră feminină devine campioană mondială plus titlurile de la femei simplu și la dublu mixt. În anul 1951, la Campionatul Mondial de la Viena, repetăm performanţa anterioară, cucerind titlurile mondiale pe echipe femei şi individual femei (...) urmează Bombay, iar la București (1953) jucătoarele noastre au cucerit titlurile mondiale la echipe femei, simplu femei, dublu femei, dublu mixt. În anul 1955, reprezentantele României au dominat Campionatul Mondial de la Utrecht, câștigând titlurile la echipe femei, simplu femei și dublu femei"[32].

Concluzii

Galeria marilor sportivi români o include și pe cea mai importantă jucătoare de tenis de masă din lume, Angelica Rozeanu. La mijlocul veacului XX mingea de celuloid era lovită cu rafinament de paleta mânuită cu multă grație și eficiență de sportiva româncă de origine evreiască. Deși a adus cu sine multă faimă, deopotrivă sieși și ţării pe care o reprezenta, ea nu a fost ocolită de aprehensiunile regimului totalitar. Distinsa jucătoare avea un trecut, dar și un prezent, care o incriminau în faţa noului regim politic. Ea provenea dintr-o familie considerată burgheză, se aprecia că avea atitudini îmburghezite și era suspicionată că voia să părăsească ţara în urma tentativei de evaziune a soţului. Prin urmare, trebuia supravegheată și orice abatere i-ar fi atras răspunderea penală. Acţiunea de monitorizare a fost efectuată de către Securitatea Statului, instituţie care şi-a căpătat un renume de temut încă din primii ani de funcţionare. Acţiunile noilor structuri, după calapodul factorului politic, semănau spaime și incertitudini în sânul majorităţii populaţiei.

[32] Emil Ghibu, Ion Todan, *Sportul românesc de-a lungul anilor. O istorie a sportului din România,* București, Editura Stadion, 1970, p. 556.

Totuși, atleta Rozeanu a fructificat puţinele posibilităţi care o puteau feri de mâna lungă a Securității.

Valoarea sportivă remarcabilă i-a permis să îndrăznească interacţiunea cu noii lideri politici (Gheorghe Gheorghiu-Dej, dr. Petru Groza, Gheorghe Pintilie, Nicolae Ceauşescu), ce-i drept, prin mijlocirea unor conaţionali aflaţi în diverse poziții-cheie, și să obțină un minimum de ajutor pentru salvgardarea carierei. În plus, leadership-ul guvernamental şi-a manifestat aprecierea faţă de „ambasadoarea" României, oferindu-i o locuință, un autoturism, niște sume de bani și un loc de muncă. Cu toate acestea, ochii vigilenţi ai structurilor informativ-operative scrutau orizontul şi nu ezitau să se implice în viaţa profesională şi chiar personală, indiferent de oportunitatea intervenţiei.

Neîncrederea în sentimentele sportivei vizavi de ţară a fost o constantă a epocii, iar scăderea de formă sportivă şi dorinţa soţului de a părăsi România au generat acţiuni punitive împotriva Angelicăi Rozeanu. Ea a fost trimisă la un club sportiv de cartier, eliminată din structurile de conducere ale breslei antrenorilor, i s-au anulat diversele stipendii, nu a mai fost selecţionată în echipa naţională, fiind lăsată cumva la limita supravieţuirii; toate acţiunile fuseseră organizate cu complicitatea diverşilor responsabili politici pe acest segment ocupaţional.

La nivelul accepţiunii personale, consacrata jucătoare considera că marginalizarea ei s-a produs pe fondul regresului sportiv, fiind valoroasă pentru regim numai când obţinea ori îşi menţinea supremaţia la diverse întreceri internaţionale. Și nu era departe de adevăr. Totodată, starea de surescitare era completată de mediul familial. Soţul voia cu orice preţ să plece definitiv în Israel, iar fiica ei era profund atașată de tată; în schimb, mama sportivei şi fratele acesteia nu aveau gânduri similare şi voiau ca aceasta să rămână în ţară. Vulnerabilitatea dată de familie a născut o serie de probleme suplimentare, iar atleta a făcut compromisuri. Prin eforturi personale a intrat în contact cu Gheorghiu-Dej, a rezolvat problema divorţului şi şi-a reluat activitatea competiţională. Ultimul aspect a fost adesea combătut de către ofiţerii de Securitate, avizând negativ orice participare a acesteia la concursurile internaţionale din anii 1957-1960.

Statul, prin instituţiile sale, i-a oferit jucătoarei anumite concesii, însă nu a ezitat, pe căi ascunse, să găsească diverse forme prin care să exercite un control real asupra acesteia. Nevoia unui promotor de imagine pozitivă a României în plan extern i-a permis, însă, atletei să treacă graniţa, indiferent de piedicile puse de către structurile informative. Până la urmă, bănuielile Securităţii s-au adeverit, iar Angelica Rozeanu a

emigrat în Israel. Eleganţa, tenacitatea şi eficienţa loviturilor rutinatei sportive i-au adus un set câştigător, însă inegalitatea în lupta cu adversarii reali sau nevăzuţi, într-o Românie agitată şi supusă schimbărilor de tot felul, i-a pricinuit înfrângerea.

Răspunsul autorităţilor s-a materializat prin confiscarea averii, retragerea cetăţeniei şi omiterea numelui atât în memoria colectivă, cât şi în lucrările de specialitate. Colbul s-a aşternut peste cartea de aur a tenisului de masă românesc, fără a se menţiona în paginile ei numele Rozeanu, dar ecourile performanţelor nu s-au stins vreodată.

Document nr. 1

Memoriu adresat ministrului de Interne (15 decembrie 1958)

TOVARĂŞE MINISTRU,

Subsemnata, Angelica Rozeanu, vă prezint următoarea situaţie, rugându-vă să binevoiţi a-i acorda cuvenita atenţie. După cum ştiţi, cu sprijinul larg al partidului şi guvernului, am depus timp de mai mulţi ani o intensă activitate sportivă, realizând numeroase performanţe de mare valoare. Conducătorii sportului românesc m-au încurajat în tot acest timp cu dragoste şi solicitudine, iar membrii de seamă ai guvernului au fost gata la orice moment să-mi asculte nevoile. Am primit numeroase dovezi de preţuire şi încurajare, mi s-a repartizat o locuinţă bună (3 camere, hol, dependinţe) în inima Bucureştiului, iar în clipa în care m-am întors de la Tokio, în 1956, necăjită că am pierdut titlul mondial la tenis de masă, la aeroport mă aştepta semnificativ un dar din partea sportului românesc, un automobil.

Ulterior am fost depăşită, chiar şi pe plan intern, şi, încet, încet, a trebuit să-mi dau seama de adevărul implacabil, că epoca sportului de performanţă pentru mine a încetat. Chiar în această situaţie, am fost tratată cu toată consideraţia, mi s-a acordat postul de antrenor federal, iar la restructurarea U.C.F.S.-ului mi s-a asigurat 1 ½ normă de antrenor de tenis de masă, plus o mică pensie pe viaţă. În timpul din urmă, în viaţa mea personală au intervenit unele complicaţii penibile, care m-au adus într-o situaţie foarte critică. Emigrarea evreilor, survenită în această epocă, a părut că îmi oferă singura soluţie posibilă, depunerea actelor pentru emigrare în Israel.

Acţiunea mea de a depune cerere de plecare putea fi, însă, în mod nedrept considerată o ingratitudine. De aceea, am încercat să prezint situaţia mea unuia dintre conducătorii partidului sau guvernului, dorind să obţin dezlegare pentru un astfel de gest. Din păcate, condiţiile din ultima vreme nu au permis o astfel de audienţă, astfel că am rămas în aceeași situaţie ca acum câteva luni, când luasem hotărârea pe care v-am prezentat-o. Desigur, rămânea posibilitatea să fac totuși cererea, urmând ca rezolvarea ei să se facă în conformitate cu punctul de vedere al conducătorilor.

Din păcate, sunt o persoană cunoscută, şi încadrarea mea într-o coloană de evrei care aşteaptă îndeplinirea formelor legale ar putea fi un prilej de nejustificată defăimare a unui regim căruia îi datorez atât de mult. De aceea nu am făcut până acum acest gest, nedorind să mă situez – sub nici o formă – de partea detractărilor.

S-ar putea, însă, ca toate aceste frământări personale să nu își aibă rostul și ca depunerea unei cereri de emigrare să rămână un act anonim și fără consecinţă. În acest caz aş putea acţiona ca orice evreu din R.P.R., fără ca actul meu să pară nelegal. Eu nu ştiu însă răspunsul la această dilemă, de aceea., tov. ministru, mă adresez dumneavoastră. Dumneavoastră s-ar putea să apreciaţi că pot acţiona oricum consider eu că este bine şi că eu supraestimez importanţa situaţiei. În acest caz, cred că nici nu este necesar să-mi răspundeţi, situaţia mea neconstituind o „problemă" pentru R.P.R.

Dacă, dimpotrivă, veţi considera că prezenţa mea în coloanele depunătorilor evrei ar putea fi cât de cât improbabilă, vă rog să binevoiţi a-mi comunica aceasta sub indiferent ce formă. Dacă nu există nici un obstacol în calea satisfacerii dorinţei mele de a emigra în Israel, aş vrea să restitui automobilul pe care îl posed, o „Pobeda" 1957, în excelentă stare, rulată aproximativ 25.000 km, precum și un dormitor și o sufragerie florentină.

Aceste restituiri le consider ca un gest corect din partea mea, mașina primind-o în dar, iar mobila fiind cumpărată din premiile pe care le-am primit în diferite ocazii. Singura dificultate pe care aş putea-o întâmpina în îndeplinirea acestei datorii, pe care o consider de onoare, ar fi nevoia de a le vinde pentru a-mi asigura existenţa.

Pentru toate aceste probleme, dacă apreciaţi că este cazul, vă rog să binevoiţi a-mi transmite indicaţiile necesare în timp de două săptămâni, urmând ca după trecerea acestui timp, considerând că vă este indiferent cum procedez, să merg pe căile normale ale oricărui evreu. Ca

încheiere, aş dori, tovarăşe ministru, să repet că acţiunea mea nu are nici un caracter politic sau duşmănos, că, dimpotrivă, sunt animată de cele mai sincere sentimente de dragoste pentru acest popor şi recunoştinţă pentru conducătorii săi şi că la nici un moment în viitor nu aş putea vorbi despre R.P.R. decât cu cele mai frumoase cuvinte.

Dorinţa mea de emigrare rămâne un act absolut personal, cu cauze foarte intime şi dureroase, fără nici o legătură cu existenţa mea socială sau profesională.

În speranţa că rândurile vor fi înţelese şi interpretate în spiritul în care le-am înţeles eu, vă rog, tovarăşe ministru, să primiţi asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

TRĂIASCĂ REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
ANGELICA ROZEANU

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310504, vol. 2, ff. 154-159.

Document nr. 2

REFERAT cu privire la posibilităţile legale de tragere la răspundere penală în contumacie a numitei Rozeanu Angelica şi confiscarea averii acesteia (7 noiembrie 1960)

M.A.I.
Direcţia Anchete Penale

În nota-raport din 10 sept. 1960, Direcţia a II-a a propus şi s-a aprobat prin ordin rezolutiv superior pornirea procesului penal, în vederea confiscării averii, împotriva numitei: Rozeanu Angelica ... maestră emerită a sportului, jucătoare şi antrenoare de tenis de masă ... Aceasta, împreună cu fiica ei în vârstă de 14 ani, a plecat în cursul lunii iulie 1960, cu acte valabile de călătorie, în concediu în Austria, de unde nu s-a mai reîntors. În prezent se află în Israel.

Faţă de textele legii noastre penale în vigoare, nu sunt posibilităţi legale de condamnare în contumacie a susnumitei şi de confiscare a averii – ca pedeapsă complementară. Legea noastră penală actuală – art. 194, alin. 5 c.pen. prevede şi sancţionează fapta cetăţeanului român, care a plecat cu acte valabile de călătorie în străinătate şi refuză să se reîntoarcă

în ţară, însă, numai dacă cel în cauză a avut o însărcinare pe linie de stat sau de interes obștesc.

În cazul privind pe Rozeanu Angelica, aceasta a plecat în concediu în străinătate şi nu cu însărcinare pe linie de stat sau de interes obştesc. În consecinţă, nefiind posibilă condamnarea legală a acesteia în contumacie, pe baza textelor penale în vigoare, nu este legal posibilă nici confiscarea averii, întrucât aceasta este o pedeapsă complementară, accesorie pedepsei principale privative de libertate.

Singura posibilitate legală de a trece bunurile acesteia în patrimoniul statului este cale din dreptul civil, reglementată de Decretul nr. 111/1951. Potrivit dispoziţiilor acestui decret, bunurile părăsite sunt trecute în patrimoniul statului pe bază de hotărâre judecătorească, pronunțată de instanța civilă, acţiunea fiind exercitată numai de către organele Ministerului de Finanţe şi numai după trecerea unui an de la data părăsirii bunurilor respective. Raţiunea pentru care s-a prevăzut acest termen o constituie faptul că, înăuntrul acestui termen, este posibil ca persoana – proprietară a bunurilor respective, să se reîntoarcă şi să-şi revendice bunurile. Cum în cazul de faţă există toată certitudinea că Angelica Rozeanu nu se mai reîntoarce, respectarea acestui termen de 1 an ar fi normală, aşa încât organele Ministerului de Finanţe, printr-o interpretare justă a dispoziţiunilor art. 1, lit. d din Decret nr. 111/1951, pot exercita acţiunea în justiţie mai înainte de împlinirea acestui termen.

Faţă de cele expuse, propunem sesizarea Ministerului de Finanţe şi trimiterea materialelor necesare în vederea exercitării acţiunii de trecere a bunurilor părăsite în proprietatea statului, în baza Decretului nr. 111/1951.

În legătură cu astfel de cazuri, menţionăm că în anul 1958, când s-a iniţiat de către noi art. 194, alin. 5 c.pen., am prevăzut sancţionarea diferenţiată şi a faptelor acelor cetăţeni români, care, fără să aibă o însărcinare pe linie de stat sau de interes obștesc, pleacă în străinătate cu acte valabile de călătorie, şi, la expirarea termenului, uneori chiar din primele momente ale sosirii lor în străinătate, se pun sub protecţia autorităţilor străine, cer azil și refuză să se mai reîntoarcă în patrie.

În acel material am arătat că, deși împrejurările și modurile în care aceste persoane – majoritatea funcţionari de stat, transfug şi acţionează în lagărul capitalist, sunt diferite, totuși, aceste cazuri au o esenţă comună, ea constând în neloialitate faţă de statul nostru democrat-popular, în înșelarea credinţei acordată unor astfel de persoane. Textul propus de noi, și care satisfăcea necesităţile muncii practice, nu a fost aprobat în întregime. Ulterior, după apariția art. 194, alin. 5 c.pen., au avut loc mai

multe cazuri de rămânere în străinătate a unor cetăţeni români plecaţi cu acte valabile de călătorie pentru tratamente medicale, turism, concedii etc.

La sancţionarea acestora, organele de urmărire penală şi organele judecătorești întâmpină greutăţi, deoarece faptele acestora nu sunt încă incriminate ca infracţiune. Întrucât faptele acestor transfugi – deși sunt săvârşite fără finalitate contrarevoluţionară, au fără îndoială un caracter socialmente periculos şi necesită a fi reprimate, am întocmit aparte un material cu propunerea de a se incrimina şi acest gen de activitate anti-populară ca infracţiune, cu menţiunea că această infracţiune nu am plasat-o în cadrul infracţiunilor contrarevoluţionare, ci după materia care reglementează reprimarea faptelor de treceri frauduloase de frontieră.

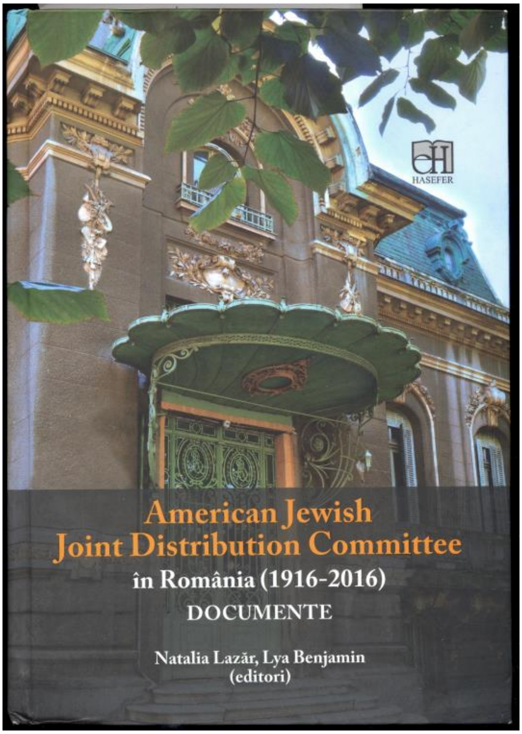
Cpt. Anastasescu A.

De acord,
Col.,
Butyka Francisc

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310504, vol. 2, ff. 94-96.

III. Recenzii. Note de lectură

Natalia Lazăr, Lya Benjamin (editori), ***American Jewish Joint Distribution Committee în România (1916-2016). Documente,*** **Bucureşti, Editura Hasefer, 2017, 542 p.**

Având în vedere multiplele curiozități legate de o organizație internațională de mare notorietate, dar cunoscută din interior de puțini oameni, precum și persistentele prejudecăți în explicarea influenței acesteia, apariția unui consistent volum de documente dedicat Joint-ului este o veste bună. Acei români care sunt bine conectați la simbolistica perioadei pe care o trăim, au recepționat, probabil, cu un plus de empatie împrejurarea că și existența Joint-ului a ajuns la borna celor 100 de ani. Și nu este o simplă coincidență, deoarece însăși înființarea organizației filantropice a evreilor americani este legată nemijlocit de evenimentele care au făcut posibilă materializarea României Mari. Mai precis, Primul Război Mondial, care a provocat suferințe și în rândul comunităților evreiești din Europa, fapt care a dus la mobilizarea solidarității coreligionarilor lor din Statele Unite ale Americii.

Așa cum poate constata orice cititor, volumul realizat de Natalia Lazăr și Lya Benjamin „reprezintă rezultatele unei munci intense de documentare și de cercetare pentru a identifica un bogat tezaur de documente, care pun în evidență o multitudine de informații și aspecte din timpul îndelungat al colaborării [Joint-ului – n. SBM] cu organizațiile evreilor din România" (p. 7). Domnul Aurel Vainer, președintele Federației Comunităților Evreiești din România (F.C.E.R.), din al cărui *Cuvânt înainte* am selectat citatul anterior, nu apreciază însă numai amploarea efortului științific depus de autoare, ci și importanța temei, sub aspectul eticii: „De fiecare dată, așa cum rezultă și din documentele cuprinse în lucrare, Joint, acționând în spiritul solidarității și frățietății cu

evreii la nevoie din cele mai diferite colţuri ale lumii, a avut o contribuţie importantă, prin opera sa de ajutorare la continuitatea vieţii evreiești și poate chiar la supravieţuirea unor largi categorii de evrei năpăstuiţi de adversităţi diverse, dar mai ales de boala antisemitismului, care a dus la tot ceea ce a însemnat Holocaustul din Europa și nu mai puţin din România" (p. 7). Chiar dacă astfel de aprecieri pot, la o primă vedere, părea complezente, cititorul se convinge destul de rapid că și în realitate lucrurile au stat chiar așa. Tot domnul Aurel Vainer ne explică și ce anume conţinea, concret, activitatea organizaţiei: „Să nu uităm că, datorită Joint, în anii comunismului din România, de tristă amintire, prin intermediul F.C.E.R., evreii trăitori în acei ani grei au putut beneficia de produsele specifice consumului alimentar ritual legat de anumite sărbători evreiești (de exemplu, *matzot* sau băuturi *kasher*), iar pentru alimentaţia obișnuită, accesul la carne *kasher* și alte produse necesare, s-a putut înfăptui cu ajutorul fundamental al Joint". Așadar, nimic interpretabil. Sau, în fine, interpretabil, dar interpretat (de către unii concetăţeni) în mod greșit: „Ne lăudăm astăzi, noi, evreii din România și Joint din România, cu Centrele Comunitare Evreiești de la București, Oradea, Timișoara, Iași. În aceste centre comunitare se realizează, în mod sistematic și dinamic, multiple activităţi, menite să revitalizeze identitatea iudaică și să pună în valoare moștenirea istorică pe care evreii din România au dobândit-o de la înaintașii noștri" (p. 8).

La rigoare, suta de ani de activitate a Joint-ului se înscrie în succesiunea actuală de aniversări cu specific centenar. Mai ales că și minoritatea evreiască a avut un rol important în apariţia României Mari, precum și în consolidarea acesteia. Aflăm, astfel, faptul că cel de-al doilea director regional delegat (în anul 1920) pentru România de către Joint (succesor în funcţie al locotenentului James H. Becker, care fusese delegat în vara lui 1919) a fost un evreu american originar din România, Alexander A. Landesco (p. 21), care s-a implicat extrem de mult într-o chestiune de interes general, și-anume reconstrucţia ţării după distrugerile provocate de război. Această activitate nu a fost desfășurată exclusiv în beneficiul populaţiei evreiești, după cum autoarele ne dezvăluie, fără dubiu, la p. 22: „Landesco a acordat atenţie și situaţiei generale a României, mai ales în condiţiile terminării războiului și a înfăptuirii României Mari. Astfel, în martie 1920, s-a adresat Reginei Maria, exprimându-și bucuria pentru realizarea Marii Uniri, transmiţându-i totodată un cec în valoare de 50.000 de lei, destinaţi orfanilor de război. Landesco a fost primit în audienţă de către Regina Maria, interesată direct de organizarea asistenţei

în America. Pentru atenţia acordată de Regină, este relevantă şi scrisoarea transmisă de ea președintelui J.D.C. Documentul a fost publicat în «Curierul Israelit» din 19 septembrie 1920: «Activitatea depusă de J.D.C. a fost de o extremă binefacere pentru populaţia evreiască. Îmi este de asemenea cunoscut că organizaţia dvs. a adus multe servicii şi celorlalţi locuitori din ţara mea şi sper că opera de bine începută de dvs. va fi continuată atât timp cât nevoia o va cere. Cunosc proiectele dvs. pentru reclădirea miilor de căminuri din Bucovina și alte regiuni și planurile dvs. pentru reconstruirea caselor distruse de război, nu numai că le aprob, dar le și admir»" (p. 22). Același Landesco a donat 50.000 de coroane și primăriei din Cernăuţi, în vederea întreţinerii cantinei populare, unde puteau lua masa persoanele nevoiașe, fără deosebire de naţionalitatea lor (pp. 23, 161).

Un alt fapt deosebit de interesant este acela că „J.D.C. a condiţionat acordarea de ajutoare evreilor din România, de implicarea, în egală măsură, a evreilor locali cu posibilităţi materiale corespunzătoare", fapt pentru care Mauriciu Blank sau Ely Berkowitz s-au numărat printre cei dintâi donatori (p. 23). Aflând acestea, și nu neapărat doar pentru a imita trăirile celei supranumite „Regina Inimilor Noastre", nu mi-am stăpânit o tresărire de admiraţie, mai ales că sensul acestei acţiuni este unul mai adânc decât cel al banalului „decât să îi dai pești, mai bine îl înveţi să pescuiască" (idee atât de apreciată de către românii de azi, care uită totuși să se întrebe ce se întâmplă cu cel vizat, *până când* el învaţă să pescuiască) și vorbește despre responsabilitatea obligatorie faţă de comunitatea din care faci parte, ca și despre principiile la fel de necesare ale echităţii și simetriei. Cu atât mai mare este meritul celor două autoare de a evidenţia aceste aspecte (odată în plus și pentru că evită în relatarea lor orice urmă de ostentaţie) cu cât acestea sunt prea puţin cunoscute (spre deloc), atât din lipsa largii răspândiri a unor lucrări generale dedicate subiectului, cât și ca efect indirect al legendelor peiorative conform cărora Joint ar fi un agent exclusiv (subînţeles necinstit) al intereselor evreiești și că ar stipendia necondiţionat orice activitate iniţiată de un etnic evreu, în orice stat de pe glob. Ca o curiozitate, remarcăm un pasaj din scrisoarea expediată de Alexander Landesco directorului J.D.C. pentru Europa, Julius Goldman, la 22 mai 1920, în care cel dintâi solicita asistenţă prin detașarea în România a „trei oameni care să facă instruire în domeniul afacerilor, cu capacitate executivă, nu asistenţi sociali", care să fie trimiși la Galaţi, Cernăuţi și Chișinău, ceea ce se aseamănă destul de bine cu ideea... instruirii într-ale pescuitului (p.

172). Lucrurile sunt încă şi mai clar exprimate în scrisoarea adresată de James H. Becker președintelui din New York al J.D.C., Felix M. Warburg, referitoare la fixarea obligativităţii de rambursare a creditelor acordate de organizaţia evreiască cooperativelor din Basarabia: „Sunt convins că, pentru a obţine cele mai bune rezultate, trebuie să acordăm acest împrumut pe principii stricte de afaceri; altfel, încercările noastre cu privire la o astfel de activitate de reconstrucţie se vor solda cu un eșec, până la urmă" (p. 167). Merită, însă, pentru a ne face o imagine cât mai obiectivă asupra acestei activităţi, citat un fragment din relatarea întâlnirii lui James H. Becker cu Aristide Blank (decembrie 1920), în tentativa directorului J.D.C. pentru Europa de a-l convinge pe binecunoscutul (şi controversatul în egală măsură) om de afaceri bucureștean să se asocieze în activitatea de reconstrucţie sprijinită de Joint în Bucovina: „I-am spus domnului Blank că respectivul împrumut nu avea cum să fie considerat un împrumut de primă clasă, deoarece chiar natura activităţii noastre presupune că ne asumăm riscuri imense și probabil că mulţi oameni nu vor putea restitui împrumuturile pe care le-am acordat. Astfel, domnul Blank înțelege că, dacă este să luăm un astfel de împrumut, termenii săi vor fi foarte ușori pentru noi. De asemenea, domnia sa înțelege că există posibilitatea de a pierde o mare parte a acestor fonduri. Cu alte cuvinte, nu ne-ar fi de nici un folos să obţinem acest împrumut la fel ca în cazul oricărei afaceri, dacă ar fi să fim răspunzători, cu maximă strictețe, de fiecare cent. Dar, în cazul în care acest împrumut s-ar face, după cum am subliniat, în termenii cei mai facili, situaţie în care domnul Blank ar fi dispus să piardă o sumă considerabilă, chiar și în cea mai rea situație, acesta ar reprezenta un mare avantaj în activitatea noastră din Bucovina" (p. 195). Se vădește, astfel, nu numai faptul că evreii români împrumutaţi nu erau lăsaţi la cheremul riscurilor valorificate de capitaliştii veroși, ci și cel că Joint avea nevoie de ajutorul băncilor românești pentru a-și putea finaliza programele de reconstrucţie, fapt pe care-l bănuim a fi stârnit anumite aprehensiuni cu ocazia falimentului Băncii Marmorosch Blank, din 1931.

Adevăratul secret al dobândirii, de către Joint, a influenţei sale, unice în plan mondial, este explicat de către autoare, în studiul introductiv:

„La nivelul conducerii J.D.C. s-au regăsit reprezentanţii diferitelor organizaţii, laice şi religioase: sioniştii au colaborat cu nesioniştii, chiar şi cu antisioniștii; reprezentanţii evreilor ortodocşi au cooperat cu membrii

grupurilor conservatoare şi reformate; s-a căutat sprijin şi s-a dorit participarea tuturor orientărilor din cadrul evreimii americane.

În acelaşi timp, J.D.C. şi-a păstrat, de-a lungul vremii, independenţa faţă de toate mişcările politice în general, cât şi faţă de cele specific evreieşti. În acest sens, preşedintele J.D.C., Felix M. Warburg, declara: «În munca sa de ajutorare a evreilor victime ale războiului şi persecuţiilor, J.D.C. s-a abţinut scrupulos de la orice activitate politică şi nu a deviat niciodată de la principiile sale de aderenţă exclusivă la rolul său umanitar»" (pp. 16-17).

Stând strâmb şi judecând drept, este clar că un astfel de program, departe de a constitui un motiv de suspiciune pentru naţiunile europene abia ieşite din prima conflagraţie mondială, ne oferă un motiv de admiraţie şi, de ce nu, un model demn pentru a prelua şi în propria noastră activitate ceva din acest mod de lucru generos şi echidistant.

Natalia Lazăr şi Lya Benjamin fixaseră cadrul temei încă din prima frază a studiului introductiv („American Jewish Distribution Committee a fost şi este cea mai mare organizaţie evreiască din lume, având ca scop ajutorarea evreilor de pretutindeni aflaţi în nevoie" – p. 16). Chiar dacă este o organizaţie influentă (aceasta fiind şi singura parte adevărată din percepţiile negative ale unor neevrei), şi Joint a suportat efectele tuturor fluctuaţiilor istoriei din secolul pe care recent l-a împlinit. American Joint Distribution Committee (devenită faimoasă sub acronimul J.D.C.) a luat fiinţă la 27 noiembrie 1914, sub conducerea lui Felix M. Warburg, beneficiind, însă, de experienţa a două comitete americane evreieşti de ajutorare existente anterior (Comitetul Central pentru Ajutorarea Evreilor, respectiv Comitetul American Evreiesc de Ajutorare, cărora li s-a adăugat ulterior, tot în cadrul Joint, şi Comitetul de Ajutorare a Popoarelor, fondată tot de evrei americani) – p. 16. În ţara noastră, prima ştire despre înfiinţarea organizaţiei caritabile de peste Ocean a apărut în „Curierul israelit", la 19 decembrie 1914, iar prima acţiune de ajutorare întreprinsă în Regat datează din iunie 1916, atunci când Felix Warburg transmite instrucţiuni privind distribuirea a 5.000 de dolari către evreii săraci din Regat. La sfârşitul lui septembrie 1916, preşedintele Joint îi solicita ambasadorului american de la Bucureşti informaţii despre fondurile necesare evreilor români, ca urmare a intrării României în Primul Război Mondial (p. 17; vezi detalii despre rolul ambasadei de la Bucureşti, la pp. 129-131).

Primul director regional delegat de J.D.C. pentru România a fost James H. Becker, în vara anului 1919, moment din care activitatea

organizaţiei nu numai că ia amploare, dar se şi împarte în două direcţii (ajutorul temporar și ajutorul pentru reconstrucţie, cel din urmă fiind facilitat de încheierea, în linii mari, a ostilităţilor). Suntem rapid familiarizaţi asupra conţinutului concret al primei direcţii de acţiune („În Vechiul Regat, acțiunea de ajutorare temporară a constat în deschiderea unor cantine, în acordarea de asistenţă medicală de către medici special detașaţi și prin intermediul dispensarelor gratuite, în distribuirea combustibilului pentru săraci pe perioada rece, în distribuirea de alimente și îmbrăcăminte provenite din America. Formele de ajutorare au constat și în acordarea de subvenţii pentru orfelinate, şcoli profesionale, şcoli comerciale, spitale şi alte instituţii ale căror cheltuieli crescuseră foarte mult, ca urmare a războiului, și care nu mai puteau fi întreținute de către organizaţiile evreiești locale, în condiţiile date. Un aspect important l-a reprezentat îngrijirea persoanelor locale de tuberculoză, al căror număr era foarte mare, din cauza stării fizice proaste a populației evreiești, dar și a condiţiilor neigienice" – p. 20), dar și a celei de a doua, care a devenit precumpănitoare imediat după instaurarea relativă a păcii („Încă din luna august a anului 1919, organizația a decis ca toate fondurile să fie folosite pentru reconstrucţie. Acest lucru s-a concretizat în: acordarea de împrumuturi muncitorilor şi micilor negustori, pentru achiziţionarea de unelte și mărfuri, urmând ca aceste împrumuturi să fie rambursate în rate mici, lunare; economisirea de fonduri pentru înființarea unor orfelinate, pentru deschiderea de noi instituții, precum și spre extinderea instituțiilor existente" - p. 20).

În primii ani ai activităţii desfășurate în România și deopotrivă din Europa, activităţile Joint-ului au fost în mod firesc orientate spre repararea urmărilor tragice ale războiului, ulterior acestea diversificându-se, în sensul stimulării activităților economice și a asistenţei acordate categoriilor de persoane vulnerabile sub aspectul vârstei, al sănătații și al stării materiale. Chiar dacă primele acţiuni constituiau răspunsul la o situaţie de urgenţă, rezultatele au fost deseori spectaculoase, așa cum o arăta Wilhelm Filderman, devenit preşedinte al J.D.C. din România în 1920 (demnitate pe care a deţinut-o, fără întrerupere, până în 1947, în paralel cu cea de preşedinte al Uniunii Evreilor Români): „Am trecut la muncă imediat. Am iniţiat un recensământ al văduvelor și orfanilor de război; am stabilit lista instituţiilor medicale, religioase, culturale, filantropice, necesare pentru organizarea vieţii evreiești. Am distribuit alimente, îmbrăcăminte și câteodată sume (ce-i drept, modeste) de bani. Am venit în ajutorul invalizilor, al infirmilor și am procurat instrumente

ortopedice pentru ei. Cei suferinzi de tuberculoză au fost internaţi în sanatoriul de la Bisericani, iar pentru copii s-a creat un adevărat orăşel la Cioplea” (pp. 23-24).

Volumul conţine unele informaţii importante legate de poziţia etnicilor evrei faţă de Marea Unire, informaţii care contrazic categoric ceea ce probabil că am putea numi, parafrazând un binecunoscut text mai vechi al lui Horia-Roman Patapievici, „vulgata bunului antisemit”. Iată ce îi scria preşedintele J.D.C., Felix M. Warburg, ambasadorului român de la Washington, Vasile Stoica: „În ţara dvs., ca şi în celelalte ţări în care operăm, unul dintre eforturile noastre a fost să convingem cetăţenii de religie mozaică să nu emigreze. Ne-am dorit să îi ajutăm pe aceia care nu au ajuns la statutul de cetăţeni entuziaşti, cu respect de sine şi cu posibilităţi de a-şi câştiga venitul, să se poată mândri cu dezvoltarea ţării, pe care, în mod natural, o consideră a lor şi pentru care au făcut şi ar trebui să facă aceleaşi sacrificii precum alţi buni cetăţeni, în concurenţă din acest punct de vedere cu cei mai buni dintre compatrioţii lor” (pp. 196-197). Scrisoarea (datată 14 ianuarie 1921) se încheia cu rugămintea lui Warburg ca Guvernul român să aprecieze eforturile J.D.C. şi să transmită acestuia orice sugestii prin care considera că le-ar putea face mai eficiente. Alexander Landesco însuşi, în momentul în care şi-a preluat funcţia de la Bucureşti, a adresat Reginei Maria o scrisoare în care-şi exprima loialitatea în termeni extrem de clari: „sunt fericit că, ajuns în România, pământul meu natal unde mi-am petrecut anii copilăriei, am avut deosebita bucurie de a vedea cu ochii realizarea idealului Naţiunii Voastre, unirea tuturor Românilor sub un singur sceptru şi nădăjduiesc că această unire va fi o indisolubilă contopire a tuturor elementelor populaţiei, prin iubire, încredere şi generozitate într-un singur şi fericit popor” (p. 156).

Reprezentanţii J.D.C. au remarcat existenţa în România a „multor prizonieri de război germani şi austrieci, care sunt evrei”, cărora autorităţile militare româneşti păreau dispuse să le permită repatrierea, dacă erau asigurate costurile ei, după ce acestea acordaseră şi „permisiunea ca soldaţii evrei [din armata română – n. S.B.M.] să meargă acasă de sărbători” (p. 159). În mod surprinzător, însă, atunci când Al. Landesco semnala faptul că, „printre prizonierii maghiari aflaţi în România, se află aproximativ 20 de evrei despre care se spune că ar fi în situaţia de a fi eliberaţi, dar care nu au mijloacele necesare pentru a-şi plăti drumul spre casă” (la 4 mai 1920), primea de la centrala J.D.C. un răspuns peiorativ la adresa numărului „aproape neglijabil” al acestor prizonieri, apreciindu-se că, „deoarece problema repatrierii prizonierilor

din Siberia este atât de gravă, nu pare a fi de dorit ca J.D.C. să acţioneze pentru ajutorarea celor aproximativ 20 de prizonieri aflaţi în România" şi recomandându-se totodată ca situaţia acestora să fie rezolvată pe spezele evreilor din ţara noastră.

Un cititor atent găseşte în cartea doamnelor Lazăr şi Benjamin şi dovezi care contrazic teza falsă, dar destul de populară, a noncombatului evreilor români în Primul Război Mondial. În mod paradoxal, chiar şi Adolf Stern, preşedintele Uniunii Evreilor Pământeni din România, se vedea pus în situaţia de a-i scrie, la 25 decembrie 1916, trezorierului J.D.C. că „nu aveam cunoştinţă de faptul că sunt mii de prizonieri evrei români, peste hotare, în mare mizerie, cerând ajutor multora din lipsa de fonduri" (p. 132). Stern obţinuse aceste informaţii în urma întâlnirii cu Leo Galler, membru al secţiei române a Crucii Roşii din Berna, care se ocupa de ajutorarea prizonierilor români de război. Credem că istoria de viaţă a prizonierilor de război români de naţionalitate evreiască (care, la fel ca si cei germani sau austrieci, care au ajuns în prizonierat în ţara noastră, şi-au făcut datoria faţă de ţara lor natală) este un subiect ce merită o investigare specială şi cât mai aprofundată.

În teritoriu au apărut şi probleme acute legate atât de cadrul nou oferit de Marea Unire, cât şi de cea a războiului civil care cuprinsese Rusia Sovietică. Astfel a fost, la începutul deceniului al treilea al secolului trecut, problema ajutorării evreilor sovietici refugiaţi în România, ca urmare a faptului că „brigăzile albgardiste, conduse de Petliura, Denikin, Vranghel, au pus la cale pogromuri şi alte acte criminale, ameninţând existenţa materială şi fizică a populaţiei evreieşti" (p. 27). Ca urmare a acestor împrejurări, în februarie 1921 veniseră deja în România peste 22.000 de refugiaţi evrei, majoritatea acestora fiind instalaţi în oraşele din Basarabia. Patru luni mai târziu, directorul Departamentului pentru Refugiaţi al J.D.C., Bernhard Kahn, aflându-se la Chişinău, în vederea evaluării problemei refugiaţilor aflaţi în Basarabia, aprecia că numărul acestora crescuse la 35.000 (dintre care 7.000 erau asistaţi de J.D.C.). Totodată, acesta aprecia că, „probabil, 7.000 vor emigra în Statele Unite, 6.000 în alte ţări, dar 25.000 vor rămâne, cum am declarat iniţial, şi vor trebui să fie reintegraţi într-o activitate productivă" (p. 27). În acest loc, autoarele cad oarecum victimă impreciziei, întrucât, din succesiunea afirmaţiilor, cititorului nu îi este clar dacă numărul de 25.000 de refugiaţi stabiliţi definitiv se referă la întreaga Basarabie, sau numai la oraşul Chişinău. În orice caz, astfel s-a ajuns la alocarea, de către J.D.C., a sumei cu destinaţie specială de 5.000 de dolari lunar, însă nu pentru cei refugiaţi recent în

România, ci exclusiv în beneficiul refugiaţilor care continuau să treacă graniţa sovietică înspre ţara noastră. Acest ajutor era cu atât mai necesar, cu cât, conform raportului J.D.C. din 13 august 1924, „România a fost al doilea cel mai mare centru pentru refugiaţi evrei din Europa” (vezi p. 211). Energicul Filderman, care devenise și președintele Comitetului pentru Sprijinirea Refugiaţilor, deplângea greutăţile întâmpinate nu numai din partea inconsecventei birocraţii românești, ci și din partea unor ţări de imigraţie, „în special S.U.A., care refuzau acordarea vizelor de intrare”; totodată, Filderman surprindea și apariţia fenomenului propagandistic întreţinut de „antisemiţii înveteraţi”, care exagerau extrem de mult dimensiunile fenomenului imigraţionist și care „pretindeau că noi suntem atât de puternici, atât de influenţi, încât am pus la cale, împreună cu bolșevicii, invazia evreiască a Basarabiei” (p. 28). Audienţa nemeritată a acestor idei a dus, de la finele anilor `20, și la izbucnirea unor tulburări antisemite, având ca apogeu incendierea cartierului evreiesc din localitatea maramureșeană Borșa, în 1930, eveniment în urma căruia aproape 2.000 de etnici evrei au rămas fără locuinţe, fiind arse și toate cele patru sinagogi din localitate. Repararea urmărilor acestui eveniment a fost o altă sarcină de care J.D.C. s-a achitat cu succes (pp. 29-30).

Resursele pe care le putea obţine Joint nu erau, însă, așa cum îndeobște se crede, nelimitate, nici în cuantumul lor și nici în timp. Așa s-a ajuns foarte rapid la deciziile adoptate în cadrul Conferinţei de la Viena a J.D.C. (15-20 noiembrie 1920), privind lichidarea sucursalelor europene și restrângerea activităţilor de ajutorare exclusiv în beneficiul văduvelor și orfanilor de război, proces programat a fi finalizat la 1 iulie 1921. Așa cum se menţiona explicit în circulara trimisă cu această ocazie comitetelor locale ale J.D.C. din provinciile românești, „motivul pentru care această hotărâre a fost luată stă în faptul că fondurile de care mai dispune J.D.C. în America sunt astăzi simţitor scăzute, așa că nu ne mai este îngăduit a aloca o parte cât de neînsemnată din aceste fonduri unor scopuri străine scopului precis pentru care J.D.C. a venit în Europa, și anume repetăm: ajutorarea văduvelor și orfanilor de război” (p. 24). S-a reușit, însă, în mod salutar, menţinerea continuităţii în activitatea Joint și după cicatrizarea rănilor războiului, prin adoptarea unei noi politici, care viza stimularea evreilor europeni să se întreţină singuri, prin sprijinirea directă a așa-numitei „politici de reconstrucţie”. Pentru acest scop, în România a fost donată, până în anul 1926, o sumă substanţială: 2.600.000 de dolari. Canalele de distribuire a ajutoarelor de la J.D.C. au funcţionat în continuare fără dificultăţi, deoarece, odată cu închiderea birourilor sale,

în august 1921, organizaţia americană şi-a donat proprietăţile comunităţilor evreieşti din România (p. 25). Pe de altă parte, circulara emisă, imediat după Conferinţa de la Viena, comitetelor locale ale J.D.C. din România, conţinea în mod franc rugămintea „ca de azi înainte să nu ne mai adresaţi nicio cerere de ajutor, fie cu privire la reclădiri de băi, şcoli sau sinagogi, fie la subvenţionări de spitale, aziluri sau alte aşezăminte de binefacere, căci, spre marea noastră părere de rău, nici nu vom putea lua în considerare asemenea cereri" (p. 194; vezi referitor la procesul de lichidare a sucursalelor J.D.C., doc. nr. 45, la pp. 199-205). În perioada cuprinsă între începutul războiului și 1 martie 1919, însă, România nu era nici pe departe fruntaşă în privinţa contribuţiilor alocate de J.D.C., în ţara noastră fiind distribuiţi, în întreaga perioadă menţionată, 155.900 dolari (plus 15.500 pentru evreii aflaţi în lagărele de internare), comparativ cu 2.612.000 dolari (plus 27.530 pentru Siberia), în cazul Rusiei, 7.599.158 dolari către „Polonia, Lituania și Curlanda", sau 863.581 pentru Turcia împreună cu Siria (p. 142). Într-o altă scrisoare expediată de Landesco (la 22 mai 1920), se văd nu numai nepotrivirile dintre bunele intenţii și realităţile din teritoriu, ci și rapida îmbunătăţire a situaţiei economice a României, ţară care fusese destul de devastată de război: „Trebuie să spun în legătură cu această telegramă [Landesco fusese informat de la New York despre expedierea unui transport cu bunuri destinate evreilor din România] că deși sunt recunoscător pentru generozitatea evidentă a New York-lui faţă de zona mea, realmente aş fi preferat să fi avut loc o discuţie cu mine înainte de a cumpăra orice bunuri sau cel puţin să mă fi informat cu privire la natura unor astfel de achiziţii. În acest moment, nu am idee de natura acestor achiziţii. Am fost deja informat, într-o telegramă trimisă mai devreme, de un transport de unelte și medicamente în valoare de 30.000 dolari și presupun că fac parte din bunurile anunţate acum. Pe de alta parte, există foarte multe tipuri de bunuri, cum ar fi produsele alimentare, îmbrăcăminte și pantofi, care pot fi cumpărate acum la un preţ mai mic aici decât în America. Din acest motiv nu am cerut să se trimită mai multe bunuri aici decât sunt în prezent" (p. 171).

În condiţiile în care Joint se vedea în imposibilitate de a asigura ajutoarele necesare, de pildă numeroaselor victime evreiești ale inundaţiilor din anul 1932 („Această calamitate presupune măsuri urgente de ajutorare, pentru care nu dispunem de fonduri" – p. 234), se pare că și unele autorităţi au răspuns similar donaţiilor făcute anterior de organizaţia americană unor cetăţeni neevrei, din moment ce „în Cetatea

Albă și Tighina, cele mai importante două orașe din aceste zone, având și cea mai mare populație evreiască, Crucea Roșie a deschis cantine speciale evreiești, din surse neevreiești" (p. 237). Acest eveniment s-a petrecut în 1935-1936, într-o perioadă în care sudul Basarabiei (în care trăiau câteva zeci de mii de evrei) era puternic afectat de foamete și în care apăruse pericolul unor incidente rasiale, cauzat de influența directă exercitată în regiune de Germania hitleristă: „În plus față de foamete, mai există și o teribilă propagandă antisemită cu privire la evrei, mai ales că o mare parte a zonei afectate de foamete este locuită de coloniști germani, care sunt cu toții influențați de naziști" (p. 237). Așa cum arăta, în noiembrie 1938, maiorul F.J. Duncan, fostul atașat militar britanic la București, Cooperativele Evreiești de Credit „nu au practicat niciodată vreo politică de discriminare sau de sectarism limitat, sub nicio formă. Orice persoană, care cere asistență și se încadrează în regulamentele și prevederile stabilite, primește ajutor. Procentajul membrilor neevrei este considerabil, deși sursele sunt în totalitate evreiești" (p. 247).

Nu este mai puțin adevărat că noul tip de competiție apărut pentru accesul la resursele mobilizate de Joint au dus și la unele neînțelegeri în cadrul lumii evreiești a vremii, identificabile și în documente. De exemplu, doctorul Leon Ghelerter, care conducea Spitalul și Policlinica „Iubirea de oameni" din București, scria, la 25 iunie 1939, direct conducerii din New York a Joint-ului, pentru a solicita noi subvenții, în condițiile în care criza economică se accentua, iar clădirea spitalului nu era încă finalizată: „Ne luăm libertatea de a vă reaminti de promisiunea pe care ați binevoit să o faceți personal, atunci când am avut plăcerea de a vă întâlni la New York, și anume că nu ne veți uita și că ne veți da ajutorul dvs. permanent" (p. 231). Acest demers fusese provocat de reticența manifestată față de acest proiect de directorul J.D.C. pentru Europa, care își explica în acest fel poziția față de conducerea din S.U.A.: „Dr. Ghelerter a primit deja 20.000 de dolari, o sumă respectabilă, mult peste sumele alocate altor instituții similare. Dându-și seama că nu ne mai poate solicita alte subvenții, a decis să scrie la New York, fără să ne informeze pe noi. Sunt convins că veți înțelege atitudinea noastră" (p. 231). Citãm în acest sens și din răspunsul reprezentantului Joint la București, dr. E. Costiner, adresat Comunității Evreilor din Fălticeni, care solicita suplimentarea subvențiilor acordate pentru reconstrucția și dotarea spitalului evreiesc și a băii evreiești din localitate: „Regretăm a nu putea lua în considerare noua cerere a dvs., deoarece am constatat că evreii din Fălticeni cu stare și chiar unii foarte bogați nu înțeleg să pună

umărul, ci se mulţumesc să se adreseze numai evreilor americani. Vă rog să binevoiţi a le pune în vedere, atât celor ce se află în Fălticeni, cât și celor ce s-au stabilit în Bucureşti, că este inadmisibil să se ceară evreilor americani să sprijine acoperirea nevoilor de tot felul ale evreilor din ţară, dacă coreligionarii cu dare de mână ai acestora din urmă nu-și fac datoria. Ar fi și nedrept și nesocial" (p. 283).

Consecventă rolului său de protejare a minorităţilor evreieşti din Europa, care a devenit precumpănitor odată ce urmările primei conflagraţii mondiale fuseseră rezolvate sau atenuate, J.D.C., „deși nu era o organizaţie politică, nu a rămas indiferentă faţă de măsurile antisemite care periclitau existenţa materială şi fizică a populaţiei evreieşti" (p. 32). În cazul României, acest rol a inclus formularea a numeroase proteste faţă de politica așa-numitului guvern Goga-Cuza (1937-1938). Din acel moment, situaţia Joint-ului (care intrase în preocupările generale ale Siguranţei încă de la începutul anilor `30) a început să se înrăutăţească, ajungându-se rapid la pierderea statutului legal de funcţionare în România şi la oprirea organizaţiilor din ţară de a mai primi ajutoare din străinătate (în timpul dictaturii regale), fapt care nu a împiedicat totuşi Joint-ul să acorde, în cursul anului 1940, un ajutor total de 70.000 dolari evreilor din România. Problemele s-au amplificat după aderarea României la alianţa germano-italo-niponă, în noiembrie 1940, moment din care S.U.A. au blocat fondurile destinate ţării noastre, care intrase în rândul celor clasificate „sub dominaţia naţiunilor agresoare", donaţiile nemaiputând fi trimise decât cu avize speciale din partea Departamentului Trezoreriei (p. 32). Totuşi, nici în perioada participării S.U.A. la cel de-al Doilea Război Mondial, donaţiile destinate evreilor din România nu au fost sistate, acestea venind prin intermediul Crucii Roşii Internaţionale, subvenţiile astfel acordate de Joint fiind îndreptate către „victimele pogromurilor, a evacuaţilor, a celor care prestau muncă obligatorie şi în special a deportaţilor din Transnistria" (p. 33). De asemenea, întrucât „J.D.C. a anticipat problemele care vor apărea când America va deveni ţară beligerantă", acesta a autorizat comitetele sale din întreaga Europă să împrumute comunităţile locale pe termen de câte şase luni, cu angajamentul ca organizaţia americană să ramburseze aceste datorii atunci când condiţiile politice o vor permite (vezi p. 258). Extrem de important (inclusiv pentru stabilirea cotei exacte de vinovăţie a României în cadrul Holocaustului) este şi aspectul privind ajutorarea refugiaţilor

evrei din Ungaria[1] și din Polonia, scop în care „organizațiile evreiești din România au cheltuit sume importante; jumătate era însă contribuția Joint Distribution Committee" (p. 34). Conform rapoartelor Joint referitoare la ajutoarele acordate în luna noiembrie 1944, acestea au ajuns, printre altele, și la „2.000 de refugiați din Polonia și alte țări", la 5.500 de refugiați din Ungaria și din Transilvania de Nord, dar și la supraviețuitorii din lagărul de muncă forțată de la Bor (Serbia), deportați inițial de autoritățile horthyste și care se refugiaseră de asemenea în România (p. 276). J.D.C. a sprijinit refugiații evrei proveniți din Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia și Transilvania de Nord (regiune care s-a reintegrat efectiv în statul român abia în martie 1945), care au ajuns în România după ce au părăsit lagărele naziste de exterminare, asigurând întreținerea și deplasarea lor către locurile de origine (p. 285). Cititorii din România se cuvine să acorde o atenție specială datelor referitoare la expedierea de alimente în beneficiul evreilor deportați în Transnistria, proiect realizat în 1943 și implementat în primele săptămâni ale anului 1944, ceea ce constituia nu numai „primul proiect care urmează să fie pus în aplicare de către o agenție americană importantă pentru hrănirea evreilor din Europa ocupată", ci și, în opinia celor de la Joint, un veritabil „experiment" în Transnistria, „care va fi urmărit cu mare interes și speranță" (p. 260; vezi, despre această acțiune, și pp. 261-262). Wilhelm Filderman a solicitat în scris, la 25 aprilie 1944, intervenția J.D.C. și a Congresului Mondial Evreiesc, pentru combaterea efectelor umanitare catastrofale ale masivului bombardament efectuat de aviația americană, care a dus la pierderea vieții a circa 300 de evrei bucureșteni și la distrugerea multor proprietăți ale acestora, cu efectul indirect al diminuării potențialului de participare la activitatea de asistență (p. 262)[2]. Un episod neclar (dar care credem că a fost provocat

[1] Conform lui Jean-Etienne Schwarzenberg, directorul Diviziei de Asistență Specială a Comitetului Internațional al Crucii Roșii, la începutul lui noiembrie 1944, numărul „refugiaților străini" (evrei) din România era de 5.000, iar cel al (evreilor) refugiați din Transilvania de Nord, de 8.000 (p. 267).

[2] Conform unor date aflate în posesia J.D.C., numărul evreilor „afectați de bombardamentul de la București" era, în noiembrie 1944, de 20.000 (p. 265). În raportul Comisiei Autonome de Ajutorare din 5 noiembrie 1944 se aprecia că diminuarea capacității de participare la activitatea umanitară era cauzată și de contribuțiile solicitate în ultimii trei ani de guvernul român, prin intermediul Centralei Evreilor din România (p. 270). În schimb, un articol publicat în „Curierul Israelit", din 7 ianuarie 1945, pune impasul în care se găsea întregul program de ajutorare organizat de Joint în legătură cu noncombatul evreilor

de deportarea masivă a evreilor din Ungaria, inclusiv din partea ocupată a Transilvaniei, către lagărele naziste de pe teritoriul Poloniei ocupate) îl reprezintă solicitarea transmisă prin intermediul Crucii Roșii Internaţionale, în iulie 1944, privind adoptarea de măsuri preventive împotriva unei ipotetice situaţii dramatice: „Am primit un mesaj de la delegaţia noastră din Bucureşti, în care ni se transmite un apel urgent din partea liderilor organizaţiilor evreieşti, care se tem de posibilitatea apariţiei în România a unei situaţii similare celei din Ungaria, și doresc să dispună de fonduri în valoare de cel puţin un milion de dolari (pentru scopuri politice), care să poată fi folosite fără restricţii, în caz de urgenţă" (p. 264).

După 23 august 1944, activitatea Joint în România se reia sub auspicii mult mai bune, însă acesta, nefiind înregistrat la noi ca persoană juridică, a adoptat denumirea Comitetul Internaţional al Crucii Roşii,

---

români, început la o dată la care guvernul Antonescu și contribuțiile impuse de acesta nu mai existau: „Acţiunea a trebuit să fie oprită, din cauză că nu s-au mai primit ajutoare de la evreii români, plata contribuţiilor fiind suspendată de la 23 august, așa că până astăzi, timp de peste patru luni, nu s-a încasat un ban. Dacă evreii din București și din provincie nu-și vor vărsa de urgenţă contribuţiile, majorându-le [la] de patru ori suma plătită la Centrală, așa după cum au făcut membrii Comitetului U.C.E., va fi răspunderea evreilor români dacă opera va trebui să fie oprită, căci Joint-ul nu contribuie decât la ajutoarele extraordinare și numai dacă populaţia locală acoperă jumătate din aceste nevoi. De aceea, Joint-ul invită pe toţi evreii din ţară să verse de urgenţă contribuţiile lor la Comunităţile locale" (p. 274). „Curierul Israelit" revine asupra problemei la 14 ianuarie 1945, în termeni duri: „Dacă evreii din București, ca și cei originari din alte localități, dar astăzi în București, nu-și vor face datoria către obște, NUMEROASE INSTITUŢII, SPITALE, ȘCOLI, AZILE ȘI CANTINE VOR FI ÎNCHISE, SPRE RUȘINEA EVREILOR DIN BUCUREȘTI" (p. 277). Situaţia nu părea schimbată prea mult nici doi ani mai târziu, astfel încât Sandu Lieblich înfiera de-a dreptul atitudinea „protipendadei" evreiești, într-un articol publicat în „Unirea" din 1 martie 1947: „Defilarea contribuabililor noștri în fața comisiunilor de impunere ale comunităților n-a corectat prea mult din sărăcia meșteșugarului sau din egoismul protipendadei – dispusă numai să ofteze când nu refuză pur și simplu sau insultă. În fața tribunalului conştiinţei evreiești când vor fi chemaţi acești inși aflaţi în Diaspora huzurului, ei vor fi condamnaţi, fiindcă nu vor putea să răspundă în faţa sufletului și a conștiinţei, de gravele consecinţe ale indiferentismului. Aceștia sunt sperjuri. (...) Nimeni din cei aflaţi în conducerea centrală a Joint-ului la New York nu și-ar imagina această inițiativă deteriorată în formă și fond de epigonii de aici și nici condusă pe linia intereselor personale sau ale unor anumite clanuri și triburi" (pp. 304-305).

Secţia de Ajutorare I. Din 1945, organizaţia din New York a decis să prioritizeze dirijarea de subvenţii către România, „pe unde se scurge aproape majoritatea evreilor ce au fost deportaţi în diferite lagăre naziste" (pp. 34, 289). De asemenea, Comitetul din România „a trimis supravieţuitorilor Holocaustului din Ungaria loturi de alimente, medicamente, pături, îmbrăcăminte și bani" (p. 35). Peste puţin timp, însă, în timpul secetei care a lovit România în 1946-1947, în mod deosebit Estul ei, Joint și-a pus din nou generoasele idealuri în slujba întregii populaţii afectate, nu numai a evreilor, așa cum în mod sugestiv o cerea și W. Filderman: „Astăzi o nenorocire mai mare s-a abătut asupra ţării noastre; nu mai e vorba de evrei, e vorba de întreaga populaţie, începând cu vrednicul ţăran român, cu care întotdeauna am trăit în bună înţelegere, e vorba de muncitori, de funcţionari publici și particulari, până la înalţii dregători ai ţării. (...) Va trebui apoi să împărţim – pe cât va fi posibil – ceea ce vom primi, cu concetăţenii români. Va trebui, în fine, ca Joint-ul, prin mijloacele și autoritatea sa, să ușureze României posibilitatea de a importa grânele necesare, pentru a salva milioane de suflete nevinovate" (pp. 35-36). Trebuie menţionat și faptul că, în iulie 1940, Joint a donat 100.000 de lei către Crucea Roșie Română, pentru sprijinirea refugiaţilor (care erau în mare majoritate neevrei) din Basarabia şi Bucovina, provincii care tocmai fuseseră ocupate de Uniunea Sovietică (p. 251).

Nou-instalatul regim comunist a dezvoltat relaţii bune atât cu Joint, cât și cu Comitetul Democratic Evreiesc, organizaţie internă de orientare comunistă, relaţii bazate inclusiv pe identificarea unor „obiective comune, în special în problemele de calificare și recalificare a populaţiei evreiești" (p. 36). Apogeul acestor relaţii foarte bune l-a reprezentat primirea, de către secretarul general al P.M.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej, a președintelui J.D.C. pentru Europa, în 1947. Era o perioadă când chiar scrisori oficiale trimise de J.D.C. România unor comunităţi evreiești din ţară se încheiau cu formula „TRĂIASCĂ REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ!" (vezi p. 362). Activitatea organizaţiei era totuși supravegheată de Siguranţă, sub aspectul sprijinirii emigrării clandestine a etnicilor evrei (fapt care era urmărit cu ostilitate și de britanici – vezi incidentul descris la p. 310). În 1948, guvernul comunist a învestit Federaţia Uniunilor de Comunităţi Evreiești cu rolul de unic for administrativ al populaţiei evreiești din România, astfel încât subvenţiile acordate de Joint nu mai puteau fi trimise în teritoriu decât cu aprobarea prealabilă a Federaţiei (p. 37). Noua turnură nefavorabilă a fost consacrată prin Decizia nr. 197 din 4 martie 1949 a Consiliului de Miniștri (autoarele

o numesc decret-lege, la p. 38), prin care era interzisă activitatea J.D.C. şi a celor două organizaţii care reprezentau J.D.C. în România, respectiv Organizaţia pentru Reorientare Profesională şi Centrul de Protecţie a Mamei şi Copilului, iar patrimoniul acestora era trecut în posesia Federaţiei Uniunilor de Comunităţi Evreieşti (vezi textul complet al Deciziei, la pp. 363-364). Nu numai existenţa practică a activităţilor caritabile a fost astfel grav afectată, ci şi memoria acestora, care au fost aproape diabolizate, chiar cu concursul colaboratorilor regimului comunist din rândul minorităţii evreieşti: „Încetarea activităţii J.D.C. a afectat în mod simţitor situaţia evreilor din România: peste 100.000 de persoane şi numeroase instituţii culturale, educative şi medicale, care beneficiau de asistenţa organizaţiei americane într-o formă sau alta. Totuşi, conducerea Federaţiei Uniunilor de Comunităţi Evreieşti s-a afirmat ca purtător de cuvânt al politicii regimului comunist, al P.C.R. [P.M.R., în 1949 – n. S.B.M.] în general, considerând justificată măsura desfiinţării J.D.C., O.S.E. şi O.R.T. În raportul din 30 iunie 1950 asupra activităţii Federaţiei, de preluare a patrimoniului rămas de la organizaţiile interzise, li s-a adus cele mai dure și în același timp neîntemeiate acuzații, negându-se contribuția J.D.C. la supraviețuirea materială, religioasă, culturală și spirituală a evreilor și a instituțiilor evreiești chiar și în contexte politice, când era amenințată existența lor fizică” (p. 38). Într-o notă informativă din 9 aprilie 1949, un colaborator al Securităţii aprecia că desfiinţarea Joint şi O.S.E. ar putea într-adevăr afecta circa 100.000 de persoane, deoarece cu bugetul acestora „se întreţineau cămine de copii, azile, cantine, centre medicale etc.” (p. 367).

Totuşi, J.D.C. a continuat să „trimită pachete şi bani evreilor din România”; mai mult, „a organizat un program de ajutorare sub acoperire”, înfiinţând în 1953 o „organizaţie de faţadă” la Geneva, sub numele Société de Secours et d`Entr`Aide, cu scopul de a-i sprijini pe evreii din ţările socialiste est-europene în care Joint era în mod oficial interzis (pp. 39, 413). Autorităţile române au fost informate în 1955 de existenţa acestei organizaţii, inclusiv de faptul că a încheiat o convenţie cu guvernul Ungariei, de către şef-rabinul cultului mozaic din România, Mozes Rosen.

Şi în cazul României, au apărut noi raze de lumină, odată cu politica de liberalizare a regimului comunist de la mijlocul anilor `60. Astfel, cele două autoare au identificat indicii conform cărora „se pare că discuţii privind revenirea Joint Distribution Committee în România au început să fie purtate din anul 1965”, prin intermediul lui Mozes Rosen (p. 40). Mai mult, la 1 februarie 1967 a fost semnat la Geneva un *aide-*

mémoire, privind reluarea asistenței J.D.C. către F.C.E.R., în limita sumei de 600.000 de dolari anual, sumă destinată exclusiv programului de asistență. S-a ajuns la această variantă de restabilire a subvențiilor, întrucât „guvernul român nu intra în niciun fel de raporturi cu J.D.C., ci încuviința numai cererea Federației de a primi ajutoarele necesare", iar „J.D.C. nu înființa niciun birou în țară, ci doar acorda Federației sumele convenite" (p. 40). Convenția a fost încheiată într-un moment în care, în special din lipsa implicării la cotele necesare a guvernului român, la nivelul Federației se acumulaseră atât problemele financiare (ca efect al insuficienței fondurilor proprii disponibile), cât și cele sociale, în cadrul comunității evreiești („Bătrânii mozaici nu puteau mânca în cantinele statului și nici nu își puteau găsi refugiul în azile unde nu exista mâncare rituală" (p. 40; vezi și sugestivul document redactat în acest sens de șef-rabinul Moses Rosen, la pp. 417-418). Este, cred, momentul a se remarca faptul că Joint a reușit să revină efectiv în România tocmai în 1967, un an deosebit de fast în domeniul relațiilor româno-evreiești în general, dacă avem în vedere poziția obiectivă a României față de „Războiul de șapte zile" și opoziția ei categorică în fața deciziei celorlalte state socialiste est-europene, în frunte cu Moscova (inclusiv Ungaria, care reluase de timpuriu relațiile cu Joint), de a condamna Israelul și de a rupe relațiile diplomatice cu statul evreu.

Primele realizări nu au întârziat să apară. Astfel, în săptămâna Paștelui Evreiesc din 1967, „1.300 de oameni au putut lua masa la *seder*-uri publice, spre deosebire de 300 persoane în anul precedent, și 4.000 de pachete alimentare au fost distribuite celor care au ținut sărbătorile la domiciliu", iar în februarie 1969 era inaugurat și noul local al restaurantului ritual din București, renovat de Joint, unde luau zilnic masa de prânz peste 300 de persoane" (p. 41). În condițiile în care suma subvențiilor a crescut constant, în perioada 1967-1970, peste nivelul de 600.000 anual, acceptat în *aide-mémorie*-ul semnat la Geneva, „valuta preschimbată în lei a reprezentat un ajutor și pentru statul român" (p. 41), chiar dacă acesta nu intrase încă în cursa aproape obsesivă după valută forte, așa cum s-a întâmplat după momentul de criză din 1979-1980. Începând cu anii `70, activitatea Joint „s-a concentrat în principal pe îngrijirea vârstnicilor" (p. 41), domeniu tot mai important, odată cu îmbătrânirea progresivă a populației evreiești din țară. Pașilor provizorii realizați după 1976 li s-a adăugat o mare realizare, deschiderea căminului „Amalia și șef-rabin dr. Moses Rosen" din București, la 15 iulie 1979, inaugurat în prezența unor oficialități israeliene (inclusiv ambasadorul

acestui stat) şi româneşti (de rang secund). Realizările programului de asistenţă (inclusiv funcţionarea a 26 de policlinici, pe întregul teritoriu al ţării) au fost publicate în 1987, la împlinirea a 20 de ani de la reluarea colaborării. În fine, la scurt timp după victoria revoluţiei din decembrie 1989, Joint a expediat ajutoare alimentare destinate tuturor locuitorilor României, gest care repeta intervenţia umanitară din 1977, după cutremurul catastrofal din 4 martie (p. 42). În raportul lui Alexander Gonik, delegat al J.D.C. în România, referitor la perioada 1967-1975, se afirma, în mod realist de altfel: „Autorităţile în mod evident au fost la curent despre realizarea programului nostru; nu poţi face nimic în România fără ştirea autorităţilor; dar nu s-a întâmplat nicio opoziţie şi a fost posibil să se angajeze personalul necesar și să se creeze un nucleu de serviciu. Aş spune chiar mai mult, ni s-au dat anumite privilegii pe care nu le-am avut în nicio altă ţară” (p. 439). Spre sfârşitul anilor `80, însă, pe măsură ce criza provoca în viaţa de zi cu zi a cetățenilor români aspecte din ce în ce mai grotești, au apărut unele percepţii uşor resentimentare faţă de facilităţile asigurate etnicilor evrei: „Din ce în ce mai mulţi evrei sunt văzuţi de români ca un grup privilegiat în România, care pot mânca bine și care se îngrijesc de bătrânii lor. Creştinii nu-i critică, dimpotrivă, am auzit de la mulţi neevrei din România cu care am stat de vorbă manifestări de respect şi admiraţie pentru ceea ce fac evreii pentru neamul lor” (p. 460-461; conform raportului din 13 ianuarie 1987 al directorului J.D.C. pentru România, Zvi Feine).

Un nou moment de cotitură l-a reprezentat anul 2007, când la iniţiativa Joint a fost creat Centrul Comunitar Evreiesc din Bucureşti, urmat, la scurt timp, de apariţia altor instituţii similare (Oradea, Timişoara, Cluj-Napoca). Aceste centre, realizate în parteneriat cu F.C.E.R., al căror scop principal este „atragerea tuturor vârstelor în viața comunitară, prin organizarea unor activități culturale și educative” (p. 43), sunt principala formă prin care Federaţia se face cunoscută la ora actuală în fața populației din România.

Toate aceste elemente conduc la concluzia că „acțiunea Joint în spaţiul evreo-român – ca și în alte arii geografice – trebuie privită ca parte a efortului de modernizare a lumii evreieşti de către o serie de mari organizaţii, precum Alliance Israelite Universelle, Jewish Colonization Association, B`nei Brith sau O.R.T.” (p. 44).

Consider că pe lângă aceste evaluări trebuie avută în vedere şi situaţia nou creată după Primul Război Mondial, care genera dificultăţi (surmontate însă în mare măsură, în ambele cazuri) atât în ceea ce

privește unificarea profundă a teritoriului național, cât și în omogenizarea minorității evreiești. Situația era oarecum intuită într-o scrisoare a directorului Bernhard Kahn, din 20 aprilie 1927, referitoare la sutele de mii de evrei aflați în România: „Situația minorității evreiești este deosebit de dificilă. Evreii din diversele provincii sunt mai mult sau mai puțin asimilați, sau cel puțin obișnuiți cu obiceiurile și limba națiunii care controla teritoriul respectiv mai înainte. Mai precis, în Transilvania, evreii vorbesc limba maghiară, în Basarabia vorbesc în mare parte rusa, în special cei educați, iar în Bucovina vorbesc limba germană. Evreii din Vechiul Regat au fost parțial asimilați de către români și vorbesc limba română. Astfel, unirea unor mase de evrei atât de diferite este, deocamdată, o problemă aproape de nerezolvat, și de aici rezultă o separare și o slăbire a puterii evreilor ca minoritate națională, în comparație cu vocea celorlalte naționalități" (pp. 221-222).

Întrucât volumul nu este (deși ar merita să fie!) citit de foarte mulți[3], îmi permit să prezint puțin mai pe larg (urmând a-l comenta mai amănunțit cu o altă ocazie) raportul lui Elias Costiner, fostul reprezentant și director general al Biroului J.D.C. din România (doc. nr. 170, la pp. 371-398). Redactat într-un spirit de obiectivitate perfectă (ceea ce probabil că nu era sufletește foarte ușor, la numai câțiva ani după Holocaust), acest raport complet (redactat la Tel Aviv, în decembrie 1969[4], și ajuns la cunoștința lui Joseph Schwartz în februarie 1972) ne prezintă cu o claritate carteziană toate etapele, evoluțiile Joint-ului și faptele acestuia în România. Dr. Costiner remarcă unele fapte individuale de excepție din cadrul comunității locale, precum binecunoscutul, în epocă, orfelinat al rabinului Portugal der Skulener, care „a reușit să mențină și să dea educație religioasă evreiască zecilor de orfani evrei, sub dominație rusească, aducându-i în România în cadrul repatrierilor" (p. 390). Totodată, acesta pune decizia de desființare a activității Joint în România pe seama faptului că aceasta, fiind o organizație americană, devenise „o

[3] Am în vedere faptul că este vorba despre un volum masiv de documente, gen de publicație care, în zilele noastre, nu mai este frecventat, din nefericire, decât de grupuri restrânse de specialiști.

[4] Remarc, în treacăt, că Natalia Lazăr și Lya Benjamin datează documentul, în același timp, și în decembrie 1949, și în decembrie 1969 (probabil, pentru că evenimentele la care se face referire în conținutul raportului sunt exclusiv din perioada 1940-1949) – vezi p. 371. Elias Costiner nu a putut redacta mai devreme acest raport, deoarece a obținut acordul guvernului român pentru a emigra abia în noiembrie 1961, după „o lungă perioadă de persecuții și anxietate" (p. 395).

problemă politică pentru marea putere vecină [Uniunea Sovietică – n. S.B.M.] și pentru scopurile sale”, fapt care a sortit eșecului eforturile depuse de liderii Comitetului Democratic Evreiesc, împreună cu „unii reprezentanţi moderaţi ai guvernului” (încă un aspect care merită aprofundat, cu atât mai mult cu cât „elementele moderate” din cadrul regimului stalinist nou-instaurat sunt menţionate, în diverse forme evazive, în nu puţine documente occidentale ale vremii) – p. 394. Costiner deplânge faptul că „presiunea politică în continuă creștere a rușilor, cu puternicul său caracter stalinist”, a dus la modificarea conducerii Federaţiei Comunităţilor Evreiești, ca și a componenţei Comitetului J.D.C. (p. 386), și în mod special faptul că personalitatea luminoasă a doctorului Maximilian Popper, președintele Federaţiei, a fost treptat „pusă în umbră de factorii extremiști ai Comitetului Democratic Evreiesc, care erau dornici să se conformeze cerinţelor politice ale regimului” (p. 387). O altă figură apreciată de Elias Costiner a fost Israel Bacal, „care, deși era un comunist intransigent, se simţea evreu în inima sa, lucru pe care l-a dovedit în timpul colaborării noastre” (p. 387).

Uimitor de comprehensiv se dovedește dr. Costiner în relatarea raporturilor create cu regimul antonescian, instaurat la București într-un moment în care populaţia evreiască era deja ruinată. Aprobarea de a fi menţinută Comisia Autonomă de Ajutorare, sub auspiciile Centralei Evreilor, o pune atât pe seama „momelii” puse de W. Filderman, privind accesul noii puteri la „diversele tipuri de impozite, impuneri și extorcările la care era de așteptat ca populaţia evreiască să fie supusă”, cât și pe cea a unui factor surprinzător pentru un cititor al anului 2018: „Presupun totuși, că acest lucru nu ar fi fost posibil fără un dram de decenţă și un anumit simţ al responsabilităţii din partea unor factori importanţi ai noului regim, care nu au respectat pe deplin obiectivele criminale ale regimului nazist” (p. 378). O observaţie similară, fără îndoială formulată pe baza unor îndelungi și cerebrale observaţii, face E. Costiner și în legătură cu autorizarea ajutorului pentru deportaţii din Transnistria: „La 10 decembrie 1941, mareșalul Antonescu a adresat o scrisoare domnului dr. W. Filderman, prin care autoriza asistenţa evreilor deportaţi în Transnistria. Acest gest umanitar a fost în contradicţie flagrantă cu principiile și normele regimului de guvernare și în special cu principiile directoare ale germanilor. După cum s-a subliniat deja de către cei implicaţi în studiul întunecatei perioade naziste a deportărilor și lagărelor de exterminare, accesul la ghetourile din Transnistria, autorizat de mareșalul Antonescu, a permis ca o mare parte din deportaţi să supravieţuiască. Acesta a fost

singurul exemplu de acest tip din marea reţea a fabricilor germane ale morţii de pe tot cuprinsul Europei. Este greu de crezut că acest lucru se datorează doar presupuselor presiuni politice și diplomatice exercitate asupra mareşalului Antonescu. De fapt, pare a fi, mai degrabă, expresia sentimentelor sale naţionale de independenţă în faţa germanilor şi, în același timp, o oarecare decență, presupunând că el nu ar fi fost de acord cu scopurile şi metodele criminale ale aliaţilor săi. Aceasta poate fi o explicaţie și pentru măsurile luate de el de a reduce, la un moment dat, deportările. În acest context, ar trebui să fie menţionat că autorităţile române erau pe deplin informate despre contribuţia importantă a J.D.C. şi activitatea sa de asistenţă în ţară. (...) Această atitudine contrazicea flagrant dorinţele autorităţilor germane în efortul lor de a accelera «soluţia finală» în România" (pp. 379-380). Este reafirmat faptul că România, acolo unde sosea un număr crescând de evrei, fie reveniţi din deportare, fie refugiaţi din alte state europene sau din provinciile româneşti ocupate, „era singurul loc din Europa de Est în care se mai desfăşura activitatea J.D.C. și a devenit cunoscut și s-a declarat deschis faptul că asistenţa socială înfăptuită în acești ani de către Comisia Autonomă de Ajutorare era, de fapt, munca J.D.C.-ului" (p. 383). Raportul lui E. Costiner nu este, însă, unul complezent şi evidenţiază şi aspecte negative ale perioadei, precum „regimul cel mai crud" aplicat deportaţilor de la Vapniarka, fapt care a transformat acest lagăr într-unul de exterminare (p. 382), sau atitudinea ostilă a guvernatorului Transnistriei, Gheorghe Alexianu, care nu a primit „prea bine gestul de mărinimie al mareșalului" și a încercat să saboteze activitatea umanitară din lagărele de deportaţi (p. 380).

Natalia Lazăr şi Lya Benjamin acoperă cu adevărat întreaga perioadă de 100 de ani de activitate a Joint. Ultimele trei documente incluse în volum (doc. nr. 202-202, la pp. 471-501) sunt ample rapoarte despre activitatea desfăşurată de Joint în România, după 1989. Primul din acestea este un raport al directorului J.D.C. pentru România, Zvi Feine, care acoperă activităţile din perioada 1990-2006 şi oferă informaţii preţioase despre reanimarea acţiunilor culturale şi comunitare, în general, ale minorităţii evreiești din România, despre creșterea ponderii îngrijirii persoanelor vârstnice (inclusiv supraviețuitori ai Holocaustului), dar şi despre interesanta operaţiune de resuscitare a identităţii evreiești în rândul generaţiei cu vârstă medie, acţiune concretizată inclusiv în creşterea numărului de etnici declaraţi, în cazul comunităţii din Oradea. Raportul conţine şi o părere critică destul de tranșantă asupra unei laturi a

activităţii lui Moses Rosen: „În timpul regimului comunist, nu se puteau desfăşura activităţi menite să dezvolte *leadership*-ul evreiesc în România și nici nu se putea susţine educaţia informală în materie de iudaism. De asemenea, până la dispariţia rabinului Rosen, în mai 1994, orice investiţie în dezvoltarea formală sau informală a unei noi generaţii de lideri s-a dovedit imposibilă, din cauza opoziţiei sale și a mâinii de fier cu care îi controla pe toţi liderii formali sau informali. Nu a avut loc niciun proces de dezvoltare a *leadership*-ului, iar conducerea în comunităţile evreiești era în mare măsură «interzisă» generaţiilor de mijloc și mai tinere" (pp. 478-479). Ultimele două documente sunt rapoarte referitoare la perioadele 2005-2009, respectiv 2007-2016, iar autorii lor remarcă atât integrarea în comunităţile locale a numărului crescând de israelieni care se stabilesc în România, cât și apariţia unei generaţii tinere atașate de valorile cultural-religioase ale iudaismului. Aceste elemente, alături de reușita majoră a investiţiei J.D.C. în centrele comunitare, i-au permis actualului director al Joint-ului pentru România, Israel Sharli Sabag, să își încheie raportul într-o notă extrem de optimistă și au permis, deopotrivă, celor două autoare să își încheie cartea cu ultimul pasaj al aceluiaşi raport: „Aici, în România, am descoperit o viaţă evreiască puternică, am fost martor al unei incredibile renașteri comunitare. Am văzut evrei de toate vârstele învăţând împreună ce înseamnă iudaismul și încorporând aceste tradiţii în viaţa lor de zi cu zi, clădind conexiuni și apropiindu-se de comunitate. Sunt convins că această comunitate are un viitor puternic și că următoarele generaţii vor duce mai departe și vor celebra iudaismul aici, în România, pentru mult timp de acum încolo" (p. 501).

Aş fi necinstit dacă nu aş remarca, în mod special, obiectivitatea celor două autoare ale volumului prezentat, exprimată şi în gesturi aparent mărunte, precum precizarea dintr-o notă de subsol de la p. 246, în care se arată că „numărul evreilor din România, la recensământul din 1930, era de 756.930", în contrast cu cele afirmate de preşedintele J.D.C. din New York, M. Warburg, că ar fi fost vorba despre „aproape un milion de evrei"[5] (este notoriu că metoda „umflării cifrelor" este agreată de numeroşi autori care dedică timp cercetării minorităţilor naţionale, sub diverse aspecte). Deşi dedicat unui subiect faţă de care ar fi fost explicabil ca autoarele să îşi manifeste subiectivitatea/sensibilitatea, volumul de faţă

[5] În raportul său din 1969, dr. Elias Costiner aprecia la cca. 780.000 numărul evreilor din România, în 1940, precum și la 150.000 numărul cu care a scăzut această comunitate, după ocuparea unor provincii românești de către statele vecine, în vara acelui an (p. 372).

nu este o apologie a Joint-ului, ci o reconstituire exemplară şi inovativă a istoriei acestei organizaţii umanitare, din perspectiva prezenţei acesteia pe teritoriul românesc.

Cititorul volumului poate identifica fragmente de o mare frumuseţe, care exced categoric (fără a o anihila) esenţa presupus contabilicească a activităţilor J.D.C. De pildă, în iunie 1920, conducerea J.D.C. din New York a luat decizia de „a publica telegrama domnului Goldman [referitoare la mulțumirile adresate Joint-ului, în cadrul conferinţei de la Bucureşti a celor 52 de comitete locale din România – n. S.B.M.] cât mai larg posibil, pentru ca evreii din America să ştie că sumele cu care au contribuit la fondurile care sunt distribuite prin acest comitet duc, de asemenea, la dragoste frățească, și nu numai la alinarea suferinţelor nenumăratelor mii de oameni în numele cărora sunt strânse aceste fonduri de către evreimea americană” (pp. 178-179).

Încă mai remarcabile sunt unele pasaje din discursurile ținute cu ocazia adunării generale a donatorilor pentru Asistenţa Publică Evreiască din Bucureşti (iulie 1920): „S-a cerut amânarea alegerii pentru a elabora întâi un statut. Atunci a luat cuvântul dl. Al. Landesco, directorul Joint Distribution Committee, și într-o luminoasă improvizaţie a arătat adevărata menire a asistenței, care nu e chemată să facă statute și să pună bani la casa de fier, ci să se pună pe muncă, să facă operă practică, venind cât mai în grabă și cât mai eficace în ajutorul celor ce suferă și sunt în nevoie. Citând pe Joint Distribution, o organizaţie fără statut care a făcut în cinci ani mai mult decât a făcut în decenii orice organizaţie similară ca statut și regulament, citând apoi marea Anglie care e ceea ce e în omenire și totuși trăiește fără statut, adică fără Constituţie, ci numai prin legi tradiţionale, directorul Joint a câştigat, pentru punctul său de vedere, întreaga sală care l-a aplaudat călduros. Au înţeles cu toţii că la asistență trebuie inimă și muncă, și oameni care să aibă una și să fie capabili de cealaltă” (p. 181; conform relatării publicate în „Curierul Israelit”).

Entuziasmul moral nu pare, însă, a fi fost o motivaţie suficientă, pe termen lung, pentru toată lumea interesată de activitatea Joint-ului. Dacă, în decembrie 1919, se aprecia că „iernile care vin vor fi probabil fatale pentru ei [pentru evreii din România – n. S.B.M.], dacă evreimea americană nu-și va face datoria” (p. 147), trei luni mai târziu „Curierul Israelit” relata consfătuirea convocată de J.D.C. pentru organizarea Asistenţei Publice Evreiești, în cadrul căreia au fost făcute si propuneri care poate că excedau sentimentele pure ale lui Al. Landesco: „Dl. dr. Bauberger este de părere că nu trebuie să se amâne chestiunea, ci să

începem imediat a lucra. Arată cât de mult se cheltuieşte la Bucureşti pentru întreţinerea instituţiilor evreiești. Toate acestea evreii din capitală le-au făcut cu propriile lor mijloace. Astăzi se cere însă muncă organizată. Aceasta nu se poate face prin oameni onorifici, ci ne trebuie oameni rutinaţi, care să muncească în permanenţă şi ca atare trebuie să fie plătiţi. Trebuie un birou bine organizat, care să ţină adevăratul Cadastru al sărăcimii din Bucureşti. Trebuie ca organizaţiile reprezentate aici să contribuie cu ceva la cheltuieli" (p. 149). Semnificativ este și faptul că întrunirea cu pricina a avut loc în localul Lojii „Noua Fraternitate", fapt apreciat de Landesco drept foarte potrivit, „deoarece loja e terenul neutru unde ne întâlnim cu toţii" (p. 148). Această lojă masonică (sau paramasonică, după unii autori) de rit B`nei Brith (bazată pe etnicitatea exclusiv evreiască a membrilor) s-a implicat activ în acţiunile de binefacere iniţiate de J.D.C., precum distribuirea de alimente tradiţionale de Paştele evreiesc, în Bucureşti, acţiune în vederea căreia Loja „Noua Fraternitate" a intermediat donaţiile J.D.C. și a adunat, de asemenea, prin mijloace proprii, o sumă mare de bani, folosită în același scop (p. 155)[6].

Se pare că nimic nu era lăsat la voia întâmplării în cadrul eforturilor logistice ale Joint, din moment ce conducerea centrală a acestuia s-a arăta „foarte nerăbdătoare să cooperăm cu marea comunitate a evreilor de origine română din America", organizând în 1938 și o întrunire cu „reprezentanţi de seamă ai comunității de origine română (originari din Vechiul Regat, Basarabia, Bucovina și Transilvania)", în vederea implicării acestora în programul de ajutorare a coetnicilor aflaţi în România (p. 244). Așadar, într-o perioadă de ascensiune majoră a statelor revizioniste, în care multă lume se străduia să divizeze România și toate comunitățile ei, Joint făcea eforturi de a-i cimenta unitatea!

În ceea ce privește raţiunea de a exista a J.D.C., aceasta nu era un scop în sine. Găsim o superbă exprimare a acestei idei, din partea directorului pentru Europa al Joint, dr. Joseph Schwartz, care a declarat în cadrul unei întâlniri avute cu dr. Petru Groza, președintele de stânga al Consiliului de Miniștri al României: „Cea mai mare bucurie pentru noi, evreii din America, ar fi desfiinţarea Joint-ului. Ceea ce ar însemna desfiinţarea mizeriei. Până atunci avem o misiune sacră de îndeplinit şi o operă grea de rezolvat. Pentru aceasta ne străduim în numele ei, facem apel la toate conştiinţele. În acest sens înţelegem să adaptăm organismul

---

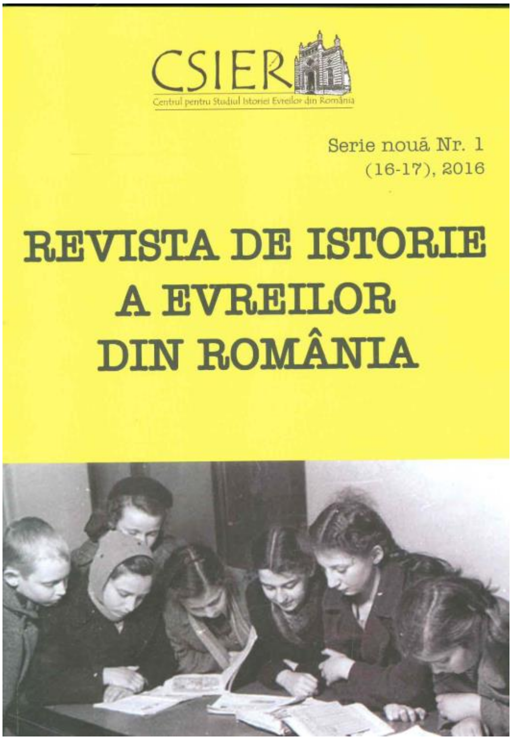
[6] B`nei Brith este menţionat și în raportul din 1969 al lui Elias Costiner, în legătură cu comemorarea deportării evreilor în Transnistria, organizată în 1966 la sediul din Tel Aviv al acestei organizaţii (p. 397).

nostru de asistenţă condiţiilor speciale ale fiecărei ţări şi să menţinem Joint-ului calea largă și luminoasă a democrației sociale, de unde a pornit și spre care se vrea încadrată" (p. 303).

Trebuie menţionat că Lya Benjamin şi Natalia Lazăr au pregătit foarte bine momentul receptării volumului de documente dedicat Joint-ului, prin alcătuirea și publicarea, sub aceeași dublă egidă, a unui album bilingv (*Un secol de activitate în România. American Jewish Joint Distribution Comittee. A Century of Activity in Romania*, București, Editura Hasefer, 2016, 136 p.). Inspirata selecţie de fotografii (identificate, în special, în Arhiva Joint-ului păstrată la New York, dar și în arhivele deţinute de C.S.I.E.R. şi C.N.S.A.S., Academia Română și F.C.E.R.), este însoţită de succinte texte lămuritoare, asupra cărora nu zăbovim, deoarece conţin lucrurile cunoscute deja de cititorii volumului de documente prezentat în cele de mai sus. În ansamblu, așa cum menționează dl. Aurel Vainer, „albumul reflectă în mod sintetic, îndeosebi cu ajutorul imaginilor, esențialul a ceea ce a însemnat Joint în România" (p. 7).

Silviu B. MOLDOVAN

***Revista de Istorie a Evreilor din România*, serie nouă, nr. 1 (16-17), 2016, editor Natalia Lazăr, Federația Comunităților Evreiești din România, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, Editura Hasefer, București, 2016, 442 p.**

Înființat în urmă cu mai bine de 40 de ani, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România își desfășoară activitatea pe mai multe planuri, având ca scop cercetarea istoriei comunității evreiești. Astfel, încă de la început, pe lângă studiul în arhive și biblioteci, pentru strângerea de materiale, se acționează și în direcția formării unei arhive de istorie orală și a unei biblioteci proprii. Se inaugurează, la doar un an de la înființare, un Muzeu al Obștii Evreilor din România. Se efectuează, de asemenea, mai multe săpături arheologice pentru descoperirea unor atrocități comise în timpul prigoanei declanșate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Centrul organizează conferințe și expoziții, având colaborări cu diferite institute internaționale. Un alt rezultat al muncii asidue depuse de cercetătorii și colaboratorii C.S.I.E.R. îl reprezintă numeroasele lucrări care oglindesc diferite aspecte ale comunității evreiești în contextul românesc. Pentru editarea acestora și nu numai, în 1990 se înființează Editura *Hasefer*, binecunoscută în peisajul literar românesc prin titlurile tipărite din literatură, artă, filosofie, istorie.

Alături de culegeri de documente, monografii și studii redactate de Centru, între 1997 și 2012 este editat și periodicul institutului, care, sub denumirea de *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România*, continuă *Buletinul Bibliotecii, Muzeului și Arhivei Istorice a*

Templului Coral din București, apărut, timp de câțiva ani, în deceniile patru și cinci ale secolului trecut. Începând cu anul 2016, propunându-și o apariție anuală, *Revista de Istorie a Evreilor din România* revine, într-o formă îmbunătățită, cu un colegiu editorial care cuprinde atât personalități din principalele centre universitare din țară: București, Cluj, Iași, cât și din Marea Britanie și Statele Unite. De altfel, din cele 31 de lucrări, aproape o treime sunt editate în limbi de circulație internațională (nouă în limba engleză și una în limba franceză), facilitând considerabil expunerea pe plan internațional. Publicația beneficiază, de asemenea, de sumar, cuvinte-cheie și rezumate ale studiilor în limba engleză.

Numărând 442 de pagini, *Revista* se impune dintru început. Editorul acestui număr este dr. Natalia Lazăr, șeful compartimentului Cercetare și Proiecte. Colegiul de redacție este coordonat de Adrian Cioflâncă, directorul C.S.I.E.R., care, în cadrul secțiunii introductive, cu *Schiță pentru o istorie a Centrului pentru Studiul Evreilor din România*, înfățișează traseul parcurs și etapele principale ale activității, de la înființare până în prezent. Restul de șase secțiuni acoperă o plajă largă de interes privitoare la comunitatea evreiască.

În capitolul *Emancipare și identități multiple*, Lya Benjamin, cu *Problematica emancipării în scrierile unor conducători spirituali ai evreimii române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, prezintă diferite considerații aparținând unor vârfuri ale intelectualității evreiești, precum și argumentele divergente ale acestora în privința necesității modificării statutului și percepției minorității, în cadrul politic al epocii. Ildiko Galeru, prin *Evreii din România între emancipare și integrare: soluții, dileme, incertitudini*, descrie evoluția ideii de comunitate evreiască în provinciile românești, confruntarea dintre spiritul conservator și curentul modernist.

Attila Gidó se referă la *calea* comunității din Transilvania, la adoptarea maghiarismului, românismului, ce capătă anvergură după cedarea teritorială, sau sionismului, în lucrarea *Identitatea evreilor ardeleni în perioada interbelică*. Camelia Crăciun restrânge aria cercetată la *Bucureștiul interbelic, centru emergent de cultură idiș*, studiind factorii care favorizează transformarea capitalei într-un focar de cultură în viața comunității. Bogdan Ciurezu supune atenției problema sionistă în perioada interbelică, controversele din jurul emigrării în Palestina sau a acceptării situației din țară, apelând la opiniile unor cunoscuți autori de origine evreiască. Lucrarea sa se intitulează *Zionism in the writings of the*

Romanian Jews authors in the Interwar. Case study – E. Dorian, M. Sebastian, U. Benador and I. Peltz.

Dana Ionescu, prin *„Dans le même bateau". Périple mouvementés*, continuă aceeaşi linie, a emigrării, cu un studiu de caz, în Canada de data aceasta, punând accentul pe teritoriile francofone, plecând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, trecând prin cel de-al Doilea Război Mondial şi ajungând până în 1965, observând şi relaţiile care s-au stabilit cu societatea canadiană, în special cu biserica catolică.

Instituțiile evreiești în sfera publică încep cu lucrarea lui Liviu Rotman, *From „Kehillah" to Jewish Society*, care creionează schimbările survenite în comunitatea traditională, ca urmare a creării şi modernizării statului român. Anca Tudorancea (Ciuciu), în studiul său *Şcoala şi ciocanul. Prima şcoală evreiască de meserii din Bucureşti*, arată modul în care a încercat forţa de muncă evreiască să se adapteze contextului social și să se pregătească pentru integrarea în societate. Andreea Toma, prezentând *Revista „Sfetnicul mamelor" – micromonografie*, încearcă să sondeze un subiect aparte, rolul femeii în societatea evreiască, prin intermediul studierii unei publicaţii editate de femei la începutul secolului trecut. Cristina Toma descrie „cea mai frumoasă sinagogă din Europa Răsăriteană", *Cahal Grande și slujitorii ei*, aparţinând comunităţii sefarde din Bucureşti. Lucian-Zeev Herşcovici se apleacă asupra modului în care era prezentată istoria evreilor, conform cu propaganda oficială, în *Apologetics and the Search for Roots: The Jewish Past in Romania as Presented in „Revista Cultului Mozaic", 1956-1976*. Anul 1969 este descris de către istoricul Florin Stan, prin prisma celor mai importante momente economice, politice și culturale, în *Cronologia relațiilor bilaterale Romania – Israel (1969)*.

Chestiunea evreiască în cheie academică: emancipare și drept de proprietate deschid *Spectrele antisemitismului*. Liviu Neagoe tratează drepturile comunităţii în a doua parte a secolului al XIX-lea, comentând modificarea, în anul 1879, a articolului 7 din Constituţia de la 1866. Lucian Nastasă-Kovács, în *Preludii ale Holocaustului. Congresele studențești antisemite din anii '20*, detaliază cadrul în care s-au născut și au proliferat mişcările radicale de dreapta, precum și relaţia dintre diferitele grupări.

Gheorghe Onișoru oferă *Considerații privind politica antisemită a guvernului Goga-Cuza*, scoţând în evidenţă măsurile adoptate de acesta în timpul celor 40 de zile cât s-a menţinut la putere, fiind precursorul regimului personal al regelui Carol al II-lea. *Reaction of Converted Jews and Their Families to Anti-Semitic Laws: Romania, 1940-1942* ne arată

relaţia comunităţii cu biserica în timpul războiului şi atitudinea evreilor convertiţi, un adevărat test al caracterului, Ion Popa susținând afirmaţiile cu citate din diferite petiţii.

Vlad Solomon deschide capitolul ce priveşte *Holocaustul și urmările sale* printr-un studiu de caz: *Marcel Iancu – mărturie despre Pogromul din București*. Lucrarea are la bază manuscrisul artistului, care a trăit experienţa Rebeliunii Legionare din zilele de 21-23 ianuarie 1941. Veronica Rozenberg aduce în lumină istoria tatălui, Albert Rosinger, prin *Wapniarka – o republică totalitară în miniatură (1941-1944)*, unde acesta povesteşte internarea sa în lagărul de la Târgu Jiu (1941-1942), apoi în lagărul Wapniarka, din Transnistria (1942-1944). Marius Popescu o înfățișează pe *Eva Heyman – destinul unui copil în timpul Holocaustului*, cu fragmente din jurnal, care descriu viaţa evreilor aflaţi în nordul Transilvaniei, cedat Ungariei în urma Dictatului de la Viena.

Adrian Cioflâncă prezintă *Erasing Memory. The destruction of Old Jewish Cemeteries in Bucharest and Iași during Ion Antonescu's Regime.* Cum se desprinde din titlu, lucrarea analizează motivele care au stat la baza dezafectării a două dintre cele mai vechi cimitire din țară, cel de pe strada Sevastopol din București, în vara anului 1942, și a cimitirului Ciurchi din Iași, în anul următor. Emanuel Bălan scrie despre *Evreii din Târgu Neamț în timpul dictaturii Antonescu, septembrie 1940-august 1941*, despre obligaţiile ce constau în taxe și în muncă în folosul comunităţii, despre deportări în Transnistria și evacuarea la Buhuși a întregii comunităţi. *Holocaust Survivors and Soviet Policies in Postwar Chernivtsi, 1944-1946* sunt creionate de către Natalya Lazar, încercându-se descrierea experienţei schimbării de regim într-un oraș de graniţă.

Capitolul *Prezenţa Organizaţiei Joint în România* debutează cu *Joint Distribution Comitee's Early Stages in Romania: (1916-1921)*, în care editorul revistei, Natalia Lazăr, evocă, pe baza unor noi documente descoperite în arhivele din New York ale Comitetului, unele aspecte mai puţin cunoscute din activitatea timpurie desfășurată în Romania. Mikhail Mitsel cercetează *Jewish Life in Eastern Europe Before the Holocaust Through the Eyes of the JDC Photographer Herbert J. Seligmann.* Jurnalul său, privitor la călătoria efectuată, în 1936, în Europa de Est, a putut fi reconstituit și înfățișat publicului, împreună cu imagini inedite. Fost director zonal pentru România, între 1988-2006, Zvi Feine revine în actualitate cu *Joint Distribution Comitee's Activities in Romania: Before and After the Revolution.* Din această postură, încearcă să descrie

preocupările Comitetului şi modificările survenite în programele sale, ca urmare a definirii noului cadru politic.

Ultimul capitol, intitulat *Recenzii*, începe cu descrierea, de către Liviu Beriş, a cărţii *Munca Obligatorie a Evreilor din România (1940-1944). Documente,* editată de Ana Bărbulescu, Alexandru Florian, Alexandru Climescu, Laura Climescu (eds.), având o prefaţă de Paul A. Shapiro, Editura Institutului Naţional pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Iasi, Editura Polirom, 2013, 562 pp. A doua prezentare îi aparţine lui Liviu Rotman și se referă la *Pogromul itinerant sau Decembrie antisemit. Oradea, decembrie 1927*, un volum îngrijit de Lucian Nastasă-Kovács, având un cuvânt înainte de Alexandru Florian, București, Editura Curtea Veche, 2014, 471 pp.

Gabriela Bădescu înfățișează *Viitorul amintirii și Holocaustul*, de Geoffrey Hartman şi Aleida Assmann, în traducerea lui Francisca Solomon, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, 209 pp, pentru ca această secţiune să fie încheiată de Lya Benjamin, răsfoind *The Romanian Kehillah: The Pulse, Character, and History of the Jewish Community in Romania*, lucrare scrisă de Liviu Rotman și tradusă de George Weiner, The Goldstein-Goren Diaspora Research Center, Tel Aviv University, 2015, 259 pp.

Bine structurată, *Revista de Istorie a Evreilor din România* beneficiază de o participare internaţională, autorii, de o reală valoare, prezentându-se cititorului în ultimele file. Conţinând mai multe imagini şi texte inedite, studiile reflectă o documentare temeinică şi o putere de analiză demnă de apreciat. Suntem convinși că apariţiile ulterioare ale *Revistei* vor confirma linia trasată de acest număr și vor consolida locul merituos pe care se situează astăzi.

Theodor BĂRBULESCU

Florin C. Stan, *România-Israel. Relații bilaterale (1948-1991)*, prefață de Carol Iancu, Cluj, Editura Argonaut, 2016, 537 p.

În continuarea preocupărilor sale mai vechi privind istoria etnicilor evrei din România, concretizate prin obținerea titlului de doctor cu o teză referitoare la acest aspect (2009) și prin volumele *Portul Constanța – poartă deschisă evreilor spre „Țara promisă". Studii privind „problema evreiască" în România 1938-1944* (2007) și *Situația evreilor din România între anii 1940-1944* (2012, tot la Editura Argonaut), istoricul Florin Stan revine în peisajul istoriografic cu o nouă lucrare pe aceeași temă.

De această dată, autorul a profitat de accesul la documentele diplomatice ale Arhivei Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.) pentru a oferi specialiștilor și publicului un volum privind istoria cronologică a relațiilor diplomatice dintre România și Israel, în perioada 1948-1991, adică între apariția statului israelian modern și prima vizită a unui șef de stat român în această țară.

Cronologia datelor istorice este prezentată anual, dar domnul Stan a dorit să împartă cele peste patru decenii pe care le-a avut în vedere în cinci etape distincte, periodizare jalonată de anii 1948 (proclamarea Israelului), 1955 (admiterea României în O.N.U.), 1970 (debutul deceniului «relațiilor speciale» româno-israeliene – o sintagmă foarte bine aleasă de autor pentru a defini eforturile depuse de România pentru încheierea Acordului de la Camp David, susținută, de altfel, argumentat cu datele și documentele finale din volum), 1979 (începutul „ultimului deceniu al regimului socialist-totalitar de la București") și 1990 (relațiile externe ale României democratice de astăzi).

Ceea ce poate remarca orice cititor, dar mai ales ceea ce poate interesa orice specialist al perioadei comuniste sau al problemelor politicii externe, este multitudinea de date oferite de autor privind fiecare an în parte. Autorul nu se opreşte doar la datele politice (deşi desigur că acestora le acordă rolul de prim-rang), ci oferă şi o sumedenie de informaţii privind evenimente bilaterale de natură culturală (spectacole susţinute de artişti în vogă, precum Corina Chiriac, turnee de teatru – Silviu Purcărete, Florin Piersic), sportivă (meciuri de fotbal), economică, științifică sau privind problemele tinerilor. Totodată, sunt punctate nu doar întâlnirile diplomatice directe, ci și vizitele emisarilor şi interpuşilor liderilor ambelor state, precum şi primirea de către Ceaușescu a liderilor organizaţiilor evreiești mondiale (Comitetul Mondial Evreiesc, B'nei B'rith). Volumul oferă, așadar, o prezentare sistematică și exhaustivă a tuturor momentelor de interes pentru ambele popoare în perioada tratată, ceea ce-l face de neocolit pentru orice cercetător atras de istoria acelor ani.

De asemenea, ţinem să remarcăm şi admirabilul efort al autorului de a adnota bibliografic și de a completa din punct de vedere informaţional aproape fiecare eveniment prezentat, prin ample și bine documentate note de subsol, al căror număr total depășește 1.200, ceea ce credem că este pe deplin elocvent în privința acribiei și profesionalismului cu care d-l Stan a tratat subiectul, oferind, în acest sens, un model de urmat pentru orice cercetător cu preocupări similare.

Pe deasupra, cum deja am amintit, notele de subsol nu sunt doar simple trimiteri bibliografice la datele din volum, ci și confruntări critice ale acestora, transformându-se pe alocuri în adevărate expuneri asupra unor subiecte, la finalul cărora autorul își prezintă și propria opinie. Pentru a oferi și câteva exemple, le amintim pe acelea care ne-au atras atenţia, cum ar fi analiza cazului Pacepa, de la pp. 195-196 (în care sunt prezentate mai multe opinii referitoare la efectele dezertării acestuia, atât pro, cât și contra), sau nota de subsol nr. 210 de la p. 237, în cadrul căreia sunt expuse opiniile acelora care susţin că unii dintre vectorii evrei cu care se întâlnea Ceaușescu în anii '70 nu reprezentau foarte mult în mod real, nefiind nişte factori decizionali sau de influenţă semnificativi.

Dovada echilibrului și a bunei-măsuri în evaluarea evenimentelor este oferită și de nota de subsol nr. 249 de la p. 197, în care autorul prezintă o opinie argumentată, conform căreia marele succes diplomatic românesc din anii 1977 și 1978 (medierea israeliano-arabă pre-Camp David) n-a adus României efectele scontate, pentru că, ulterior, Israelul s-

a orientat către alte state pentru a face intermediere diplomatică. Când ne-am referit la echidistanța și corecta abordare a d-lui Stan, am avut în vedere faptul că, anterior acestei note de subsol, au fost prezentate mai multe alte note, în care cei implicaţi elogiau acţiunea lui Ceauşescu şi a României, or nota amintită are darul de a reechilibra aprecierea istorică a momentului.

Desigur, atunci când sunt analizate atât de multe evenimente, dintr-un interval temporal destul de mare, sunt inerente şi aprecierile mai puţin „lucrate". Spre exemplu, la p. 246 se arată că vizita în România a primului-ministru Yitzhak Shamir, din august 1987, „a conferit Bucureştiului prestigiu atât în Occident, cât şi în Orient" (textul e chiar evidenţiat cu bold). În acea perioadă de final de regim, când imaginea României şi a lui Ceauşescu în presa externă erau catastrofale, nu prea ştim ce prestigiu mai putea oferi ţării noastre simpla vizită a unui prim-ministru, şi cu atât mai puţin în Orientul anti-israelian. De asemenea, uneori, la notele de subsol sunt citate afirmaţii ale lui Larry Watts, mai ales pentru aspecte legate de servicii secrete (p. 254), fără a i se alătura sau contrapune alte opinii, fapt credem necesar, întrucât credibilitatea științifică a d-lui Watts e serios pusă sub semnul întrebării de unii cercetători şi analişti ai perioadei comuniste (a se vedea Dumitru Lăcătuşu, *Banca Naţională a României, Larry Watts și istoria naționalistă*, www.revista22.ro, sau Marius Mioc, *Răstălmăcirile lui Larry Watts și răstălmăcirile altora despre Larry Watts*, www.contributors.ro).

Volumul surprinde foarte bine modificările în timp ale factorilor de interes ai ambelor state. Dacă, în primii ani, România a avut relaţii firave cu tânărul stat israelian, fiind şi ea obligată să se alăture „semi-boicotului" impus de Stalin, de la mijlocul deceniului şase a început să fie interesată de dezvoltarea relaţiilor economice, pentru ca, în anii '80, interesul major să fie acela de a beneficia de puternicul sprijin al *lobby*-ului evreiesc din S.U.A., pentru obţinerea clauzei naţiunii celei mai favorizate. De partea cealaltă, interesul major al Israelului a fost reprezentat de continuarea cu orice preţ a emigrării evreilor din România, de dezvoltarea relaţiilor economice, dar şi de menţinerea relaţiilor diplomatice oficiale după „Războiul de şase zile". În deceniul nouă, când România era interesată de clauză, iar Israelul de emigrare, asistăm la un adevărat periplu al şef-rabinului Moses Rosen în Israel, unde a mers în vizită de mai multe ori în fiecare an şi a fost primit la nivel foarte înalt (prim-ministru, miniştri).

Cea de-a doua jumătate a volumului este constituită din anexe, ce întregesc și detaliază foarte bine cronologia din prima jumătate a acestuia, o nouă dovadă a profesionalismului și a seriozității științifice a autorului. La rândul lor, anexele sunt de mai multe tipuri: documente, statistici, liste, situații numerice.

Cele mai valoroase anexe sunt, desigur, cele documentare. D-l Stan editează 75 de documente, acoperind perioada 1930-1991, dar cu accent pe deceniile șapte-nouă. Ca sursă arhivistică, ele provin majoritar din Arhiva M.A.E., dar și din Arhiva C.N.S.A.S. Dintre acestea, cele mai interesante sunt documentele ce prezintă detalii ale tratativelor purtate între România și Israel privind vânzarea evreilor, chiar dacă datele nu provin din sursă directă, pentru că M.A.E. a fost doar organizator al întâlnirilor, neparticipând la discuțiile financiare concrete, care au avut loc la Ministerul Comerțului Exterior.

Unul dintre documentele care ne-a atras atenția îl constituie Anexa nr. 39, de la pp. 382-393, fiind vorba de o vastă analiză referitoare la populația de origine românească din Israel, întocmită în anul 1979 de un diplomat român din Tel Aviv, care la final are și un tabel privind numărul anual de emigranți din fiecare țară socialistă, începând cu 1960. Datele din tabel relevă faptul că până în anul 1971, când U.R.S.S. a permis emigrarea masivă a etnicilor evrei în Israel, România conducea detașat la numărul de emigranți evrei, depășind de câteva ori și uneori de zeci de ori (în anii 1961, 1963 și 1964) numărul total de emigranți evrei din toate celelalte state comuniste europene.

Precum în prima jumătate a volumului, documentele editate sunt însoțite de ample note de subsol, care bineînțeles că nu sunt atât de numeroase, fiind vorba de un număr mult mai mic de evenimente avute în vedere și care oricum sunt deja analizate în prima parte. Remarcăm, mai ales, nota de la pp. 418 și 419, în care este examinat, critic și pertinent, Decretul nr. 402/1 noiembrie 1982, prin care persoanele ce doreau să emigreze definitiv erau obligate la plata cheltuielilor suportate de stat pentru școlarizarea lor. Autorul aduce noi dovezi că această măsură, totalmente nedreaptă și abuzivă, ce a adus la bugetul de stat sume insignifiante, oricum risipite în „investiții” faraonice și bugetivore, a adus în fapt deservicii masive României pe plan extern, decontate, desigur, cu supra de măsură și în plan economic. În opinia noastră, acest decret se alătură lungului șir de măsuri aberante luate de Ceaușescu în deceniile opt și nouă, care nu puteau avea alt final decât cel pe care l-a și avut: falimentul economic, social, cultural și mai ales moral al poporului

român. Trecând peste faptul că România deceniului nouă nu asigura unui cetăţean nici măcar condiţiile minimale pentru afirmarea propriei personalităţi, fără încălcarea demnităţii umane, ceea ce făcea pe deplin validă şi explicabilă emigrarea, decretul batjocorea în mod flagrant orice normă de guvernare în numele cetăţeanului, ale cărui drepturi şi libertăţi sunt inviolabile. Oare ce mai rămânea din art. 21 din Constituţia din 1965, care prevedea că învăţământul „de toate gradele" era gratuit în mod necondiţionat, iar, pe deasupra, cel general era „obligatoriu"?

De mare folos pentru cercetători sunt şi Anexele A şi B, pp. 473-485, care vin ca un fel de corolar sintetic al datelor din întregul volum. Prima anexă cuprinde o listă cu informaţii detaliate privind toate acordurile, înţelegerile şi actele bilaterale încheiate între România şi Israel, în perioada avută în vedere. Pentru fiecare document semnat de cele două părţi se menţionează pe scurt ce aspecte tratează şi ce prevederi au fost agreate. Practic, aveam de-a face cu o mini-cronologie diplomatică româno-israeliană.

Cea de-a doua anexă este o situaţie numerică a emigrărilor anuale ale evreilor din România în Israel, întocmită pe baza informaţiilor prezentate de documentele oficiale descoperite în fondurile A.M.A.E., dar adnotată critic şi completată cu date oferite şi de alte surse israeliene (Biroul Central de Statistică din Ierusalim, fostul ambasador Yosef Govrin) sau româneşti (Radu Ioanid, Mircea Răceanu). Este, practic, cel mai exhaustiv material privind emigrarea evreilor din România existent în prezent în istoriografia românească.

În final, lucrarea este îmbogăţită şi cu o listă cuprinzând o parte dintre „personajele" volumului (prim-miniştri, miniştri de externe şi reprezentanţi diplomatici români şi israelieni ce au activat în perioada 1948-1991), completată cu o listă a diplomaţilor israelieni de la ambasada din Bucureşti, din aceleaşi decenii.

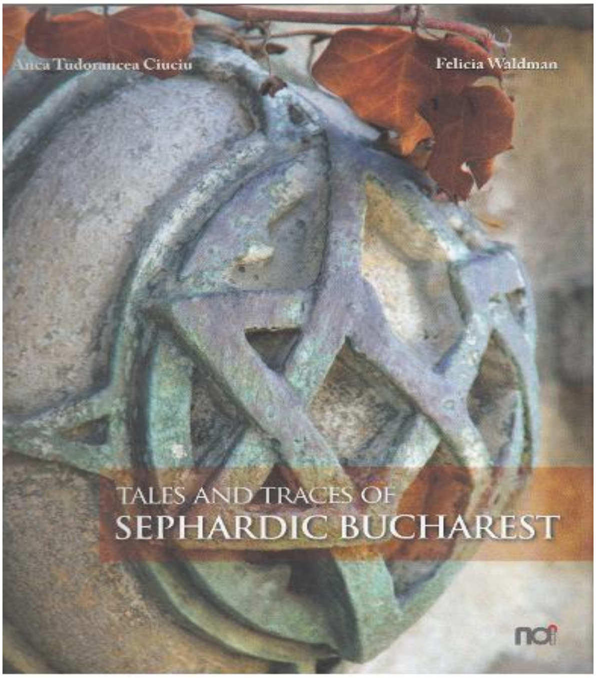
Desigur, un autor ce acordă o atât de mare importanţă acribiei şi exhaustivităţii ştiinţifice nu putea publica volumul fără prezentarea consistentei bibliografii folosite şi fără un indice de nume, cărora li se adaugă şi un abstract în limba engleză.

Concluzionând, considerăm că lucrarea este de primă importanţă pentru istoriografia perioadei comuniste şi a politicii externe, fiind de un real folos cercetătorilor interesaţi, dar şi publicului larg, prin cantitatea extrem de mare şi de vastă de date prezentate, unele dintre ele spinoase şi de mare interes (cum ar fi aspectele mercantile ale emigrării evreilor în Israel, medierea între Israel şi statele arabe), precum şi prin analizarea lor

critică şi echilibrată. Considerăm că volumul de faţă poate fi folosit cu succes ca model și de alţi cercetători interesaţi de politica externă. Folosind aceeași metodă, ar putea fi oferite publicului volume de valoare, privind relaţiile bilaterale ale României cu alte state (cum ar fi: U.R.S.S., S.U.A., R.F.G. etc.)

Liviu PLEŞA

Anca Tudorancea Ciuciu, Felicia Waldman, *Tales and traces of SEPHARDIC BUCHAREST*, graf.: Irina Spirescu, ed.: Emil Stanciu, Bucureşti: NOI Media Print, 2016, 143 p.

Cartea-album pe care o vom prezenta în cele ce urmează, publicată de Anca Tudorancea Ciuciu şi Felicia Waldman în 2016, la Editura NOI Media Print, este o continuare a unui prim volum, apărut în anul 2011, *Istorii şi imagini din Bucureştiul evreiesc*. Obiectivul asumat de către cele două cercetătoare este acela de a „deschide o poartă spre o lume ce pare azi de basm", de a nu lăsa uitarea să se aştearnă asupra contribuţiei unei comunităţi care astăzi aproape că nu mai există. Este vorba despre aportul adus de către comunitatea evreilor sefarzi la dezvoltarea şi modernizarea Bucureştiului, fiind deschizători de drumuri în domenii de o importanţă capitală, precum cel financiar, cultural, muzical sau medical.

Volumul este alcătuit ca un fel de puzzle, după cum o recunosc autoarele însele, ale căror contribuţii se împletesc şi se completează extrem de armonios. Temele abordate în volum privesc: itinerariul sefard în Imperiul Otoman şi pe teritoriul Valahiei şi Moldovei, proverbe şi scrisori, străzi, cimitirul sefard de pe Șoseaua Giurgiului, biografiile unor personalităţi marcante ale comunităţii sefarde, contribuţiile evreilor spanioli la dezvoltarea comercială a Bucureştiului, precum şi a altor ramuri economice.

Stabiliţi în număr mare în Imperiul Otoman, după expulzarea din 1492, negustorii evrei spanioli au pus bazele unor comunităţi importante în oraşe româneşti ca: Bucureşti, Iași, Craiova, Calafat, Ploieşti, Giurgiu, Constanţa, Brăila etc., graţie şi atitudinii binevoitoare a domnitorilor valahi faţă de evrei. Nostalgia locurilor de unde plecaseră cu ani în urmă avea să-i însoțească, însă, pe evreii sefarzi, fapt demonstrat și de folosirea pe mai departe de către aceştia a idiomului iudeo-spaniol, a unor tradiţii și chiar a numelor spaniole. Un capitol integral este, astfel, dedicat doar acestui aspect, cu un titlu extrem de sugestiv: *Mi Querida y Dulce Espagña*.

Prima prezenţă a evreilor sefarzi la Bucureşti este atestată în anul 1550, pentru ca recunoaşterea lor ca entitate de sine-stătătoare să le fie acordată de către Nicolae Mavrocordat, în anul 1730. Se pare că la luarea acestei decizii şi-ar fi adus aportul doi negustori sefarzi otomani renumiţi în epocă, Daniel de Fonseca și Mentes Bally, extrem de apreciaţi de domnitorul muntean. Iniţial, evreii s-au stabilit în proximitatea zonei de târg din centrul capitalei, în zona Lipscani-Sfântu Gheorghe, dând naştere mahalalei Popescului (actuala zonă a Unirii), unde se va construi în anii 1819 și 1820 cea mai importantă sinagogă, Cahal Grande. Reconstruită în anii 1853 şi 1891, aceasta avea să fie incendiată în integralitatea sa de către legionari, în timpul rebeliunii din 1941.

Potrivit unei catagrafii din 1838, alături de mahalaua Popescului, care reprezenta centrul comercial şi spiritual al comunităţii evreieşti bucureştene, mai existau cartierele sau mahalalele Stelea, Răzvanului, Sfânta Vineri, Curtea Veche, Sfântu Ioan Nou.

Cât priveşte componenţa numerică a comunităţii evreieşti din Bucureşti, doctorul Iuliu Barasch, care vizitase Moldova şi Valahia în anii 1841 şi 1842, menţiona că aceasta însuma 1000 de familii, dintre care doar 150 de familii erau alcătuite din sefarzi. De asemenea, dintr-o scrisoare trimisă de I.D. Bally lui G. Cavadia, consulul Spaniei la Brăila, la 3/15 iunie 1897, aflăm date importante despre situaţia comunităţii israelite spaniole din Bucureşti. Astfel, aflăm că la Bucureşti trăiau „320 de familii sau 1600 de suflete (320 ori 5)", comunitatea fiind condusă în acel moment de către Solomon Iosef Halfon, alături de un consiliu alcătuit din 7 reprezentanţi, dispunând de două sinagogi: Qahal Gados Gadol (Cahal Grande), situată pe str. Negru Vodă, şi Qahal Gados Shalom (Cahal Cicu), situată pe str. Spaniolă.

În jurul celor două temple se aflau o serie de instituţii importante, precum: Şcoala de băieţi a Comunităţii Israeliţilor de rit spaniol (1730),

Şcoala de fete a Comunităţii Israeliţilor de rit spaniol (1891), Palatul Comunităţii Spaniole, Policlinica Comunităţii Israelite Spaniole, Azilul de bătrâni (1894) etc.

Comunitatea evreilor sefarzi și-a încetat existenţa de sine-stătătoare după 1944, când ultimul șef-rabin sefard, Sabety Djaen, a părăsit România. Practic, în 1949 comunitatea israeliţilor de rit spaniol din Bucureşti a fost desfiinţată, luând naştere Secţia sefardă a Comunităţii evreilor din București, conducerea comunităţii evreilor sefarzi fiind preluată de către șef-rabinul ashkenad Alexandru Șafran.

Potrivit Ezrei Alhasid, în 1980, la împlinirea a 250 de ani de la prima „întăritură domnească", în Bucureşti mai trăiau circa 500-600 de evrei sefarzi (*Evreii spanioli din România*, în „Revista Cultului Mozaic", nr. 461, 1980, p. 6).

Un loc aparte în cadrul volumului a fost alocat celor „Zece povești comerciale de succes...", fiindu-ne prezentate firme evreiești care au avut un impact economic hotărâtor în epocă, gen: casa de modă „Au Bon Goût", magazinul de modă masculină și parfumerie „High-Life", magazinul de stofe „La Papagal", prima casă de schimb „La Bursă", firma de boiangerie și curățătorie „B. Aftalion", atelierul și magazinul de desfacere articole de aramă „Iosef M. Fermo", banca „Halfon et fils", ziarul financiar „Mercurul Român" ş.a.

Dar, dintre toate capitolele care alcătuiesc acest volum, cel mai impresionant ni s-a părut a fi cel dedicat unor „Personaje ale Bucureştiului sefard". Sunt de fapt personalităţi ale comunităţii evreilor spanioli, care au adus o contribuţie de neocolit în domeniul financiar (Davicion Bally, Hillel Manoach, Salomon Halfon), cultural (Leon Alcalaz, Simion Benvenisti, Ernest Abason), muzical (Dan Mizrahi, Mauriciu Cohen Lânaru) sau medical (Otilia Moscuna, Nicolae Cajal).

Dintre aceștia, dorim să facem referire la personalitatea de excepţie a academicianului Nicolae Cajal, al cărui exemplu de dăruire personală și de omenie ne poate servi drept model și la a cărui aniversare de 80 de ani, în 1999, unii s-au întrebat retoric: „Cât din viaţa profesorului Cajal a fost timp topit pentru ceilalţi? Oare pe câţi dintre noi i-a hrănit cu timpul său, cu marea lui înțelepciune, curățată de orice urmă de vanitate? Și ce dovadă mai mare de dragoste poate oferi cineva decât timp din timpul vieţii sale?" (Varujan Pambuccian, *Domnului profesor, cu dragoste*, în „Cajal 80". Caiet cultural 5, Realitatea Evreiască, 1999, pp. 49-50).

Nu în ultimul rând, fiind vorba despre o carte-album, remarcăm grafica de excepţie semnată de Irina Spirescu, pentru că informaţiile care

se regăsesc în volum sunt însoțite de o serie de fotografii cu oameni, locuri sau clădiri care astăzi nu mai există. De altfel, și din acest motiv, această carte le este dedicată sefarzilor bucureșteni, care „reprezentau odată majoritatea evreilor bucureșteni”.

Elis PLEȘA

Abrevieri

A.C.N.S.A.S., Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
A.C.S.I.E.R., Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România
A.F.D.A., Asociaţia Foştilor Deţinuţi şi Deportaţi Politic Antifascişti
AGERPRESS, Agenţia Română de Presă
A.M.A.E., Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
A.M.I., Arhiva Ministerului de Interne
A.N.I.C., Arhivele Naţionale Istorice Centrale
A.N.R., Arhivele Naţionale ale României
A.S.S.P., Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice
C.A.P., Cooperativa Agricolă de Producţie
C.C. al P.C.R., Comitetul Central al Partidului Comunist Român
C.C. al P.M.R., Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român
C.C.F.S., Consiliul pentru Cultură Fizică şi Sport
C.D.E., Comitetul Democrat Evreesc
C.I.A., Central Intelligence Agency/Agenţia Centrală de Informaţii
C.N.S.A.S., Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
col., colonel
com., comuna
coord., coordonator
cpt., căpitan
C.R., contrarevoluţionar
C.S.I.E.R., Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România
C.S.S., Consiliul Securităţii Statului
C.T.O.T., Comandamentul pentru Tehnica Operativă şi Transmisiuni
C.T.S., Comandamentul Trupelor de Securitate
D.G.I.E., Direcţia Generală de Informaţii Externe
D.G.P., Direcţia Generală a Poliţiei
D.G.M., Direcţia Generală a Miliţiei
D.G.S.P., Direcţia Generală a Securităţii Poporului
D.I.E., Departamentul de Informaţii Externe
D.M.R.U., Direcţia Management Resurse Umane
D.O., domiciliu obligatoriu
D.R.M.A.I., Direcţia Regională a Ministerului Afacerilor Interne
D.R.S., Direcţia Regională de Securitate
D.R.S.P., Direcţia Regională de Securitate a Poporului
D.R.S.S., Direcţia Regională a Securităţii Statului
D.S.S., Departamentul Securităţii Statului
D.U.I., Dosar de urmărire informativă
D.V., dosar de verificare
E.S.P.L.A., Editura de Stat pentru Literatură şi Artă
F.C.E.R., Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România

g-ral mr., general maior
H.C.M., Hotărâre a Consiliului de Miniştri
I.C.A.S., Întreprinderea Canal-Apă-Salubritate
I.J., Inspectoratul Judeţean
I.M.B., Inspectoratul Municipiului Bucureşti
I.O.B.B., Ordinul B'nei Brith în România
I.S.J., Inspectoratul de Securitate Judeţean
jud., judeţul
K.U.F./Y.K.U.F., Jewish Culture Association/Yidisher Kultur Farband
lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
lt., locotenent
M.A.E., Ministerul Afacerilor Externe
M.A.I., Ministerul Afacerilor Interne
M.A.N., Marea Adunare Naţională
M.C.E., Ministerul Comerţului Exterior
M.F.A., Ministerul Forţelor Armate
M.I., Ministerul de Interne
M.O., Monitorul Oficial
mr., maior
M.S.S., Ministerul Securităţii Statului
N.A.T.O., Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord
N.K.V.D., Narodnîi komissariat vnutrennih del/Comisariatul pentru Afaceri Interne al Poporului
O.N.U., Organizaţia Naţiunilor Unite
O.S.P., Organizaţia Sportului Popular
O.C.L., Organizaţia Comercială Locală
O.E.P., Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei
P.C.M., Preşedinţia Consiliului de Miniştri
P.C.R., Partidul Comunist Român
P.C.U.S., Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
P.M.R., Partidul Muncitoresc Român
P.N.Ţ., Partidul Naţional Ţărănesc
pp, prevăzută şi pedepsită
R.A.U., Republica Arabă Unită
R.F.G., Republica Federală Germană
R.P.R., Republica Populară Română
R.S.F.J., Republica Socialistă Federativă Iugoslavia
R.S.R., Republica Socialistă Română
R.S.H.A., Reichssicherheitshauptamt/Biroul Principal de Securitate al Reichului German
S.C.L., „Studii şi Cercetări Lingvistice"
S.D., Sicherheitsdienst/Serviciul de Securitate

S.I.G., Supravegherea informativă generală
slt., sublocotenent
S.N.S.P.A., Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative
S.P.A., Secţia Propagandă şi Agitaţie
S.S., Schutzstaffel/Eșalonul de protecție
S.S.I., Serviciul Special de Informaţii
S.U.A., Statele Unite ale Americii
T.A.R.O.M., Transporturi Aeriene Române
T.E.S., Teatrul Evreiesc de Stat
T.O., tehnică operativă
tov., tovarăș
U.C.F.S., Uniunea de Cultură Fizică și Sport
U.N.E.S.C.O., Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Știință şi Cultură
U.R.S.S., Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
U.S.A., United States of America/Statele Unite ale Americii
U.S.I.S., United States Information Service
U.T.C., Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Lya BENJAMIN – Cercetător, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. Licențiată în istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea din Ekaterinburg și doctor în istorie al Universității din București (2001). A fost membru al Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România și a îngrijit editarea volumului de documente ce a însoțit raportul comisiei. A publicat numeroase volume de autor, coautor și coeditor: *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie,* editor (Hasefer, 2004); *Iacob Ițhac Niemirower, Iudaismul. Studii, eseuri, omiletică și retorică,* coeditor (Hasefer, 2005); *Idealul sionist în presa evreiască din România (1881-1920),* coordonator (Hasefer, 2010); *Strategii comunitare de supraviețuire în contextul statului național legionar. Documente 1940-1941* (Hasefer, 2013).

Cezar Petre BUIUMACI – Istoric şi muzeograf la Muzeul Municipiului Bucureşti, în cadrul Biroului de Istorie Bucureşteană. Licenţiat al Facultăţii de Istorie şi absolvent al cursurilor de masterat în istorie; autor al volumelor *Oraşul din oraş* (2014) şi *Ieri și azi în București* (2016), apărute la Editura Muzeului Municipiului Bucureşti, şi a peste 30 de articole în reviste de popularizare a istoriei şi în anuare de specialitate, despre istoria şi aspectul urban, monumentele de for public ş.a. Realizator al unor expoziţii privind istoria oraşului Bucureşti (organizate la Biblioteca Naţională a României, Biblioteca Academiei Române şi la Muzeul Municipiului Bucureşti) şi organizator a unei serii de conferinţe la Palatul Suţu, despre istoria, arhitectura, antropologia şi evoluţia urbană (2014-2016). În prezent realizează cercetarea doctorală cu privire la evoluţia oraşului Bucureşti în perioada comunistă.

Ioana COSMAN – Doctor în istorie, cu o diplomă acordată în 2010 de Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca și Universitatea Paul-Valéry Montpellier III din Franța; cercetător al memoriei Holocaustului din Transilvania de Nord și autor al mai multor studii și documentare. Domenii de interes: istoria orală a Holocaustului; consecințele psihologice ale Holocaustului; persecuție și discriminare etnico-religioasă.

Valentina GLĂJAR – Profesoară universitară în departamentul de limbi moderne la Texas State University, doctor în studii germanice la University of Texas at Austin (1999). Volume publicate: *The German Legacy in East Central Europe* (Camden House, 2004); *Secret Police Files from the Eastern Bloc: Between Surveillance and Life Writing*

(coordonatoare cu Alison Lewis și Corina L. Petrescu; Camden House, 2016); *Herta Müller: Politics and Aesthetics* (cu Bettina Brandt; University of Nebraska Press, 2013); *Local History, Transnational Memory in the Romanian Holocaust* (cu Jeanine Teodorescu; Palgrave Macmillan, 2011); *„Gypsies” in European Literature and Culture* (cu Domnica Radulescu; Palgrave Macmillan, 2008) și *Vampirettes, Wretches, and Amazons: Western Representations of East European Women* (cu Domnica Radulescu) East European Monographs; Columbia University Press, 2004). De asemenea, a tradus cu André Lefevere romanul *Traveling on One Leg* (Northwestern University Press, 1998; 2010) al laureatei premiului Nobel, Herta Müller. În prezent, lucrează la două proiecte: un volum pe care îl coordonează împreună cu Alison Lewis și Corina L. Petrescu, *Cold War Spy Stories*, care va apărea la University of Nebraska Press, și o monografie, „File Stories from the Securitate Archives”.

Nicolae IONIȚĂ – Consilier principal la C.N.S.A.S., licenţiat al Facultăţii de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Al. Ioan Cuza”. Studiu publicat: *Francmasoneria română în dosarele Securității. Între „procesul francmasonilor” și problema „Oculta”*, în Tudor Sălăgean, Marius Eppel (coord.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, Cluj Napoca, Editura International Book Access, 2007.

Natalia LAZĂR – Cercetător, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. Licențiată în științe juridice, Facultatea de Drept, Academia de Poliție „Al. Ioan Cuza”, București. Studii aprofundate în cultură și civilizație ebraică, Facultatea de Litere, Universitatea din București. Doctor în istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava (2012). Domenii de interes: perioada comunistă; emigrarea evreilor; organizații evreiești internaționale; procesele sioniștilor din România. Volume editate: coeditor *American Jewish Joint Distribution Committee în România (1916-2016). Documente* (Hasefer, 2017), editor *Revista de Istorie a Evreilor din România nr. 1* (Hasefer, 2016).

Corina L. PETRESCU – Profesor asociat de germană la Universitatea Mississippi din S.U.A. Este autoarea cărții *Against All Odds: Subversive Spaces in National Socialist Germany* (Peter Lang, 2010) și a numeroase articole despre Volker Braun, Eginald Schlattner, reprezentări ale anului 1968 în mass-media românească și teatrul idiș în România. Este co-editoarea volumului *Secret Police Files from the Eastern Bloc Between Surveillance and Life Writing* (Camden House, 2016) împreună cu

Valentina Glajar și Alison Lewis. Este bursieră a *Fundației Alexander von Humboldt* la Universitatea Potsdam din Germania, unde lucrează la o istorie culturală a Teatrului Evreiesc de Stat București din 1948 până în prezent.

Raluca Nicoleta SPIRIDON – Consilier superior la C.N.S.A.S., licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); master în Istoria ideilor și mentalităților, Facultatea de Istorie, Universitatea din București (2005); coeditor al volumelor *Intelectualii români în arhivele comunismului*, București, Editura Nemira, 2006 și *Politică și demografie în România comunistă (1966-1989)*, C.N.S.A.S., București, Editura EIKON, 2017.

Florin C. STAN – Consilier în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, Unitatea Arhive Diplomatice. Șef Secție Istorie, Muzeul Marinei Române (2005-2013). Din 2011, cadru didactic asociat al Universității ,,Ovidius" Constanța, Facultatea de Istorie și Științe Politice. Expert atestat de către Ministerul Culturii în domeniul Bunuri istorico-documentare – specializarea Istorie contemporană (2012). Licență (1998), Studii aprofundate (2000) și Doctorat (2009) în Istorie, cu o teză privind *Situația evreilor din România între anii 1940-1944*. Program academic de formare în cadrul Institutului de Iudaistică și Istorie Evreiască ,,Dr. Moshe-Carmilly" Cluj-Napoca (2005). Seminar de specialitate în cadrul *International School for Holocaust Studies*, Yad Vashem (2010) și formare de specialitate în cadrul Institutului Diplomatic Român și Institutului European din România. Volum recent: *România-Israel. Relații bilaterale (1948-1991)*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2016. Pentru activitatea profesională, în anul 2013 a fost decorat cu Ordinul *Virtutea Maritimă*, în grad de Cavaler.

Mihaela TOADER – Istoric și cercetător la I.I.C.C.M.E.R. Masterat în Relații Internaționale și Integrare Europeană în cadrul S.N.S.P.A. și o teză de doctorat în Științele Politice. Domenii de interes: exilul românesc postbelic, istoria exilului militar, istoria evenimentelor din decembrie 1989 din perspectiva exilului politic, cultură și diplomație, dar și teme de interes politic și cultural despre diaspora românească. A publicat articole în reviste de specialitate și a coordonat mai multe proiecte culturale în cadrul I.I.C.C.M.E.R. sau în colaborare cu I.C.R., M.A.E., Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni (coordonator al proiectului cultural și expoziției „Comori ascunse la Biblioteca Română din Freiburg", 2014, Freiburg, Germania), Muzeul Național Peleș din

Sinaia și Biblioteca Română din Freiburg (inițiator și coordonator al expoziției „Biblioteca Română din Freiburg – izvor de cultură românească și loc al memoriei exilului românesc”, I.I.C.C.M.E.R., 2013). Inițiator și coordonator al Școlii de vară de la Sinaia „Exilul românesc postbelic” (I.I.C.C.M.E.R., 2017). Coautor al volumului *Sursele Securității informează*, București, Editura Humanitas, 2008.

Liviu ȚĂRANU – Consilier superior la Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, licenţiat al Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza”, Iași (1998), doctor în istorie (2006). Este autorul mai multor studii pe teme de istorie a comunismului românesc, precum și al unor volume publicate în colaborare. Volum recent: *Angelo Miculescu – ambasador la Beijing (telegrame desecretizate 1982-1989)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018.

Cristian VASILE – Cercetător științific II în cadrul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” (din 2016 coordonator al Programului de cercetare „România și Europa în secolul XX”). A fost secretar științific al Comisiei Prezidenţiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (2006); coordonator al Comisiei Prezidenţiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (2007-2009); director științific al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (2011-2012). Este coeditor al revistei online *Lapunkt.ro*. Între 2015-2017 a fost director al proiectului *Modernități fragmentare: elite intelectuale și transformări istorice în România contemporană*, finanțat de C.N.C.S., prin U.E.F.I.S.C.D.I. A publicat studii, articole și recenzii atât în periodice importante din străinătate și din țară (*Nationalities Papers*, *East European Quarterly*, *Annuario*, *Études Balkaniques*, *Historical Yearbook*, *History of Communism in Europe*, *Studia Politica*, *Revista Istorică*, *Studii și Materiale de Istorie Contemporană*), cât și în volume colective. Ultima carte publicată: *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974* (București, Editura Humanitas, 2014). Recent a apărut un volum care l-a avut drept coordonator: *„Ne trebuie oameni!” Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană* (Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2017).

Valentin VASILE – Consilier principal la C.N.S.A.S., licenţiat al Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti (2002); doctor în istorie al Universităţii din Bucureşti (2011). Autor al mai multor studii şi articole referitoare la aspecte de viaţă socială şi economică din anii regimului

totalitar comunist (1948-1989). Volum recent: *Viața cotidiană a românilor între anii 1941-1965*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

Din Sumar:

ISSN 1844-6590